

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ
ΤΕΧΝΙΚΑΙ

ΣΠΟΥΔΑΙ

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΕΤΟΣ
1960—1961

ΜΑΪΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ 1961

ΙΑ' ΤΟΜΟΣ

ΑΡΙΘ. ΤΕΥΧΟΥΣ

9-10

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΣ^(*)

Υπό κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΑΣΙΜΑΘΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΙΔΕΑΙ ΚΑΙ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Δὲν γνωρίζω τί μὲ ὤθει τὸν τελευταῖον καιρὸν πρὸς τὸν Ἡράκλειτον. Δὲν εἶναι, βέβαια, αἱ ἀριστοκρατικαὶ ἰδέαι τοῦ φυσικοῦ φιλοσόφου, ὡς ἀντίδροσις κατὰ τῆς παρακμῆς τοῦ ἐλευθέρου πολιτευμάτος εἰς τὰ χρόνια μας. Διότι ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω ὅτι ἡ Δημοκρατία ἤμπορεῖ νὰ διασωθῇ καὶ νὰ ζήσῃ, ἂν θελήσῃ νὰ ἀναζωογονηθῇ. Οὕτε συνδέεται ἡ προτίμησίς μου πρὸς τὸν σκοτεινὸν Ἐφέσιον μὲ τὸν θαυμασμὸν ποῦ εἶχαν δι' αὐτὸν ὁ Λασσάλ καὶ ὁ Νίτσε. Δύο τόσον ἀντίθετοι μεταξὺ τους στοχασταὶ δημιουργοῦν βέβαια ἓνα ἐκπληκτικὸν φωτιστέφανον διὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ θαυμασμοῦ τους, πρὸς τὸ ὁποῖον στρέφονται τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ δὲν θέλουσιν νὰ περιφράξουν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Καρόλου Μάρξ ἢ εἰς τὰ ἀδιέξοδα τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Ἐγγέλου. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ δώσουν ἐξήγησιν. Μαλλον μὲ κινεῖ, νομίζω, ἡ ἀντίδροσις ποῦ μοῦ προεκλήθη ὅταν τὸν περασμένον Σεπτέμβριον, ὁμιλῶν εἰς τὴν Συνέλευσιν τῶν Διοικήτων τῆς Διεθνoῦς Τραπεζῆς, καὶ θέλων νὰ ἐπισημάνω τοὺς κινδύνους τοῦ ἀκινήτισμοῦ καὶ τῆς καλοπεράσεως ποῦ χαρακτηρίζουν τὸν Δυτικὸν κόσμον, ὑπενθύμισα τὸ δόγμα τοῦ Ἡρακλείτου «πάντα ρεῖ». Μοῦ ἐδόθη ἔτσι ἡ εὐκαιρία, εἰς τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως, νὰ ἐρωτηθῶ ἀπὸ πολλοὺς καὶ σοβαροὺς συναδέλφους μου ποῖος ἦτο ὁ κύριος αὐτὸς ποῦ εἶπε τὸ «everything flows», τὸ ὁποῖον ἀνέφερα καὶ τὸ ὁποῖον ἐγράφη μόνον ἀγγλικά εἰς τὸ κείμενον τοῦ λόγου μου, ἐλλείψει ἐλληνικῆς γραφομηχανῆς.

* Ἡ μελέτη αὕτη ἀποτελεῖ σύνθεσιν, μὲ μερικὰς συμπληρώσεις, τριῶν ὁμιλιῶν ποῦ ἐγένοντο ἡ μὲν πρώτη ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἐλευθερίας τῆς Σκέψεως εἰς τὸ Kongress-halle τοῦ Βερολίνου τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1960, ἡ δευτέρα, ὁργανωθεῖσα ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸν Σύνδεσμον Νέων Ἐπιστημόνων, εἰς τὸν Δικηγορικὸν Σύλλογον Ἀθηνῶν τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1961 καὶ ἡ τρίτη εἰς γεῦμα παρατεθὲν ὑπὸ τῆς Νεολαίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Λέσχης Ἀθηνῶν τὴν 16ην Μαρτίου 1961, μιᾶς μελέτης εἰς τὸν «Παρνασσόν», τόμ. Γ', σελ. 15 ἐπ. καὶ ἐνὸς ἄρθρου εἰς τὸ «Βῆμα» τῆς 28ης Φεβρουαρίου 1961.

Και, ακόμη, είναι ίσως ή σημασία που έχει πάρει εις την συνείδησιν τού συγχρόνου κόσμου ο πόλεμος. Έζησαμεν τόσον πολυ μέσα ή γύρω από αυτόν ώστε να τον καταστήσωμεν κυρίαρχον άρμόν τής σκέψεώς μας. 'Ο φόβος μας — διότι έχομεν πλέον συνείδησιν τί σημαίνει πόλεμος — τον θεοποιεί. Ένα από τὰ στοι- χεία του Θεού με την γενικήν, την φιλοσοφικήν του έννοιαν δεν είναι και ο φό- βος του ανθρώπου; 'Η «πολεμολογία» δεν είναι ένα μεγάλο τμήμα τής συγχρόνου κοινωνιολογίας; 'Όχι πλέον ως έρευνα τής φυσικής καταστάσεως που είναι κατά τον Hobbes και τον Locke ο πόλεμος, αλλά ως αποτέλεσμα τής προσπάθειάς να ξεπερασθῆ ή φυσική αυτή κατάσταση δια τής οργανώσεως που οι δύο αυτοί φιλό- σοφοι και ύστερα ο Κάντ έδίδαξαν. Και τί άλλο είναι αι προσπάθειαι τής ένώ- σεως των λαών, τής κηρύξεως του «πολέμου έκτός νόμου» και ακόμη αι σοσια- λιστικαι διεθνείς παρά Ένας άπελπις άγών δια την αποθεοποίησιν του πολέμου, την desacralisation de la guerre, όπως ειπε τελευταία ο Gaston Bouthoullier; 'Αλλά αν ήμπορη να γίνη αποθεοποίησις του πολέμου, ήμπορεί να άγνοηθῆ ή να περισταλῆ ή βία που πολλές φορές αυτή είναι και μοναχή της ο παράγων τής ιστορίας; 'Όλ κάμωμεν μερικες σκέψεις επ' αυτής εις το κεφάλαιον Δ' τής παρού- σης μελέτης. 'Ας επανέλθωμεν όμως εις τον πόλεμον. 'Ο δεύτερος πόλεμος έκαμε τον σημερινόν κόσμον. Πως ήμποροῦμεν να ζυγίσωμεν τον κόσμον αυτόν και να τοποθετήσωμεν έντός αυτού και έναντι αυτού την Έλλάδα χωρίς να έχωμεν υπ' όψιν την καταγωγήν του που σφραγίζει και την μέχρι σήμερα εξέλιξιν του και το μέλλον του;

Δι' αυτό νομίζω ότι ή αναφορά εις τον 'Ηράκλειτον προβάλλει και πάλιν. Λέγει ο 'Εφέσιος:

«Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστίν, πάντων δὲ βασιλεύς. Καί τοὺς μὲν Θεοὺς ἔδειξε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε, τοὺς δὲ ἐλευθέρους».

'Ο πόλεμος είναι συντελεστής τής ιστορικῆς εξέλιξεως διότι δημιουργεί κατα- στάσεις βάσει των οποίων θεμελιώνονται νέαι προοπτικαι εις την ζωήν των λαών. 'Αλλά και ακόμη διότι αποδεσμεύει ιδεολογικά συμπλέγματα που αποκτοῦν εαθηγηδόν τέτοιαν δύναμιν ώστε να γράφουν με έντελώς άλλον τρόπον την ιστορίαν. Και αι ιδέαι κυβερνοῦν τον κόσμον, υπό την έννοιαν ότι έχουν μέσα τους πολυ μεγαλότε- ρον δυναμισμόν παρά ή απλή ισχύς. Την άνθησιν δὲ και την παντοδυναμίαν των ιδεών την ξεκινά παρά πολλές φορές, άμέσως ή έμμέσως ή κατ' άπώτερον αντι- κτυπον, ο πόλεμος. Ένα βλέμμα εις την ιστορίαν πείθει περι αυτού. Και πείθει ακόμη ότι δεν ήμπορεί να υπάρχη αποτελεσματική διεθνῆς πολιτική χωρίς ιδανι- κά. 'Υπάρχει βέβαια και ο έμπειρισμός, ή επεισοδική αντιμετώπισις τής κατα- στάσεως. Είναι πολλάκις εκείνη που εξηγεί εκ πρώτης όψεως την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων. Είναι όμως πράγματι μόνον ο έμπειρισμός, εις το βάθος; Και όταν δεν υπάρχη εις την πολιτική τους μία ιδεολογική βάση ήμπορεί να θεμελιώσῃ αυτη μίαν σταθεράν και αποτελεσματικήν γραμμήν;

* *

Με άλλα λόγια το έρώτημα είναι το εξής:

'Υπάρχουν «σταθεραί πάγια» εις την διεθνή ζωήν; Δηλαδή, ή πολιτική

τῶν κρατῶν ἐκείνων ποῦ ἡμποροῦν ἀμέσως καὶ προγραμματικῶς νὰ ἐπηρεάσουν τὴν διεθνή ἐξέλιξιν εἶναι δυνατὸν νὰ χαραχθῇ παχίως καὶ διὰ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν; Διότι μεταξύ τῶν κρατῶν σήμερον, ὅπως καὶ πάντοτε, ὑπάρχουν δυνάμεις ποῦ ἡμποροῦν νὰ ἐπηρεάζουν μονίμως τὴν διεθνή κατάστασιν ἐγγυώμεναι μίαν ὠρισμένην, καλὴν ἢ κακὴν, τάξιν πραγμάτων. Καὶ ἄλλαι δυνάμεις ποῦ εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ προκαλέσουν ριζικὰς ἀλλαγὰς μίαν στιγμὴν λόγῳ τῆς στάσεώς των, δὲν ἔχουν ὅμως συνήθως ἄλλην δύναμιν παρὰ νὰ ἀκολουθοῦν μὲ μεγαλύτερην ἢ μικρότερην αὐτοτέλειαν, μὲ περισσότερην ἢ ὀλιγώτερην καλὴν διάθεσιν, τοὺς μεγάλους. Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν αἱ «ἐνεργοὶ» αὐταὶ δυνάμεις ἐπηρεάζουν τὴν διεθνή ζωὴν μὲ ὠρισμένην γραμμὴν ἢ ὠρισμένα πλαίσια, ἢ ἡ ἐπίδρασις των εἶναι ἐπεισοδιακὴ καὶ καθαρῶς ἐμπειρικὴ. Καὶ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ἂν ἡ ἐμπειρικὴ ἀντιμετώπισις εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθερη ἢ ὀφείλει, παρὰ ταῦτα, νὰ μὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ ὠρισμένης ἀρχῆς διὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχημένη καὶ νὰ μὴ ὀδηγῇ εἰς τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα.

Ἐὰν πάντοτε ὑπάρχῃ διάκρισις μεταξύ ἐνεργῶν καὶ ἀδρανῶν δυνάμεων εἰς τὸν κόσμον, ἢ θεμελιώσις τῆς ἐνεργότητος τῶν πρώτων εἶναι διαφορετικὴ εἰς κάθε ἐποχὴν. Διὰ νὰ μὴ ἀναζητοῦμεν πολλὰς λεπτομερείας ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν δύο μεγάλας θεμελιώσεις ποῦ ἀντιτίθενται μεταξύ τους καὶ μίαν τρίτην ποῦ συνθέτει καὶ τὰς δύο μὲ ἀπόκλισιν ἄλλοτε πρὸς τὴν μίαν καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν ἄλλην. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ δύναμις. Μὲ μοναδικὴν δικαιολογίαν τὴν ἰσχύν τῆς ἐπέβαλε ἢ Ῥώμην τὴν Pax Romana. Μὲ τὴν ἰδίαν δικαιολογίαν ὁ Χίτλερ ἐπέζητησε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν Pax Germanica. Ἄλλο εἶναι τὸ θέμα ἂν εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς ἢ διὰ τῆς δυνάμεως ἐξεμεταλλεύετο τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸ θέμα αὐτὸ εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον κατωτέρω.

Ἡ δευτέρα θεμελιώσις εἶναι ἡ πίστις εἰς ἓνα ἰδανικόν. Κατ' ἀρχὴν τὸ ἰδανικόν εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν δύναμιν. Δημιουργεῖ φανατισμὸν ποῦ ξεπερνᾷ ὅλα τὰ ὕλικά ἐμπόδια. Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ποῦ ἡμποροῦσε ἀξιόλογα νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς μεγάλης Αὐτοκρατορίας — ὅπως ἔγινε μὲ τὸ Ἰσλάμ — ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Ἡ Pax Cristiana, τῆς ὁποίας ἐκτελεστικαὶ χεῖρες ἦσαν οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως ἐστηρίζετο εἰς τὸ ἔναυσμα τῆς πίστεως μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ποῦ ἀνέτρεψε τὴν κρατοῦσαν τάξιν εἰς τὸν κόσμον εἶναι ἐπίσης ἀνάλογον φαινόμενον. Διότι, ὅσον καὶ ἂν ἡ μορφή ποῦ ἐπῆρε ἢ ἐξέγερσις τῶν sans-culottes μὲ τὸν Βοναπάρτην ἐφαίνετο ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ συνθήματα τῆς liberté-égalité-fraternité, εἰς τὸ βάθος τὸ κοινὸν ἰδανικόν ἦταν τὸ ἴδιον, ἢ πίστις εἰς τὸ μέλλον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐξελιξέως του. Ὁρθῶς ὁ Hölderlin, ὅπως καὶ ὁ Schiller, προτιμῶντες τὰς Ἐπανάστασις. Ἄλλο ἂν τὸ μυκλὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ὑπερίωνος δὲν ἡμπόρεσε νὰ ἐπιμείγῃ διότι ἔβλεπε μόνον τὸ παρὸν ὅπως ἐπρόβαλλε μέσα ἀπὸ τὴν κρίσιν πρώτα τῆς τρομοκρατίας καὶ ἔπειτα τοῦ θοναπαρτισμοῦ.

Μεταξὺ τῶν δύο περιπτώσεων ὑπάρχει τὸ χῶρισμα τοῦ διαφορετικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ πρώτη εἶναι ματεριαλιστικὴ, ἢ δευτέρα ἰδεολογικὴ. Ἡ πρώτη εἶναι συντηρητικὴ, ἢ δευτέρα ἐξελικτικὴ. Ἡ πρώτη, ἢ δύναμις, προκαλεῖ τὴν παροδικὴν

μέθην τῶν μαζῶν, ἐπιτυχᾶνε· ἔστω, ἐκ τῶν ὑστέρων, τὴν κοινὴν ἀναγνώρισιν ἂν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἐπιταγὴν τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς, οὐδέποτε ὁμως κεντρίζει τοὺς λαοὺς εἰς θυσίας. Κινεῖται εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν καὶ θέλει νὰ παύσῃ τὸ μέλλον. Ἡ δευτέρα συνδέεται μὲ τὸ ἔμφυτον θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ ἀνθρώπου, στηρίζεται εἰς τὸ παρὸν ὡς εἰς ἀφετηρίαν καὶ προσβλέπει εἰς τὸ μέλλον. Ἐνα μέλλον ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ σήμερον καὶ ἐξικνεῖται πέραν τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ πίστις διὰ μίαν καλύτερην σήμερον καὶ μίαν ἀκόμη καλύτερην αὔριον. Εἰς τὸν χριστιανισμόν, ποὺ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ πολιτικὴ θρησκεία, τὸ κρίσιμον σημεῖον τοῦ μέλλοντος εἶναι μετὰ θάνατον. Εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς εἰς τὰς πολιτικὰς θρησκείας τῆς σήμερον. Καὶ μία ἀπὸ τὰς θρησκείας αὐτὰς ποὺ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἰδιαίτερα, διότι ἔχει ἤδη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς λαοῦς ἐνὸς καὶ πλέον δισεκατομμυρίου πληθυσμοῦ εἶναι ὁ κομμουνισμός.

Ὁ Henri Lefebvre, ἀπὸ τοὺς ρωμαλεώτερους φιλοσόφους τοῦ μαρξισμού, ἀναγνωρίζει τὸν χαρακτῆρα αὐτὸν εἰς τὸν «θεσμοποιηθέντα μαρξισμόν» (marxisme institutionnalisé) ὅπως ἀποκαλεῖ τὸ καθεστῶς τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως εἰς τελευταίαν μελέτην του εἰς τὰς Arts τῆς 12 Ἀπριλίου 1961. (Πρβλ. τοῦ ἰδίου: La somme et le reste, 1959).

Μία στενωτέρη ἀνάλυσις τῶν ἰδανικῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἀπ' ἐνὸς καὶ τῆς Ρωσικῆς ἀπ' ἑτέρου ἔχει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Διότι τῆς πρώτης τὰ ἰδανικά εἶναι τὰ σημερινὰ ἰδανικά τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστασις ἐν τῇ οὐσίᾳ δὲν προσέφερε τίποτε νέον. Ἡ μεγάλη τῆς συμβολὴ εἶναι ὅτι ὑπενθύμισε καὶ ἐπέβαλε ἐκ νέου εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον τὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ βασικὴ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀνθρωπίνος. Ὁ μεσαιὼν μὲ τὰς ἐπιδράσεις τῶν βαρβάρων φυλῶν ποὺ ἐδημιούργησαν τὴν Εὐρώπην καὶ τῶν ὁποίων βασικαὶ ἀξίαι ἦσαν ἡ ὁμὰς καὶ ἡ ἐντὸς αὐτῆς ἱεραρχία, εἶχε κάμει καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀκόμη νὰ λησμονήσῃ τὰς ἰδεολογικὰς θάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Ἐγκυκλοπαίδεια, καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ ἀνθρσις τῶν οὐμανιστικῶν σπουδῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐδημιούργησε τὴν ἀντίδρασιν ποὺ ἐξέσπασε, μὲ αἰτίαν μὲν ἄσχετην μὲ αὐτήν, ἀλλὰ ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἀρχῶν τῆς διὰ τὴν ὁποίαν ἦτο ὄριμος ἡ κοινωνία, ἐνῶ ἡ ἡγέτις τάξις, ὅπως συμβαίνει συνήθως, ἐτύφλωτε ἄλλ' ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ζητεῖ τὴν καταξίωσιν τοῦ παρόντος. Εἶναι λογικὴ, δὲν εἶναι μῦθος. Ζητεῖ ἀμέσους δημιουργίας, ἰκανοποίησιν τῶν αἰτημάτων τοῦ ἀνθρώπου ἄμεσον καὶ συνεπῶς οἱ φορεῖς τοῦ ὑπόκεινται εἰς ἄμεσον κριτικὴν καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν κατὰ βάθος τὸ παρὸν διὰ νὰ οἰκοδομήσουν τὸ μέλλον. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ρασιοναλισμοῦ ποὺ ἔχει τὴν σφραγίδα τοῦ χαραγμένην βαθέως εἰς τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν καὶ ἔχει κατὰ πολὺ ἀπομυστικοποιήσει τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ μέλλον ἀρχίζει ἀπὸ σήμερον. Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι πολιτισμὸς μὲ ἀξίας ὠλοκληρωμένας, τῶν ὁποίων ἡ ἐξέλιξις πρέπει νὰ γίνῃ ἀπὸ δλους παραδεικτὴ διὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Χωρεῖ τελειοποιήσις τῶν ἀξιῶν εἰς τὸ μέλλον, ὅχι ἀλλαγῆς τῶν ἀξιῶν. Τουναντίον ἡ Ὀκτωβριανὴ ἐπαναστασις καθιέρωσε τὴν ἀξίαν τῆς προπαθείας δι' ἕνα καλύτερον μέλλον, ἐπὶ θυσίᾳ τοῦ παρόντος. Μέσα εἰς τὸν ἰδεολογικόν τῆς χαρακτῆρα κυριαρχεῖ τὸ μυστικιστικὸν στοιχεῖον. Καὶ διὰ τοῦτο παρεκ-

κλίνει ἀπὸ τὸν ρασιοναλισμὸν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ βασικὴ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, ὁ ἄνθρωπος, διχάζεται χρονικῶς, καὶ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος θυσιάζεται ὑπὲρ τοῦ αὐριανοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο μόνον λαοὶ ἀπὸ τὴν φύσιν ἢ τὴν παράδοσιν μοιρολατρικοὶ ἢ μυστικοπαθεῖς ἐγκολπώνονται τὴν κομμουνιστικὴν πίστιν. Πράγμα, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν ἐν τῇ ρασιοναλισμῷ μας καὶ ἀποδίδομεν τὸ κομμουνιστικὸν φαινόμενον εἰς διάφορα ἐξωγενῆ αἰτία, ὅπως τὴν τυραννίαν, τὴν καταπίεσιν, τὴν ἐξαπάτησιν τῶν μαζῶν κ.λ.π., ὀδηγούμενοι ἔτσι συχνά εἰς τὴν χάραξιν ἐσφαλμένης πολιτικῆς. Πόσον καλύτερα θὰ ἦταν ἂν, μὴ ἔχοντες τὸ σύμπλεγμα τῆς ἡμιμαθοῦς παντογνωσίας εἰς τὴν Δύσιν, εἶχαμεν διαβάσει τὸν Michelet ποῦ ἔλεγε πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ὅτι «ἡ ρωσικὴ ζωὴ εἶναι ὁ κομμουνισμός», καὶ τὸν Berdiaeff ποῦ ἀπὸ τὸ 1922 ὑπεστήριζεν ὅτι «εἰς τὴν θάσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως ὑπάρχει ἡ θρησκευτικὴ φύσις τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ». Διὰ νὰ μὴ ὀμιλήσωμεν διὰ τὸν Tocqueville!

Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐνοτήτων, καμμία ἀπὸ τὰς δύο θεμελιώσεις δὲν εἶναι δυνατὴ μόνη. Οἱ ἡγέται τοῦ σημερινοῦ κόσμου μοιραίως θὰ συνθέσουν τὴν ἰδεολογίαν μὲ τὴν δύναμιν. Ἄλλὰ συγχρόνως πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουν, ὅτι μόνη ἡ δύναμις, δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ τεθῆ εἰς τὴν πλάστιγγα τὸ θάρος καθ' ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δύο παράγοντας, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰδέας, ὁ προσεκτικὸς μελετητὴς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ ἰδέα ἔχει ἀποτελέσματα καὶ χωρὶς τὴν δύναμιν, ἀποτελέσματα ὅμως μακρᾶς πνοῆς, εἰς μίαν πρώτην φάσιν ἀρνητικὰ, διαλυτικὰ, ἀλλὰ ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὸ μέλλον. Ἡ δύναμις, καθ' ἑαυτήν, ἔχει μόνον τὸ βραχύδιον παρόν.

Ἐπὶ μακρὸν ἐπιστεύετο ὅτι ἡ σοβιετικὴ αὐτοκρατορία ἐστηρίζετο εἰς μόνην τὴν δύναμιν. Τοῦτο νομίζεται ἀπὸ πολλοὺς σήμερον ὅτι συμβαίνει μὲ τὴν κομμουνιστικὴν Κίναν ἢ ἀντίληψις αὐτὴ εἶναι ἐσφαλμένη. Ἄν ἦτο ἀληθὴς, ἡ σοβιετικὴ αὐτοκρατορία δὲν θὰ ἔξῃ σαράντα τρία χρόνια. Ἡ σοβιετικὴ δεσποτεία εἶναι θεμελιωμένη εἰς ἰδεολογικὰ κριτήρια, ὅπως καὶ ἡ κινεζικὴ. Τοῦτο νομίζω, ὅτι ἀπέδειξαν αἱ προηγηθεῖσαι σκέψεις.

Ἡ πολιτικὴ τῶν ἐνεργῶν δυνάμεων εἶναι κατ' ἀνάγκην ἐμπειρικὴ. Ὅταν ὅμως στηρίζεται εἰς μόνην τὴν δύναμιν ὁ ἐμπειρισμὸς ἔχει ὡς μόνον ὄριον τὴν ἱκανότητα τῶν φορέων του καὶ τὴν τύχην. Ἄλλ' ἡ δύναμις δὲν ἀρκεῖ πλέον ὡς ὅπλον ἀσκήσεως τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς. Συνεπῶς καὶ ὁ ἐμπειρισμὸς δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ κινήται παρὰ εἰς ὀρισμένα πλαίσια. Καὶ τὰ πλαίσια αὐτὰ εἶναι ἰδεολογικά. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὴν ποιότητα αὐτῶν τῶν ἰδεολογικῶν πλαισίων ὁ ἐμπειρισμὸς καθίσταται εὐκίνητοτερος ἢ δυσκίνητοτερος. Ὁ σοβιετικὸς ἐμπειρισμὸς στηριζόμενος εἰς τὴν ἐνόρασιν τοῦ μέλλοντος ἔχει περισσότερα, πολὺ περισσότερα περιθώρια ἀναπτύξεως. Ὁ ἰδικὸς μας, μὲ τὰς ἀμέσους ἀπαιτήσεις τοῦ ἰδεολογικοῦ μας ὑποδάθρου, ἐπιβάλλει περισσοτέραν προσοχὴν. Ἔτσι νομίζω ὅτι ἐξηγεῖται ἡ σειρά τῶν ἀτυχημάτων ποῦ ὑπέστη καὶ ποῦ ἐξακολοῦθεῖ καὶ σήμερον, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, νὰ ὑφίσταται ὁ ἐλεύθερος κόσμος.

Ἡ μεγάλη συζήτησις ποῦ ἐξέσπασε εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας μετὰ τὸ 1952 περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς των στηρίζεται εἰς μίαν μεγάλην παρεξήγησιν. Ἐπιστεῦθη ἀπὸ τοὺς εἰσηγητὰς τῆς νεορεαλιστικῆς γραμμῆς, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ, μὲ

πρώτον τὸν Louis J. Halle (Civilization and Power, 1952) καὶ τὸν κύριον ὑποστηρικτὴν του Dean Acheson (Power and Diplomacy), ὡς καὶ ἀπὸ τὸν H. A. Kissinger (Nuclear Weapons and Foreign Policy, 1957), ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ εἶναι συνάρτησις κυρίως τῆς δυνάμεως, ὅτι ἡ τακτικὴ τῆς χώρας των ὑπῆρξε μέχρι καὶ σήμερον ἐντελῶς ἰδεαλιστικὴ καὶ δὲν ἔλαβε ὅπως ὅφιν τὴν ἰσχὸν ὡς βάσιν τῶν ἐλιγμῶν τῆς. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι καθόλου βέβαιον ὅτι εἶναι ἀληθές. Ἦμπορεῖ ἡ Ἀμερικανικὴ πολιτικὴ νὰ μὴ ἐχρησιμοποίησε τὰς δυνατότητας ἐλιγμῶν ποὺ τῆς παρεῖχε ἡ πραγματικότης τῆς δυνάμεώς τῆς, πράγμα ποὺ δὲν εἶναι καὶ πάντοτε ὁ κανὼν, διότι τὸ ἀντίθετον ἀποδεικνύουν αἱ δόξαι τῆς Χιροσίμας καὶ τοῦ Ναγκασάκι, περὶ ἀποτελοῦν διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἱκανοὺς νὰ διακρίνουν τὴν βάσιν τῶν προβλημάτων, ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ ὄχι στρατιωτικὴν ἐνέργειαν, τὸ θέμα ὁμῶς δὲν εἶναι ἂν λαμβάνῃ ὅπως ὅφιν τὴν ἰσχὸν τῆς μία «ἐνεργὸς» δύναμις. Τὸ θέμα εἶναι ἂν τὴν συνθέτῃ μὲ τὰ ἰδανικὰ τοῦ κόσμου εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει. Ἐπι περαιτέρω, ἂν ὑποτάσσεται εἰς τὰ ἰδανικὰ αὐτὰ, δηλαδὴ ἂν θεωρῇ τὴν δύναμιν ὄργανον μόνον τῆς ἐξυπηρετησῆώς των. Ἄν ἀκόμη εἰς μίαν σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἰδικοῦ τῆς συμπερόντος τῆς στιγμῆς διατάξῃ ἢ ὄχι νὰ ἐκλέξῃ. Ὁ ἀπομονωτισμὸς ὑπῆρξεν ἡ λύδις λίθος ποὺ ἔκρινε τὴν ἀμερικανικὴν πολιτικὴν τοῦ μεσοπολέμου. Καὶ τὴν κατεδίκασε. Ὅχι μόνον ὁ χιτλερισμὸς, ἀλλὰ, ὅπως σημειῶνῶ καὶ εἰς τὰς ἐπομένους σελίδας καὶ αἱ ὑποχωρήσεις τοῦ Ρούσβελτ πρὸς τὸν Στάλιν, εἰς τὸν ἀπομονωτισμὸν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἔχουν τὴν ἀφετηρίαν των. Τὸ ἐλάττωμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς μεγάλης χώρας ὑπῆρξεν ἕνας στεῖρος «ἠθικισμὸς» παρωχημένων κοινωνικῶν καὶ ἔθνικῶν κατασκευῶν συνδεομένων μὲ τὸν ἀδίστακτον θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν πρωτοπόρων, τῶν πρώτων ἀποίκων καὶ ὄχι ὁ ἰδεαλισμὸς, ἡ πίστις εἰς τὰ ἰδανικὰ τοῦ συγχρόνου κόσμου καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἐπιβολῆς των διὰ τῆς δυνάμεως ποὺ εἶχεν καὶ ὁ καθαρμὸς τους ἀπὸ τὰς παρακινήσεις καὶ τὰς ἐκμεταλλεύσεις τοῦ ματεριαλισμοῦ ποὺ κατέκλυσε τὰς πλουσίας κοινωνίας. Οἱ μάγισσες τοῦ Σάλαμ μήπως ὑπῆρξαν ἕνα ὑποσυνείδητον κίνητρον τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς, πολλὰς φορές; Μήπως δὲν εἶδαμεν, μὲ τὸν μακαρίτην J. F. Dulles, τὸ ἴδιον φαινόμενον ποὺ κατέληξε ὥστε νὰ κάμωμεν σήμερον, ἡμεῖς ὁ ἐλεύθερος κόσμος ποὺ καυχώμεθα διὰ τὰς θετικὰς μας δημιουργίας, σκοπὸν τῆς ζωῆς μας ἕνα ἄγονον ἀντικομμουνισμὸν;

Παραμένει πάντοτε ἀληθὴς εἰς τὴν βάσιν τῆς ἡ εἰκὼν ποὺ ἔδωσε ὁ Βάκων εἰς τὸ Novum Organum τὸ 1620: «Αἱ ἐπιστῆμαι ἐδοθηθήσαν πολὺ ἀπὸ τοῦ ἐμπειρικοῦ. Οἱ ἐμπειρικοί, ὅπως τὰ μυρμήγκια, δὲν γνωρίζουν παρὰ νὰ συλλέγουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν. Οἱ ρασιοναλισταί, ὅπως αἱ ἀράχαι, ὑφαίνουν τὸν ἴστὸν μὲ τὸ ὀλικὸν ποὺ βγάζουν ἀπὸ τὸ σῶμα τους. Ἡ μέθοδος τῆς μέλισσας εἶναι εἰς τὸ μέσον, μαζεύει τὸ ὀλικὸν τῆς εἰς τὰ ἄνθη τῶν κήπων καὶ τῶν ἀγρῶν, ἀλλὰ κατόπιν τὸ μεταμορφώνει καὶ τὸ διυλίζει μὲ τὰς ἰδικὰς τῆς ἰδιότητάς. Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθινὴ δουλειὰ τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τοῦτο ἡμποροῦμεν νὰ ἐλπίζωμεν τὰ πάντα ἀπὸ μίαν θαυτέτην ἱεράν ἔνωσιν τῶν δύο στοιχείων, τοῦ ἐμπειρικοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ». Τῶν δύο στοιχείων θὰ ἐλέγαμεν διὰ τὴν διεθνή πολιτικὴν, τοῦ ἐμπειρικοῦ καὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ, ποὺ πηγάζει ὄχι πλέον ὅπως εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὴν ἐσώτερην λογικὴν τοῦ στοχαστοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας καὶ τὰ ρεύματα.

που δημιουργεῖ εἰς τὰς μάζας ἢ διαίσθησις περὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀλλάζει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐμπειρίας διότι τὴν διευρύνει εἰς σύνθεσιν ἰδεολογίας καὶ δυνάμεως.

Αἱ κοινωνίαι μας κατέστησαν προεχόντως ματεριαλιστικά. Ἡ καλοπέρασις ἔχει καὶ τὰ σκοτεινά της σημεῖα. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὅτι ἀμβλύνει τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἴδιον πολιτιστικὸν δίκτυον, ἐχόντων δηλαδὴ τὸν ἴδιον τρόπον ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῶν ἀξιών. Κάτι περισσότερο. Ὁ ματεριαλισμὸς μεταβάλλει τὴν κλίμακα τῶν ἀξιών. Τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κλίμακα αὐτὴν καταλαμβάνει τὸ χρῆμα. Εἰς αὐτὸ τὸ συμπεράσμα δὴδηγεῖ ἡ ἀπλή κοινωνικὴ παρατήρησις. Ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ φαινομένου ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἡγεσία τῶν λαῶν ποῦ ἔχει συνείδησιν τῆς πολιτιστικῆς της τοποθετήσεως ἀντιδρᾷ μὲ τὴν σύνθεσιν, δηλαδὴ μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ διατηρήσῃ τὸν ἀνθρώπον ὡς παράλληλον ἀξίαν πρὸς τὸ χρῆμα. Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας εἶναι ἐνίοτε ἀμφίβολος. «Ὁδὸ δύναται τις δυσὶν Κυρίοις δουλεύειν, Θεῷ καὶ Μαρμῶνᾳ». Καὶ ἡ ἀμφιβολία αὕτη ἐκδηλώνεται εἰς τοὺς θεσμοὺς.

Κάθε θεσμὸς ἀπηχεῖ μίαν ἰδιαίτην ἰδεολογικὴν πίστιν. Ἡ δημοκρατία στηρίζεται εἰς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ τὸ ἰδανικὸν ἔχομεν νὰ ἀντιτάξωμεν εἰς τὸν σοβιετικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος προβάλλει τὸ αἶτημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη ἐν τῷ πλασιῳ τῆς ἐλευθερίας εἶναι τὸ ἐπιχειρήμα τοῦ δυτικοῦ κόσμου Ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἔστω καὶ χωρὶς ἐλευθερίαν, εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ σοβιετικοῦ. Τὸ γλίστημα, ὅμως, πρὸς τὸν ματεριαλισμὸν τοῦ δυτικοῦ κόσμου περιστέλλει τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ἐκ τούτου πάσχουν οἱ θεσμοὶ τῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ χωρὶς ἐλευθερίαν καὶ δημοκρατίαν δὲν ὑπάρχουν βάσιμα ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ. Εἰς τοῦτο συνίσταται τὸ σύγχρονον δρᾶμα τοῦ ἐλευθέρου κόσμου.

Ἀξίζει νὰ μείνουν εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ νὰ χαρακτηρίζουν τὴν σημερινὴν ἐποχὴν οἱ λόγοι τοῦ Προέδρου Κέννεντυ πρὸς τὸ Κογκρέσσον: «Μία ἀπὸ τὶς εἰρηνεῖες τοῦ καιροῦ μας εἶναι ὅτι αἱ τεχνικαὶ ἐνὸς σκληροῦ καὶ πιεστικοῦ συστήματος εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐνσταλλάξουν πειθαρχίαν καὶ ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς λειτουργοὺς του, ἐνῶ αἱ εὐλογίαι τῆς ἐλευθερίας συχνὰ σημαίνουν μόνον προνόμια, ματεριαλισμὸν καὶ καλοπέρασιν».

Ἡ ἰσορροπία μεταξὺ ἰδανικοῦ, δυνάμεως καὶ ἐμπειρίας, πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἐπιλογὴν. Πραγματικὸς ἐμπειρισμὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ στραγγαλίζει τὴν ἰδέαν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς. Τέτοιος εἶναι πολλὰς φορὰς ὁ σοβιετικὸς ἐμπειρισμὸς. Χωρὶς νὰ πιάσουν νὰ προπαγανδίσουν καὶ ἴσως καὶ νὰ πιστεῦσιν εἰς τὸ ἰδανικὸν τους, οἱ Ρῶσοι ἡγέται προβαίνουν, χάριν τῆς ἀνάγκης τῆς στιγμῆς, εἰς πράξεις ἀντιθέτους πρὸς αὐτό. Ἡ ἀποκήρυξις τοῦ Τίτο ὑπῆρξε ἀπὸ τὰς πράξεις ἐμπειρίας ποῦ ἐκλόνησαν τὴν πίστιν πολλῶν σοβιετικῶν, ὅπως καὶ τὰ γεγονότα τῆς Οὐγγαρίας. Ἀντίστοιχοι πράξεις εἰς τὸν ἰδικὸν μας κόσμον ἔχουν πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν. Διότι ἀκριβῶς εἴμεθα ὁ «ἐλευθέρος» κόσμος. Ἡ διαγωγὴ τοῦ μακαρίτου Ντάλλες εἰς τὸ Κυπριακὸν θέμα, «ἐλευθέρος» καὶ μὲ ἑλλειψὶν στοιχειῶδους προβλεπτικότητος διὰ τὴν Τουρκίαν, συνεπίεσε τὴν ἰδεολογικὴν του πίστιν, ἂν εἶχε τοιαύτην, διότι καὶ τοῦτο εἶναι

ἐξεταστέον, ὅπως θὰ σημειωθῆ εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον, πάντως ὁμοῦ συνεπίεσε τὰ ἰδανικά τοῦ λαοῦ του, εἶναι τρανὸν παράδειγμα.

Ὁ Bertrand Russel ὑποστηρίζει, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὴν μονόπλευρον πίστιν τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν «γνώσιν» ὅτι ἡ πραγματικὴ σοφία εἶναι ἡ σύνθεσις τῆς γνώσεως, τῆς θελήσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φοβόμαί ὅτι ἐλλεῖπει ἀπὸ τὸν σύγχρονον κόσμον. Καὶ ἐν τούτοις ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ἐπιβάλλει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθηματικοῦ δεσμοῦ τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν. Διότι ἀκριβῶς ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς δημιουργεῖ μίαν τρομακτικὴν ἀλληλεξάρτησιν. Φαντάζεται κανεὶς, λέγει ὁ Russel, ὅτι ἡμπορεῖ μία δύναμις νὰ τήσῃ δι' ἀτομικῆς ἐνεργείας τοὺς πάγους τοῦ Νοτίου Πόλου, διὰ νὰ καταστήσῃ κατοικήσιμον τὴν Ἀνταρκτίδα, χωρὶς νὰ ἐξαφανισθοῦν ὑπὸ τὰ ὕδατα ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Λουϊζιάνα καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου;

Βάσει τῶν σκέψεων αὐτῶν, ἡμπορεῖ νὰ δοθῆ ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ποῦ ἐτέθη εἰς τὴν ἀρχήν, ἂν ὑπάρχουν σταθεραὶ πάγαι εἰς τὴν διεθνῆ ζωήν. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἡ ἑξῆς:

Πρῶτον, σταθεραὶ πάγαι ἡμποροῦν νὰ ὑπάρξουν ὑπὸ μίαν προϋπόθεσιν. Ὅτι ἡ πολιτικὴ τῶν «ἐνεργῶν» δυνάμεων θὰ εἶναι συνεπῆς μὲ μίαν ἰδεολογικὴν γραμμὴν σύμφωνον μὲ τὸ πολιτιστικὸν πλέγμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ὁ κόσμος ποὺ τὰς ἀκολουθεῖ. Δὲν ἡμποροῦμεν ἐντίμως νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι αἱ «ἐνεργοὶ» δυνάμεις τοῦ ἐλευθέρου κόσμου εἶχαν πάντοτε κατὰ τὰ ἔτη τῆς κρίσεως τὴν συνέπειαν αὐτὴν. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐξασθένεισις.

Δεύτερον, ἡ δύναμις εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς πολιτικῆς. Ὅταν ὁμοῦ καταλήγῃ νὰ θεωρῆται ὡς ἡ μόνη θάσις τῆς, δδηγεῖ εἰς τὸν θάνατον, κυρίως διότι διαφθείρει τὴν ψυχολογίαν τῶν μαζῶν ποὺ χάνουν κάθε ἀντίστασιν ἐμπρὸς εἰς τὸ κύμα τοῦ ματεριαλισμοῦ ποὺ δδηγεῖ εἰς τὴν ἀπάθειαν τῆς εὐμαρείας ἢ τὴν τυφλὴν ἀντίδρασιν τῆς ἀπογοητεύσεως.

Τρίτον, ὅτι ὁ ἀξίος τοῦ ὀνόματός του ἐμπειρισμὸς ἀποτελεῖ, εἰς τὴν διεθνῆ πολιτικὴν, σύνθεσιν τῆς ἰδεολογίας, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς στιγμῆς καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας τρόπος παρακάμψεως τῶν δυσκολιῶν τοῦ παρόντος πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἡσυχίας τῶν Κυβερνήσεων. Θὰ ἦταν ὑπερβολικὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ὁ κανὼν. Ἐξ οὗ καὶ αἱ ζημίαι τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Ὁ ἐμπειρισμὸς ὁμοῦ ἐφαρμόζεται εἰς τὸν Δυτικὸν Κόσμον δδηγεῖ εἰς ἀντίθετον πρὸς τὴν πρόβουσαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημά μας. Ἐπιβάλλει νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἔχομεν σταθερὰς γραμμὰς εἰς τὴν διεθνῆ ζωήν. Καὶ ὁμοῦ ἡμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν. Ἄλλωστε, νομίζω, ὅτι ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, μὲ τὰ ἰδικὰ τους κριτήρια ἔχουν περισσοτέρας. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον.

*
* *

Ἡ περίοδος ποὺ ἤρχισε ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου εἶναι γεμάτη, εἰς τὴν ἐξελίξιν τῆς, ἀπὸ ἀποδείξεις τῶν σκέψεων αὐτῶν.

Ποτὲ δὲν ἐτελείωσε εἰς τὴν Ἱστορίαν πόλεμος ὑπὸ συνθήκας ποὺ νὰ φαίνωνται

ται τόσοσ εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν καθιέρωσιν μιᾶς διαρκοῦς καὶ ὀργανωμένης εἰρήνης. Τὸ 1945 ἔλα ἐπέτρεπαν τὴν βᾶσιμον δημιουργίαν τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν ἕνας πόλεμος κατέληξε εἰς τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἀντιπάλου. Καὶ διὰ πρώτην φορὰν οἱ Λαοὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἐπολέμησαν δι' ἕνα κοινὸν λαϊκὸν ἰδανικόν, ὅχι διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου κράτους, ἀλλὰ διὰ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος, τὸ ὁποῖον ἠμποδίζαν μέχρι τότε αἱ σκοτειναὶ δυνάμεις τοῦ παρελθόντος, ἐκπροσωπούμεναι ἀπὸ τὸν Ναζισμὸν καὶ τὸν Φασισμὸν. Ὁ κοινὸς ἀγὼν τῆς Δύσεως μετὰ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν εἶχε προκαλέσει τὴν λήθην τῶν παλαιῶν ἀντιθέσεων καὶ ἔλοι οἱ τόσοσ ταλαιπωρηθέντες λαοὶ τοῦ κόσμου ἐπίστευαν ὅτι ἡ κοινὴ προσπάθεια θὰ εὔρισκε ἕνα τρόπον συνθέσεως ποῦ νὰ καλύπτῃ τὰς ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἱκανοποιῇ καὶ τὰ δύο ἰδανικά ποῦ ἐπροβάλλοντο ἀπὸ τοὺς δύο νέους κόσμους, τὸν Δυτικὸν καὶ τὸν Ἰνδικόν, τὰ ἰδανικά τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἀπὸ τὸν πρῶτον, τὰ ἰδανικά τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητος καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀπὸ τὸν δεύτερον. Διὰ τοῦτο ἡ φραστικὴ σύνθεσις εἰς τὸν ὄρον τῆς Δημοκρατίας δὲν ὑπῆρξε δύσκολος καὶ ἔγινε ἀπὸ ἄλλους ἀνεκτὴ. Ἐφ' ὅσον ἐνίκησε ἡ Δημοκρατία δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ὀργανωθῇ ἡ δημοκρατία αὐτὴ κατὰ τρόπον δημοκρατικόν. Νὰ στηριχθῇ δηλαδὴ, ὅχι μόνον εἰς τὴν πολιτικὴν ὄψιν τῶν ἰδανικῶν τῆς, ἀλλὰ νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἐξέλιξιν καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Οὔτε ἡ ἰσότης εἶναι μόνον πολιτικὴ, οὔτε ἡ δικαιοσύνη μόνον οἰκονομικὴ, οὔτε ἡ ἀδελφότης μόνον κομματικὴ ἢ ταξικὴ.

Οἱ ἡγέται τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἶχαν βέβαια πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν ἐπιφυλάξεων καὶ τῶν ἐνδεχομένων ὑστεροβουλιῶν τοῦ σοβιετικοῦ συνεταιρίου των. Εἶναι, ὅμως, βέβαιον ὅτι ἡ αἰσιοδόξος ἀποψις ἐπεκράτει μέσα τους. Καὶ ἂν ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ 1945 καὶ προσπαθῶμεν νὰ ἀναλύσωμεν τὰ στοιχεῖα ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐπηρεάσουν τότε τοὺς ἡγέτας τῆς Δύσεως, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τοὺς καταδικάσωμεν διὰ τὴν αἰσιοδοξίαν τους αὐτὴν. Μίαν αἰσιοδοξίαν, ἄλλωστε, ποῦ ἦταν καὶ ἡ μόνη διέξοδος τους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως.

Πράγματι ἂν, ὅπως ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ἡ διαγωγὴ καὶ αἱ ἀξιῶσεις τοῦ Στάλιν ἦταν δείγματα ἐπικινδύνων ἐξελίξεων διὰ τὸ μέλλον, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν δυτικῶν ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ἡ διαγωγὴ τῆς Δύσεως ἔναντι τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ὑπῆρξε, ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1942, σαφῶς ἐχθρική, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τῆς κυκλώσεως, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε ὡς σύνθημα ὁ Στάλιν—ἴσως καὶ εἰλικρινῶς—διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν γραφειοκρατικὸν αὐταρχισμὸν τοῦ σοβιετικοῦ κράτους ὡς μεταβατικὸν στάδιον ἀμύνης καὶ τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν εἰς τὸ σύμφωνον Μολότωφ—ΡΙμπεντροπ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαλειφθῇ εὐχερῶς ἰδίως εἰς ἀνθρώπους πιστεύοντας μετὰ φανατισμὸν ὅτι εἶναι οἱ ἄφοροι τῆς ἀληθοῦς ἐπιστημονικῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, ὅπως τὸ ἔχαραξε ὁ Μάρξ, καὶ συγχρόνως οἱ πρωτοπόροι μιᾶς νέας κοινωνίας, ὅπως συνεπλήρωσε ὁ Λένιν, καὶ ὅτι τέλος ἔτσι ὅπως ἦλθαν τὰ πράγματα ἡ δύναμις τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μαχητικότητος, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἰδεολογικῆς ἀκτινοβολίας εἰς τὸν ἐλεύθερον κόσμον ἦτο ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα τῆς Δύσεως. Ἀνθρώποι ὡς ὁ Τσῶρτσιλ—ποῦ ἔζησε τὸ δρᾶμα τῶν θλιβερῶν ὑποχωρή-

σεων τῆς Δύσεως ἔναντι τοῦ Χιτλερισμοῦ, ὑποχωρήσεων ποῦ μᾶς ἔφεραν εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν, διότι εἰς τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης ἀπεδείχθη ὅπως προσφάτως ὑπενθύμισε ὁ William L. Shirer εἰς τὸ βιβλίον του *The Rise and Fall of the Third Reich*, ὅτι, ἂν δὲν ἐπῆρχετο ἡ ἐπαίσχυτος συνθηκολόγησις τοῦ Μονάρχου ὁ Χίτλερ θὰ κατέρρεε, διότι ἡ Γερμανία δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ προκλέσῃ πόλεμον λόγῳ τῆς Τσεχοσλοβακίας διότι θὰ ἤττατο καὶ ὁ Χίτλερ θὰ ἀνετρέπετο ὁ δὲ Στάλιν δὲν θὰ εὕρισκετο εἰς θέσιν νὰ συνέννοηθῇ μὲ τοὺς Γερμανοὺς. Καὶ ἄνθρωποι ὡς ὁ Ρουσβελτ ποῦ εἶχε—ἄρρωστος πιά καὶ συνεπῶς ἔντονώτερα—τὸ βίωμα τοῦ πολυετοῦς ἀγῶνος διὰ νὰ πείσῃ τὴν ἀμερικανικὴν κοινὴ γνώμην διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς βοήθειάς τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν πρὸς τὴν Δύσιν—ἄς μὴ λησμονῆται ὅτι ὁ πατέρας τοῦ νέου Προέδρου κ. Κέννεντυ ἦταν ἀντιθετος πρὸς τὴν παρέμβασιν αὐτῆν, ἄνθρωποι ὡς αὐτοὺς δὲν ἦταν δυνατὸν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ κάμουν τίποτε ἄλλο ἀπέναντι τοῦ Στάλιν παρὰ νὰ γίνοντο φορεῖς—ἔστιω καὶ ἂν οἱ ἴδιοι ἔδλεπαν τὰς φοβεράς δυσκολίας τοῦ μέλλοντος—τοῦ καθολικῶ ἀισθήματος τῶν ἐλευθέρων λαῶν ὅτι ὁ νέος κόσμος—ἕνας κόσμος δικαίστερος καὶ εἰρηγικὸς πρὸ παντὸς ἄλλου—ἤμποροῦσε καὶ ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν συνεργασίαν Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Ἐκ τῶν ὑστέρων βέβαια ἡ στάσις αὐτῆ τοῦ Ρουσβελτ ἰδίως, κατεκρίθη καὶ ἀπεδόθη ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁπαδούς του, ὅπως ὁ G. Kennan, εἰς τὴν ἀγνοίαν τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἀγωνιστικῆς ψυχολογίας ποῦ εἶχε δημιουργηθῇ ἀπὸ ἰδεολογικὸν φανατισμὸν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς τῆς σταλινικῆς ἐποχῆς, πρᾶγμα ποῦ ἐξηγεῖ νομίζω καὶ τὴν σημερινὴν στάσιν τῶν κινέζων. Πιστεύω ὅμως ὅτι αἱ κρίσεις αὗται εἶναι ἄδικοι, ὄχι τὸσον διότι εἶναι ἀνακριβεῖς, ἀλλὰ διότι γίνονται ἔξω ἀπὸ τὸ χρονικὸν περίγραμμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ λησμονοῦν τὰ προηγηθέντα γεγονότα ποῦ ἐπῆρξασαν καὶ τὸν Ρουσβελτ καὶ τὸν Τσῶρτσιλ. Ἄν ὁ τελευταῖος εἶχε πεθάνει καὶ αὐτὸς τὸ 1945, ἴσως θὰ ἦτο ἀντικείμενον τῆς ἰδίας κατακρίσεως. Ἄλλωστε δὲν εἶμεθα ἄδικοι ὅταν κατακρίνωμεν τὸν Ρουσβελτ καὶ συγχωροῦμεν τὸν Τρούμαν, ὁ ὅποιος διέταξε νὰ ριφθῇ ἡ βόμβα εἰς τὴν Χιροσίμα ἀργά, πρᾶγμα ποῦ ἄς μὴ ἀπατόμεθα ὑπῆρξε ἕνα γιγαντιαῖον σπρώξιμο πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν, καὶ ποῦ πολὺ ὀλίγοι ἔχουν καταλάβει; Ἀφοῦ ὅπως λέγει ὁ Τσῶρτσιλ «αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι ἀπὸ τὸν Ἰούλιον πλέον δὲν ἐπεθόμενον νὰ ἰδοῦν τοὺς Ρώσους ἀναμειγυρομένους εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας», διατί ὁ Τρούμαν ἔχων ἀπὸ τῆς 1ης Ἰουνίου εἰς χεῖρας του τὴν ἐκθεσιν Στίμσον δὲν ἐπιταχύνει τὸν ρυθμὸν τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἰαπωνίας, ἀλλ' ἀφήνει τὸ κτύπημα μέχρι τῆς 6ης Αὐγούστου δηλαδὴ μετὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ εἰς τὴν ἑποχὴν παρέστη αὐτὸς καὶ ὄχι ὁ Ρουσβελτ; Χωρὶς τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχολογίαν τῆς ἐποχῆς κάθε κατάκρισις εἶναι ἐπικίνδυνος.

Ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως αὐτῆς ὅτι πρέπει ἡ συνεργασία νὰ εἶναι ἡ βῆσις τοῦ μέλλοντος ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν τοῦ μεταπολέμου.

Βέβαια, ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅταν ἤρχισαν τὰ θάσανα τοῦ ψυχροῦ πολέμου, ἐγίνετο ἀντιληπτὸν ὅτι τὰ φαινόμενα δὲν ἀπεικόνιζαν ἀκριβῶς τὴν πραγματικότητά. Ὁ μῦθος τοῦ σπηλαίου τοῦ Πλάτωνος εἶχε λειτουργήσῃ, ὅπως τόσες φορὲς, εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἡγετῶν τῶν λαῶν. Ἐρχισε νὰ γίνεταί σαφές ὅτι δὲν ἐνίκησεν ἡ

«Δημοκρατία» ἀλλὰ αἱ «Δημοκρατίαι» καὶ ὅτι αἱ «Δημοκρατίαι» διέφεραν μεταξὺ τῶν οὐσιωδῶς καὶ ὁμοιάζαν μόνον κατὰ τὸ ὅτι ὅλοι παρέμεναν βασικά προσκεκολλημένοι εἰς τὰς προπολεμικὰς πεποιθήσεις τῶν καὶ εἰς τὰ προπολεμικά τους συστήματα. Αἱ δυτικά εἰς τὸν καπιταλισμὸν τους, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις καὶ οἱ δορυφόροι τῆς εἰς τὴν πάσῃ θυσίᾳ—καὶ κυρίως ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ἐλευθερίας—οἰκοδόμησιν ἑνὸς συστήματος πού ἐπίστευαν ὅτι θὰ εἶναι ὁ σοσιαλισμός. Ἡ βασικὴ ὁμῶς αὐτὴ προσκόλλησις δὲν ἠμπόδισε τὰς ἐξελίξεις. Αἱ ἐξελίξεις αὐταὶ εἰς τὴν Δύσιν μὲν ἦσαν συνθετικά, διότι στηριζόμενα εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἔβαινον πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα μετέβαλε ριζικῶς τὴν κοινωνικὴν ὄψιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τὰ κοινωνικά μέτρα καὶ αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Γαλλίαν βψφῶν τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν μαζῶν καὶ ἔδιδαν τὴν διαψευθετῶσαν ἐκ τῶν ὑστέρων βέβαια ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ματεριαλισμός ἔπαυσε νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸν κίνητρον τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν καὶ γενικώτερα εἰς τὴν Ἑυρώπῃ, ἔνω ἡ ἰσχυροποίησις τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας καθίστα τὴν μεγάλην αὐτὴν χώραν τὸ ἔδαφος ἑνὸς ἐπιτυχοῦς κοινωνικοῦ πειράματος. Εἰς τὴν ἄλλην, ὁμῶς, πλευρὰν ἢ προσκόλλησις εἰς τὸ ἀρχικὸν δόγμα προσελάμβανεν ἐπικινδύνους καὶ ἀναχρονιστικὰς διαστάσεις. Ὅχι μόνον δὲν ἐγένετο μέχρι τοῦ 1953 κανένα βήμα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τουναντίον ἐνισχύετο ὁ ῥωσικὸς ἐπεκτατισμός, ἐπανερχόμενος εἰς τὰς προοικτωδριανάς του βλέψεις καὶ ὑπερβαίνων μάλιστα αὐτάς καὶ ὀπλιζόμενος μὲ μίαν ἰδεολογικὴν πίστιν εἰς τὴν ὀρθότητα τῶν ἐπιδιώξεων του πού ἔδιδε εἰς τὴν ὅλην προσπάθειαν τὴν μορφὴν ἱεροῦ πολέμου.

Ἀπὸ τοῦ 1953 ἡ κατάστασις μεταβάλλεται καὶ εἰς τὰς δύο ὁχθὰς καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀντίπεραν. Αἱ ἡγετικά τάξεις πού ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν—ἄς ἀποφύγωμεν τὸν ἐνικὸν τοῦ Μίλοβαν Τζίλιας, διότι δὲν ἀσχολούμεθα μὲ τὸ θέμα αὐτὸ—ὑπέστησαν μίαν διάθρῃσιν καλοπεράσεως πού ὀδηγεῖ εἰς τὸν συντηρητισμὸν καὶ οἱ ἄρχοντες ἀκολουθοῦντες τὰς συνθετίας τῶν ἀρχομένων—διότι ἂν φιλή τὸ ὑπήκουον μιμεῖσθαι τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοὺς ἄρχοντας χρή τὸ ὑπήκουον κολακεύειν—ἀπήμδλυναν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἰδεολογικοῦ πολέμου πού ἐχαρακτήριζε τὴν σταλινικὴν περίοδον καὶ περιώρισαν τὴν πολιτικὴν τους εἰς ἕνα διπλωματικὸν παιγνίδι ἐλιγμῶν, εἰς ἕνα ζατρίκιον εἰς τὸ ὅποιον, ἄλλωστε, ἀπεδείχθησαν δεξιότεχνοι ἔναντι τῶν κεχηναίων ἡγετικῶν τάξεων τῆς Δύσεως, πού, μάτην, ἐπέμεναν εἰς τὴν ἀνόητον σκέψιν ὅτι τὸ κομμουνιστικὸν καθεστῶς πολέμου Ἐλησμώνησαν, δυστυχῶς, αἱ τάξεις αὐταὶ ὅτι αἱ νέαι γενεαὶ εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἐξυμώθησαν μὲ τὸ καθεστῶς αὐτό, τὸ ὅποιον εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν του σύνθεσιν ἠμπορεῖ νὰ ἐξελιχθῇ μόνον πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ ποτὲ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐλησμώνησαν ἐπίσης ὅτι αἱ δημοκρατίαι οὐδέποτε κάμνουν προληπτικὸς πολέμου. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ὁμῶς καὶ ἡ λενινιστικὴ θεωρίαν καθ' ἣν ὁ καπιταλισμός θὰ αὐτοκαταστραφῇ καὶ ὁ ἱμπεριαλισμός εἶναι τὸ τελευταῖον του στάδιον ἤτο ἐσφαλμένη, διότι ὁ καπιταλισμός ἐξεπέρασε ὅλας τὰς κρίσεις πού τὸν συνετάραξαν, ἐξεπέρασε καὶ αὐτὴν τὴν κρίσιν τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποι-

κιών και, προσλαμβάνων συνεχώς νέας μορφάς και συνεχώς εξελισσόμενος, αρχίζει να συναγωνίζεται εις την καλύτερουσιν τής τύχης των ανθρώπων, τον σοσιαλισμόν, πρὸς τὸν ὅποιον θέλουν νὰ τείνουν τὰ δολοκληρωτικὰ καθεστῶτα χωρὶς νὰ ἔχουν ἀκόμη ἐπιτύχει νὰ ἱκανοποιήσουν οὔτε τὸ πρῶτον μαρξικὸν αἷτημα, τὴν κατάργησιν τῆς ὑπεραξίας, ἢ ὅποια ἀπλῶς ἠλλάξε ὄνομα καὶ φορέα καὶ λέγεται «κοινωνικὴ συσώρευσις».

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὅμως καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἢ κατάστασις ὑφίσταται κάποιαν μεταβολήν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ ἐλευθέρου κόσμου εὐρίσκεται ἀπὸ τὸ 1953 ὁ ἀδιάφορος προφήτης τοῦ ἀντικομμουνιστικοῦ ἄγῶνος, ὁ μακαρίτης Τζὼν Φόστερ Ντάλλες, ὁ ὁποῖος διαρκούσης τῆς προεκλογικῆς μάχης τοῦ 1952 εἰς τὰς Ἠνωμέναις Πολιτείας καταδικάζει τὴν πολιτικὴν τῆς «συγκρατήσεως» (containment) ποῦ ἐφήρμοξε ὁ Τροῦμαν καὶ εἶχε ζωγραφίσει ὁ George Kennan καὶ ζητεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν Δύσιν εἰς τὸν ἀπελευθερωτὴν τῶν δορυφόρων. Ἡ θεωρία τοῦ Burnham, ἡ θεωρία τῶν ριζικῶν λύσεων, δηλαδὴ τῆς ἀπωθήσεως (roll back) ἐθιράμβευε καὶ ἡ φαντασμαγορικὴ τῆς μεγαλοπρέπειας ἡλεκτρίζουσα τὰς ἡγετικὰς τάξεις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἔκτιζε τὸ δεύτερον ἀνάχωμα, τὸ Δυτικόν, εἰς τὸ ὅποιον ἐστηρίχθη ἡ γέφυρα τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου κ. Seaton Watson κρίνων πρὸ ὀλίγου ἓνα βιβλίον περὶ τοῦ Ντάλλες (Roscoe Drummond and Gaston Coblenz, *Duel at the Brink*, Νέα Ὑόρκη 1960) εἰς τὸ Sunday Telegraph τῆς 19.2.61, γράφει ὅτι οὗτος ἐμισόθη εἰς τὴν Δύσιν ὄχι διὰ τὰ λάθη του καὶ τὰς πράξεις ἐλ-λειψῶς τάχτι ποῦ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀμέτρητα, ἀλλὰ ἀκριθῶς δι' ἔκεῖνο ποῦ ἐπρε-πε νὰ ἐκτιμηθῇ, διότι κατενόησε τοὺς κινδύνους ποῦ ἠπειλοῦν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κόσμου. Καὶ τοῦτο διότι, ὅπως λέγει, μία κοινωνία ποῦ εἶχε ὅπως ἡ Δυτικὴ ὡς μοναδικὸν ἰδανικὸν τὴν καλοπέρασιν καὶ διέθετε ὅλα τὰ ὀλικά μέσα διὰ νὰ τὴν ἀπολαμβάνῃ, ἐμίσει ἐκεῖνον ποῦ τῆς ἀπεκάλυπτε ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ἀπολαμβάνου. Τὸν ἐπεδοκίμαζε ὅταν θεωρητικῶς ὑπεστήριζε τὴν καταστροφὴν τῆς ρω-σικῆς δυνάμεως, ὅταν ὅμως ἤρχετο ἡ στιγμή νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν πρᾶξιν τὰ δό-γματά του, ἤρνεῖτο νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ντάλλες παρὰ τὴν ἀπό-λυτον, τὴν μυστικιστικὴν σχεδὸν πίστιν εἰς τὰς ἰδέας του δὲν κατώρθωσε νὰ ἐφαρ-μόσῃ καμμίαν ἀπὸ αὐτάς. Δὲν εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς ποῦ εἶναι νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ ἰδεῶδες ἀρχίζων ἀπὸ τὸ δυνατόν, τὸ ὅποιον ὅμως νὰ ἀνερευ-εῖ καὶ νὰ διαπιστώσῃ ὄχι ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἢ ἀπὸ τὰς προκαταλήψεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας του ἢ ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἢ ἢ ὅποια τὸν ἐπηρεάζει, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τῶν βαθυτέρων, τῶν ἀφανῶν πολλὰς φορὰς τῶν ρευμάτων τῶν μαζῶν, ποῦ αὐτὲς πλέον ἀποτελοῦν τὰ ἔθνη καὶ τῶν ὁποίων τὰς ἀντιδράσεις μόνον ἢ διαίσθησις καὶ τὸ θάρρος τῶν ἡγετῶν ἡμπορεῖ νὰ κατα-στήσῃ συγκεκριμένης.

Τὸ μόνον ποῦ κατώρθωσε ὁ Ντάλλες ἦτο νὰ κλονίσῃ τὴν πίστιν τοῦ Δυτικοῦ κόσμου πρὸς τὰ ἰδανικά του, τὰ ὅποια ὁ μακαρίτης ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ — ἴσως διότι δὲν ἐπίστευσε ποτὲ εἰς αὐτὰ — χάριν τοῦ σκοποῦ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἔχομεν θλιβεράν πείραν τοῦ πράγματος μὲ τὸ Κυπριακόν. Ἐπέτυχεν ὅμως ἐπίσης ὁ Ντάλλες νὰ πείσῃ τὸν κόσμον ὀλόκληρον,

και ἔχθρους και φίλους, με τὰς προφητείας του, τὰς μεγαλορρημοσύνας του, τὴν σκληρότητά του και ἀκόμη τὴν βασικήν του δειλίαν ἔναντι τῶν ἰσχυρῶν πού ἰσοφαιρίζετο ἀπὸ τὴν ἀκαμψίαν ἔναντι τῶν ἀδυνάτων, ὅτι αὐτὸς και ὄχι ὁ Χρυστοῦφ ἦτο πρωτεργάτης τοῦ ψυχροῦ πολέμου!

Ὁ ἴδιος δ κ. Seaton Watson, τὸν ὁποῖον συνήντησα μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς κριτικῆς του αὐτῆς μου ἐξιμολογήθη ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου τῶν δύο φίλων τοῦ Ντάλλες, πού παρουσιάζει τὴν ζωὴν του ὡς σύνολον, τοῦ ἦτο ἀδύνατον, παρὰ τὴν ἀρχικὴν εὐμενῆ του προκατάληψιν ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ εὕρη οἷο-δῆποτε ἔρεισμα δικαιολογίας διὰ τὴν στάσιν του!

Ἄλλὰ τὸ πέρασμα τοῦ κομπορήμονος προφήτου δὲν ὑπῆρξεν ἄσκοπον. Ἐπεισε τοὺς πάντας ὅτι, ὅπως δὲν εἶναι εὐκολον νὰ πέσῃ ὁ καπιταλισμός, ἔτσι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνατραποῦν τὰ καθεστῶτα τοῦ σοσιαλιστικοῦ πειράματος και ὅτι ἡ συνυπαρξίς τῶν δύο κόσμων εἶναι κατάστασις ἀνάγκης. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡ ἐξέλιξις ἀποκορυφώνεται εἰς τοὺς χρόνους μας. Ὁ τρίτος Κόσμος, πού ἐφθασε καθυστερημένα ἢ πρόωρα εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν και μετέβαλε τὴν ἰσορροπίαν, ὅπως και ἡ ἀναπόφευκτος εἰσβολὴ τῆς Λαϊκῆς Κίνας εἰς τὸ προσκήνιον τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας περιόδου, τῆς ὁποίας εἶναι ἔνωρις ἀκόμη νὰ ἴδωμεν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ.

Δὲν εἶναι, ὅμως, ἔνωρις διὰ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ἡ πολιτικὴ τῶν ἐνεργῶν δυνάμεων μόλις ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴν τῆς θεμελίωσιν ὑφίσταται δεινὴν δοκιμασίαν. Εἶναι εὐκολον ὕστερα ἀπὸ ἕνα κλονισμόν τοῦ κύρους μιᾶς τοιαύτης δυνάμεως νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς βίας λύσεις πού νὰ ἀποκαθιστοῦν τὴν ἰσορροπίαν. Ἄλλο ὅμως κύρος και ἄλλο ἰσορροπία. Τὸ πρῶτον ἔχει μακρόπνοον δυναμισμόν, ἢ δευτέρα παρέχει προσωρινὴν μόνον ἀνακούφισιν. Ἄς ἀφήσωμεν ὅτι ἡμπορεῖ και αἱ πράξεις αὐταὶ βίας νὰ μὴ, ἐπιτύχουν. Ἐπέτυχαν με τὴν παρέμβασιν τῶν Ρώσων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλ' ἀπέτυχαν με τὴν ἀγγλογαλλικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Σουέζ. Ἐπέτυχαν εἰς τὴν Γουατεμάλαν, ἀλλὰ ἡ παρέμβασις εἰς τὴν χώραν αὐτὴν πιθανὸν νὰ ἔδραψε μακροχρονίως τὸ κύρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἡμποροῦσε νὰ τὸ ἐλάψῃ ἢ οἰαδῆποτε ἀριστερίζουσα κυβέρνησις τῶν πειναλέων κατοίκων τῆς. Τὸ αὐτὸ λεκτέον και διὰ τὴν Κούβαν.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις σύνθεσις τῶν ἀμέσων συμφερόντων με τὰ ἰδανικά εἶναι δυνατὴ. Διότι μερικὲς φορὲς τὸ δίκαιον εἶναι με τοὺς ἀσκούντας τὴν βίαν, ὑποχρεωμένους νὰ προστατεύσουν τὸ μέλλον τους ἀπὸ τὴν βίαν. Ἄλλ' οἱ λησμονοῦντες κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡσυχίας τὰς ἰδέας των και ὑποστηρίζοντες τὰ ἔχθρικά πρὸς αὐτὰς καθεστῶτα, δύσκολα ἡμποροῦν νὰ τὰς ἐπικαλεσθοῦν εἰς τὰς στιγμὰς τῆς κρίσεως. Διότι, τότε οἱ Μπατίστα προστατεύουν τοὺς Κάστρο!

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἴδωμεν πῶς, μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου πολέμου, τὰ ἰδανικά πού ἐδικαιολογήθησαν ἀπὸ αὐτόν, ἰδανικά συνθέσεως τῆς ἐλευθερίας με τὴν δικαιοσύνην ἐξειλίχθησαν μέσα εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν ἐναλλασσομένων καταστάσεων, πού ἐσημειώθησαν εἰς τὰς προηγούμενας σελίδας. Καὶ ἡ καλύτερη εἰκὼν πού ἡμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν, διότι ἔχει κάτι τὸ φωτογραφικόν, εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῶν θεσμῶν πού ἐδημιουργήθησαν βάσει τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν. Ἄς ἀσχοληθῶμεν με

τους διεθνείς οργανισμούς τους δημιουργηθέντας από τους νικητάς του δευτέρου πολέμου και ως τους παρακολουθήσωμεν κατά τὰς διαφόρους περιόδους που εἶδα· μεν ὅτι ἐχαρακτήρισαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς μεταπολεμικῆς διεθνοῦς ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΟΥ

Οἱ ὀργανισμοὶ ποὺ ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὸν δευτέρον παγκόσμιον πόλεμον ἔχουν ὅλοι δύο κοινὰ χαρακτηριστικά: Πρῶτον, εἶναι γραφειοκρατικοί, προσωρισμένοι δηλαδή νὰ ἀποκτήσουν αὐτοτελῆ ὑπαρξίν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ τοὺς ἐδημιούργησαν. Καί, δεύτερον, στηρίζονται εἰς τὴν ἀνομολόγητον ἀντιλήψιν ὅτι ὅλα τὰ μεγάλα ζητήματα ἔχουν λυθῆ καὶ ὅσα τυχὸν ἀνακύβουν εἰς τὸ μέλλον θὰ λυθοῦν ὁμαλῶς δι' αὐτῶν, ἀποτελοῦντων τὴν ὀριστικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀδιαταράκτου συμφωνίας μεταξὺ τῶν τριῶν Μεγάλων. Οἱ ὀργανισμοὶ δηλαδή αὐτοὶ θεωροῦν τὴν συνύπαρξιν τῶν δύο κόσμων πρόβλημα λελυμένον καὶ ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ πῶς θαθμηθῶν θὰ ἐντάξουν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς εἰρήνης καὶ τοὺς ἠττημένους τῆς χθῆς, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἀναγκάσουν νὰ διαπαιδαγωγηθοῦν εἰς τὰ ὑποτιθέμενα κοινὰ ἰδανικὰ τῶν ἰδρυτῶν τους. Τὰ ἄρθρα 3 καὶ 4 τοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἶναι τὰ χαρακτηριστικώτερα δείγματα τῆς νοστορπίας αὐτῆς. Τὸ μὲν πρῶτον καθορίζει ὅτι τὰ ἀρχικὰ μέλη τοῦ ὀργανισμοῦ θὰ εἶναι τὰ κράτη τὰ συμμετασχόντα εἰς τὴν Διάσκεψιν τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου ἢ ὑπογράφοντα τὴν ἀρχικὴν σύμβασιν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἰς τὴν Οὐάσιγκτων τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1942 δηλαδή οἱ νικηταὶ τοῦ δευτέρου πολέμου καὶ μερικαὶ χῶραι τῆς Ἀμερικανικῆς Ἠπείρου, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν παρ. I αὐτοῦ προβλέπει τὴν εἰσδοχὴν καὶ ἄλλων μελῶν, ἐφ' ὅσον ἡ Γενικὴ Συνέλευσις θὰ ἔκρινε ὅτι ταῦτα θὰ ἦθελαν εἰλικρινῶς καὶ θὰ ἦσαν ἱκανὰ νὰ δεχθοῦν τὰς ἀρχὰς καὶ νὰ τηρήσουν τὰς ὑποχρεώσεις ποὺ καθωρίσθησαν ἀπὸ τὸν Χάρτην τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, δηλαδή ἀπὸ τοὺς νικητάς. Τὰ 15 χρόνια ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ἱδρυσιν τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν ἐνίσχυσαν μὲν, τὸ πρῶτον τους χαρακτηριστικὴν δηλαδή τὴν γραφειοκρατικὴν τους θεμελίωσιν, ὑπέβαλαν ὅμως εἰς δεινὴν δοκιμασίαν τὸ δεύτερον, δηλαδή τὴν πρόθεσιν ὅτι τὰ μεγάλα ζητήματα εἶχαν λυθῆ καὶ ὅτι τὰ δευτερεύοντα ζητήματα ἤμποροῦσαν νὰ λυθοῦν ἀπὸ αὐτούς. Εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν ὀφείλεται ἡ κρίσις τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν ποὺ εὐρεθέντες ἐνώπιον τῶν μεγάλων προβλημάτων ποὺ ἐχώριζαν τὴν Δύσιν μετὰ τὴν Ἀνατολήν καὶ διὰ τὰ ὅποια ἦσαν ἀπαρασκέυτοι, δὲν κατῴρθωσαν λόγῳ τῆς ἐξαρθρώσεως ποὺ προεκάλεσεν ἡ ρήξις αὐτῆ, νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐπιτυχῶς οὔτε τὰ δευτερεύοντα.

Οἱ Διεθνεῖς Ὄργανισμοὶ ἤμποροῦν νὰ χωρισθοῦν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν καθαρῶς πολιτικὸν χαρακτήρα ὅπως εἶναι ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν προεχόντως τεχνικὸν χαρακτήρα ὅπως εἶναι π.χ. ὁ Ὄργανισμὸς Πολιτικῆς Ἀεροπορίας ἢ ὁ Διεθνὴς Ὄργανισμὸς Ὑγείας. Φυσικὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς ὁ πολιτικὸς χαρακτήρ τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ παρασκήνιον, συναγωνιζόμενος μετὰ τὴν γραφειοκρατικὴν ἐπίδρασιν ἢ ὅποια εἰς τοὺς τεχνικοὺς ὀργανισμοὺς ἔχει κατ' ἀνάγκην μεγαλύτερην

ισχόν, ιδίως δὲ ἐνισχύθη μετὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν τριῶν μεγάλων. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς περιπτώσεως αὐτῆς εἶναι ἡ Οὐνέσκο.

*
* *

Οἱ Διεθνεῖς Ὄργανισμοὶ τοῦ μεταπολέμου εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν (United Nations Organization, UNO ἢ, γαλλιστί, ONU), τοῦ ὁποῦ οἱ θάσεις ἐτέθησαν εἰς τὴν Οὐάσιγκτων τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1942, δηλαδὴ πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως εἰς τὸν πόλεμον, ἡ δὲ γένεσις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 24ης Ὀκτωβρίου 1945.

Σκοπὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ποὺ περιλαμβάνουν σήμερον 100 χώρας καὶ ἔχουν τὴν ἔδραν των εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην εἶναι:

- α) νὰ διατηροῦν τὴν διεθνῆ εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν,
- β) νὰ ἀναπτύσσουσιν τὰς φιλικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἔθνῶν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν,
- γ) νὰ συνεργάζωνται διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διεθνῶν προβλημάτων οἰκονομικοῦ, κοινωνικοῦ, πνευματικοῦ ἢ ἀνθρωπιστικοῦ χαρακτῆρος καὶ διὰ τὴν προώθησιν τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν βασικῶν ἐλευθεριῶν δι' ὅλους καὶ

δ) νὰ ἀποτελοῦν τὸ κέντρον τῆς ἐναρμονίσεως τῆς δράσεως τῶν ἔθνῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν αὐτῶν.

Τὰ κύρια ὄργανα τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἶναι ἡ Γενικὴ Συνέλευσις καὶ τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας Ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τὸ θάρος πίπτει ἄλλοτε εἰς τὸν πρῶτον καὶ ἄλλοτε εἰς τὸν δεύτερον. Κατὰ τὴν ἀρχικὴν σέψιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. τὸ ἀποφασιστικὸν ὄργανον ἦτο τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκηθῆ καὶ τὸ βέτο τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων.

Παρομαρτοῦντα εἰδικὰ ὄργανα τοῦ Ο.Η.Ε. τῶν ὁποίων ἡ συγχρότησις καθορίζεται ἐκάστοτε ἀπὸ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ δὲν ἔχουν ἰδικὰς τῶν αὐτονόμων Συνελεύσεις εἶναι:

α) τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον (Economic and Social Council) ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ 24 μέλη ἐκλεγόμενα ἀπὸ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τὰ μὲν 18 ἐπὶ τριετῆ θητεία τὰ δὲ ἑξ ἐπὶ ἐτησίᾳ, με σκοπὸν τὴν μελέτην τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως εἰς τὸν κόσμον καὶ τῆς ὑποδείξεως τῶν καταλλήλων μέτρων πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς. Τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν Συμβούλιον ἀνέπτυξε μεγίστην δραστηριότητα ἰδρῦσαν διάφορα εἰδικὰ σώματα ὡς τὸ γνωστὸν Ταμεῖον Παίδων (United Nations Childrens Fund—UNICEF), τὸ ὁποῖον πολλὰς προσέφερε ὑπηρεσίας καὶ τὸ Γραφεῖον Τεχνικῆς Βοηθείας (Technical Assistance Board) χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποῦ ἐγένετο μεγάλη πρόοδος εἰς πολλὰς χώρας.

β) Τὸ Συμβούλιον Κηδεμονιῶν (Trusteeship Council) συνιστάμενον ἀπὸ ὀριζόμενας χώρας διαχειριζόμενας μὴ αὐτονόμους περιοχὰς κατ' ἐντολήν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ παρεχούσας κατ' ἔτος πληροφορίας περὶ τῆς διοικήσεώς των καὶ τῶν προόδων τῆς προπαρασκευῆς των διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀπὸ ἰσαριθμοῦς ἄλλας χώρας ἐκλεγόμενας ἀπὸ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν ἀνὰ τριετίαν.

γ) Τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης, εἰς τὸ ὁποῖον μετέχουν μὲν αὐτομάτως ὅλαί αἱ χώραι τοῦ Ο.Η.Ε., ἀπαρτίζεται ὁμως ἀπὸ 15 δικαστὰς ἐκλεγομένους ἀπὸ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν δι' ἑννέα ἔτη ὀνομασί, μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν μετεχουσῶν χωρῶν, οὐδέποτε ὁμως πλεόν τοῦ ἑνὸς ἐξ ἑκάστης χώρας. Ἀπὸ τοῦ 1957 ἐξελέγη μέλος καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ἰω. Σπυρόπουλος. Τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον ἰδρῦθη διὰ τοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν διὰ νὰ διαδεχθῆ τὸ παλαιὸν Δικαστήριον τῆς Χάγης καὶ τὸ Μόνιμον Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν μεταξὺ κρατῶν-μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. ἀποδεχθέντων τὸ καταστατικὸν τοῦ ἤ, ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, καὶ ἄλλων κρατῶν, διαφορῶν ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὰς συνθήκας ἢ τὴν ἐρμηνεῖαν αὐτῶν, τὰ διεθνή ἔθιμα καὶ πᾶσαν πράξιν δυναμένην νὰ ἀμφισβητηθῆ ἀπὸ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου. Ἡ προσφυγὴ εἰς τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον εἶναι ἀποτέλεσμα συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ κρατῶν δεχθέντων ὡς ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀρμοδιότητά του εἴτε γενικῶς εἴτε ἐν σχέσει μὲ τὰ κράτη ποῦ ἔχουν καὶ αὐτὰ ἀναλάβει τὴν ἰδίαν ὑποχρέωσιν. Σήμερον 38 κράτη εὐρίσκονται εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν.

Ἡ πλειοψηφία δηλαδὴ τῶν κρατῶν—καὶ μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκονται καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις—δὲν ἔχουν δεχθῆ τὴν ὑποχρεωτικότητα τῆς προσφυγῆς, δηλαδὴ δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ὑποχρέωσιν των νὰ δεχθῶν τὴν ἐγκλησιν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου ἄνευ προηγουμένης ad hoc συμφωνίας. Εἶναι τοῦτο εἰς ἕκ τῶν δύο λόγων ποῦ ἀφαιροῦν σχεδὸν κάθε σημασίαν ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον. Ὁ ἄλλος εἶναι ἡ διάκρισις μεταξὺ ἐσωτερικῶν πράξεων κυριαρχίας τῶν κρατῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ταῦτα ἔχουν ἀπόλυτον ἀρμοδιότητα, καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου ἔστω καὶ ἂν ἐδέχθησαν τὴν ἀρμοδιότητά του καὶ πράξεων αὐτῶν «διεθνῶν» μὴ ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀρμοδιότητα. Ἡ διάκρισις στηρίζεται τὸ μὲν ἐπὶ τῶν διεθνῶν κανόνων καὶ συμβάσεων, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν διεθνῶν συνηθειῶν, τοῦ διεθνοῦς «ἐθίμου» τὸ ὁποῖον ὁμως, δὲν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους, ἀποκρούεται δὲ ὡς πηγὴ τοῦ διεθνοῦς δικαίου σαφῶς ἀπὸ τοὺς Σοβιετικούς. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους διατηρεῖται ἐπιμόνως τὸ δικαίωμα νὰ κρίνουν οἱ ἴδιοι ἐὰν μία πράξις των εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς τῶν ἀρμοδιότητος ἢ ὄχι καὶ συνεπῶς ἂν ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι προφανές ὅτι τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον εἰς εὐχολόγια κυρίως καταλήγει, ἰδίως δταν πρόκειται νὰ κρίνῃ ὑποθέσεις χωριζούσας δύο Μεγάλαις Δυνάμεις.

Εἰς τὸ σεμινάριον τῆς Παντείου Σχολῆς τοῦ Μαρτίου 1961 ποῦ ἀφιερῶθη εἰς τὴν σύγχρονον μορφήν τῆς κυριαρχίας ὁ ἄλλοτε πρόεδρος τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου Καθηγητὴς De Vissher διεξεδίχθη μὲν τὴν διεύρυσιν τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου, ἀνεγνώρισεν ὁμως ὅτι οὐδεμία ἀπόφασίς του ἐτάλη μῆς νὰ διατυπώσῃ τὰς διεκδικήσεις αὐτάς. Ἴδου τί τοῦ ἀπήντησα εἰς τὴν ἰδίαν κήν μου παρέμβασιν :

«Au fond, qu'est ce qu'il a revendiqué d'autre, devant notre Président naire, pour la Cour Internationale de Justice, son éminent Président Monsieur de Vissher? A la première vue on aurait dit qu'il demandait

l'abolition de la notion de la souveraineté nationale! Parceque à cela conduit le double postulat posé par lui et parfois, aussi, timidement, par la Cour. Détermination objective, c'est à dire, par décision de la Cour, du domaine intérieur de chaque Etat, réservé à sa juridiction propre d'une part. Soumission obligatoire des Etats à la juridiction de la Haye de l'autre. J'applaudis chaleureusement à l'idée, mais je ne peux pas ne pas reconnaître que cela implique sinon pas l'abolition de l'idée de la souveraineté, au moins sa transformation radicale. Ce ne serait plus les Etats qui seraient leur sujet, ils en deviendraient ses objets, et le sujet serait la Cour. Naturellement, en ayant comme justification la règle du droit ou la coutume internationale, si à la fin celle-ci était acceptée ou imposée généralement, comme le bien public est accepté en tant que justification de l'exercice du pouvoir issu de la souveraineté populaire», και

δ) Το Ειδικόν Ταμείον Βοηθείας (Special Fund) τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἱδρυθὲν τὸ 1959 ἀπὸ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν παράσχη τεχνικὴν βοήθειαν εἰς τὰς ὑποναπτύκτους καὶ τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας. Τὸ ταμείον αὐτὸ διέθεσε 390,000 δολλάρια διὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι· χρησίμων διὰ τὴν ἀγροτικὴν, ἀστικὴν καὶ ἔν τισι καὶ διομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Τὸ ποσὸν τοῦτο διατίθεται ὑπὸ τὴν ἐπίδωξιν τῆς F.A.O.

Οἱ ἄλλοι ὀργανισμοὶ ποὺ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη ἐμφανίζουσι αὐτοτέλειαν ἀπέναντι αὐτῶν, διότι καὶ μὲν ἀποτελοῦν «ἐξειδικευμένους» ὀργανισμοὺς τῶν Ἠν. Ἐθνῶν ὅπως ὀνομάζονται, ἢ συγκρότησις τῶν ὅμως στηρίζεται εἰς τὴν συμμετοχὴν ὀρισμένων ἀριθμοῦ κρατῶν, ποὺ ἀπαρτίζουν καὶ τὴν Συνέλευσιν τῶν. Οἱ «ἐξειδικευμένοι» αὐτοὶ ὀργανισμοὶ ἀναφέρονται ἐν συνεχείᾳ:

2) Ἡ Ὀργάνωσις Τροφίμων καὶ Γεωργίας (Food and Agriculture Organization, F.A.O.), ἱδρυθεῖσα διὰ τῆς συμπάσεως τοῦ Κεμπέκ τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1945 μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ἐπίπεδον διατροφῆς καὶ ζωῆς τῶν διαφόρων λαῶν καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων. Ἡ F.A.O. ἔχει σήμερον ἔδραν τὴν Ρώμην, τὰ δὲ μέλη τῆς ἀνέρχονται εἰς 77 χώρας μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ, ἢ Πολωνία. Διὰ τῶν μελετῶν τῆς, τῶν συμβουλῶν τῆς καὶ τῆς τεχνικῆς βοηθείας ποὺ παρέσχε εἰς διαφόρους χώρας ἢ F.A.O. προσέφερε σοβαρὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἐκλογίκευσιν τῶν καλλιεργειῶν τῶν διαφόρων προϊόντων, ὅπως καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ προβλήματος ποὺ ἀπειλεῖ τὸν κόσμον εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος μας, μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς πείνης. Διότι ἂν ἡ πείνα εἶναι καὶ σήμερον μέγα πρόβλημα διὰ μεγάλας περιοχὰς τῆς γῆς, εἰς τὰ 2000 πιθανῶς νὰ καταστῇ καὶ δι' ὅλον τὸν κόσμον.

3) Ἡ Διεθνὴς Τράπεζα Ἀνασυγκροτήσεως καὶ Ἀναπτύξεως (International Bank of Reconstruction and Development—IBRD), ἱδρυθεῖσα διὰ τῆς συμπάσεως τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1945, ὅτε 28 κράτη ὑπέγραψαν τὸ σχέδιον τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς Διασκέψεως τοῦ Μπρέττον Γούντς τοῦ Ἰουλίου 1944. Ἐχει

ἔδραν τὴν Οὐάσιγκτων περιλαμβάνει δὲ—μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Κούδας γενομένην εἰς τὸ τέλος τοῦ 1960—67 κράτη-μέλη. Σκοπὸς τῆς Τραπεζῆς, ἡ ὁποία ἱδρύσθη μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Διεθνῆ Ὀργανισμόν Χρηματοδοτήσεως (International Finance Corporation, I.F.C.) καὶ ἱδρύει κατ' αὐτὰς τὸν Διεθνῆ Σύνδεσμον Ἀναπτύξεως (International Development Association, I.D.A.), ὁ ὁποῖος ἐψηφίσθη ἤδη ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς Τραπεζῆς, ἐνεκρίθη ἀπὸ πολλὰς χώρας, ὅμως ἀκόμη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἡ βοήθεια τῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων χωρῶν διὰ παροχῆς δανείων μὲ χαμηλὸν τόκον καὶ τῆς παρακολουθήσεως τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν.

4) Τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸν Ταμεῖον (International Monetary Fund I.M.F.) ἱδρυθέν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν διαδικασίαν μὲ τὴν Τράπεζαν ὡς τέκνον τῆς Διασκέψεως τοῦ Bretton Woods, ἔδρευε ἐπίσης εἰς τὴν Οὐάσιγκτων καὶ ἔχει τὰ αὐτὰ συνήθως μὲ τὴν Τράπεζαν μέλη. Σκοπὸς τοῦ ἐπιτελείου ἐστὶ νὰ προωθήσῃ καὶ νὰ διευρύνῃ τὴν διεθνή οἰκονομικὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, νὰ βοηθήσῃ τὴν σταθερότητα τῶν συναλλαγμάτων καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συστήματος πολυμερῶν πληρωμῶν διὰ τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς συναλλαγᾶς.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὴν Διάσκεψιν τοῦ Bretton Woods, τῆς ὁποίας καρπὸς εἶναι οἱ δύο αὐτοὶ ὀργανισμοί, ἐδέσποσεν ἡ φυσιογνωμία, δὲν ἔγιναν ὅμως δεκταί αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Λόρδου Keynes, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκονομικὴ θεωρία ἀποτελεῖ τὸ μέγα βήμα τῆς ἐξελίξεως τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας πρὸς ρεαλιστικώτερην ἀλλὰ καὶ κοινωνικώτερην στροφὴν. Εἰς τὸ βᾶθος τῆς θεωρίας τοῦ Keynes ὑπάρχει ὁ ἀνθρώπινος παράγων, ὅχι μόνον ὡς ἀφηρημένη ἀξία ἀλλὰ ἰδίως ὡς κοινωνικὸν στοιχεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν πορείαν τῆς οἰκονομίας εἶναι θεμελιώδης. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Keynes ποῦ θὰ ἠμπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ σύνθεσις τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Durkheim ἔδωσε τὴν σφραγίδα του εἰς τὴν μεταπολεμικὴν οἰκονομικὴν σκέψιν ἀλλὰ καὶ ἐπέδρασε ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν μεγάλων κρατῶν, διότι τὸ Σχέδιον Beveridge τὴν εἰσήγαγε τὸ Κράτος—Πρόνοια εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν καὶ ἄπλωσε τὴν ἀκτινοβολίαν του εἰς ὅλον τὸν σύγχρονον κόσμον, εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως εἶχε τὴν ἀφετηρίαν. Πέραν τούτου, ἐδημιούργησε εἰς τὸν καπιταλισμὸν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὑπάρχουν τρόποι ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐσωτερικῶν του ἀντινομιῶν καὶ δὲν εἶναι ἀσφαλῆς ἡ μαρξικὴ πρόγνωσις περὶ τῆς αὐτοκαταστροφῆς του. Τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸν Ταμεῖον καὶ ἡ Διεθνὴς Τράπεζα εἶναι δύο Ὀργανισμοὶ ποῦ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ὑπηρετοῦν. Ἀκολουθοῦντες, ὅμως, κατὰ τὰς συμφωνίας τοῦ Bretton Woods τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀμερικανικοῦ Σχεδίου τοῦ Harry White, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐστήριξαν τὴν σταθερότητα τῶν νομισμάτων ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἀντὶ νὰ τάξουν ὡς σκοπὸν τῶν τῆν οἰκονομικῆν ἰσορροπίαν τοῦ κόσμου, περιορίσθησαν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἰσορροπίας μόνον τοῦ διεθνοῦς ἰσοζυγίου πληρωμῶν, τῶν οἰκονομῶν δηλαδὴ τῶν χωρῶν καπιταλιστικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐλευθέρου κατὰ βάσιν ἐμπορίου. Τοῦτο τὸ ἀντελήφθησαν πρῶτοι οἱ Σοβιετικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ δὲν ἔσπευξαν νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτοὺς. Πάντως οἱ ὀργανισμοὶ αὗτοι ἐπέτυχαν ὁ ἓνας περισσότερο, ὁ ἄλλος ὀλιγώτερον. Ὁ ἓνας, τὸ

Διεθνές Νομισματικόν Ταμείον, ἐπέτυχε μέχρι σήμερα—διότι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν Ἦν. Πολιτειῶν θὰ κρίνῃ τὸ μέλλον—νὰ χαλιναγωγῆσιν ἂν ὄχι τὰς διακυμάνσεις, τουλάχιστον τὰς συνεπείας τῶν διακυμάνσεων τῶν ἐθνικῶν νομισμάτων. Ὁ κλονισμὸς ἐνὸς νομίσματος, εἴτε ὀφείλεται εἰς πληθωρικὰς καταστάσεις εἴτε εἰς ὀργανικὰς ἀσθενείας τῆς οἰκονομίας εἴτε, τέλος, εἰς ψυχολογικοὺς ἀντικτύπους ἐξωοικονομικῶν γεγονότων, λειτουργεῖ, ὅπως εἶναι γνωστόν, μὲ μηχανισμόν χιονοστιβάδος καὶ δημιουργεῖ ἀνεξελέγκτους ἐξελίξεις ποῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ χαλιναγωγῆθουν. Τὸ Διεθνές Νομισματικόν Ταμείον, μὲ τὰς συμβουλὰς του καὶ μὲ τὴν ἀτιμωσφαιραν ἀλληλεγγύης ἀλλὰ καὶ ἀλληλεμποδισμοῦ ποῦ ἐδημιούργησε, ἐπέδρασε εἰς τὴν ἀχαλίνωτον ἐξέλιξιν τοῦ πληθωρισμοῦ. Καὶ δὲν ἐπέτυχε μὲν νὰ σταθεροποιῆσιν ὀριστικῶς τὰ διάφορα νομίσματα, κατώρθωσε ὅμως, βοηθῶν τὰς χώρας ποῦ ἀπεφάσιζαν νὰ ἀνακόψουν τὸν φαῦλον κύκλον τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ ἐφαρμόζον μὲ ἐλαστικότητα καὶ πολιτικότητα τὸν ὄρον τοῦ καταστατικοῦ του, τὸν ἐπιτρέποντα τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν ἐθνικῶν νομισμάτων ἐν περιπτώσει «θεμελιώδους» μόνον ἀνατροπῆς τῆς ἰσορροπίας, νὰ ἐπιτυχάνῃ μακρὰν περίοδον σταθερότητος αὐτῶν καὶ νὰ διευκολύνῃ, ἔτσι τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. Νόμισμα μακροχρονίως ὑγιές, δηλαδὴ ἀμετακινήτου σταθερότητος καὶ ἀγοραστικῆς ἀξίας, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνίας, ὅπου δλαι, καὶ αἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμέναι, τείνουν πρὸς τὴν μείζονα ἀνάπτυξιν. Ἡ ἀστάθεια δὲν σημαίνει πάντοτε ὑποτίμησιν, δὲν παύει ὅμως νὰ εἶναι ἀστάθεια. Ἡ ὑπερτίμησις τοῦ γερμανικοῦ μάρκου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τέλους ἔστεργε ἔστω καὶ κατὰ ἐλάχιστον ποσοστόν, πιεζομένη ἐπὶ διεικνίαν ἢ Γερμανία, δταν πλέον ὁ κίνδυνος τῆς ὑπερβολικῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ἐνδεχομένου boom ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦν ἐσωτερικὰ προβλήματα ἀναπροσαρμογῆς, εἶναι ἀπόδειξις τούτου. Μόνον ἡ Πορτογαλία ἔχει μακροχρονίως σταθερὸν νόμισμα διότι πολιτικῆς τῆς εἶναι ἡ καθυστέρησις τῆς οἰκονομίας τῆς καὶ ἡ ληστρική ἐκμετάλλευσις τῶν ἀποικιῶν τῆς, πράγμα ποῦ γρήγορα θὰ πληρῶσῃ πολὺ ἀκριβὰ. Ἡ Πορτογαλία δὲν ἀπετέλει μέχρι τοῦδε μέλος τῆς Διεθνούς Τραπεζῆς καὶ τοῦ Διεθνούς Νομ. Ταμείου καὶ μόνον προσφάτως ἐξήτησε νὰ μετέσχῃ. Ἄλλωστε, οὔτε αὐτὴ κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν, ποῦ τὴν καθιστοῦν σήμερα τὴν ἀκριβώτερον χώραν τοῦ κόσμου. Ἡμπορεῖ ὅμως νὰ ὑπάρξουν μακρὰι περίοδοι σταθερότητος καὶ ὁμαλῆ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς νομισματικοῦ καθεστώτος εἰς τὸ ἄλλο. Καὶ τοῦτο τὸ ἐπέτυχε τὸ Διεθνές Νομισματικόν Ταμείον.

Τὸ βασικὸν μειονέκτημα τῶν συμφωνιῶν τοῦ Μπρέττον Γούντς συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἦτο δυνατὴ μετὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀποκατάστασις τῶν πραγμάτων εἰς τὰς προπολεμικὰς βάσεις καὶ ὅτι τὸ μόνον ἐπιβαλλόμενον φάρμακον πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ διόρθωσις τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἐλευθέρας ἀγορᾶς διὰ μέσων μὴ ἐξερχόμενων τῶν θεωρητικῶν τῆς πλαισιῶν, δηλαδὴ διὰ τοῦ ἐπηρεασμοῦ τοῦ μηχανισμοῦ διὰ συμφωνιῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατ' οὐσίαν ἦτο καὶ τοῦτο μία παρέκκλισις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ λειτουργικοῦ αὐτοματισμοῦ τῆς διεθνούς ἀγορᾶς. Καὶ διὰ τοῦτο μεγάλαι ὑπῆρξαν αἱ ἀρχικαὶ ἀντιδράσεις. Καὶ δταν ὅμως ἡ παρέκκλισις αὐτὴ ἔγινε δεκτὴ, ἀπεδείχθη ἀνεπαρκής. Κάτι βαθύτερον εἶχε χαλάσει εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς ἐλευ-

θέρας αγοράς. Καί εφόσον μὲν αἱ ἀνωμαλῖαι τῆς δὲν ἐπλητταν τὰς Ἠνωμέναις Πολιτείαις, ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ διεθνοῦς συστήματος τῆς ἐλευθέρας αγοράς, ἐξηκολούθει ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι διὰ τῆς ἐλευθερίας θὰ ἀποκαθίστατο ἡ ἰσορροπία. Ἀπὸ τὸ 1959 ὅμως ἡ διεθνὴς θέσις καὶ τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας ἐκλονίσθη, τὰ εἰς χρυσὸν ἀποθέματά τῆς ἤρχισαν νὰ μειοῦνται μὲ γοργὸν ρυθμὸν καὶ ἡ ἐλευθέρα ἀγορὰ ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ σταματήσῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἰσορροπίαν. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ὑπεστηρίχθησαν δύο σχέδια, τοῦ κ. Jean Monnet ἀφ' ἑνός, περισσότερον ριζοσπαστικὸν ἀλλὰ καὶ δυσκολώτερον συμβιβάσιμον μὲ τὸν μηχανισμόν τῆς ἐλευθέρας αγοράς καὶ τοῦ κ. Ξενοφῶντος Ζολώτα ἀφ' ἑτέρου, τὸ ὁποῖον ἐνεφάνισε οὗτος ἀπὸ τὸ 1957 προβλέπων τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν ἡ Διοικησις τοῦ Ταμεῖου δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ καὶ τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ μὲν νὰ θεωρηθῇ κρυπτοπαρεμβατικόν, διότι εἶναι πράγματι παρεμβατικόν εἰς τὴν οὐσίαν, εἰς τὴν ἐμφάνισίν του ὅμως κινεῖται μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ Μπρέττον Γούντς καὶ διὰ τοῦτο εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἀφομοιωθῇ (βλ. Ζολώτα. Τὸ πρόβλημα τῆς διεθνοῦς νομισματικῆς ρευστότητος, 1961). Καὶ τὰ δύο αὐτὰ σχέδια ἀποτελοῦν προσπαθείας ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία, ὅμως, νομίζω ὅτι θὰ ἐπιτευχθῇ μονίμως μόνον μὲ βαθύτην ἀναθεώρησιν τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸν Ταμεῖον καὶ μὲ μεγαλύτερην πειθάρχησιν τῆς ἀγοράς. Τὸ περίφημον σχέδιον Triffin, (Gold and dollar crisis, 1960) προτεῖνον τὴν δημιουργίαν νέου νομίσματος διεθνῶν πληρωμῶν τοῦ «X δολλαρίου» μὲ κάλυμμα χρυσοῦ ἐξ ὄλων τῶν χωρῶν εἰς τοῦτο ἀποβλέπει. Εἰς τοῦτο ἄλλωστε ἀπέβλεπε καὶ ὁ Keynes εισηγούμενος τὴν δημιουργίαν τοῦ διεθνοῦς νομίσματος «banco» μὲ ἄλλην ὅμως θάσιν. Τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸν Ταμεῖον εἶναι μοιραῖον νὰ ὑποκαταστήσῃ διὰ κάποιας περισσότερον προγραμματισμένης διευθύνσεως τὰς σπασμωδικὰς ἀντιδράσεις τῆς χρηματιστηριακῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἐνίοτε παρομαρτούσης κερδοσκοπίας. Ἡ, ἂν δὲν ἐπιτύχῃ τοῦτο, νὰ παρακμάσῃ.

Τουναντίον, δὲν εἶχε ἀνάλογον ἐπιτυχίαν ἡ Διεθνὴς Τράπεζα Ἀνασυγκροτήσεως Διένειμε μὲν πολλὰ ἑκατομμύρια δολλαρίων εἰς πολλὰς χώρας, ἡ δὲν ὅμως διαχειρίσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀναπτύξεως ἐξέφυγε τῶν χειρῶν τῆς καὶ κατέληξε νὰ ἀποτελῇ ἀπλῶς μίαν διαδικασίαν δανεισμοῦ ἀπὸ τὰς πλουσίας χώρας πρὸς τὰς πτωχάς, μὲ παρένθεσιν, ὅμως, ὡς ὀφειλέτου ἔναντι τῶν δανειστῶν καὶ ὡς δανειστοῦ ἔναντι τῶν ὀφειλετῶν, τῆς Τραπεζῆς. Καὶ εἶναι βέβαια καὶ τοῦτο ἕνα κέρδος. Διότι ἔτσι τουλάχιστον δὲν θὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ μέλλον ἡ πίεσις τῶν ὁμολογιούχων εἰς τὰς μικρὰς χώρας, ἡ ὁποία ὑπάρχει διὰ τὰ προπολεμικὰ χρέη καὶ ἡ ὁποία ἀναγκάζει τὴν Διεθνή Τράπεζαν νὰ προσκολλάται εἰς μίαν καθυστερημένην ἀντίληψιν περὶ καπιταλισμοῦ, διότι εἰς τὴν διεθνή καπιταλιστικὴν ἀγορὰν εὐρίσκαι τὰ χρήματα, δὲν εἶχε δὲ ποτὲ τὸ θάρρος νὰ εἴπῃ πρὸς ὄλους τὴν πολιτικὴν ἀλήθειαν ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς οἰκονομικὸν σύστημα ἐξελισσόμενον μὲν ἐν τοῖς ἔνδοις, πληττόμενον δὲ ἐκ τῶν ἔξω ἀπὸ τὴν πλειοψηφίαν τοῦ κόσμου, τοῦ σοβιετικοῦ ἔντονώτερον, τοῦ τρίτου καὶ τῶν ὑποαναπτύκτων ἀσθενέστερον. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς τῆς προσαρμογῆς τῆς Τραπεζῆς πρὸς τὴν πραγματικότητα εἶναι ὅτι δὲν δίδει δά-

νειον εις την 'Ελλάδα, διότι αὕτη δὲν ἐρρύθμισε ἱκανοποιητικῶς διὰ τοὺς ὁμολο-
 γούχους τὸ προπολεμικόν της χρέος. Ἄλλο εἶναι, βέβαια, τὸ ζήτημα ὅτι ἡ 'Ελλάς
 καὶ ἂν τῆς ἐδίδετο δάνειον δὲν θὰ ἐγνώριζε τί νὰ τὸ κάμῃ, διότι δὲν ἔχει οὔτε
 σήμερον ἔτοιμα σχέδια συγκεκριμένων ἔργων ἀνασυγκροτήσεως διὰ τὰ ὁποῖα καὶ
 μόνον παρέχει δάνειον ἢ Διεθνῆς Τράπεζα. Ἡ σχετικὴ αὐτὴ ἀποτυχία τῆς Τραπε-
 ζῆς ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀντελήφθη ἐξ ἀρχῆς ὅτι
 ἡ ἀνάπτυξις τῶν οἰκονομιῶν τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ γί-
 νῃ μὲ καθαρῶς τραπεζικὰ κριτήρια καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ σκοπιμότης
 παίζει τὸν πρῶτον ρόλον καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ Τραπεζικὴ πρακτικὴ εἰς τὰς
 μεγάλας χώρας μετεβλήθη ριζικῶς μετὰ τὸν πόλεμον. Ὅταν τὸ 1947 οἱ οἰκονομι-
 κοὶ κύκλοι τῆς Νέας Ὑόρκης ἠρνήθησαν νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὸ Δάνειον τῆς Τραπε-
 ζῆς, πράγμα πού προεκάλεσε τὴν παραίτησιν τοῦ πρώτου Προέδρου της Meyer
 ἔγινε σαφές ὅτι ἡ Τράπεζα δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ πλήρως τοὺς σκο-
 πούς της. Τὸ Σχέδιον Μάραλ καὶ αἱ διαφόρου ἄλλου τύπου «βοήθειαι» ὠλοκλή-
 ρωσαν τὴν σχετικὴν αὐτὴν ἀποτυχίαν, ἀφαιρέσασαι ἀπὸ τὴν Τράπεζαν τὸν χαρα-
 κτήρα τοῦ κυρίου ὄργανου ἀνασυγκροτήσεως τοῦ Κόσμου. Ἐτοὶ κατέληξε ἡ Τρά-
 पेζα νὰ ἔχῃ ὡς μόνην δυνατότητα ἐπιρρασμοῦ τῆς ἐξελίξεως τῆς παγκοσμίου ζωῆς
 τὴν παροχὴν μερικῶν περιορισμένης ἄλλωστε ἐκτάσεως δανείων. Ἐνῶ συγχρόνως
 ἡ ἀρρυθμία τῆς διεθνούς οἰκονομίας ἐξουδετέρωσε πολλάκις τὴν δυνατότητα αὐτήν.
 Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐκθεσις τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ τὸ 1958 ἀναφέρει, π.χ. ὅτι ἡ ζήμια πού
 ὑπέστησαν αἱ ὑποανάπτυκτοι χώραι αἱ ὁποῖαι στηρίζονται εἰς τὴν ἐξαγωγήν τῶν
 φυσικῶν πρώτων ὑλῶν ἐκ τῆς διεθνούς πτώσεως τῶν τιμῶν αὐτῶν ἀνῆλθε εἰς δύο
 δισεκατομμύρια δολλάρια, εἰς τὸ ἐξαπλάσιον δηλαδὴ τῶν δανείων πού ἐχορήγησε
 τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ Τράπεζα! Εἶναι προφανές ὅτι χρειάζεται μεγαλύτερη παρέμβα-
 σις πρὸς ῥύθμισιν τοῦ οἰκονομικοῦ μέλλοντος τῆς γῆς. Καὶ ὅτι, ὅπως, ἐτόνισα
 ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Διοικητῶν τῆς Τραπεζῆς, ἡ ζωὴ
 τῶν λαῶν καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι μόνον ὑπόθεσις οἰκονομικῶν πλαι-
 σίων καὶ θεμελιώσεων, εἶναι κυρίως θέμα πολιτικῆς φαντασίας πού αὐτὴ καὶ ὀχι
 ἡ οἰκονομικὴ σκέψις ἐλλεῖπει ἀπὸ τὰς ἡγετικὰς τάξεις τῆς Δύσεως! Μέχρι σῆ-
 μερον ἡ Τράπεζα ἔχει χορηγήσει δάνεια πεντέμισυ δισεκατομμυρίων δολλαρίων.
 Ἐπειδὴ ἔγινε, κατ' ἀνάγκην, λόγος περὶ τῆς στάσεως τῆς Διεθνούς Τραπε-
 ζῆς ἐναντι τῆς Ἑλλάδος ἐν συναρτήσει μὲ τὸ θέμα τοῦ προπολεμικοῦ ἐξωτερικοῦ
 δημοσίου μας χρέους, δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ τονισθῇ ὅτι καὶ ἡ Διεθνῆς Τράπεζα
 ἔχει τὰς δικαιολογίας της διὰ τὴν στάσιν της καὶ ἡ Ἑλλάς ἔχει τὸ δίκαιόν της.
 Ἡ Τράπεζα παίζουσα ρόλον τραπεζικόν καὶ στηριζομένη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευ-
 θέρως ἐπιχειρήσεως ὑπόκειται εἰς τοὺς κανόνας τῆς διεθνούς ἀγορᾶς. Διότι ἀπὸ αὐτὴν,
 τὴν διεθνῆ ἀγοράν, προμηθεύεται τὰ κεφάλαια πού διαθέτει εἰς τοὺς ὀφειλέτας διὰ
 τὴν ἀνασυγκρότησίν των. Ἡ δὲ διεθνῆς ἀγορὰ εἶναι ἡ ἀγορὰ τῶν καπιταλιστικῶν
 χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατεῖ τὸ δόγμα ὅτι πρὸς ἀφερεγγύους ὀφειλέτας δὲν πα-
 ρέχεται πίστωσις. Ἐτι πλέον ὅτι διεθνεῖς ὀργανισμοὶ χρησιμοποιοῦντες τὰ χρήματα
 τῆς διεθνούς κεφαλαιαγορᾶς διὰ τὴν πιστοδότησιν τριούτων ὀφειλετῶν ἀκολουθοῦν
 ἐσφαλμένην πολιτικὴν καὶ δὲν εἶναι ἄξιοι ὑποστηρίξεως. Λέγει, κατ' ἀκολουθίαν ἡ
 Διεθνῆς Τράπεζα ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ χάσῃ τὸ κύρος της ἐναντι τῆς διεθνούς κεφα-

λαιαγοράς χορηγούσα δάνειον εις χώραν θεωρουμένην από αυτήν ἀφερέγγυον διότι δὲν ἔχει ρυθμίση διὰ κανονικῆς ἐξυπηρητήσεως ἢ διὰ συμβιβασμοῦ τὸ χρέος τῆς πρὸς τὴν κεφαλαιαγορὰν αὐτὴν καὶ εἰναι, ἔτσι, γραμμμένη εις τὸν μαῦρον τῆς πίνακα. Τὸ πάθημα τοῦ Meyer, ὀφειλόμενον ὅμως εις ἄλλους λόγους, κατέστησε προσεκτικότερους τοὺς διαδόχους του, ἰδίᾳ δὲ τὸν σημερινὸν Πρόεδρον τῆς Τραπεζῆς κ. Black. Τὸ ἐπιχειρήμα ἔχει τὴν ἀξίαν του τοποθετούμενον μέσα εις τὰ πλαίσια μιᾶς κεφαλαιοκρατικῆς ἠθικῆς, ἢ ὁποία ὅπως εἶπα καὶ τὸ 1957 εις τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Διοικητῶν τῆς Τραπεζῆς «οὐδὲν, ὅπως οἱ Βουρβῶνοι, ἐλησμόνησε καὶ οὐδὲν ἔμαθε». Κλονίζεται, ὅμως, ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι καὶ τὸ δόγμα καθ' αὐτὸ δὲν τηρεῖται πάντοτε, ἐφευρισκομένων τρόπων περιγραφῆς του, ὡς π.χ. προσωρινῆς ρυθμίσεως ὀλίγων ἐτῶν, ὅπως συνέβη καὶ ἐκτὸς τῆς Τραπεζῆς καὶ δι' αὐτῆς μὲ τὴν Γιουγκοσλαβίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ καμμίαν ἠθικὴν, οὔτε τὴν καπιταλιστικὴν, εις τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ δημιουργία τοῦ θεομοῦ τοῦ πτωχευτικοῦ συμβιβασμοῦ, ἢ, ἐλλείψει δικαστηρίου ἢ διαιτητοῦ, ἐξάρτησις τῆς τύχης μιᾶς χώρας ἀπὸ τὴν καλὴν ἢ κακὴν θέλησιν ὁμάδων συμφερόντων, ὅπως εἶναι οἱ γνωστοὶ μας «ὁμολογιούχοι». Εἶναι δὲ εις τὸ παθητικὸν τῆς Διεθνoῦς Τραπεζῆς τὸ ὅτι δὲν κατῴρθωσε, νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς ἓνα εἶδος ἀποφασιστικοῦ διαιτητοῦ μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ καθ' ἀκολουθίαν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ κύρος νὰ ξεπερνᾷ τὸ σημεῖον δόγμα, τοῦλάχιστον ὅταν διαπιστώνει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκ μέρους τῆς ἐνδιαφερομένης χώρας κακὴ πρόθεσις. Τὸ ὑγιέστερον καὶ τὸ σκοπιμώτερον, καθ' ὅσον συμφερότερον μὲ τὴν μεταπολεμικὴν διεθνῆ συγκυρίαν θὰ ἦτο τὰ δικαιώματα τῆς Τραπεζῆς νὰ ἦσαν εὐρύτερα διὰ νὰ ἤμπορῆ νὰ κρίνῃ θάσει καὶ τῶν ζημιῶν ποῦ ὑπέστη μία χώρα ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τῆς δυναμικότητος αὐτῆς. Ἡ Τράπεζα ὅμως δὲν κατῴρθωσε οὔτε τὸ ἔλαττον. Αἱ πτωχεύσεις τῶν χωρῶν καὶ τὰ χρεωστάσιά των γερμίζουσι τὰς σελίδας τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ διὰ τοῦτο ἄλλωστε καὶ εις τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια τῶν διαφόρων χωρῶν οἱ ὄροι ἐκδόσεως εἶναι δρακόντιοι, ἀποτελοῦντες εἶδος ἀσφαλείας κατὰ τῶν κινδύνων αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν τὰ ὁποῖα μετ' ἐπιμονῆς ὑπεστήριξα καὶ δημοσίᾳ καὶ εις κατ' ἰδίαν συνομιλίαις μας, ὁ κ. Black εἶχε δεχθῆ νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῶν δανειστῶν, ἀποτελεστικῶς καὶ ἡμῶν τὸ 1957, μὲ δήλωσιν, γενομένην πρὸς ἐμὲ παρουσία καὶ τῶν κ.κ. Ζολώτα, Παρασκευοπούλου, Περμαζόγλου καὶ Καρανίκα ὅτι ἐὰν ἔκρινε ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῶν ὁμολογιούχων ἦσαν ὑπερβολικαὶ καὶ ἡ Ἑλλάς ἔκαμε λογικὰς προτάσεις, θὰ εἰσηγήετο τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτικῆς τῆς Τραπεζῆς ἔναντι τῆς Ἑλλάδος. Δυστυχῶς τὰ πράγματα ἐχάλασαν μεταγενεστέρως, κυρίως διότι ἡ Ἑλλάς οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐσθίας μυστικῆς συνεννοήσεως μὲ τοὺς ὁμολογιούχους, μὲ ὅλας τὰς ἐκ τῆς μεθόδου αὐτῆς χρηματιστηριακὰς ἀνωμαλίας. Δὲν παρέλειπα ἐν τούτοις εις τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Διοικητῶν τῆς Τραπεζῆς, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1960, νὰ εἶπω τὰ ἑξῆς:

«Shareholders in Greek loans lose a part of their right, for they are somewhat right themselves or, rather, the initial buyers, not in what they ask but in the way they claim their rights, from a country in which foreign occupation made 8 billion dollars damages, in the pressures they exert every time Greece is negotiating economic or other international

agreements, and in the cruel distinction they make between foreign and domestic debt, which must be also paid. But the time of sanctions has passed. Experience proves this; and this experience will be certainly enhanced and will become an example for imitation with the behaviour of those nations that will join us, as I predict, within the next years. If, then, three years ago I gave to the Bank's policy under the direction of Mr. Black the character of «alert conservatism» which, I hoped then, would become meaningful, especially as far as the first word was concerned, I now find that this policy, however «alert» in the judgment of our President, is, nevertheless, more conservative, perhaps more than it should. Our President certainly has the right to boast about his conservatism in the same way as others have the right to believe that economic theory has ended with Cassel or Keynes. But life goes on developing and international organizations which do not adjust to it die. Nobody has the right to obstruct world peace because of his own scientific and ideological prejudices».

5) «Άλλος διεθνής Όργανισμός του μεταπολέμου είναι ή UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) με έδραν τὸ Παρίσι, ἀπαρτιζομένη σήμερον ἀπὸ 81 μέλη τὰ ὁποῖα, φυσικά, ταχέως θὰ ὑπερβούν τὰ 100 διότι ὑπερέβησαν ἤδη τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν τὰ ἀνεξάρτητα κράτη. Ἡ Unesco ἰδρύθη τὴν 4ην Νοεμβρίου 1946 με τὸν σκοπὸν νὰ προωθήσῃ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς κατοχυρώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ κράτους δικαίου καὶ τῆς προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας.

Ἡ Οὐνέσκο είναι ή θορυβωδέστερη ἀπὸ τὰς διεθνεῖς Ὀργανώσεις, μετά, φυσικά, τὸν Ὀργανισμὸν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Εὐδρισκομένη εἰς τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ κόσμου καὶ ἀποτελοῦσα ἐν δείγμα προπαγάνδας τῶν ἰδεῶν —δι' ὃ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἰδρύσεώς της συμμετέσχον αἱ χῶραι τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ—ἀπέκτησε πνευματικὴν ἐπιφάνειαν, ή ὁποία τὴν καθιστᾷ ὄργανον ἀληθῶς ἀνεξάρτητον, λόγῳ τῆς συνθέσεως τῶν ἐπιρροῶν ἐν αὐτῇ, τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι ἴσως ἐντυπωσιακὰ τὰ ἐξωτερικά της ἐπιτεύγματα, ὅ, τι ὅμως ἐπέτυχε διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῶν διαφόρων χωρῶν—φυσικά ἐφ' ὅσον τὸ ἤθελαν αἱ ἴδιαι καὶ δὲν ἀπέσπελλαν εἰς τὰ συνέδρια καὶ τοὺς ὀργανισμοὺς της ἀκαταλλήλους ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας σοβαρὰν σχέσιν με τὴν Παιδείαν—τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδίως εἰς τοὺς κλάδους τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, τὴν τεχνικὴν βοήθειαν πρὸς ἐξύψωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰς δημοσιεύσεις σοβαρῶν ἐργασιῶν, εἶναι μέγα. Τὸ τελευταῖον ἐπιτεύγμα τῆς Οὐνέσκο εἶναι ή προσπάθεια διασώσεως τῶν δύο ναῶν τοῦ Ἀμποῦ-Σιμπέλ εἰς τὴν Νευβίαν, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ κατακλυσθεῖν ἀπὸ τὰ νερά τοῦ Νείλου πού θὰ δαμασθεῖν με τὸ φράγμα τοῦ Ἀσσουάν. Τὸ φράγμα αὐτὸ τὸ ὅποῖον, μετὰ τὴν ἄστοχον παρέμβασιν τοῦ Ντάλλες, ἐκινδύνευσε νὰ μεταβάλῃ τὴν μορφήν τοῦ κόσμου, ἐπήρεασε δὲ πάντως τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων εἰς

τόν Ο.Η.Ε., ἀπασχολεῖ καί πάλιν τήν ὑφήλιον. Ἀπόφασις τῆς Οὐνέσκο εἶναι ὅπως, ἐν συνεργασίᾳ μέ τήν Ἡνωμένην Ἀραβικήν Δημοκρατίαν μεταφερθοῦν οἱ δύο ἀρχαῖοι ναοί εἰς ἄλλην θέσιν, διασωζόμενοι ἀπό τόν τεχνητόν κατακλυσμόν. Ἡ Ἑλλάς ἀπετέλει μέλος τοῦ 24μελοῦς Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου τῆς Οὐνέσκο διά τῆ ἐτῆ 1959 καί 1960

6) Ἄλλος Ὄργανισμός εἶναι ἡ Διεθνῆς Ὄργάνωσις Πολιτικῆς Ἀεροπορίας (International Civil Aviation Organization, I.C.A.O.), ἰδρυθεῖσα τήν 4ην Ἀπριλίου 1947 μέ ἔδραν τὸ Μοντρεάλ καί μέ σκοπόν νά μελετήσῃ τὰ προβλήματα τῆς Διεθνούς Πολιτικῆς Ἀεροπορίας καί νά καθιερώσῃ διεθνεῖς τυποποιημένους ὅρους καί κανονισμούς αὐτῆς.

Ἐς τεχνικῶς Ὄργανισμός ἡ I.C.A.O. προσέφερε πράγματι μεγάλας ὑπηρεσίας διότι ἰδρύθη εἰς τήν ἐποχὴν ἀκριβῶς πού ἤρχιζε ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς πολιτικῆς ἀεροπορίας καί ἦτο ἀπαραίτητος ἡ δημιουργία κανόνων διεθνούς ἀναγνωρίσεως διά τήν χρησιμοποίησιν τῆς ἀτμοσφαιρας ὡς χώρου μεταφορῶν. Πόσον ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑπαρξις αὐστηρᾶς πειθαρχίας εἰς τήν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐναερίου χώρου ἀπεδείχθη μέ τήν ἐπακλουθήσασαν ἀνάπτυξιν τῶν ἐναερίων μεταφορῶν. Ἀντιπροσώπευσα τήν Ἑλλάδα εἰς τήν πρώτην σύνοδον τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς I.C.A.O. τὸ 1947 καί ὅταν ἠρωτήθη διὰ τήν εἰσοδοχὴν τῆς Ἰταλίας εἰς τήν I.C.A.O., διότι τὸ καταστατικὸν ἐπέβαλε διὰ τήν εἴσοδον τῶν ἠττημένων τήν ρητὴν συγκατάθεσιν τῶν χωρῶν κατὰ τῶν ὁποίων ἐπετέθησαν, ἐδήλωσα ὅτι «δὲν θυνάμεθα μὲν νά λησμονήσωμεν, θέλομεν ὅμως νά συγχωρήσωμεν («we cannot forget, but we will forgive»), πράγμα πού ἔκαμε τὸν πέρσῃ ἀντιπρόσωπον νά δηλώσῃ ὅτι μόνον χῶραι μέ τὸν παλαιὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Περσίας ἠμποροῦν νά σκέπτονται μέ τέτοιαν ἀνωτερότητα ἀλλὰ καί μέ τέτοιον θάρρος.

Τὸ ἔργον τῆς I.C.A.O. δὲν περιωρίσθη εἰς τήν καθαρῶς τεχνικὴν ὀργάνωσιν τῶν κανόνων τῆς πολιτικῆς ἀεροπορίας ἀλλὰ κατέβαλε καί προσπάθειας καθιερώσεως κανόνων ἀεροπορικοῦ δικαίου. Ἐπανειλημμένα συσχέφεις μέ βάσιν τήν ἀρχικὴν Σύμβασιν ρυθμίσεως τῶν Ἀεροπορικῶν Μεταφορῶν τῆς Βαρσοβίας συνετέλεσαν εἰς σημαντικὴν προώθησιν τοῦ ζητήματος.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν σχέσεων καί τῶν προβλημάτων ἰδιωτικοῦ δικαίου πού δημιουργοῦνται μέ τήν νέαν αὐτὴν μορφήν μεταφορᾶς, ὑπάρχει καί τὸ θέμα τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἀρχῶν τῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν πρὸς τήν ἐλευθερίαν τοῦ ἐναερίου χώρου. Πολλοὶ συμβάσεις μέ ἀπείρους παραλλαγὰς ἔχουν ὑπογραφή, χωρὶς νά ἠμπορῇ νά λεχθῇ ὅτι εὐρέθῃ ἀκόμη ἐντελῶς ὁμοιόμορφος τύπος.

Παραλλήλως πρὸς τήν I.C.A.O. ἰδρύθη ὡς ἰδιωτικὴ ὀργάνωσις ὁ Διεθνῆς Σύνδεσμος Ἀεροπορικῆς Μεταφορᾶς (I.A.T.A.) μέ σκοπόν τήν ἀποφυγὴν τῶν ὑπερβολῶν τοῦ συναγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀεροπορικῶν ἐταιριῶν. Παρὰ τὰς ἀρχικὰς ἐκδηλώσεις πρέπει νά ἀναγνωρισθῇ ὅτι ὁ I.A.T.A. δὲν κατέληξε εἰς τὸ γεγονός ἐκμετάλλευσιν τοῦ κοινοῦ, τοῦτο ὅμως πρέπει, κυρίως νά ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ μεγάλοι ἀεροπορικαὶ ἐταιρίαι ὡς ἡ Air France ἢ B.O.A.C. καί ἡ KLM π.χ., πρὸς τήν νομικὴν των ἐπιφάνειαν, ἀποτελοῦν ἰσχυρὰς κρατικὰς ἐπιχειρήσεις.

7) Ἡ Ὀργάνωσις Διεθνούς Ἐμπορίου (International Trade Organization, I.T.O) ἰδρύθη μετὰ τὴν Διάσκεψιν τῆς Ἀβάνας τὸ 1948 καὶ ἀπέληξε τὸ G.A.T.T. (General Agreement on Tariffs and Trade) μὲ τὸν σκοπὸν καταρρίψῃ τὰ δασμολογικὰ φράγματα τὰ ἐμποδίζοντα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνούς ἔμποριου.

Μετὰ τὴν μεγάλην κρίσιν τοῦ 1929 ἡ κατάστασις εἰς τὸν κόσμον ἐξ ἀπόψεως δασμολογικῆς προστασίας εἶχε χειροτερευσεῖ. Εἰς ὄλας τὰς χώρας—προμηθεύου τῆς ἐπερχομένης καταγίδος—ἐφηρμόζετο πολιτικὴ αὐταρκειάς. Δὲν ἦτο ἔξωθεν ὁ σκοπὸς τῆς προστασίας ἑνὸς κλάδου βιομηχανίας εὐρισκομένου εἰς τὰ πρῶτα εὐρήματα, ἢ μόνον ταμιευτικὸς, ὁ λόγος τῆς ἐπιβολῆς ἢ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐπιπέδων. Ἦτο, κατὰ κύριον σκοπὸν, λόγος προστασίας τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν τῶν διαφόρων χωρῶν. Πολλαχοῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὠθεῖται ἡ προσπάθεια ἀναπτύξεως τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ τὸ συμπαρομοῦν ξαναφύοντα τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἡ Γερμανία τοῦ Χίτλερ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ χοροῦ. Οἱ ἀποδομοῦν τοῦ Δευτέρου Πόλεμου ἤδη διὰ τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν συμβάσεων μισθώσεων—δανείων ποῦ ἐφήρμοσαν, ἐχρησιμοποίησαν καὶ τὸ ἔργον τῆς καταρρίψεως τῶν δασμολογικῶν φραγμῶν, ὡς μέσον καταλύσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ γενικωτέρου ἐθνικισμοῦ καὶ κατοχυρώσεως τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. Ἦτο ἄλλωστε ἡ ἐποχὴ ποῦ ἐπεκράτει πλήρως ἢ καὶ σήμερον πιστευομένη ἀπὸ πολλοὺς ἀπλοῖκῃ ἀντίληψις ὅτι οἱ λόγοι τῶν πολέμων εἶναι πάντοτε κυρίως οἰκονομικοί!

ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τῶν ἐθνικῶν Ἐθνῶν παρεσκεύασε τὴν Διάσκεψιν τῆς Ἀβάνας καὶ προσεκάλεσε τὰς ἐπὶ κεφαλῆς χώρας—εἴκοσι τρεῖς ἀρχικῶς, τριάκοντα ἑπτὰ σήμερον—ποῦ ἐδέχθησαν νὰ κυρώσουν τὴν συμφωνίαν, τὸ G.A.T.T., ἀποδεχόμενοι κατὰ πρῶτον μὲν τὸν σκοπὸν νὰ σταματήσουν κάθε βψωσιν τῶν δασμῶν τοὺς ἀνευ συγκαταθέσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ἐν τῇ ἐξελίξει δὲ νὰ ἐξετάσουν καὶ τὰς δυνατότητας μειώσεως τῶν ἤδη ἐπιπέδων δασμῶν. Αἱ χώραι ποῦ ἀντιμετωπίζουσιν μὲ σοβαρότητα τὰ προηγουμένα καὶ τὰ ἰδικά τους καὶ τοῦ κόσμου δὲν προσεχώρησαν εἰς τὸ G.A.T.T. ἀπὸ ἀφοῦ ἀναπροσήρμοσαν τὸ δασμολόγιόν τους κατὰ τρόπον ποῦ νὰ μὴ βλάπτει τὴν βιομηχανία των καὶ ἡ οἰκονομικὴ των ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος. Αἰώνιος Ἐπιπέδους, ἢ Ἑλλάς ἐχειρίσθη, μὲ τὴν συνήθη ἐπιπολιότητά μας, τὸ θέμα. Συνηθεμένοι ἀπὸ τὸ 1932 εἰς τὸ καθεστῶς τοῦ περιορισμοῦ τῶν εἰσαγωγῶν, τοῦ ἀποδομοῦν αὐτῶν καὶ ἔπειτα τῆς ἐπιβολῆς εἰσφορῶν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, εἶχαμεν ἀναμετρήσει τὴν παρακολούθησιν τῶν δασμολογίων τῶν διαφόρων χωρῶν αἱ δὲ ἀποδομοῦν μας ἀσχολοῦμεθα ἐπὶ μακρὸν μὲ τὴν προσαρμογὴν τῆς ὀνοματολογίας τῶν δασμολογίων μας εἰς τὰ διεθνή πρότυπα, δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι τὸ G.A.T.T. ἔστι τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον διὰ τὴν ἄρσιν κάθε περιορισμοῦ εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Συχνότατα ἡ πολιτικὴ μας πάσχει ἀπὸ ἕνα εἶδος ἀδικαιολογήτου περιορισμοῦ. Νομίζομεν ὅτι τὰ πράγματα θὰ μείνουν διαρκῶς τὰ ἴδια. Καὶ φυσικῶς ἐκπλησσομεθα ὅταν ἀλλάξουν! Ἐσπεύσαμεν λοιπόν, νὰ ὑπογράψωμεν, εὐωχούμενοι, τὸ G.A.T.T. καὶ ὅτε, μετ' ὀλίγον, ἀντελήφθημεν τὴν ἐλαφρότητά μας ἐπὶ τὴν καθυστέρησιν τοῦ δασμολογίου μας, ἤρχισαμεν νὰ βομβαρδίζωμεν τὴν I.T.O.

μέ αιτήσεις αναπροσαρμογών διαφόρων κλάσεων του δασμολογίου, δίδοντας την εντύπωση πτωχών και ανοήτων συγγενών της κεφαλαιοκρατίας. Τοῦτο ἐνετάθη, ὅτε, μετὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τοῦ 1953 ἠναγκάσθημεν, κατακλυσθέντες ἀπὸ τὸ ξένον συναλλαγμὰ τῆς ἰδιωτικῆς ἀποθησαυρίσεως τοῦ ὁποίου δὲν ὑποπτευώμεθα τὸ μέγεθος καὶ δὲν προεβλέψαμεν τὴν ἀναπόφευκτον ρευστοποίησιν, φοβούμενοι δὲ λόγῳ τῆς πείσμονος ἐπιμονῆς μας εἰς τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν, τὸν πληθωρισμὸν, νὰ καθιερωσώμεν προῶρως καὶ ἀδίκως τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῶν εισαγωγῶν. Διὰ νὰ σωληφθῆ ἔν τῷ συνόλῳ τῆς ἡ σπουδῆς μας ἄς σημειωθῆ ὅτι σήμερον ἀκόμη εἰς τὸ G.A.T.T. μετέχουν μόνον 37 κράτη, ἡ δὲ Ἑλβετία, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Τῦνις καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία συνεργάζονται μὲ αὐτὸ ἀπλῶς ὑπὸ εἰδικούς ὅρους!

8) Ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ὑγείας (International Health Organization W.H.O.), ἰδρύθη τὴν 7ην Ἀπριλίου 1948 μὲ κυρίαν ἔδραν τὴν Γενεύην, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὰς ἄλλας ἔδρας διὰ τὰ διάφορα περιφερειακά τῆς τμήματα, διὰ νὰ βοηθῆσιν εἰς τὸ νὰ ἐπιτευχθῆ δι' ἔργου τοὺς λαοὺς τῆς γῆς τὸ ὑψηλότερον δυνατόν ἐπίπεδον ὑγείας.

Ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ὑγείας εἰς τὴν ὁποίαν μετέχουν σήμερον 103 κράτη καὶ λειτουργεῖ λίαν ἐπιτυχῶς προσέφερε, πράγματι μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν κόσμον ὄχι μόνον τῶν ὑποαναπτύκτων ἀλλὰ καὶ τῶν χωρῶν ποὺ εὐρέθησαν τὴν ἐπομένῃν τοῦ πολέμου εἰς κατάστασιν πλήρους ἐνδείας καὶ φαρμάκων καὶ ἐφοδίων καὶ τῶν ὁποίων κατ' ἀνάγκην, διὰ τοῦτο, τὸ ὑγιεινὸν ἐπίπεδον εἶχε μειωθῆ. Κυρίως, ὅμως, μετὰ τὴν πάροδον τῆς πρώτης αὐτῆς μεταπολεμικῆς περιόδου ἡ W.H.O. ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τῶν ὑποαναπτύκτων. Διὰ διαφόρων ὁργανισμῶν ποὺ ἱδρυσεν κατεπόλεμησεν τὴν ἐλονοσίαν, τὰς ἀφροδισίους νόσους καὶ τὰς τρυπανοσωματιτίαις, τὴν φυματίωσιν, τὴν πολυομυελίτιδα, τὴν λέπρα καὶ ἄλλας ἀπιθάνους ἀσθενείας ἐνδημοῦσας εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσιν τῶν διαφόρων κρατῶν τὰ συμπεράσματα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν εἰς τὰς ὁποίας πρόεθῆ διὰ τὴν δημοσίαν Ὑγείαν, τὴν βρεφοκομικὴν, τὴν πνευματικὴν ὑγείαν, τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀνικάνων, τὴν ὁργάνωσιν τῶν δημοσίων ἰατρικῶν ὑπηρεσιῶν κλπ.

9) Ἡ Παγκόσμιος Μετεωρολογικὴ Ὀργάνωσις (World Meteorological Organization, W.M.O.) ἔχουσα ἔδραν τὴν Γενεύην καὶ περιλαμβάνουσα σήμερον 98 μέλη, ἰδρύθη τὴν 23ην Μαρτίου 1950 διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰς παγκόσμιον κλίμακα συνεργασίαν καὶ νὰ προωθῆσιν τὴν τυποποίησιν τῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων καὶ τὴν περαιτέρω διεθνή χρησιμοποίησιν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος ὡς καὶ τὴν παροχὴν τεχνικῆς βοήθειας ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς ἀρμοδιότητός τῆς εἰς τὰς διαφόρους χώρας.

10) Ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ἀτομικῆς Ἐνεργείας (International Atomic Energy Agency, I.A.E.A.) ἰδρύθη τὴν 29ην Ἰουλίου 1957 μὲ ἔδραν τὴν Βιέννην διὰ νὰ διευκολύνῃ διὰ τῆς διεθνoῦς συνεργασίας τὴν διεύρυσιν τῆς συμβολῆς τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας εἰς τὴν εἰρήνην, τὴν ὑγείαν καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς τὸν κόσμον. Ἡ I.A.E.A. δὲν εἶναι ἡ μόνη Ὀργάνωσις ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας δι' εἰρηνικοὺς σκοποὺς. Εἶναι ἡ μόνη διεθνὴς Ὀργάνωσις. Ὑπάρχουν δύο « εὐρωπαϊκαὶ » ἀτομικαὶ ὁργανώσεις, ἡ Euratom

πού είναι ή άτομική δργάνωσις τών χωρών τής Κοινότητος τών Εξ και ή δργάνωσις πυρηνικών έρευνών (C.E.R.N.), ή 'Οργάνωσις Πυρηνικής 'Ενεργείας τοῦ ΟΕΕC, μετ' ὀλίγον τοῦ ΟΕCΔ, τὸ 'Ηνωμένον 'Ινστιτούτον Πυρηνικῶν 'Ερευνῶν (P.U.B.N.A) και ή σχετική 'Οργάνωσις τῶν 'Αμερικανικῶν Κρατῶν (O.A.S.).

11) 'Η Διακυβερνητική Συμβουλευτική Ναυτιλιακή 'Οργάνωσις (Intergovernmental Maritime Consultative Organization, I.M.C.O.) ή ὁποία μόλις πρὸ ὀλίγου (17ην Μαρτίου 1958) κατώρθωσε νά δημιουργηθῆ με ἔδραν τὸ Λονδίνον, κυρωθείσης ἀπὸ 21 ἔθνη τής ἀρχικῆς συμβάσεως τής 6ης Μαρτίου τοῦ 1948 εἰς ὡς σκοπὸν νά προωθήσῃ τήν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων κυβερνήσεων εἰς τὰ τεχνικά προβλήματα τής διεθνοῦς ναυτιλίας και νά καταπολεμήσῃ τὰ ἀθεμίτους πράξεις ἀνταγωνισμοῦ τῶν ναυτιλιακῶν συνασπισμῶν.

'Η I.M.C.O. ἔχει σήμερον 34 μέλη και 16 μελὲς Συμβούλιον, τὰ δώδεκα μέλη τοῦ ὁποίου εἶχαν ὁρισθῆ ἀπὸ τήν Ναυτιλιακὴν Διάσκεψιν τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν τοῦ 1948, τέσσαρα δὲ ἐξελέγησαν ἀπὸ τήν πρώτην του Συνέλευσιν τὸ 1959. Μεταξὺ τῶν πρώτων εἶναι και ή 'Ελλάς. 'Αποτελεῖ ή I.M.C.O. τὸν μόνον Διεθνῆ 'Οργανισμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύεται σήμερον ή 'Ελλάς ὡς Κράτος διότι εἰς τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τής Χάγης, ὁ καθηγητῆς κ. Σπυρόπουλος ἔχει ἐκλεγῆ ὑπὸ τής Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. προσωπικῶς και ὡς ἑλλην μὲν ὑπήκοος ἀλλὰ ὄχι ὡς ἀντιπρόσωπος τής 'Ελλάδος.

* *

Πρέπει, ὁμως, νά σημειωθῆ ὅτι ή ἀκατάσχετος τάσις τής ἰδρύσεως ὀργανισμῶν δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τοὺς διεθνεῖς τοιούτους. 'Απειροὶ εἶναι οἱ 'Οργανισμοὶ ποὺ ἰδρύθησαν μετὰ τὸν δεῦτερον πόλεμον χωρὶς ὁμως νά ἔχουν χαρακτηριστῆρα διεθνῆ. Δηλαδή νά ἔχουν τὰ ἐξῆς στοιχεῖα :

- α) Νά περιλαμβάνουν και τοὺς τρεῖς νικητὰς τοῦ δευτέρου πολέμου.
- β) Νά ἔχουν τὸν σκοπὸν νά περιλάβουν ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου κατὰ τήν μίαν ἢ τήν ἄλλην διαδικασίαν.
- γ) Νά ἀπέδειξεν ή μέχρι σήμερον πείρα ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτὸς και ἂν δὲν ἐπραγματοποιήθη ἀκόμη εἶναι ὁμως πραγματώσιμος και
- δ) νά ἰδρύθησαν μετὰ τὸν δεῦτερον πόλεμον και ὡς ἀποτέλεσμα τής συμφωνίας τῶν τριῶν νικητῶν αὐτοῦ.

Συνεπῶς δὲν ἔμποροῦν νά θεωρηθοῦν, βάσει τῶν κριτηρίων αὐτῶν, Διεθνεῖς 'Οργανισμοὶ οἱ 'Οργανισμοὶ τοῦ Παναμερικανικοῦ Συμφώνου (και εἶναι ἄπειροὶ), οἱ 'Οργανισμοὶ τοῦ Συμβουλίου τής Εὐρώπης (ἐπίσης ἀναριθμητοὶ) ή Εὐρωπαϊκῆ Οἰκονομικῆ Κοινότητος, ή ἄλλως λεγομένη Κοινῆ 'Αγορά, ὁ Σύνδεσμος τοῦ 'Ελευθέρου 'Εμπορίου (E.F.T.A.), τὸ NATO, τὸ CENTO, τὸ SEATO και ἄλλοι ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.

'Επίσης δὲν ὑπάγονται εἰς τήν κατηγορίαν ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει και οἱ ὀργανισμοὶ ποὺ ἔχουν μὲν τὰ τρία πρώτα στοιχεῖα, ἰδρύθησαν ὁμως πρὸ τοῦ πολέμου, ὅπως εἶναι ή Διεθνῆς Ταχυδρομικῆ 'Ενωσις ἰδρυθεῖσα τὸ 1874 (Universal Postal Union, U.P.U.) και ή Διεθνῆς Τηλεπικοινωνιακῆ 'Ενωσις ἰδρυθεῖσα τὸ 1934 (International Telecommunication Union, I.T.U.). Καὶ αὐτῆ ή Διεθνῆς

Ἐργάνωσις Ἐργασίας (International Labour Organization, I.L.O.) ἡ ὁποία μολονότι ἀποτελεῖ ἓνα σοβαρὸν ὀργανισμόν κοινωνικῆς εἰρήνης εἶναι δὲ πράγματι διεθνῆς, διότι μετέχει εἰς αὐτὴν ἀπὸ τινος χρόνου καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις, παρουσιάζει μᾶλλον σήμερον τὴν εἰκόνα γραφειοκρατικοῦ καταλοῖπου τῆς μεγάλης τῆς δράσεως μεταξὺ τῶν δύο πολέμων.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ὀργανισμοὺς ποὺ ἔπαυσαν νὰ λειτουργοῦν ὡς ὁ Διεθνῆς Ὀργανισμὸς Προσφύγων (International Refugees Organization, I.R.O) καὶ ἡ U. N. R. R. A. (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ οἱ μὴ κυβερνητικοὶ Διεθνεῖς Ὀργανισμοὶ (Non-governmental Organizations) οἱ ὁποῖοι ἰδρυόμενοι κατὰ ποικίλους τρόπους, ἀναγνῶριζονται ὑπὸ τοῦ Κοινωνικοῦ καὶ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΟΗΕ, καθ' ὀρισμένην διαδικασίαν ὡς συμβουλευτικὰ τοῦ ὄργανου. Οἱ ὄργανοι αὗτοι διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἀναλόγως τῆς σημασίας τῆς θέσεώς των ὡς συμβουλευτικῶν ὀργάνων. Εἰς τὴν κατηγορίαν Α' ἔχουν ἀναγνωρισθῆ δεκά Ὀργανισμοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Διεθνὲς Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον, ἡ Διακοινοβουλευτικὴ Ἐνωσις καὶ ἡ Παγκόσμιος Ὁμοσπονδία τῶν Σωματείων τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Εἰς τὴν κατηγορίαν Β' ἀνήκουν ἑκατὸν δεκά ἐννέα Ὀργανισμοὶ ὡς π.χ. ἡ Διεθνῆς Ὀργάνωσις Ἀστυνομίας (Interpol), ὁ Στρατὸς τῆς Σουηθρίας, τὸ Διεθνὲς Ρόταρυ κλπ. Τέλος εἰς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν, ποὺ συνίσταται εἰς ἀπλὴν καταγραφήν εἰς εἰδικὸν βιβλίον τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, ἀπάγονται διακόσιαι πέντε ὀργανώσεις ὡς π.χ. ὁ Διεθνῆς Σύνδεσμος Πανεπιστημίων, τὸ Διεθνὲς Συμβούλιον Μουσείων, ἡ Διεθνῆς Ἐνωσις τῶν ἔρασιτεχνῶν ραδιογραφιστῶν κλπ.

Ἐξ ἀντιθέτου εἶναι ἀμφίβολον ἂν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀργανισμοὺς ποὺ ἀναφέραμεν ἔχουν τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐθέσαμεν ὡς κριτήρια τοῦ διεθνούς τῶν χαρακτήρος. Ἔτσι, ἐφ' ὅσον ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις καὶ αἱ χῶραι ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν πολιτικὴν τῆς δὲν μετέχουν οὔτε εἰς τὴν F.A.O. (πλὴν τῆς Πολωνίας), οὔτε εἰς τὴν Διεθνήν Τράπεζαν Ἀνασυγκροτήσεως, οὔτε εἰς τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸν Ταμεῖον, οὔτε εἰς τὴν I.C.A.O., οὔτε εἰς τὴν I.T.O., ἐνῶ τουναντίον προσεχώρησαν πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν εἰς τὴν Διεθνήν Ὀργάνωσιν Ὑγείας, παραμένον κατ' ὀλίγον Διεθνεῖς Ὀργανισμοὶ μόνον ὁ Ὀργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἡ Ὀδνέσκο, τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης καὶ αἱ ὀργανώσεις Ὑγείας, Ἐργασίας, Ἀτομικῆς Ἐνεργείας, Ταχυδρομικῆς Ἐνώσεως, Τηλεπικοινωνιῶν, Μετεωρολογίας καὶ Ναυτιλιακῆς. Κατ' οὐσίαν δὲ δοθέντος ὅτι οἱ ἄλλοι ὀργανισμοὶ κατέστησαν καθαρῶς τεχνικοὶ καὶ ἀπολιτικοὶ λόγῳ τῆς ἐξελίξεως τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ τῆς συμβατικότητος ποὺ τοὺς προσέδωκε, διὰ νὰ διασώσῃ ἑαυτήν, ἡ γραφειοκρατικὴ τῆς πραγματικῆς διεθνῆς ὀργανισμὸς μένει μόνον ὁ Ὀργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς χωλαίνει μὲν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πληρότητος διότι δὲν περιλαμβάνει οὔτε τὴν Γερμανίαν, οὔτε τὴν Λαϊκὴν Κίναν, ἡμπορεῖ ὅμως νὰ θεωρηθῆ πρᾶγματι διεθνῆς διότι αἱ ἐλλείψεις αὗται δὲν φαίνεται ὅτι ἀποκλείεται νὰ συμπληρωθοῦν καὶ μάλιστα, ὅσον ἀφορᾷ ἰδιαίτερος τὴν Λαϊκὴν Κίναν, λίαν συντόμως.

Ἄλλωστε, ὁ Ὅργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἶναι καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν Ἰδρυσὶν τοῦ βασικὰ πολιτικὸν χαρακτήρα καὶ εἰς αὐτοῦ κυρίως τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν ἀντικατοπτρίζεται καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τεσσάρων φάσεων τῆς μεταπολεμικῆς ἱστορίας ποὺ εἶδαμεν παραπάνω.

Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ μεταπολέμου ἐχαρακτηρίζετο, ὅπως ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ἀπὸ τὴν συνεργασίαν τῶν τριῶν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς εὐφορίας καὶ τῶν ἐλπίδων. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1945 ὁ Ροῦσβελτ, ὁ Στάλιν καὶ ὁ Τσώρτσιλ ἐβεβαίωσαν μὲ τὴν διακήρυξιν των τῆς Κριμαίας τὴν «κοινήν των ἀπόφασιν νὰ διατηρήσουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν κατὰ τὴν ἐρχομένην εἰρήνην, τὴν ἐνότητα τῶν σκοπῶν καὶ τῆς δράσεως ποὺ κατέστησε δυνατὴν καὶ βεβαίαν τὴν νίκην τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν κατὰ τὸν πόλεμον. Πιστεύομεν, ἔλεγαν, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἱεράν ὑποχρέωσιν, τὴν ὁποίαν αἱ κυβερνήσεις μας ἀνέλαβον ἔναντι τῶν λαῶν μας καὶ τῆς ὑψηλοῦ δλόκληρης. Μόνον διὰ τῆς συνεχίσεως καὶ τῆς διευρύνσεως τῆς συνεργασίας αὐτῆς καὶ τῆς συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν τριῶν χωρῶν μας καὶ ὅλων τῶν εἰρηνικῶν λαῶν θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ὑψηλότερη ἐπιδίωξις τῆς ἀνθρωπότητος, μίᾳ ἀσφαλῆς καὶ διαρκῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χάρτου τοῦ Ἰσθμοῦ Ἀτλαντικοῦ θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας τὴν δυνατότητα νὰ ζήσουν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν προστατευμένοι ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀνάγκην. Ἡ νίκη εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ ἡ Ἰδρυσις τοῦ Διεθνoῦς Ὄργανισμοῦ ποὺ ἀντιμετωπίζομεν θὰ δώσουν τὴν καλύτερην εὐκαιρίαν ποὺ ὑπῆρξε ποτὲ εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ νὰ δημιουργηθοῦν διὰ τὰ ἐπερχόμενα ἔτη αἱ βασικαὶ συνθήκαι μίᾳ τοιαύτης εἰρήνης». Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἰδρῦθη ὁ Ὅργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον, ὅταν ἤρχισε νὰ συζητῆται ἡ ἐνταξις τῶν νέων μελῶν, αἱ διαφωνίαι ἀνεκωψαν. Διαφωνίαι ποὺ δὲν ἐσήμαιναν ἀπλῶς διαφορὰν ἀντιλήψεων ἀλλὰ ποὺ προέβαλαν πρὸς τὰ ἔξω μίαν διαφορετικὴν προοπτικὴν ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων. Ἰσως ἐνθυμοῦνται πολλοὶ τὴν περίπτωσιν τῆς εἰσοδοχῆς τῆς Ἀργεντινῆς τοῦ Περὸν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος, μακαρίτης Σοφιανόπουλος, ἐψήφισε μαζί με τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἐναντίον τῆς εἰσοδοχῆς λόγῳ τοῦ δικτατορικoῦ τῆς καθεστῶτος. Οἱ μὲν Δυτικοὶ ἤρχισαν νὰ εἶναι ἐλαστικοὶ διὰ τὰ ἐσωτερικὰ καθεστῶτα, οἱ δὲ ἀνατολικοὶ νὰ μὴ δέχωνται τὸν αὐταρχισμὸν παρὰ διὰ τοὺς συνεταιρίους των! Ἡ πρώτη φάσις, ἡ φάσις τῶν τριῶν εἶχε τερματισθῇ. Καὶ ὁ Τζέημς Ρέστον ἔλεγε μετὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον: «Ἵπέστην σήμερα τὴν μεγαλύτερην ἀπογοήτευσιν ποὺ ἤμπορεῖ νὰ δοκιμάσῃ ἀνθρώπος».

Δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ εἴμεθα μονόπλευροι καὶ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν ἰδεολογικὸν μας προσανατολισμὸν. Τὸ δικαίωμα τοῦ βέτο, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον εἰς τὰς πέντε Μεγάλας Δυνάμεις καὶ τὸ ὁποῖον ἐσφράγισε τὸ τέλος τῆς συνεργασίας τῶν Τριῶν, ὀφείλεται εἰς ἀγγλικὴν πρότασιν τὴν ὁποίαν ἐξεμαίευσεν ὁ Στάλιν, σκεπτόμενος μεγαλοφῶνως ὅτι ἂν ἐφηρμόζετο χωρὶς ἐμπόδιον τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν Λαῶν, ἡ Βρεταννικὴ Αὐτοκρατορία θὰ διελύετο. Ἵπῆρξε λάθος τοῦ Οὐδίνστων Τσώρτσιλ τὸ βέτο τὸ ὁποῖον ἐταλαιπώρησε τὸν Ο.Η.Ε. καὶ τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε ἄλλωστε νὰ ἀνακόψῃ τὴν διάλυσιν

της Αυτοκρατορίας! Ὁ δὲ λόγος του εἰς τὸ Φούλτον μετὰ δύο ἔτη ποὺ ἀποτελεῖ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ψυχροῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἐγίνε διὰ τοὺς πολλοὺς ἀντιληπτὸς μετὰ τὴν κρίσιν τῆς Κορέας, ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἢ ἐσωτερικῆ ἀντίδροσις τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἢ ἐκδήλωσις τῆς κρίσεως συνειδήσεως τοῦ τὸν κατέλαβε διὰ τὸ σφάλμα του. Σφάλμα πολὺ περισσώτερον ἀδικαιολόγητον ἀπὸ τὰς ὑποχωρήσεις του ἐναντι τοῦ Στάλιν, διότι αὐταὶ μὲν ἀνεφέροντο εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ ἀμεσον μέλλον, ἐνῶ ἐκεῖνο ἠχρήστευε τὸν Ο.Η.Ε. ὡς θεσμὸν διαρκοῦς εἰρήνης καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης εἰς τοὺς λαοὺς.

Ἔτσι: ἑτερμακτίσθη ἡ πρώτη περίοδος. Ἡ περίοδος τῶν Τριῶν.

*
* *

Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ μέχρι τοῦ 1950 ἐχαρκτηρίσθησαν ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τῆς δλοκληρώσεως τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἡ διεθνὴς γραφειοκρατία, τυφλὴ ἐμπρὸς εἰς τὸ ἱστορικὸν γίγνεσθαι, προσεπάθει μέσα εἰς τὸν πύργον τῆς ἐξ ἐλεφαντοστοῦ νὰ δημιουργήσῃ ἰδιαίτερον βασίλειον—πράγμα ποὺ εἶναι ἄλλωστε τὸ χαρκτηριστικὸν κάθε γραφειοκρατίας—καὶ πολὺ περισσώτερον διεθνοῦς—καὶ ὤθει τὸν ταλαίπωρον Γενικὸν Γραμματέα—τότε ὠνομάζετο Τρίγκσθ-Λη—εἰς ἀκροβατισμοὺς εἰς τὸ τέλος τῶν ὁποίων εὐρίσκετο ἢ φθορὰ τοῦ κύρους του καὶ ἡ εὐσχημος ἀποπομπή του

Τὸ αὐτὸ θὰ συμβῆ μοιραίως καὶ μὲ τὸν σημερινὸν Γενικὸν Γραμματέα. Ὅσον καὶ ἂν θριαμβεύωμεν κάθε ἡμέραν ποὺ διαβάζομεν εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι ἀπορρίπτεται ἢ πρότασις μομφῆς τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως κατὰ τοῦ κ. Χάμμερσουλν, πρέπει νὰ εἰμεθα βέβηκοι ὅτι εἰς τὸ τέλος ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ Ὄργανισμοῦ, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν σημειωθεῖσαν νοστροπίαν τῶν στελεχῶν του, θὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θυσίαν του, ὅπως ἐπιβάλλεται πάντοτε ἡ θυσία τῶν Ἡγετῶν ὅταν εἶναι ἀπαράιτητος διὰ τὸ μέλλον καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συνόλου

Ἡ γραφειοκρατικὴ, ἄλλωστε, ἀντίληψις τοῦ Ο.Η.Ε. στηρίζεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς συνυπάρξεως, καὶ ὄχι τῆς συνεργασίας. Ὑπαρχούσης τῆς πλήρους ἁρμονίας μεταξὺ τῶν τριῶν ὁ Ο.Η.Ε. θὰ καθίστατο περιττός διότι καὶ τῶν μικρῶν κρατῶν αἱ διενέξεις θὰ ἐρυθμίζοντο ἐκτὸς αὐτοῦ. Ὑπαρχούσης βασικῆς ἐχθρότητος ποὺ νὰ φθάσῃ μέχρι ρήξεως τῆς ἐπαφῆς, πάλιν θὰ ἦτο ἀχρηστος ὁ Ο.Η.Ε. διότι, ἂν ἀπεχώρει π.χ. ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις δὲν θὰ ὑπῆρχε ἡ δυνατότης τοῦ διαλόγου ἔστω καὶ ἐπὶ τῶν θεμάτων τῶν μικρῶν κρατῶν ἢ ἐπὶ τῶν γενικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτο θεωρητικῶν προβλημάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος εἶναι ἀπερίφρακτον διὰ κάθε διαφήμισιν καὶ κάθε προπαγάνδαν. Ἄν συνέβαινε κάτι τέτοιο ὁ Ο.Η.Ε. θὰ ἐπέξῃ μὲν, διότι ἡ πληῆξις δὲν φονεύει τὴν γραφειοκρατίαν, τὸνναντίον τὴν γιγαντώνει, θὰ ἔχανε ὅμως καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῆς διεθνοῦς σημασίας του.

Ἡ συνυπάρξις ὅμως εἶναι μία μορφή τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ἄλλοτε εἶναι γενικὰ φανερὴ ἢ διαπίστωσις αὐτῆς, ἄλλοτε εἶναι μόνον τοπικά. Τὸ 1947—49 εἰς περίοδον συνυπάρξεως ἡ Ἑλλάς διέτρεχε στάδιον θερμαινομένου ψυχροῦ πολέμου, ἐνῶ ἡ Εὐρώπη ἐνόμιζε ὅτι πρόκειται περὶ ἐσωτερικῶν διενέξεων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐδυσκολεύετο νὰ μᾶς δεχθῆ εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν Σύμφωνον, καὶ εἰς αὐτὸ δὲ τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ μὴ μπλέξῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὰ βόσσανά μας. Καὶ

μόνον όταν το 1950 το σφάλμα της Σοβιετικής Ένώσεως να απόσχη από το Συμβούλιον Ασφαλείας και συνεπώς να μη ασκήση το θέτο, επέτρεψε εις την Δύσιν να σχηματίσῃ τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἰς τὴν Κορέαν, ἢ ἀλήθεια αὐτὴ ἔγινε σὲ ἄλλους φανερῆ. Τότε ἔγινε ἐπίσης ἀντιληπτὴ ἡ σημασία τῆς ἀνακοινώσεως πού ἔκαμε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1949 ὁ Πρόεδρος Τρούμαν ἀποκαλύπτων ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις ἀπέκτησε τὴν ἀτομικὴν βόμβαν. Ἡ συνύπαρξις ὡς μορφή τοῦ ψυχροῦ πολέμου εἶχε πλέον βαθεῖα θεμέλια καὶ εἰς τὰς δύο ὁχθας. Διότι ἄρνησίς της δὲν ἦτο ὁ θερμὸς γενικὸς πόλεμος, πού καθίστατο ἀδύνατος μὲ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ τρόμου, ἀλλ' ἡ εἰρήνη πού ἦτο καὶ αὐτὴ κατὰ περισσότερον ἀπὸ δύσκολος διότι προϋπέθετε τὸ μόνον πρᾶγμα πού κανεῖς δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ προβάλλῃ καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῇ, τὸν ἰδεολογικὸν ἀφοπλισμὸν τῶν δύο παρατάξεων.

Δὲν γνωρίζω ποίαν ἐξέλιξιν ἢ ἐλάμβανον τὰ πράγματα ἂν δὲν ἀπέθνησκε τὸ 1953 ὁ Στάλιν. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἡ ἐξέλιξις θὰ ἦτο ἡ ἴδια διότι ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων δηλαδὴ τῆς ἰσορροπίας τοῦ τρόμου, καὶ ἡ διαφοροποίησις τῶν τάξεων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Σοβιετικῆς Αὐτοκρατορίας θὰ εἶχαν τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς κατευνασμοῦ τοῦ φόβου τῆς κυκλώσεως καὶ τῆς ἐπεκτατικῆς ἀντιδράσεως πού ἐχαρακτήριζε τὴν σταλινικὴν περίοδον. Ἐνθυμούμαι ὅτι ἐπισκεφθεὶς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1953, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στάλιν ἔγραψα ὅτι ἡ ρωσικὴ κοινωνία ἀστικοποιεῖται. Καὶ ἡ ἀστικοποίησις τῶν κοινωνιῶν τελικῶς διαθιβρώσκει καὶ τοὺς σκληρότερους κυβερνήτας... Ἡ τελευταία μεταρρυθμίσις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως τοῦ Μαΐου 1961 ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τῶν σχέσεων αὐτῶν. Πράγματι διὰ πρῶτην φοράν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου μέχρι σήμερον ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐφημερῶζετο εἰς τὰ ἀδικήματα πού ἀποκαλοῦμεν εἰς τὴν Δύσιν «πολιτικά», ἡ δὲ ἀνωτάτη ποινὴ διὰ τὸν φόνον ἦτο δέκα ἐτῶν (6l. Ed. Crankshaw, Progressive aspect of shock tactics εἰς τὸν Observer τῆς 7ης Μαΐου 1961) ἐπιβάλλεται διὰ τῆς νέας μεταρρυθμίσεως θάνατος καὶ εἰς κοινὰ ἀδικήματα καὶ ὃν εἰς τὰ ἀδικήματα τῆς κερδοσκοπίας καὶ τοῦ «ἀλγτισμοῦ» (hooliganism), πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ρῆξιν εἰς ἕνα γήπεδον μέχρι τῆς ἀπαγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ. Εἶναι προφανές ὅτι τὰ ἀδικήματα αὐτά, συυφασμένα μὲ τὴν νοστοροπίαν μιᾶς ἀστικῆς κοινωνίας πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν φόνον διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐπέρχεται καμμία μεταβολή, ἀποτελοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπόδειξιν τῆς προϋούσης ἀστικοποιήσεως ἀφ' ἑτέρου δὲ κίνδυνον διὰ τὴν ἠθικὴν θεμελίωσιν τοῦ καθεστώτος, στηρίζομένου ἀκριβῶς εἰς τὴν διαφοροποίησιν του ἀπὸ τὴν ἀστικὴν κοινωνίαν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ περίοδος πού ἤρχισε τὸ 1945 μέχρι μὲν τὸ 1950 δηλαδὴ μέχρι τοῦ πολέμου τῆς Κορέας δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς περίοδος ἑνὸς ψυχροῦ πολέμου πού δὲν λέγει τὸ ὄνομά του. Ἡ σύγκρουσις τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν Δύσιν ὑπάρχει, δὲν ἔχει ὅμως γίνεαι ἀπὸ ἄλλου ἀντιληπτῆ. Αἱ προσπάθειαι τῆς δημιουργίας τρίτης Δυνάμεως μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, μὲ κέντρον τὴν Εὐρώπην τοῦτο ἀποδεικνύουν. Ὁ ΟΗΕ τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως ἀλλὰ ὄχι ἀκόμη ὑπὸ τὴν κυρίαρχον ἐπιρροὴν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1950, κατὰ τὰς κρισιμωτέρας

στιγμάς τοῦ πολέμου τῆς Κορέας, ὁ Ἄγγλος Πρωθυπουργὸς σπεύδει εἰς τὴν Οὐάσιγκτων ὡς ἕνα εἶδος μεσολαθητοῦ, διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Σχεδίου Μὰκ Ἄρθουρ.

* *

Τὸ 1950 ὁ ψυχρὸς πόλεμος ἀποβάλλει τὸ προσωπεῖον. Μία μακρὰ περίοδος δξύτητος ἀρχίζει. Ἐνῶ ὁμως μέχρι τοῦ 1953 ἡ σκιά τοῦ Στάλιν τρομάζει τὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν θάνατόν του τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ὁ ψυχρὸς πόλεμος ὀργανώνεται. Αἱ ἰδέαι περὶ τρίτης δυνάμεως ἐγκαταλείπονται, διὰ νὰ δώσουν μετ' ὀλίγα ἔτη, ἀπὸ τὸ 1956 καὶ ἔπειτα, τὴν θέσιν τους εἰς τὴν ἰδέαν τῶν οὐδετέρων, ἐκείνων ποὺ δὲν εἶναι μὲ κανένα, ὅχι ὅπως εἰς τὴν τρίτην δύναμιν ἐκείνων ποὺ εἶναι μετὰξὺ τῶν δύο. Καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ ἴδιος ὁ Ντάλλες ἀναγνωρίζει—καὶ τοῦτο εἶναι ἡ τυπικώτερη καταδίκη τῆς πολιτικῆς του—ὅτι δὲν εἶναι ἐχθροὶ τῆς Δύσεως ὅσοι δὲν εἶναι μὲ κανένα. Τοῦτο, βέβαια, δὲν ἠμπόδισε τοὺς διαδόχους του νὰ χεῖρισθῶν καθ' ὅν οἰκτρὸν τρόπον ἐχειρίσθησαν τὸ θέμα τοῦ Λάος—ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἦτο τὸ τελευταῖο ὀλίσθημα—διὰ νὰ φθάσουν σήμερον νὰ παρακαλοῦν διὰ νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν ἐκείνον τὸν ὁποῖον ἀνέτρεψαν διαίως δις οἱ «ἄνθρωποι τῶν» τῆς μικρᾶς χώρας, μὲ τὴν ἰδικὴν τῶν ἠθικὴν καὶ ὀλικὴν ἐνίσχυσιν, τὸν πρίγκηπα Σουβάννα Φούμα, ἀπόστολον τῆς οὐδετερότητος! Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν οὐδετέρων ὁ ψυχρὸς πόλεμος μαλακώνει. Ἡ συνύπαρξις, ὡς ἠπία μορφή του, καθίσταται τὸ μαγικὸν κλειδί ποὺ ἀνοίγει τὴν θύραν τῆς ἐλπίδος. Καὶ ὁ ΟΗΕ ἐπανευρίσκει ἐαυτόν, τοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ προβληθῇ ὡς διεθνὲς ὄργανον ἰδεολογικῆς πάλης καὶ ἐφαρμογῆς τῶν ἰδανικῶν τοῦ δευτέρου πολέμου εἰς τὴν πράξιν. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ γενικὸν συμπέρασμα δὲν ὑπῆρξε ἱκανὸν νὰ ἐνθουσιάσῃ κανένα. Ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὰ ἰδανικὰ ποὺ ἐτονίζοντο κομπορρημονῶς χθές, κατεπατοῦντο ἀναισχύντως σήμερον, διὰ νὰ ἐξαρθῇ αὐριοῦν ἡ καταπάτησις τους ὡς σοφὴ πολιτικὴ πράξις. Ἀφελεῖς ὁμως εἶναι ὅσοι νομίζουν ὅτι παραμένει ἄνευ συνεπειῶν ὁ στραγγαλισμὸς τῶν ἰδανικῶν χάριν τῶν ὁποίων ἔδωσαν τὸ αἷμα τους οἱ λαοί :

Ἔτσι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, κοπτόμεναι ὑπὲρ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῆς Οὐγγαρίας—τὴν ὁποῖαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν εἰς τὰ σοβιετικὰ τάνκς—ἤρνοῦντο τὴν αὐτοδιάθεσιν τῆς Ἀλγερίας καὶ τῆς Κύπρου, οἱ Σοβιετικοὶ προπαγανδίζοντες τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, συνέτριβαν τὴν οὐγγρικὴν ἐπανάστασιν, μὴ θεωροῦντες αὐτὴν ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν, ὅπως ἐθεώρουν τὴν ἔσσην νητον ἐλληνικὴν ἀνταρσίαν ἢ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βιετνάμ, ὁ δὲ μακαρίτης Τζὼν Φόστερ Ντάλλες προκαλέσας, μὲ τὴν ἀπότομον ἀνάκλησιν τοῦ δανείου διὰ τὸ φράγμα τοῦ Ἀσοῦάν, τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς Διώρυγος τοῦ Σουέζ, κατεδίκαζε ἐκ τῶν ὀστέρων τὴν παράφρονα ἀγγλογαλλικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, τῆς ὁποίας ἡ ἀφετηρία ἐβρίσκετο εἰς τὴν ἰδικὴν του πράξιν.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσαν ὄλαι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν βέβαια δὲν ἐνίσχυσαν τὸ κύρος τοῦ θεσμοῦ. Πάρεσκεύασεν ὁμως τὸν ὄργασμόν διὰ τὴν ἀλλαγὴν. Καὶ τὴν ἐβοήθησαν.

* *

Διότι ἤλθεν ἡ σύγχρονος φάσις τῆς ἱστορίας. Ἡ φάσις ποῦ φαίνεται καθαρώτερα ἀπὸ παντοῦ εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν. Οἱ μισοὶ περίπου ἀπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου ποῦ παρακάθηται εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως εἶναι ἑγχρωμοὶ, μαῦροι, κίτρινοὶ, μελαψοί, καὶ ἕνας βορειοαφρικανὸς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὁ τυνήσιος Σελίμ, παίζει σήμερα προέχοντα ρόλον μαζὺ μὲ ἕνα ἄλλον, Ἀσιάτην, τὸν Ἰνδὸν Κρίσνα Μέννον. Αὐξάνει ἡ σημασία τοῦ τρίτου κόσμου. Ἄν δὲ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρῶμων ποῦ εἶναι ὄλοι ὑποανάπτυκτοὶ προσταθεῶν καὶ οἱ ὑποανάπτυκτοὶ λευκοί, ἡ ἀναλογία καθίσταται συντριπτικῆ. Ὑποανάπτυκτοὶ οἰκονομικῶς, ὑποανάπτυκτοὶ πολιτικῶς, ὑποανάπτυκτοὶ κοινωνικῶς λαοὶ — αὐτοὶ εἶναι ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης καὶ θὰ διεκδικήθουν, πρέπει νὰ εἰμεθα βέβαιοι, νὰ γίνουσι καὶ τὸ ἄλλας τῆς γῆς. Πρὶν ἀκόμη ἴσως ἐμφανισθῇ εἰς τὸ προσκήνιον ἡ Λαϊκὴ Κίνα. Καὶ μὲ αὐτοὺς ἀνοίγεται νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν. Οἱ τεχνικοὶ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ ἔχουν ἤδη προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίας. Τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸ Μαρόκον, τὸ ὁποῖον τόσα ὀφείλει εἰς τὸν Διεθνή Ὀργανισμόν Ὑγείας, νὰ ἀπειλήσῃ νὰ ἀποχωρήσῃ πρό τινος ἀπὸ αὐτόν. Τέτοιαις περιπτώσεσι θὰ ὑπάρξουν ἐφ' ὅσον δὲν γίνεσθαι ἀπὸ τὴν γραφειοκρατίαν τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν καὶ τῶν πλέον τεχνικῶν ἀντιληπτῶν ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν σκέψιν καὶ τὴν ἰδεολογικὴν θεμελίωσιν τοὺς εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν. Τὸ ἔργον ὅμως προχωρεῖ.

Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο σοβαρὸν νὰ χαρακτηρίζωμεν τὴν νέαν αὐτὴν τάξιν ποῦ εἰσέβαλε εἰς τὸν Ο.Η.Ε. καὶ ἠμπορεῖ πλέον νὰ σταματήσῃ κάθε ἀπόφασιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως διότι διαθέτει τὸ 1/3 τῶν ψήφων καὶ ἠμπορεῖ πολλὰς φορὰς καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς χρησιμοποιουσας τὴν συμπαγῆ δύναμιν τῆς, ὡς ἄμορφον σωρὸν ὑποαναπτύκτων. Ὁ τρίτος αὐτὸς κόσμος ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι εἶναι οὐδέτερος. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ τρίτος. Καὶ εἰς τὸ βάθος ζητεῖ τὸν ἰδεολογικὸν ἀφοπλισμὸν τῶν δύο ἄλλων κόσμων, εἰς τὴν σύγκρουσιν τῶν ἰδεολογιῶν τῶν ὁποίων δὲν ἀναγνωρίζει τὸν χαρακτηρὰ βασικοῦ κινήτρου τῆς ἱστορίας. Καὶ εἶναι φορεὺς ἑνὸς ἰδανικοῦ ποῦ ἔχει ἔλξιν μεγαλύτερην ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας ἰδανικὰ καὶ τῆς Δύσεως ἢ τῆς Ἀνατολῆς.

Τὰ φαινόμενα πολλαπλασιάζονται καθημερινῶς. Τὴν μίαν ἡμέραν ὁ Σάχης τῆς Περσίας εἰς συνέντευξιν τοῦ πρὸς μεγάλην, συντηρητικὴν δέ, ἀμερικανικὴν ἐπιθεώρησιν ἐκδηλώνει μὲν τὴν ἀπόλυτον φιλίαν τοῦ πρὸς τὴν Δύσιν, δὲν διστάζει ὅμως νὰ τονίσῃ ὅτι ἂν αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι δὲν βοηθήσουν ἐπαρκῶς τὴν χώραν του, τὸ Ἰράν θὰ δεχθῇ τὴν βοήθειαν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἢ ὁποῖα. «μῶς ἐδήλωσαν ὅτι ἐμπρὸς τῆς δὲν θὰ ἦτο τίποτε ἢ βοήθεια ποῦ ἐδόθη εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας». Καὶ πιστεύω, λέγει ὁ Σάχης, «ὅτι θὰ τὸ ἔκαμναν διότι ἡ οὐδέτεροποίησις τοῦ Ἰράν θὰ ἀπετέλει πελώριον πλεονέκτημα διὰ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν». Βέβαια ἡ πρόκλησις τοῦ Σάχη δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῆς οὐδέτεροποίησεως. Ἐχει ἀπλῶς μορφήν ἐκβιασμοῦ. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἕνας ἐστρατιόνης ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ποῦ ὑπάρχουν σήμερον καὶ ποῦ εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι: βέβαιος ὅτι ἐπιβιώνει μόνον διότι προστατεύεται ὑπὸ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τολμᾷ νὰ κάμῃ δημοσίᾳ καὶ ἐνώπιον τῆς ἀμερικανικῆς κοινῆς γνώμης τὸν ἐκβιασμὸν αὐτόν, εἶναι χαρακτηριστικὸν δείγμα τῆς ἀπηχίσεως ποῦ ἔχει τὸ κάλεσμα τοῦ

τρίτου κόσμου. Ο Σάχης είπε και άλλα πράγματα εις την σημειωθείσαν συνέντευξίν του εις τὸ U.S. News and World Report. Δηρωτήθη τί θὰ συνέβαινε ἀν τὸ Ἰράν ὑφίστατο ἐπιθεσιν ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν. Καὶ ἐφάνη πιστεύω ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ εις τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν θὰ τὸν ἐδοῦθον, σκεπτόμενοι ὅτι δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ θυσιάζωσιν τὴν ζωὴν τῶν στρατιωτῶν τους διὰ νὰ σώσωσιν μιᾶν «διεφθαρμένην» κυβέρνησιν. Διότι, ἐτόνιζε ὁ ἀτυχὴς Μονάρχης, «εἰς ὅλην τὴν Δύσιν ἡ Κυβέρνησίς μου θεωρεῖται διεφθαρμένη, μολοντοὶ ἡ διαφθορὰ ὑπάρχει εἰς ὅλους τὰς χώρας». Δὲν ἐνδιαφέρει ὁ ὑπικινιγμός, ὁ τόσον διαφανής. Οὔτε ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια τῆς συνταυτίσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους μὲ τὴν προσωπικὴν θέσιν τοῦ Μονάρχου. Διότι βέβαια ἀν ἡ Δύσις δὲν ἐδοῦθαι τὸ Ἰράν εις περίπτωσιν ἐπιθέσεως, τοῦτο θὰ ὠφείλετο εἰς τὴν νοστορπιάν τῆς Δύσεως, μὴ ἐπιθυμοῦσης νὰ ριψοκινδυνεύσῃ γενικὸν πόλεμον ἢ εἰς ἄλλους λόγους ποὺ ἴσως ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸ μέλλον, πρόσχημα δὲ μόνον θὰ παρεῖχε ἡ περσικὴ διαφθορὰ, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι, πράγματι, υπερβαίνει παντοδαπὰ ὄρια. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει οἱ πτωχοὶ συγγενεῖς τῆς Δύσεως νὰ μὴ παρέχουν τοιαῦτα προσχήματα καὶ συγκεκριμένως νὰ φροντίζωσιν νὰ μὴ ταυτίζωσιν εἰς τὰ ὅμιλα τῆς Δύσεως τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ των μὲ ὀρισμένα πρόσωπα καὶ ὀρισμένα καθεστῶτα, διότι τὰ πρόσωπα καὶ τὰ καθεστῶτα εἶναι εὐκολοὶ νὰ φθαρῶσιν καὶ νὰ πληγῶσιν ἐνῶ ἐν τῷ μεταξὺ καλύπτουν τὰ πραγματικὰ συμφέροντα ποὺ θὰ εἶχαν οἱ μεγάλοι νὰ βοηθήσωσιν τοὺς μικροὺς ἢ νὰ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν, θυσιάζοντές τους ὡς ἀντάλλαγμα δι' ἄλλα των συμφέροντα ποὺ κρίνουν περισσότερον ζωτικὰ δι' αὐτοὺς ἢ εἰς ἓνα στεῖρον ἀνταγωνισμόν μὲ τοὺς ἰδίους των συμμάχους. Ὅτι συμβαίνει σήμερον ἀπὸ τῆς Σαϊγκὸν μέχρι τῆς Τεχεράνης καθιστὰ λίαν ἐπικίρους τὰς σκέψεις αὐτάς. Καὶ ἡ κρίσις ποὺ συνταράσσει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 1961 φανερὰ μὲν τὸ Ἰράν, κεκαλυμμένα δὲ τὴν Τουρκίαν βεβαιοῦν τὴν ἀκρίθειαν τῶν σκέψεών μου ποὺ εἶχαν διατυπωθῆ ἤδη ἀπὸ τὸ 1960.

Ἐπέμεινα εἰς τὴν συνέντευξιν αὐτὴν τοῦ Σάχη διότι προεκάλεσε θόρυβον καὶ ταραχὴν ποὺ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ διαφθευθῶσιν τὴν ἐπομένῃν ὀρισμένα σημεῖα. Χαρακτηριστικὸν ὅμως εἶναι ὅτι οἱ λόγοι ποὺ ἀναφέρονται παραπάνω δὲν διεψεύσθησαν! Τουναντίον, διὰ τῆς διαψεύσεως ἐτονίσθη ἐκ νέου ἡ ἀγωνία τῆς τύχης τοῦ Ἰράν ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως. Ἄς ὑπεθυμίσω τί ἔγραφα εἰς τὰς Press-Informationes τῆς 10ης Ἰανουαρίου καὶ εἰς τὴν Revue d'Athènes τοῦ Φεβρουαρίου 1961. Ὅπως τὸ Ἰράν ἀνήκει εἰς τὸ CENTO, ἔτσι καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνήκει εἰς τὸ NATO:

«Δίπλα εἰς τὰ γενικά προβλήματα, ὑπάρχει διὰ τὰς μικρὰς χώρας τοῦ NATO τὸ ἀγωνιώδες θέμα τῶν περιφερικῶν πολέμων. Ἐνας παγκόσμιος πόλεμος, εἰδικώτερα ἓνας ἀτομικὸς πόλεμος εἶναι τὸ πιὸ ἀπίθανον πρᾶγμα τοῦ κόσμου... Τί θὰ συνέβαινε ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν μιᾶς ἐνόπλου ἐπιθέσεως μὲ συμβατικὰ δπλα ἐναντίον ἐνὸς μικροῦ κράτους τοῦ NATO, ἐπιθέσεως ὀργανωμένης εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως ὑπὸ μορφήν ἐσωτερικῆς ἀνταρσίας, ἀπὸ ἓνα κράτος τῆς Συμμαχίας τῆς Βαρσοβίας; Δὲν ὑπάρχει κατηγορηματικὴ καὶ καθησυχαστικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν Σύμφωνον. Καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῆ τὸ οὐδετερόφιλον ρεῦμα ποὺ διαμορφώνεται εἰς τὴν κοινὴν γνώμην διαφόρων χωρῶν καὶ ποὺ

δημιούργησε, χθές μὲν ἔξω ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ, σήμερον δὲ ἡ αὐριον θὰ δημιουργήσῃ ἴσως ἐντὸς αὐτοῦ, τὰς ἀμφιβόλους ἢ ἀμφιδεξίας πολιτικὰς ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ ἐνίσχουον τὸ μέτωπον τοῦ ἐλευθέρου κόσμου».

Ἡ τελευταία αὐτῆ φράσις μου θέλει κάποιαν ἀνάλυσιν. Διότι συγκρούεται μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν ποὺ ἐδόθη παραπάνω εἰς τοὺς οὐδετέρους ὡς φορεῖς τῆς ἀξιώσεως τοῦ ἰδεολογικοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν δύο κόσμων.

*
* *

Ὁ τρίτος κόσμος δὲν ἔχει ἀκόμη συνείδησιν οὔτε κὰν τῶν ἐπιδιώξεων του. Τούλάχιστον οἱ παλαιότεροι ἤγεται του. Διότι, πράγματι, ὅπως ἐσημειώθη καὶ προηγουμένως, ὁ οὐδετερισμὸς παρουσιάσθη πρὶν δημιουργηθῆ, μὲ τὴν λύτρωσιν τῆς Ἀφρικῆς, τὸ ὑπόβαθρον τῆς διεθνούς του δυν μeweς ποὺ ἀποτελοῦν αἱ ψῆφοι του εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς «τρίτης δυνάμεως» μερικὰ Κράτη ἔμειναν μόνα τους. Καὶ ἦσαν κυρίως τὰ κράτη αὐτὰ ἡ Ἰνδία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Ἰνδονησία καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἡ μᾶλλον ἦσαν τὰ Κράτη αὐτὰ τέσσαρες ἄνθρωποι, ὁ Γιαβαχαρλάλ Νεχρού, ὁ Ἰωσήφ Μπρὸς Τίτο, ὁ Ἀχμέτ Σουκάρνο καὶ ὁ Ἀμπντέλ Γκαμάλ Νάσσερ. Καθένα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ ἀπεμονώθη διὰ διαφορητικὸν λόγον. Ἡ Ἰνδία διότι τὸ ἠθέλησεν ὁ Νεχρού, πιστεύων δικαίως ὅτι μὴ ἔχων τὴν ὑλικὴν δύναμιν διὰ νὰ καταστήσῃ ὑπολογίσιμον τὴν χώραν του, θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὴν προβάλλῃ μὲ τὴν ἠθικὴν της ἀκτινοβολίαν. Ἡ Γιουγκοσλαβία διότι τὸ ἠθέλησεν ὁ Στάλιν καὶ ἀπεδέχθησαν ἀπέναντι αὐτῆς οἱ Ἀμερικανοὶ τὴν θεωρίαν τοῦ «υπολογισμένου κινδύνου» (calculated risk), ἡ Ἰνδονησία διότι αἱ ἐσωτερικαὶ της ἀνάγκαι καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Λαϊκῆς Κίνας ἐπέβαλε εἰς τὸν Σουκάρνο νὰ μὴ προχωρήσῃ πολὺ πρὸς τὴν Δύσιν, ἡ ὁποία ἐξεπροσωπεῖτο διὰ τοὺς Ἰνδονησίους ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὰς φοβερὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀποικιοκρατίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν διαρκῆ ἔντασιν μὲ αὐτὴν λόγῳ τῆς διενέξεως τῆς Νέας Γουινέας καὶ ἡ Αἴγυπτος διότι ὁ μακαρίτης Ντάλλες εὗρεκε αὐτὴν μόνον διὰ νὰ συνθέσῃ τὰς ἀκάμπτους ἀντιλήψεις του μὲ τὰ συμφέροντα τῶν θαμβασκοπαρωγῶν τοῦ Νότου εἰς παραμονὰς προεδρικῶν ἐκλογῶν. Πόσον τὸ τελευταῖον εἶναι ἀληθὲς δὲν τὸ διεπίστωσα μόνον ἐγὼ προσωπικῶς ὀλίγον πρὸ τῆς κρίσεως, ὅταν τὸν Μάρτιον τοῦ 1956 συνήντησα τὸν αἰγύπτιον Πρόεδρον, ἀνασυνδέσας τὴν ἐλληνοαἰγυπτιακὴν φιλίαν, τὸ ἀποδεικνύουν ἀκόμη τόσον αἱ συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἐναντίον του τῆς «Πράβδα» ὅσον καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ ὡς «φασιστικοῦ» καὶ «ἰμπεριαλιστικοῦ» τοῦ καθεστώτος του ἀπὸ τὴν «World Marxist Review» τῆς Πράγας. Ἐπρεπε δὲ νὰ περάσουν πέντε χρόνια διὰ νὰ γράψῃ ὁ κ. C. Sulzberger εἰς τοὺς «Τάϊμς τῆς Νέας Ὑόρκης» τῆς 3ης Ἀπριλίου 1961, ὅτι ἔλεγα ἀπὸ τὸ 1956!

Ἀκριβῶς διότι διαφοροὶ ἦσαν αἱ ἀφετηρίαι τῶν τεσσάρων πρωτοπόρων, διάφορος ἦτο καὶ ἡ μορφή τῆς οὐδετερότητός των. Ὁ Τίτο ἀπέβλεπε πάντοτε, καὶ ἀποβλέπει κατὰ πάσαν πιθανότητα καὶ σήμερον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς τρίτης δυνάμεως. Ἡ ἔννοια τοῦ ἰδεολογικοῦ ἀφοπλισμοῦ δὲν συμβιδάζεται μὲ τὴν βασικὴν δικαιολόγησιν τοῦ καθεστώτος του. Καὶ ὅταν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1960 προσκληθῆς ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βελι-

γραδίου, ώμίλησα περί τῆς διεθνούς καταστάσεως (βλ. Medunarodni Problemi, 1960, 4, σελ. 152 ἐπ.) δὲν νομίζω ὅτι ἔμειναν πολὺ εὐχαριστημένοι οἱ εὐγενέστατοι ἄλλωστε ἀκροαταὶ μου ὅταν ἐτόνισα ὅτι ὁ στρατιωτικὸς ἀφοπλισμὸς εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ θερμοῦ πολέμου καὶ ὅτι τοῦ ψυχροῦ πολέμου ἡ ἄρνησις δὲν εἶναι ἡ συνύπαρξις ποῦ εἶναι μόνον μία μορφή αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἰδεολογικὸς ἀφοπλισμὸς τῶν δύο κόσμων.

Τοῦναντίον αὐτὸς ὁ ἀφοπλισμὸς ἦτο εἰς τὴν θάσιν τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Νεχροῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἠπατάτο καθόλου διὰ τὰς πελωρίας δυσκολίας τοῦ πράγματος. Ὅταν τὸ 1956 μετέβην ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κυπριακοῦ εἰς τὸ Νέον Δελχί, ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχα μίαν μακρὰν συνομιλίαν με τὸν Ἰνδὸν Ἠγέτην δύο πράγματα μοῦ ἔκαμαν περισσότερην ἐντύπωσιν ἀπὸ ὅσα μοῦ εἶπε—καὶ μοῦ εἶπε πολλά. Τὸ ἓνα, ποῦ ἐνδιαφέρει μόνον ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας, ἦτο ἡ πρόβλεψις του ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ μετεβάλετο ἐκ νέου εἰς ὑπήκοον τῆς Δύσεως χωρὶς βούλησιν καὶ γνώμην ἄμα ὡς ἐλύετο τὸ Κυπριακὸν διὰ τὸ ὅποιον ἐξήτει μὲν αὕτη τότε τὴν συμπαραστάσιν τοῦ τρίτου κόσμου, θὰ ἔσπευδε ὅμως νὰ τὸν λησμονήσῃ μόλις δὲν τὸν εἶχε ἀνάγκην. Τὸ δεύτερον, ποῦ ἔχει γενικώτερην σημασίαν, ἦτο ἡ διαπίστωσις του ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν με τὸν τρίτον κόσμον, οὔτε καὶ με τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀπόλυτην ἀξίαν καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Δύσις με τὸν καπιταλισμὸν τῆς καὶ ἡ Ἀνατολή με τὸν κομμουνισμὸν τῆς δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ἠθικὴν δύναμιν τῶν λαῶν ποῦ δὲν θέλουν νὰ εἶναι δορυφόροι κανενός. Εἰς παρατήρησίν μου, δέ, ὅτι τὸ νὰ μείνῃ κανεὶς οὐδέτερος δὲν εἶναι μόνον ἰδική του ὑπόθεσις, εἶναι κυρίως, προκειμένου μάλιστα περὶ μικρῶν λαῶν, ὑπόθεσις τῶν μεγάλων τῶν δύο κόσμων, ὁ Ἰνδὸς Πρωθυπουργὸς ἀπήντησε ὅτι τοῦτο εἶναι δυστυχῶς ἀληθές, θὰ παύσῃ ὅμως ταχέως νὰ εἶναι!

Οἱ ἄλλοι δύο ἡγέται δὲν εἶχαν ποτὲ σαφῆ κατεύθυνσιν καὶ ἐλάμβαναν ἐμπερικὴν μόνον θέσιν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ ἔννοια τῆς οὐδετερότητος τῶν ἡτο θεωρητικῆ. Χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν μεγάλων καὶ χωρὶς τὴν καλὴν πίστιν τους—διότι καὶ τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Δανία καὶ ἡ Νορβηγία ἦσαν οὐδέτεραι—ἡ οὐδετερότης τῶν μικρῶν ἀποτελεῖ φενάκην. Τὸ εἶπα αὐτὸ εἰς τὴν Βουλὴν τὸ 1950, ἀπαντῶν εἰς τὸν μακαρίτην Σοφιανόπουλον εισηγούμενον τὴν πολιτικὴν τῆς στρουθοκαμήλου, δηλαδὴ τῆς οὐδετεροποιήσεως τῆς χώρας. Διάφορος φαίνεται νὰ δημιουργῆται σήμερον κατάστασις. Ὁ οὐδετερισμὸς ἀποκτᾷ ἠθικὴν δύναμιν ποῦ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ προσβάλλῃ εὐθέως. Ἀλλὰ καὶ προσλαμβάνει μορφήν ρεαλιστικὴν. Δὲν εἶναι ἀσυμπίδαστος πρὸς τὴν κατὰ προτίμησιν φιλίαν καὶ τὴν συνεργασίαν με τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον συνασπισμὸν. Εἶναι δυνατὸν νὰ διαισθανθῇ κανεὶς ὅτι ἐπηρέαζει καὶ τὰ κράτη τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸν δυτικὸν συνασπισμὸν. Θὰ ἐπηρέαζε δὲ καὶ τὰ κράτη τῆς ἀντιθέτου ὄχθης ἂν ἦταν ἐλευθεριώτεροι οἱ δεσμοὶ τῆς ἐξαρτήσεώς τους. Διὰ τοῦτο δὲν στερεῖται νομίζω θάσεως ὅτι, πολλάκις τονίζω ὅτι ὁ οὐδέτερος κόσμος εἶναι πλησιέστερα σήμερον πρὸς τὴν Δύσιν παρὰ πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Κάτι περισσότερον, ἀνῆκει εἰς τὴν ἰδίαν ἰδεολογικὴν γραμμὴν με αὐτὴν χωρὶς ὅμως νὰ ἀπορροφᾶται.

Διότι εἶναι φυσικὸν ὁ οὐδετερισμὸς νὰ εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔθνικὴν ἐλευθερίαν. Ἐξ ὀνόματός των μάχεται. Καὶ τοῦτο παρὰ τὴν

θλιβερὰν πείραχν πὸ ἀπέκτησε ἀπὸ τὴν ἀποικιακὴν πράξιν. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης φυσικὸν νὰ ἔχη τὰς ἐπιφυλάξεις του. Ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν κοινωνικὸν προσανατολισμὸν τῆς Δύσεως, ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς διαγωγῆς τῆς ἐναντι τῶν ὑποαποπτόκτων λαῶν καί, ἀκόμη, ὡς πρὸς τὸν δυναμισμὸν τῆς. Τὰ φαινόμενα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν δικτατορικῶν καθεστώτων δὲν ἐνθουσιάζουσιν βέβαια κανένα. Μόνον οἱ μωροὶ νομίζουσιν ὅτι περνοῦν χωρὶς συνεπειᾶς ἀπὸ τὸν κόσμον. Παρὰ ταῦτα ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἢ εἰκὼν εἶναι σκοτεινότερη. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐλεύθερος κόσμος ἔχει ἔδαφος σταθεροποιήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς φιλίας τοῦ τρίτου κόσμου περισσότερο ἀπὸ τὸν κομμουνιστικόν. Πρέπει, ὅμως, νὰ ξεχάσῃ τὸ παρελθὸν καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὰς κακὰς του ἔξεις.

* * *

Τὴν ἄλλην ἡμέραν πάλιν, ὁ νέος Πρόεδρος τῆς Βραζιλίας κ. Janio Quadros τὴν πρώτην πρόσκλησιν πὸ ἀπηύθησε εἰς Ἀρχηγὸν ξένης χώρας νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Βραζιλίαν ἐπισήμως, τὴν ἀπηύθυνε, μόλις ἀνέλαβε τὴν Προεδρίαν πρὸς τὸν Στρατάρχην Τίτο. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἴδιος ὁ κ. Quadros, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι βέβαια καθόλου ὑποπτος οἰασθήποτε συνοδοιπορίας, ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἐξουσίας, ἐνῶ ἐδήλωσε σαφῶς ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν δυτικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποκατέστησε τὰς διπλωματικὰς σχέσεις τῆς χώρας του μὲ τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν διακεκομμένα ἀπὸ τὸ 1942, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεφάσισε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν εἰσόδον τῆς Λαϊκῆς Κίνας εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη, ἐνῶ ἐκ τρίτου προσπαθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῆς Βραζιλίας ὅχι μόνον μὲ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῶν ὁποίων ζητεῖ τὴν βοήθειαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλης τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ παραπέτασμα, ὅπου εἰσέδουσε ἤδη, ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν εἰς μεγάλας ποσότητας ὁ Βραζιλιανὸς καφέ. Ἡ στάσις αὐτὴ τοῦ νέου Προέδρου τῆς Βραζιλίας πρέπει νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας διότι ἀποδεικνύει τοὺς νέους προσανατολισμοὺς τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς. Ἐχαρακτηρίσθη ἀπὸ τὸν κ. J. H. Ferguson ὡς ἀποτελοῦσα «δύο θήματα πρὸς τὸ κέντρον» (Observer, 6 Μαρτίου 1961). Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθὸς ὁ χαρακτηρισμὸς. Τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ δύο ἄκρα καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν διὰ τῆς μεταξύ των ἰσορροπίας. Τὸ κέντρον εἶναι ἀπορροφητικὸν καὶ διὰ τοῦτο κλίνει πότε πρὸς τὴν δεξιὰν καὶ πότε πρὸς τὴν ἀριστεράν. Τὸ κέντρον εἶναι ἡ τρίτη δύναμις. Οἱ οὐδέτεροι τοῦ σημερινοῦ κόσμου δὲν εὐρίσκονται εἰς τὸ κέντρον. Δὲν θέλουν νὰ ἀπορροφήσουν κανένα, οὔτε νὰ συνθέσουν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἰσοροπήσουν τίποτε. Θέλουν νὰ ζήσουν ἐκτὸς τῶν ἄκρων εἰς ἀγαθὰς ὁμοῦ σχέσεις μὲ αὐτά.

Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δικαιολογημένη ἢ ἀντίδρασις πὸ προέκελεσε εἰς ὠρισμένους κύκλους τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἢ πολιτικῆ τοῦ Quadros, πὸν κατηγορήθη ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν δυτικὸν κόσμον εἰς τὸν ὅποιον ὅπως ἐτόνισε ὁ ἴδιος ἀνήκει ἢ Βραζιλία. Εἶναι ἐσφαλμένη ἢ θεωρία ὅτι πᾶν κράτος προσαρθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ οἰασθήποτε πρωτοβουλίαν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς πατροπαράδοτους φιλίας του. Ἐσφαλμένη καὶ ἐπικίνδυνος διὰ τὸ μέλλον τῆς ἐλευθερίας. Ὁ βραζιλιανὸς Πρόεδρος εἰδικῶς ἔγινε φορεὺς ἑνὸς προϋπάρχοντος ρεύμα-

τος. Πέρυσιν, εις τὸ συνέδριον τῶν partidos populares (φιλελευθέρων καὶ σοσιαλ-δημοκρατῶν) τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου ποῦ συνήλθε εἰς τὴν Λίμαν τοῦ Περού ἐγίνε δεκτὴ δῆλωσις ποῦ υπέγραψαν ἀντιπρόσωποι τῶν Κυβερνήσεων τῆς Βολιβίας καὶ τῆς Βενεζουέλας, τῆς ἀξιοματικῆς ἀντιπολιτεύσεως τῆς Κостаρίκας, τοῦ κόμματος ποῦ πιθανώτατα θὰ κερδίσῃ τὰς ἐκλογὰς τοῦ τρέχοντος ἔτους εἰς τὸ Περού καὶ τοῦ ἐν ἐξορίᾳ ἀντιδικτατορικοῦ κόμματος τῆς Παραγουάης. Εἰς τὴν δῆλωσιν αὐτὴν ἀφ' ἐνὸς μὲν καταδικάζεται κάθε μορφή ὀλοκληρωτισμοῦ καὶ κατακρίνονται τὰ τοπικὰ Κομμουνιστικὰ κόμματα ὡς ξενοκίνητα. Τονίζεται, ὅμως, ἀκόμη ὅτι: «ἡ ὑπαρξίς εἰς τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον δύο σαφῶς χωρισμένων περιοχῶν, τῆς μιᾶς βιομηχανικῆς καὶ καπιταλιστικῆς, δηλ. τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς ἄλλης οικονομικῶς ὑποαναπτύκτου, ὅπως καὶ ἡ πρακτικῶς ἀνεξέλεγκτος ἐκμετάλλευσίς τῆς δευτέρας ἀπὸ τὴν πρώτην, δημιουργεῖ ἕνα πρόβλημα διεθνούς ἀδικίας καὶ ἀνισοροπίας εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἡπειρον καὶ μίαν αἰτίαν δυσαρεσκείας εἰς τοὺς λαοὺς ποῦ ἔμπορεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπιλογὴν ὀλοκληρωτικῶν πολιτικῶν συνταγῶν». Ἄν αἱ δύο ἄλλαι μεγάλαι χῶραι τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, τὸ Μεξικὸν καὶ ἡ Ἀργεντινὴ σιωποῦν, τοῦτο δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι δὲν ἔχουν τὰ ἴδια αἰσθήματα Ὅλα πείθουν ὅτι ὑπὸ τὸ κέντρισμα τῶν ὑπερβολῶν τοῦ Φιντέλ Κάστρο, τὰς ὁποίας ἐξέθρεψε ἡ δικτατορία τοῦ Μπατίστα καὶ ἡ τύφλωσις τῶν ἀμερικανικῶν ἑταιρειῶν καὶ ποῦ ἔμποροῦν νὰ δημιουργήσουν σήμερον φοβερὰ ζητήματα εἰς τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τῶν νοτιοαμερικανικῶν δημοκρατιῶν καὶ πρὸς ἄμικρον ἐναντι τῶν ἀκροτήτων καὶ τῶν κινδύνων, ἕνα νέον πνεῦμα τρίτου κόμου θὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν λατινικὴν Ἀμερικὴν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Janio Quadros καὶ τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων τῆς ὑπολοίπου λατινικῆς Ἀμερικῆς. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ ἀποδειχθῇ ἴσως ἀποτελεσματικώτερον κατὰ τῶν τολμημάτων τοῦ Κάστρο ἀπὸ οἰανδήποτε παρέμβασιν ἐναντίον του. Δὲν εἶναι τυχαίον ὅτι ὁ Quadros τὴν ἐπομένην τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Κούβας εἰς σοσιαλιστικὴν δημοκρατίαν ἐτόνισε ἐκ νέου τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον, θεωρούμενον μέχρι τοῦδε ὡς χωριστὸς κόσμος, τοῦ ὁποίου ὁ μόνος πολιτικὸς κώδικς ἦτο τὸ τόσον παρεξηγημένον, ἄλλωστε, δόγμα Μονρόε.

Εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ἐξετασθῇ δι' ὀλίγων ἢ περιπτῶσις τῆς Κούβας. Εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ καθεστῶς τοῦ Φιντέλ Κάστρο, τὸ ὁποῖον ἐχαιρέτησαν μὲ ἐνθουσιασμόν ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ὅταν ἐπεκράτησε, παρεξέκλινε τοῦ σκοποῦ του. Ἀντὶ τῆς δημοκρατίας ποῦ ἀνεμένετο νὰ εἶναι τὸ ἔναυσμα διὰ τὸ σάρωμα τῶν ἀθλιῶν δικτατοριῶν τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου, ἐγκαθίστατο ὅμως μίαν νέαν δικτατορίαν, ἡ ὁποία ἤνοιξε τὴν θύραν τῆς ρωσικῆς διεσόδου εἰς αὐτό, κατὰ τρόπον δέ, ἴσως, ἐπικίνδυνον. Ὁ ἀντικειμενικὸς, ὅμως, παρατηρητὴς δὲν ἔμπορεῖ παρὰ νὰ διερωτηθῇ ἂν εἰς ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι κατὰ βάσιν ὑπεύθυνος ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως Ἀϊζενχάουερ καὶ τῶν ἰσχυρῶν οικονομικῶν συμπερόντων ποῦ τὴν ἐπηρέαζαν καὶ ἂν δὲν εἶναι τὰ ἰδικὰ τῆς λάθης, ἡ ὑποστήριξις τοῦ καθεστώτος τοῦ Μπατίστα πρώτον, ἡ οικονομικὴ πίεσις ἐπὶ τοῦ Κάστρο δεύτερον καὶ ἡ πεποιθήσις ὅτι ἡ νότιος Ἀμερικὴ καὶ ἰδίᾳ ἡ Καραϊβικὴ εἶναι ἀποκλειστικὸν φέουδον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῶν οικονομικῶν των μονοπωλείων, τὰ ὁποῖα πλήττει μὲν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὁ νόμος Sherman, ἀφίνει ὅμως

ελεύθερα και ασύδοτα εις τὸ ἐξωτερικὸν ἢ μεγάλη ἰσχύς τους, τρίτον, ἢ αἰτία τῆς κακῆς ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς αὐτὸς παρατηρητὴς ἤμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται: John Fitzgerald Kennedy, ὁ ὁποῖος ἔγραφε, πρὶν νὰ γίνῃ Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸ βιβλίον του *The Strategy of Peace* (ἔκδ. Λονδίνου 1960, σελ. 132) τὰ ἐξῆς:

«Ὁ Φιντέλ Κάστρο εἶναι ἕνας διάδοχος τοῦ Μπολιβάρ ποῦ ὠδήγησε τοὺς ὀπαδοὺς του διὰ μέσου τῶν Ἄνδεων κηρύσσων τὸν «πόλεμον μέχρι θανάτου» κατὰ τῆς ἰσπανικῆς κυριαρχίας. Εἶναι ἕνας διάδοχος τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ποῦ κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὴν ἰσπανικὴν κυριαρχίαν, ἀφῆκε ὁμως ἀθικτὴν τὴν φεουδαρχικὴν συγκρότησιν ποῦ κατεπίεξε τοὺς αὐτόχθονας. Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ γνωρίζομεν ἂν ὁ Κάστρο θὰ ἐφέρετο λογικώτερα μετὰ τὴν νίκην του ἂν ἢ κυβέρνησις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν δὲν εἶχε ἐπὶ τόσα χρόνια καὶ τόσον ἀδέξια ὑποστηρίξῃ τὸν δικτάτορα Μπατίστα καὶ ἂν εἶχε ὑποδεχθῆ καλύτερα τὸν φλογερὸν αὐτὸν νέον τὴν στιγμὴν τοῦ θριάμβου του. Ἀλλὰ ἡ Κούβα δὲν εἶναι ἀπομονωμένη περίπτωσις. Ἠμποροῦμεν καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι εἴμεθα μὲ τὸ μέρος τῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ ἀντίθετοι πρὸς τὴν στάσιν ποῦ ἐκρατήσαμεν ἕως τώρα ἔναντι τῶν δικτατοριῶν τῆς λατινικῆς Ἀμερικῆς, ποῦ εἶναι ὅλες ἀντίθετες πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν λαῶν τους. Ἠμποροῦμεν ἀκόμη νὰ ἐργασθῶμεν ὅπως τὸ ἐπαναστατικὸν ρεῦμα ποῦ σαρώνει τὴν λατινικὴν Ἀμερικὴν κατευθυνθῆ πρὸς τὰ μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα ποῦ τὸ καρτεροῦν. Δυστυχῶς πουθενὰ τὸ ἔργον τῶν ἀντιαμερικανῶν ταρχοποιῶν δὲν ὑπῆρξε τόσον εὐκολον ὅσον εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς ἀβελτηρίας, τῆς ἐλλείψεως προπαρασκευῆς καὶ τῆς ἀκαταλληλότητος τῶν διπλωματικῶν καὶ οἰκονομικῶν μας ἐπιχειρήσεων».

Ἀνεξαρτήτως ὁμως τῶν αἰτίων, σήμερον, τὴν Κούβαν δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τὴν κατατάξωμεν πλέον εἰς τοὺς οὐδετέρους ἢ τοὺς οὐδετεριστάς. Ὅσον καὶ ἂν ἀντιδράσῃ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κάστρο ἀκόμη, εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἀνεύρῃ πλέον τὴν διεθνή ἰσορροπίαν του. Ἡ ἀνακέρυξις τῆς Κούβας εἰς «σοσιαλιστικὴν δημοκρατίαν», γενομένη τὴν 1ην Μαΐου, καθ' ὃν χρόνον ἐκτυποῦται ἡ μελέτη αὐτή, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κατάστασις ἔχει προχωρήσει πολὺ, προκαλεῖ ὁμως καὶ μίαν ὑπόνοιαν. Ἡ ἄσκοπη αὐτή, ἐξ ἀπόψεως οὐσίας, πράξις ποῦ τίποτε μὲν δὲν μεταβάλλει ἐνῶ τὸναντίον δημιουργεῖ ἐναργέστερα τὸν φόβον τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς τὴν λατινικὴν Ἀμερικὴν καὶ συνεπῶς τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν φιντελισμὸν, μήπως εἶναι ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κινδύνου ἐγκαταλείψεως τοῦ Κάστρο ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, ἔναντι ἄλλων ἀνταλλαγμάτων, ἀγτίδρασις ποῦ ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δυσχερέστερον τὴν ἐγκατάλειψιν, ἀφοῦ θὰ πρόκειται περὶ θυσίας σοσιαλιστικῆς χώρας; Μήπως ὁ Κάστρο προσπαθεῖ μὲ τὸ στανίδ νὰ προστατευθῇ ἐν ὄψει τῆς νέας διανομῆς τοῦ κόσμου, ἀπὸ ἕνα στρατόπεδον ποῦ εἶναι ἕτοιμον νὰ τὸν θυσιάσῃ;

Ἡ ἐξέλιξις εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ. Ἀνατρέπεται ὑπὸ τὰ ὄμματά μας ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἐκκρεμοῦς, τὸν ὁποῖον καθιέρωσε ἡ

ιστορία. Τὴν ἄκραν ἀριστερὰν δὲν διαδέχεται ἡ δικτατορία τῆς δεξιᾶς οὔτε δι' αὐτῆς ἐπιχειρεῖται ἡ ἀνατροπὴ τῆς. "Ὅσον τὸ ἔχουν ὑπ' ὄψιν ὅσοι σκέπτονται τοιαύτας λύσεις. Ἀλλὰ καὶ τὴν δεξιὰν δὲν τὴν διαδέχεται ἡ ἄκρα ἀριστερά. Καὶ φρόνιμον εἶναι νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ἐγκαίρως ὅσοι νομίζουν ὅτι ἐνισχύοντες τὴν δεξιὰν ὁδηγοῦν ταχύτερον εἰς τὴν ἀριστεράν. Ὁ τρίτος κόσμος ἐπιδρᾷ, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ καὶ ὁ ἴδιος, εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν λαῶν.

Βέβαια, ὁ τρίτος κόσμος δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ παρουσιάζεται πάντοτε ἡνωμένος. Εἶναι ἀφελὲς νὰ πιστεύωμεν ὅτι καὶ εἰς πολλὰ βασικὰ θέματα τοῦ παρόντος δὲν θὰ ὑπάρχουν διαφωνίαι καὶ εἰς αὐτόν. Ἦδη εἰς τὸ Ἀλγερινὸν καὶ εἰς τὸ Κογκό παρουσιάσθησαν ρήγματα. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει τίποτε. Ἀπλῶς καθὼς ἡ στᾶ φανερὴν τὴν ὁμοιότητα ποῦ τὸν συνδέει μὲ τὸν ἐλεύθερον κόσμον. Ἡ μοναρχικότης ποῦ καθιέρωσε ὁ Στάλιν, μὰ ποῦ ἤρχισε ἤδη νὰ κλονίζεται μὲ τὸν Μάο Τσέ-Τουγκ καὶ ποῦ ἠυχθήθῃ ὁ Ντάλλες, δὲν εἶναι τὸ ἰδεῶδες οὔτε εἰς τὸ διεθνὲς οὔτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πλαίσιον. Ὁδηγεῖ τελικῶς εἰς καταστροφὴν. Καθὼς δὲ λέγει νομίζω, ὑπερτιμῶν τὰς διαφωνίας αὐτὰς ὁ R. Lowenthal (Preuves, Μάρτιος 1961) ὅτι ὁ τρίτος κόσμος διασπάζεται. Τέτοιαι σκέψεις μόνον ὅσοι ἐθήτευσαν εἰς τὴν ἀριστερὰν ἢ εἰς τοὺς διαφόρους φασισμοὺς καὶ ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν μηχανισμόν τῶν δλοκληρωτικῶν κομμάτων ἤμποροῦν νὰ τὰς πιστεύουν. Ὁ τρίτος κόσμος δὲν ἤμπορεῖ νὰ κριθῇ ἀκόμη. Εἶναι τὸ ἐρωτηματικὸν τῆς αὔριον. Ἦδη ὅμως, κῆθὲς μόλις, ὁ κόσμος αὐτὸς ἔδωσε εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη ἕνα χαρακτηρισμὸν ποῦ οἱ μεγάλοι τοῦ τὸν εἶχαν ἀποκλείσει εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον. Ἐπέβαλε, διότι ἰδική του πρότασις ἦτο, τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ο.Η.Ε. εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ Κογκό. Καὶ χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων του. Ἡ δὲ Ρωσία δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντιτάξῃ τὸ θέτο. Ἄλλο θέμα ἀντὶ τὸ πείραγμα θὰ εἶναι ἐπιτυχές. Ἡ ἀρχὴ ἐτέθη. Ἀρχίζει ἴσως μία νέα σελὶς τῆς ἱστορίας. Καὶ εἶναι πιθανὸν τελικῶς ἢ διένεξις μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἢ νὰ προσλάβῃ νέαν μορφήν ἢ νὰ καταλήξῃ εἰς σύνθεσιν. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν στάσιν ποῦ θὰ κρατήσῃ ὁ νέος αὐτὸς κόσμος ἔναντι τῶν Μεγάλων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν στάσιν ποῦ θὰ τηρήσῃ οἱ μεγάλοι ἔναντι αὐτοῦ. Τὸ ἀγωνιῶδες πρόβλημα τῆς ἱστορίας, ὁ μελλοντικὸς ρόλος τῆς Κίνας, καὶ κριθῆ κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα. Καὶ ἀπὸ τὴν στάσιν, καὶ προσθέσωμεν, ποῦ θὰ κρατήσῃ οἱ μεγάλοι γενικώτερα ἔναντι τῶν μικρῶν κρατῶν ποῦ εἶναι μοιραῖον νὰ κεντρισθοῦν ἀπὸ τὸν τρίτον αὐτὸν κόσμον, τὸν κόσμον τῆς καθυστέρησεως ποῦ ἐπιβάλλει ἐν τούτοις τὰς θελήσεις του. Διότι ἔστιν ὁ κ. Χάμμερσουλντ ἔλεγε, διαρκούσης τῆς κρίσεως τοῦ Κογκό, ὅτι ὁ ΟΗΕ ἰδρῶθη διὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς μικροὺς, διότι οἱ μεγάλοι ἤμποροῦν νὰ προστατεύσουν οἱ ἴδιοι ἑαυτοὺς, εἶχε ἀπόλυτον δίκαιον. Τοῦτο ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς ὀργανισμοὺς. Τὸ εἶπα καὶ διὰ τὸ ΝΑΤΟ εἰς τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν ἄρθρον μου εἰς τὰς Preuves-Informations. Νομίζω ὅμως ὅτι ὁ κ. «X» θὰ ἦτο ρεαλιστικώτερος ἐν θέτων τὴν ὀρθὴν αὐτὴν ἀρχήν, προσεπάθει νὰ τῆς δώσῃ καὶ ὑπέβαθρα πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Διὰ νὰ προστατευθοῦν οἱ μικροὶ πρέπει νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τοὺς μεγάλους, νὰ ἐξελιχθοῦν ἀπὸ δούλους καὶ ὑπηρέτας τῶν ἐξάρτησιν συνεργάτας καὶ βοηθούς, ἕκαστος ὅπου τὸν ὠθοῦν τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ συμφέροντά του. Καὶ νὰ ἐξελιχθοῦν ὁμαλῶς. Διότι ἡ καθυστέρησις ὁδηγεῖ εἰς τὴν

κρίσιν. Τὸ Κογκρέ είναι παράδειγμα κλασσικόν. Ἄλλὰ διὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν είναι ἀπαραίτητος ἡ βοήθεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑποαναπτύκτων. Εἰς τὸ ἔργον αὐτό, τώρα ποῦ ξαναρχίζει ὁ διάλογος μεταξύ τῶν μεγάλων, διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρῶν τῆς συνυπάρξεως—διότι περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον πρόκειται—θὰ κριθοῦν ὀριστικῶς ἴσως οἱ διεθνεῖς ὄργανισμοὶ τοῦ μεταπολέμου.

*
**

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἀνόδοι τοῦ τρίτου κόσμου, ἡ ἐποχὴ μας σφραγίζεται καὶ μὲ μίαν ἄλλην δραματικὴν διαπίστωσιν. Τὸ status quo τὸ ὅποιον εἶχε καθορισθῆ λεπτομερῶς εἰς τὴν Γιάλταν καὶ, ἀναπροσαρμοσθὲν μὲ τὰς ρωσικὰς ἐπεκτάσεις εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν καὶ τὴν Ἰνδοκίνα, εἶχε ἐκ νέου ἀναγνωρισθῆ σιωπηρῶς εἰς τὴν Γενεύην τὸ 1955, ὅπως εἶχα διὰ μακρῶν ἀναλύσει εἰς διὰλέξιν μου τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου (βλ. Ἡ διεθνὴς κατάστασις καὶ ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης, 1955) ἀνατρέπεται πάλιν. Ἡ συμφωνία τῆς διανομῆς τοῦ μὴ οὐδετέρου κόσμου τίθεται πάλιν ὑπὸ συζήτησιν. Ἡμπρόδισε τὴν παρέμβασιν τῶν Δυτικῶν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπως ἠμπρόδισε τὴν παρέμβασιν τῶν Ἀνατολικῶν εἰς τὸ Ἰράν, τὴν Τουρκίαν καὶ μέχρι πρό τινας εἰς τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις τῆς Κούβας, ἀπὸ λάθος καὶ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἤνοιξε τὴν θύραν εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τὴν ὁποίαν ἀλλοῦ, εἰς τὸ Βερολίνον, ἐξήτει ἀρχικῶς ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις. Καὶ ἡ βασικὴ σιωπηρὰ συμφωνία ἀνετράπη. Μία νέα συμφωνία θὰ γίνῃ κάποτε δταν συναντηθοῦν οἱ δύο Μεγάλοι. Καὶ ὅσον περισσότερο δξύνεται ἡ κατάστασις, τόσο γρηγορώτερα θὰ συναντηθοῦν. Συζήτησις φυσικὰ γίνεται περὶ τῶν δύο μεγάλων Μεγάλων. Καὶ ἡμεῖς οἱ μικροί, βλέποντες μὲ παρρησίαν τὰ πράγματα καὶ ζυγίζοντες τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων, δὲν ἔχομεν παρὰ τὴν διέξοδον νὰ εὐχώμεθα ἡ νέα συμφωνία νὰ μὴ γίνῃ μὲ ἰδικὰς μας θυσίας. Διότι εἶναι προφανές ὅτι δύο πράγματα εἶναι ἀναμφισβήτητα. Πρῶτον, ὅτι πόλεμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴν ὑπάρχουσαν ἰσορροπίαν τοῦ τρόμου. Ἄλλο σταματοῦν οἱ πύραυλοι εἰς τὸν δρόμον ὅπως προβλέπει ὁ Paul Reynaud εἰς τὸν Rigato τῆς 8ης Μαΐου 1961. Καί, δεύτερον, ὅτι εἶναι ἀδύνατον διὰ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας νὰ ἀφίσουν ἀνοικτὸν εἰς τὴν σοβιετικὴν διείσδυσιν τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον. Μὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴν ἠμποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν ὅπως εἶπα παραπάνω μερικαὶ πτυχὰί τῆς δράσεως τοῦ Φιντέλ Κάστρο. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ δεδομένα ὀδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἤδη ὁ Richard Lowenthal εἰς τὸ New York Herald - Tribune τῆς 20ῆς Ἀπριλίου 1961, ὅτι ἡ συνάντησις Κέννεντυ - Χρυστσώφ, ὅποτε γίνῃ, θὰ ἔχη ὡς ἀντικείμενον τὴν ἀναδιανομὴν τοῦ κόσμου!

Ἄνοδος τῶν οὐδετέρων καὶ διανομὴ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου μεταξύ τῶν δύο μεγάλων. Συμβιβασμὸς καὶ σύνθεσις τῶν δύο αὐτῶν πραγματικότητων, ἰδοὺ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας!

*
**

Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ συναγάγωμεν ἤδη μερικά συμπεράσματα. Ἡ ἀποδοτικότητα καὶ συνεπῶς ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἤμποροῦν νὰ κριθοῦν ἀπὸ δύο σκοπιᾶς. Ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν τοῦ ἀποτελέσματος ποῦ διεκήρυσαν ὅτι ἐπεδίωξαν οἱ ἰδρυταὶ των, τῆς δημιουργίας δηλαδὴ μέσου ὀργανώσεως τοῦ κόσμου κατὰ τρόπον ἐπιβάλλοντα ἕνα διεθνὲς κράτος δικαίου, ἀποκλείει πλέον εἰς τὸ διηγετικὸν τὸν πόλεμον. Καὶ ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν, ἀφ' ἑτέρου, τῆς δημιουργίας μιᾶς κοινωνίας κρατῶν ἐπιτρεπούσης τὴν ἐπαφὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων κυβερνήσεων καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀτμοσφαιρᾶς δυνατότητος διὰ κάθε μίαν ἀπὸ αὐτὰς νὰ παίξῃ διεθνήν ῥόλον καὶ νὰ ἐλίσσεται εἰς τὸ παγκόσμιον πλαίσιον πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων τῆς

Ἀπὸ τὴν πρώτην σκοπιᾶν ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν δὲν ἐπέτυχεν. Διεθνὲς κράτος δικαίου δὲν ἐδημιουργήθη. Καὶ ἡ ἐξήγησις τῆς ἀποτυχίας εἶναι σύνθετος. Κατὰ βᾶσιν ὅμως πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν παραμέλησιν ἀπὸ τὰς μεγάλας, τὰς «ἐνεργοῦς» ὅπως ἀποκαλοῦνται εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς παρούσης μελέτης δυνάμεις, κατὰ τὴν χάραξιν τῆς πολιτικῆς τους, τῶν ἰδανικῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας διὰ τὰ ὁποῖα διεκήρυσαν ὅτι μάχονται διαρκούτος τοῦ πολέμου καὶ ὅτι θὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἐπαύριον αὐτοῦ. Οἱ Δυτικοὶ ὑποστηρίζομεν ὅτι πταίουν οἱ Ρῶσοι. Καὶ ὅτι ἐνώπιον τοῦ κινδύνου τῆς ἀπορροφῆσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον ἦτο ἀναγκαῖα ἡ θυσία τῶν ἀρχῶν. Ἐχει πάντοτε, λέγομεν, δίκαιον ὁ Θουκυδίδης: «Ἀνθρωποὶ ἐπ' ἐχθροὺς τοὺς σφετέρους ἴοντες τῶν πάντων ἀπερίοπτοί εἰσι παρὰ τὸ νικᾶν φίλον τε γὰρ ἡγούονται τὸν ὑπουργοῦντα, ἦν καὶ πρότερον ἐχθρὸς ἢ, πολέμιόν τε τὸν ἀντιστάντα, ἦν καὶ τύχη φίλος ὢν, ἐπεὶ καὶ τὰ οἰκτεῖα χειρὸν τίθενται φιλονικίας ἕνεκα τῆς αὐτίκα» (Α', 41).

Οἱ Ἀνατολικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ ἐφήρμοσαν τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς πολιτικὴν, δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ δώσουν καμμίαν ἐξήγησιν πλὴν ἐκείνης ποῦ εἶδε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ Στάλιν διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς μεταβατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἐξήγησιν δηλαδὴ ποῦ ἦταν ἀνάλογη μὲ τὴν ἰδικὴν μας, τὴν ἐξήγησιν τοῦ κινδύνου τῆς κυκλώσεως καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ καπιταλισμοῦ κατὰ τῆς χώρας τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ ἡ ὑποστήριξις τῆς ἀπόψεως ὅτι πταίομεν οἱ ἴδιοι διότι ἀκριβῶς δὲν κατωρθώσαμεν νὰ σταματήσωμεν τὴν κατάστασιν πρὶν φθάσῃ ἕως ἐκεῖ. Ὅτι, ὅμως ὠφελεῖ νὰ τονίζεται εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν τῆς πολιτικῆς τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Δύσεως, ἐκλόνησε καὶ τὸν θεσμὸν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τὴν διεθνήν θέσιν τῆς Δύσεως, ἡ ὁποία παραμένει σήμερον ἰδεολογικῶς ἂν μὴ ἔντελως ἀσπλος, διότι ἔχει ἀκόμη, ἔστω καὶ ξεσχισμένην ἀπὸ τὰς ἰδίας τῆς πράξεως, τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, πάντως δραματικὰ μειονεκτοῦσα.

Βέβαια δὲν πταίουν μόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις, πταίουν καὶ αἱ ἀθλιότερες τῶν μικρῶν. Δι' αὐτοὺς ὅμως εὐθύνονται οἱ μεγάλοι διότι δὲν τοὺς ἐπειθάρχησαν ἐγκαίρως. Διότι, ἄλλοι, ἐδέχθησαν τοὺς ἐκδικασμούς τους διότι τοὺς ἐξεμαίευσαν οἱ ἴδιοι τὰς ἐπιθυμίας καὶ τοὺς τὰς ἐνίσχυσαν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδικῶν των συμφερόντων. Διότι, τέλος, ἄλλοι, ὑπερετίμησαν τὴν σημασίαν των. Ἡ πρώτη περίπτωσις

έξηγει τήν στάσιν τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας ἔναντι τῆς Τουρκίας εἰς τὸ κυπριακόν. Ἡ δευτέρα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἔναντι τοῦ ἰδίου κράτους.

Ἀπὸ τὴν δευτέραν σκοπιάν, τὴν σκοπιάν δηλαδὴ τῆς δημιουργίας μιᾶς κοινῆς κρατῶν, ὄχι ἔθνων, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐπιτυχῶν ὁ Ὅργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν Οἱ μικροὶ ἀπέκτησαν δι' αὐτοῦ τὴν δυνατότητα νὰ ἀκουσθοῦν, ὄχι ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς ὕψηλις αἰ ἀπόψεις των καὶ νὰ γνωσθοῦν τὰ προβλήματα των. Τοῦτο βέβαια ἠνώχλησε ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς μεγάλους, ἰδίως ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι πλέον τόσο μεγάλοι ὅσον ἄλλοτε. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ πικρία τοῦ Στρατηγοῦ Ντὲ Γκῶλλ, ἀποκαλοῦντος τὸν Ὅργανισμόν, περιπαικτικῶς, «μαραφέτι» (machin), ἀναφερομένου εἰς τὰ Ἔθνη τὰ «λεγόμενα» Ἠνωμένα καὶ φθάνοντος εἰς τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τὸν τύπον τῆς 13ῆς Ἀπριλίου 1961 μέχρι τῆς ἀνακριθείας ὅτι ὁ Ὅργανισμὸς παρήκμασε διότι εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, ἀποτελοῦν κατὰ τὸν Ἀρχηγόν τοῦ Γαλλικοῦ Κράτους τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ο.Η.Ε., προσετέθησαν ἐκ περιτροπῆς καὶ τινες ἄλλοι πλὴν τῶν πέντε μεγάλων. Ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας δὲν ἀποτελεῖτο μόνον ἀπὸ τοὺς πέντε μεγάλους. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ πρῶτος εἶδε καὶ διεκήρυξε, εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου, εἰς τὴν Brazzaville, τὸν θάνατον τοῦ ἀποικιοκρατισμοῦ, ἕνας ἄνθρωπος πράγματι μεγάλος, ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς αὐτοδιαθέσεως τῆς Ἀλγερίας καὶ ἔσυρε σχεδὸν ἅκοντα τὸν λαόν του πρὸς αὐτήν, φθάνει ἀπὸ τὸ πείσμα τῆς ἐθνικῆς μεγαλομανίας ποὺ τὸν οἰστρηλατεῖ μέχρι ἀνακριθειῶν καὶ ὕβρων, διότι τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν συζήτησιν τοῦ Ἀλγερινοῦ, μολονότι δὲν ἐτόλμησαν καὶ νὰ τὸ λύσουν, γίνεται σαφὴς ἡ ἀντίδρασις τῶν μεγάλων διὰ τὴν στάσιν τῶν μικρῶν. Οἱ Μεγάλοι δὲν ἀντελήφθησαν πράγματι ὅτι ὁ Ο.Η.Ε. ἔγινε, ὅπως εἶπε ὁ σημερινὸς Γενικὸς Γραμματεὺς του, διὰ τοὺς μικροὺς!

Ἄλλ' οὔτε οἱ μικροὶ τὸ ἀντελήφθησαν. Δὲν ἐκατάλαβαν τί σημασίαν ἔχει διὰ τοὺς ἀξίους ἡγέτας, τὸ βῆμα τῆς Νέας Ὑόρκης. Ὅτι τὰ ζητήματα δὲν λύονται μόνον, οὔτε ἀμέσως, με τὰς ψηφοφορίας, ἀλλὰ κυρίως με τὴν προπαρασκευὴν τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης, ἡ ὁποία κατὰ μέγα μέρος διαμορφώνεται εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τῆς ὁποίας ἡ δύναμις εἶναι πελωρία. Καὶ λύονται ἀκόμη με τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ με τὴν ὑπομονὴν κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ζητημάτων. Ἡμεῖς τὸ κυπριακὸν τὸ ἡγεύραμεν διὰ διαδηλώσεως εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, μᾶς ἐνδιέφερε περισσότερο ἢ ἑλληνικὴ παρὰ ἢ διεθνῆς κοινὴ γνώμη καὶ δὲν εἶχαμεν οὔτε ἐπιμονὴν οὔτε ὑπομονὴν, τὸ ἐτόνισα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν τὴν 15ην Μαρτίου 1957, καὶ, ἀκόμη, δὲν ὑπῆρξαμεν ἱκανοὶ νὰ ἴδωμεν ποῦ ἐπῆγγαινε ὁ κόσμος. Οὔτε νὰ συνεργασθῶμεν ἐγκαίρως με ἐκείνους ποὺ ἦταν προφανῆς ὅτι ἐζητοῦσαν ἐρείσματα διὰ νὰ ἐπιβάλλουν εἰς ἀναλόγους ἰδικὰς των ὑποθέσεις τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, ὅπως ὁ Ντὲ Γκῶλλ. Καὶ τοῦτο τὸ ὑπέδειξα ἐγκαίρως. Δι' ὃ καὶ ἐχάσαμεν τὴν Κύπρον, καθ' ἣν στιγμὴν ἀπηλευθεροῦτο ἡ Γκᾶνα! Καὶ, ἀντὶ νὰ παραπονούμεθα καθ' ἡμῶν τῶν ἰδίων, τὰ θάζομεν με τοὺς ἄλλους καὶ δὴ με τὸν Ὅργανισμόν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ ἰδεολογικὸν θέμα.

Ἡ ἰδεολογικὴ πίστις εἰς τὴν ἐποχὴν μας δὲν εἶναι ὑπόθεσις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Προσλαμβάνει πρακτικὰς μορφάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τῆς πίστεως. Ἡ κυριώτερη δὲ μορφή πού εὑρήκε ὁ πολιτισμὸς μας, διὰ τὴν ἐκδηλώσει τὴν πίστιν του πρὸς τὸν ἐλευθέρων ἀνθρώπων ὡς βασικὴν πολιτικὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς εἶναι ἡ δημοκρατία.

Αὕτη ἡ δημοκρατία εὐρίσκεται σήμερον ἐν κινδύνῳ. Καὶ ὁ κίνδυνός της δὲν εἶναι ἐσωτερικὸν ζήτημα τοῦ κάθε κράτους. Ἐσωτερικὸν ζήτημα εἶναι τὰ εὐρῆα κάθε λαοῦ τὴν μορφήν τῆς δημοκρατίας πού θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξελιχθῇ πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ περιεχομένου τῆς δημοκρατίας. Ἄλλη εἶναι ἡ μορφή τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ ἄλλη εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν, τὸ περιεχόμενόν τους ἄλλως εἶναι τὸ ἴδιον. Καὶ ὅταν ὁ Δικτάτωρ τοῦ Πακιστάν κ. Ayub Khan λέγει εἰς τὰς Foreign Affairs (Vol. 38, N° 4) ὅτι τὸ κυριώτερον λάθος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας του ἦτο ὅτι ἠθέλησαν νὰ ἐφαρμόσουν ἀκατάλληλα πρὸς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις πολιτικὰ συστήματα, ἐλπίζω νὰ ἀποδοκιμάζῃ τὴν μορφήν τῆς δημοκρατίας πού ἐπέδωκαν καὶ ὄχι τὸ περιεχόμενον.

Ὁ κίνδυνος τῆς δημοκρατίας εἶναι διεθνὲς ζήτημα. Τὸ μόνον ὄπλον τοῦ δυτικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ δημοκρατία. Καὶ ἂν αἱ Ἡνωμένα Πολιτεία καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ Μεγάλη Βρετανία ἀναγνωρίζωνται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἡγεσίας τοῦ ἐλευθέρου κόσμου τοῦτο ὀφείλονται εἰς τὴν ἀδιάβλητον δημοκρατίαν πού ἔχουν. Δημοκρατίαν πού δὲν περιορίζεται εἰς τὰ τυπικὰ πλαίσια τῆς λειτουργίας τοῦ μηχανισμοῦ τῆς πλειοψηφίας, ἀλλὰ καὶ ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὰ λάθη τῶν ἡγετῶν της καὶ τοὺς κατακρίνει καὶ τοὺς τιμωρεῖ. Ἡ πραγματικὴ δημοκρατία ἐπιτρέπει εἰς τὸν σοβαρώτατον Observer τοῦ Λονδίνου νὰ γράφῃ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Σουεῖ «οὐδέποτε ἐφανταζόμεθα ὅτι ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἦτο τόσο ἀνους» καὶ εἰς τοὺς New York Times τὴν ἐπομένην τῆς ἐπιδρομῆς εἰς τὴν Κούβαν νὰ τιλοφοροῦν τὸ ἄρθρον πού ἀπεκάλυψε τὰ σφάλματα τῆς μουσικῆς ὑπηρεσίας «ἕνας πιδ πικραμένος καὶ πιδ σοφὸς νεαρὸς Πρόεδρος»! Ἡμπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι θέλει ὁ καθηγητὴς κ. Max Beloff, εἶναι βέβαιον, ὅπως ἀνέπτυξα εἰς δημοσίαν συζήτησιν μαζί του τὸν Μάρτιον τοῦ 1951, ὅτι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Σουεῖ ὠδήγησε εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ κ. Ἡντεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν.

Αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῆς δημοκρατίας συνεζητήσαμεν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1960 εἰς τὸ Βερολίνον.

Τὸ Συνέδριον διὰ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς Σκέψεως ὀργανῶνον τότε τὴν εὐρεΐαν καὶ εἰλικρινῆ ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων καὶ ἰδεῶν πού ἔγινε μεταξύ ὑπερδρακασίων διανοουμένων καὶ πολιτικῶν τοῦ μὴ κομμουνιστικοῦ κόσμου εἰς τὴν νησίδα

αὐτὴν τῆς Δύσεως μέσῃ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ ἐρυθροῦ δλοκληρωτισμοῦ, δὲν προέβαλε μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τὴν ἀξίαν τῆς ἐλεύθερης συζητήσεως, πρᾶγμα ποῦ ἔχει θέβαια τὴν σημασίαν του. Ἐπέτυχε κάτι περισσότερον καὶ οὐσιωδέστερον, τὸν ἔλεγχον τῶν συνειδήσεών μας. Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως εἶναι, πράγματι, ἀδιάρητος. Δὲν ἐπιτρέπεται, ὑπογραμμίζοντες τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ λάθη τῶν ἀντιπάλων μας, νὰ μὴ ἐπισημαίνωμεν καὶ νὰ καταγγέλωμεν καὶ τὰ ἰδικά μας!

Ἡ συζήτησις ποῦ ἔγινε εἰς τὸ Βερολίνον ἐπέτρεψε, ὅσον ἦταν δυνατόν, καὶ τὴν κριτικὴν τῆς διαγωγῆς τοῦ ἐλευθεροῦ κόσμου ὅπως καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰτίων τῶν λαθῶν του. Ἄλλ' ἀπέδειξε ἀκόμη καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν του νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τους προτείνοντες καθαρὰς καὶ τολμηρὰς λύσεις. Περισσότερον ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴν διαπίστωσιν τῆς «ἐξελίξεως τῆς δημοκρατίας», ὅπως ὠνομάσθη τὸ φαινόμενον τῆς συμπίεσεως ἢ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας ποῦ παρατηρεῖται σχεδὸν παντοῦ καὶ τὴν διαφωνίαν ὡς πρὸς τὰς ἐξηγήσεις τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἔπρεπε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς καὶ νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ μέσα τῆς ἀνανεώσεως ἐνδὸς καθεστώτος ποῦ εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένον μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως.

Πράγματι, ἐνώπιον τῶν κινδύνων ποῦ διαγράφει τὸ μέλλον καὶ ποῦ ἡ πείρα τοῦ παρόντος καθιστᾷ βαρύτερους καὶ ἀπειλητικώτερους, ἡ ἐλευθερία δὲν πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ δίλημμα: δλοκληρωτισμὸς ἐρυθρὸς ἢ μαῦρος, κομμουνιστικὸς ἢ φασιστικὸς, ἀπὸ τὴν μίαν μεριά ἢ ὀνομαστικῆ, ἀδύναμη, παρηκμασμένη δημοκρατία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Διότι δταν δεχόμεθα ὡς μόνον ἰσχυράν διάκρισιν μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν τὴν συμμετοχὴν τους ἢ μὴ εἰς τὸ δυτικὸν σύστημα συμμαχιῶν καὶ εἴμεθα πρόθυμοι νὰ θαπτίσωμεν τὰς δικτατορίας ποῦ εἶναι φιλικαὶ μας ὡς δημοκρατίας «δυνάμει», διότι ἀρνοῦνται τὸν κομμουνιστικὸν δλοκληρωτισμὸν, ὑποτασσόμεθα εἰς τὸ δίλημμα αὐτὸ ποῦ δλοκληρώνει τὴν παρακμὴν τῆς δημοκρατίας. Εἶμαι εὐτυχὴς διότι, ὕστερα ἀπὸ ἐμέ, τὴν ἰδίαν ἀποψιν ὑπεστήριξεν ὁ καθηγητὴς κ. E. V. Rostow. Ὑποτασσόμενοι εἰς τὸ δίλημμα αὐτὸ ὁμοιάζομεν τοὺς γιατροὺς ποῦ, διαφωνοῦντες ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας καὶ τὴν ἀκολουθητέαν θεραπευτικὴν εἰς τὸ τελευταῖον συμβούλιον δι' ἓνα βαρεῖα ἄρρωστον ἄνθρωπον, συμφωνοῦν νὰ περιμένουν τὴν αὐτοψίαν διὰ νὰ ἐξακριβώσουν τίνας ἢ ἀποψὲς ἦταν σωστὴ! Ἄλλ' ἢ ἀληθινὴ πολιτικὴ, ποῦ εἶναι πρῶτα ἐπιστήμη καὶ ὕστερα τέχνη, ἀποβλέπει εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς, εἰς τὴν ἄρσιν τῶν διλημμάτων.

* * *

Ὁ κ. Raymond Aron ὑπεστήριξε, θασιζόμενος εἰς τὰ πορίσματα τοῦ Lipset, ὅτι μία δημοκρατία ἢμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σταθεροποιημένη καὶ συνεπῶς βιώσων μόνον δταν εἶναι νόμιμη καὶ ἀποδοτικὴ. Νόμιμη εἶναι δταν τὸ δημοκρατικὸν παιγνίδι γίνεται δεκτὸν ἀπὸ ὅλους, δηλαδὴ δταν ἡ Κυβέρνησις ἀναγκωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευσιν ὡς νομίμως προελθοῦσα, ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆς τῆς καὶ τῶν διαφωνιῶν ἐπ' αὐτῆς. Ἀποδοτικὴ εἶναι μία δημοκρατία δταν ἢμπορεῖ ἢ Κυβέρνησις τῆς νὰ λαμβάνη ἀποφάσεις καὶ νὰ τὰς ἐκτελῇ ἀνεξαρτήτως τῆς

δρθότητος των, ἡ ὁποία ἐπιδραῖ μόνον εἰς τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν τύχην τῆς δεδομένης Κυβερνήσεως. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν σταθεροποιημένοι δημοκραταί εἶναι ἡ Μεγάλη Βρεταννία, αἱ Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι καὶ τὰ Σκανδιναυικὰ Κράτη. Ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερμανία, ἰδίως δὲ αἱ δύο τελευταῖαι εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐπῆλθε ἀκόμη, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς των, ἐναλλαγὴ κομμάτων εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ τὴν κριθὴν ἢ ἀναγνωρίσιν τῆς «νομιμότητος» τους, δὲν εἶναι. Αὐτὸ εἶναι τὸ σχῆμα. Ἄς τὸ συζητήσωμεν.

Τὸ μὲν θέμα τῆς «νομιμότητος» εἶναι εὐρὺ καὶ αἰώνιον. Συνδέεται μὲ τὴν ἰδίαν τὴν δημοκρατίαν καὶ ὡς ἔννοιαν καὶ ὡς πράξιν. Διότι, πρῶτον, ἀπὸ ποίους πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ νομιμότης, ποῦ δὲν εἶναι ἔννοια εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν νομικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ; Ἐκ τῶν μάζας, τὴν κοινὴν γνώμην, τὸν πολιτικὸν κόσμον; Διὰ τὴν φέρω ἕνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν χώραν μας, ἡ Κυβέρνησις Καραμανλῆ μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1956 δὲν ἀνεγνωρίζετο οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὴν ἀντιπολιτεύσειν, ἡ ὁποία ἐθεώρει ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὑπερέβη τὰ συνταγματικὰ του δικαιώματα χρίσας ὡς πρωθυπουργὸν ἕνα βουλευτὴν, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ἀλλὰ ἔγινε διὰ τοῦ χρίσματος τούτου ἀρχηγὸς κόμματος. Ἡ κοινὴ γνώμη, ὁμοῦς, ἐθεώρει νόμιμον τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὀρθὴν τὴν πράξιν τοῦ Βασιλέως. Καὶ τοῦτο διότι ὅπισθεν τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἔβλεπεν ἀρχηγὸν κόμματος, ἀλλ' ἐκπρόσωπον τοῦ πραγματικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος. Καὶ ἔκρινε καλὴν τὴν ἐκλογὴν ὡς ἐπιτυχὲς βῆμα πρὸς ἀνανέωσιν τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τοῦ τόπου. Μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1958, ἡ μὲν ἐθνικὸφρων ἀντιπολιτεύσις, συνερτοῦ τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νέου ἐκλογικοῦ συστήματος μὲ τὴν Κυβέρνησιν καὶ μὴ δυναμένη νὰ ὀμιλῇ πλέον περὶ εὐνοίας τοῦ Βασιλέως θεωρεῖ αὐτὴν νόμιμον, εἶναι ἄδηλον ὁμοῦς, τί φρονεῖ γενικῶς περὶ αὐτῆς ἢ κοινὴ γνώμη, διὰ τὴν ὁποίαν τὸ θέμα τῆς νομιμότητος ἔχει πλέον δευτερεύουσαν σημασίαν, διότι πρόκειται δι' αὐτὴν τὸ θέμα τῆς ἀποδοτικότητος, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐξεδηλώθη ἀκόμη ἡ λαϊκὴ κρίσις. Ἡ μεγάλῃς ὁμοῦς λαϊκῆς κυκλοφορίας κυβερνητικῆς ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις» τονίζει εἰς τὰς 12 καὶ 16 Μαΐου 1961 ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι «διοικητικῶς ὑποανάπτυκτος»!

Ἔστερα, ποῖα εἶναι τὰ ὄρια τῆς νομιμότητος καὶ μέχρι ποῦ ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ μία Κυβέρνησις πρὸς κατοχύρωσιν τῆς ἐξουσίας της, χωρὶς νὰ ὑπερβῇ τὰ ἀντικειμενικὰ ὄρια τῆς νομιμότητος; Ἐνα ἐκλογικὸν σύστημα ποῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν ἕνα κόμμα ποῦ ἔχει, π.χ., τὸ ἕν τρίτον τῶν ψήφων, εἶναι μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς νομιμότητος; Καὶ ὅταν ὑπάρξῃ ἰσχυρὸν κομμουνιστικὸν κόμμα, ἢ ἰσχυρὸν φασιστικὸν κόμμα ἢ καὶ τὰ δύο, ὅπως εἰς τὴν Ἰταλίαν αἱ ψήφοι των ἡμποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν διὰ τὴν καταμέτρησην τῆς νομιμότητος; Ἄλλ' ἐξ ἴσου εἶναι μήπως εὐκολον νὰ μὴ ὑπολογισθῇ ἡ θέλησις ἐνδὸς μεγάλου ποσοστοῦ τοῦ λαοῦ εἰς μίαν δημοκρατίαν οἰαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ἀντιλήψεις του; Φυσικῶς, δὲν ἀναφέρομαι εἰς τὰς περιπτώσεις ὅπου αἱ ἐκλογαὶ εἶναι πλασταί, ὅπως συνέβη δις πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Περσίαν καὶ συχνὰ εἰς ἄλλας χώρας, διότι τότε δὲν χρειάζεται συζήτησις ἂν ὑπάρξῃ νομιμότης, ἀλλ' ἂν ὑπάρξῃ δημοκρατία. Ἡ μᾶλλον δὲν χρειάζεται καμμία συζήτησις. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, τὰ «ὑστερνὰ τιμοῦν τὰ πρῶτα»!

Νομίζω ότι η συζήτηση περί της νομιμότητας μολοντί ή έννοια έχει μεγάλην ψυχολογικήν σημασίαν ιδίως εις ώρισμένους κρίσιμους στιγμάς, δέν έχει μεγάλην ώφελιμότητα δια την άναζήτησιν των αιτίων της σημερινής κρίσεως της δημοκρατίας.

Η άραεία νόσος της συγχρόνου δημοκρατίας είναι ή έλλειψις άποδοτικότητας. Καί εις αυτάς τάς λεγομένας «σταθεράς δημοκρατίας», ή άποδοτικότης δέν είναι πάντοτε ο κανών. Η περιπέτεια του Σουέζ, π.χ., άπεφασίσθη και έξετελέσθη καλά, δηλαδή άποδοτικά, από την Βρεταννικήν Κυβέρνησιν; Ήμπορει, ίσως να θεωρηθῆ ότι άπεφασίσθη καλά, κατά την άποψιν του κ. Αρον, διότι ή Κυβέρνησις έλαβε την δεδομένην στιγμήν μίαν άπόφασιν, καλήν ή κακήν. Μολοντί πιστεύω ότι ή έννοια της άποδοτικότητος εις την δημοκρατίαν δέν είναι ούδέτερη και άχρωμη, αλλά πρέπει να συνυφάνεται με ώρισμένας ιδεολογικάς αρχάς και ώρισμένα πλαίσια, ή υπέρβχαις των όποιων έχει τρομερούς άντικτύπους εις άλλα επίπεδα. Η ταλαιπωρία του Σουέζ έμείωσε την σημασίαν της σφαγής της Βουδαπέστης. Ήσως και την επέτρεψε. Καί έτσι, ή αντίδρασις δια τó Ούγγρικόν δράμα περιωρίσθη εις ώρισμένους διανοουμένους, μεταβληθεΐσα τελικώς εις θέμα προπαγάνδας! Έν πάσῃ δέ περιπτώσει ή έκστρατεία του Σουέζ, καλώς ή κακώς, δια τούς Βρεταννούς φυσικά, άποφασισθεΐσα, έξετελέσθη κάκιστα, δηλαδή μη άποδοτικά.

Όσον είναι άληθές ότι τó κύριον πρόβλημα της σημερινής δημοκρατίας είναι ή άποδοτικότης, φαίνεται και από τó ότι ο στρατηγός Ντέ Γκώλ, αυτήν την σημασίαν της άποδοτικότητος άνεπέτασε δια να επανέλθῃ εις την αρχήν.

Τά τελευ αΐα γεγονότα έδημιούργησαν άμφιβολίας και δι' άλλας δημοκρατίας. Η έπιχείρησις των έχθρων του Κάστρο εις την Κούβαν, ένισχυθεΐσα από τής ένωμένης Πολιτείας, θέτει έπί τάπητος τó πρόβλημα της άποδοτικότητος και την δημοκρατίας αυτής. Διότι, όπως άπεδείχθη, ή έπιχείρησις αυτή ήκολούθησε την έξής εξέλιξιν: Εις την αρχήν έτοποθετήθη εις ιδεολογικά πλαίσια δια τού τεύχους που έγράφη από τον κ. Schlesinger jr. και έδημοσιεύθη από τó State Department την 3ην Άπριλίου 1961. Κατηγορείτο δι' αΐτου ο Κάστρο ότι έπρόδωσε την επανάστασιν που έκαμε ο ίδιος και που ο έλευθερος κόσμος έχαιρέτησε ως βήμα πρόδου προς την δημοκρατίαν. Την έπρόδωσε διότι όχι μόνον δέν άποτέστησε τάς λαϊκάς έλευθερίας, ούτε έκαμε έκλογάς, αλλά τούναντίον έγκαθίδρυσε στην Κούβαν δικτατορίαν, ή όποία από όλισθήματος εις όλισθήμα κατέστησε την δυτικόν ήμισφαίριον. Η θέσις του ζητήματος ήτο δρθή, μολοντί παρέλειπε τάς εθόνιας των έν. Πολιτειών εις την εξέλιξιν του Κάστρο. Μετά ταυτα όμως, όπως κατήγγειλαν οι New York Times εις κύριον άρθρον της 28ης Άπριλίου, οι υποχρητάι της αρχικής επανάστασεως, των όποιων έτέθη ή υπογραφή εις τάς διακηρύξεις, άλλ' οι φίλοι του Μπάτιστα, διότι ή μυστική ύπηρεσία, τó CIA, αυτούς συνεδόχους του Κάστρο. Άλλο παράδειγμα αξιοπρόσεκτον είναι, έφ' όσον βέβαια άληθεύη, πράγμα που δυσκολεύομαι να πιστεύσω — και δέν θα εξακριβωθῆ ποτέ — ή καταγωγήθεΐσα από τον γαλλικόν Monde της 28ης Άπριλίου παρέμβασις παραγόντων του

ιδίου CIA που ενίσχυσαν τον στρατηγόν Challe εις την ανταρσίαν της Ἀλγερίας, ἐν ὀνόματι τοῦ ἀντικομμουνιστικοῦ ἀγῶνος, ἐν ἀγνοίᾳ φυσικῶς τοῦ προέδρου Κέννεντυ καὶ Ἰωσὺς καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Ἄλλεν Ντάλλες. Τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα, προστιθέμενα εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πτήσεως τοῦ καταρριφθέντος τὸν Μάϊον τοῦ 1960 ἀμερικανικοῦ ἀεροπλάνου ὑπὲρ τὸν Σοβιετικὸν χῶρον ποῦ προκάλεσε τὴν μεταίωσιν τῆς «διασκέψεως κορυφῆς». ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας, κλονίζουσι τὴν ποίθησιν ἐπὶ τὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας. Ἐξ ἄλλου τὸ κίνημα τῆς Ἀλγερίας, ἐνῶ ἄφ' ἐνός ἀποδεικνύει διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὅτι αἱ λαϊκαὶ μάζαι ἀποτελοῦν τὴν θάσιν, εἴτε μὲ τὴν δρᾶσιν των εἴτε μὲ τὴν ἀπάθειάν των διὰ κάθε μεταβολήν, τονίζει ἔτι μᾶλλον, παρὰ τὴν νίκην τοῦ στρατηγοῦ Ντέ Γκόλ, τὴν ἀντίληψιν ποῦ ὑπῆρχε περὶ τῆς ἀσταθείας τῆς δημοκρατίας, εἴτε τετάρτη λέγεται εἴτε πέμπτη, εἰς τὴν Γαλλίαν. Διότι πολὺ φοβοῦμαι ὅτι τὸ θέμα δὲν εἴτε λείωσε...

Διατί, ὅμως, ἡ Δημοκρατία εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις δὲν εἶναι ἀποδοτική; Διατί συχνὰ καταλήγει εἰς τὸν ἀκίνητισμὸν ποῦ ὄλοι γνωρίζομεν; Διότι, ἔτσι συμβαίνει. Ἄν ἦτο ἀποδοτικὴ ἡ ἀμερικανικὴ δημοκρατία, δὲν θὰ ἐγίνοντο τὰ λάθη ποῦ ἐπέτρεψαν εἰς τὸν κ. Χρυστῶφ νὰ μεταιώσῃ τὴν διάσκεψιν κορυφῆς. Οὔτε νὰ κινδυνεύῃ νὰ χαθῇ τὸ Ἰαπωνικὸν προγεφύρωμα. Οὔτε νὰ ζῆ εἰς τὴν ἀγῶνίαν τὸ Βερολίον. Ὅπως συμβαίνει.

Αἱ ἀπαντήσεις ποῦ δίδονται ἐκάστοτε ἐπεισοδιακῶς εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ συνδέονται μὲ τὰς καθ' ἑκάστον μορφὰς τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρονται. Εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν δημοκρατίαν π.χ. φαίνεται οἱ βουλευταὶ. Εἰς τὴν προεδρικήν, ἡ ἀστυερὰ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν. Ὑπὸ τὴν δημοκρατικὴν μοναρχίαν τοῦ σημερινοῦ γαλλικοῦ τύπου, αἰτία θεωρεῖται ἡ ὑποταγὴ τῶν πάντων εἰς τὴν θέλησιν ἑνὸς ἀνθρώπου, τιθεμένου ὑπεράνω τῶν θεσμῶν. Εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῆς δημοκρατίας—μήπως ὅμως, μόνον τῆς δημοκρατίας;—πταίνει ἡ γραφειοκρατία. Πόσον εὐκολὰ ἔρχεται εἰς τὴν μνήμην ἡ κραυγὴ ἀπελπισίας ποῦ ἠκούσθη μετὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς τρίτης δημοκρατίας εἰς τὴν Γαλλίαν! Τί ὠραία ποῦ ἦταν ἡ Δημοκρατία ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορίαν!

* * *

Ἡ κυρία νόσος τῆς συγχρόνου δημοκρατίας — διότι ὑπάρχουν βέβαια πολλοὶ — εἶναι, νομίζω, ἡ ἀπάθεια τῶν μαζῶν. Νόσος συγχρόνως καὶ θρυαλλίς. Ἡ ἀπάθεια αὕτη ὀφείλεται εἰς ἀντιφατικὰ αἰτία. Ἄλλοτε εἶναι συνέπεια τῆς ὀλικῆς ἀναπτύξεως μεγάλων καὶ δυναμικῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας, ὅπου ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ εὐρῆα στρώματα δυστυχούντων ποῦ, ὅμως, αἱ περιστάσεις δὲν τοὺς δίδουν ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατότητα δράσεως. Εἰς τοὺς Sunday Times τῆς 30ῆς Ἀπριλίου καὶ τῆς 7ης Μαΐου 1961 δημοσιεύεται ἀκριβῶς μία χαρακτηριστικὴ ἔρευνα ἐπὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν κατοικιῶν τοῦ Λονδίνου καὶ τονίζεται ἡ ψυχολογία τῆς ἀπαθείας ποῦ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῶν στενοσόκακων. Ἄλλοτε, εἶναι συνέπεια τῆς ἀπολύτου πενίας ἢ τῆς ἐκτεταμένης δυστυχίας, ὅπως συμβαίνει εἰς τοὺς ἐντελῶς ἀνακαπτόμετους λαούς. Ἡ Ἀφρική ποῦ ξυπνᾷ ἀρχίζει νὰ τινάζῃ τὴν ἀπάθειάν τῆς χάρις εἰς τίς

ήγετικές της τάξεις, είναι άγνωστον όμως ποίαν μορφήν θά πάρη τὸ ξύπνημα. Τὰ γεγονότα τοῦ Κογκὸ καὶ τοῦ Καμερόν εἶναι πολὺ χαρακτηριστικά. Ἐπιπλέον — καὶ αὐτὸ συμβαίνει συχνότατα εἰς τοὺς ἐξελιγμένους λαοὺς — ἡ ἀπάθεια εἶναι συνέπεια ἰδεολογικοῦ κορεσμοῦ. Οἱ θεοὶ γκρεμίζονται καὶ τὴν ἀπάθειαν θά τὴν τινάξῃ δημιουργικὰ μόνον μία νέα πολιτικὴ θρησκεία. Πέραν τῆς παρηκμασμένης δημοκρατίας καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἐάν δὲν εἶναι αὕτη ἡ ἀνανεωμένη καὶ ἀποδοτικὴ δημοκρατία, ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ θανάσιμος λιθωνωτὸς τῶν εἰδώλων τῆς Ἄπω Ἀσίας.

*
* *

Τὸ μεγάλο δράμα τῶν ἡγετικῶν τάξεων σὲ κάθε κοινωνίαν εἶναι ὅτι ἔχουν τὴν νοστροπίαν τῆς παλινορθώσεως. Ἐξιδανικεύουν τὸν «παλαιὸν καλὸν καιρὸν» καὶ θεωροῦν ἀναπότρεπτον τὴν ἐπιστροφήν του. Δὲν εἶναι νοσταλγοὶ τοῦ παρελθόντος. Ἄλλη εἶναι ἡ περίπτωσις αὐτῶν, ριζικὰ διαφορετικὴ. Διότι εἰς τοὺς τελευταίους, ὅπως θά ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, ἡ ἐπιθυμία τοῦ παρελθόντος ἀποτελεῖ πολιτικὴν καὶ ἔχει μετ' αὐτῆς τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον τῆς φαντασίας, χωρὶς τὸ ὅποιον δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καμμία πολιτικὴ. Ἡ πρώτη ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ράθυμον διακλήρυξιν τῶν «αἰωνίων ἀξιών», δὲν ἔχει καμμίαν φαντασίαν καὶ ἐξαερῶτα εἰς τὴν ἀναμονήν.

Ἰσως δὲν εἶχε ἄδικον, κατ' ἀρχήν, ὁ Durkheim λέγων ὅτι αἱ ἐποχαὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δημιουργίας εἶναι σύντομοι καὶ ὅτι τὰς διαδέχονται μακρὰί περιοδοὶ ἀντιδράσεως, αἱ ὅποιαι προσπαθοῦν νὰ ἀφαιρέσουν ὅτι εἶναι δυνατόν περισσότερο ἀπὸ τὰς συνέπειας τῆς ἐπαναστάσεως. Νομίζω, όμως, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὅπως ἐπῆλθε ἐπίσπευσις τῆς προόδου λόγω τῶν τεχνικῶν ἐφαρμογῶν πρὸς τὰς ὁποίας ἐτράπη ἡ ἀνθρώπινη ἰδιοφυΐα, ἐπῆλθε καὶ ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἱστορίας. Καὶ ἡ ἐπιτάχυνσις αὕτη δὲν ὀφείλεται συνήθως εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀτόμων ἢ ομάδων, ἀλλ' εἰς τὴν ὁσμωσιν ποῦ ἐπικρατεῖ παγκοσμίως καὶ ποῦ ἐξουδετερώνει τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως διότι ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἡ παρακολούθησις τῶν ἡθῶν καὶ τῶν μεταβολῶν τους εἶναι ταχυτάτη. Ἐτσι βλέπομεν τὴν Δύσιν καὶ ἰδίᾳ τὴν Ἀμερικὴν νὰ ἀνακαλύπτῃ τὴν θρησκείαν τοῦ Ζὲν τὴν στιγμὴν ποῦ εἰς τὴν πατρίδα τῆς, τὴν Ἰαπωνίαν, οἱ ναοὶ τοῦ ἀδειάζουν. Ἀνακαλύπτει ἐπίσης, μετὰ τὸν Νίτσε, τὸν Ζαρατούστραν ὅταν τὸ Ἰράν καὶ ἡ Ἀραβία εὐρίσκονται εἰς πλήρη κρίσιν ἐξευρωπαϊσμοῦ. Καὶ θαυμάζομεν σήμερον ἡμεῖς τὴν τῆς, ἐνῶ ἡ μαύρη Ἀφρικὴ οἰστηλατεῖται ἀπὸ τὸν ἐθνικισμὸν, ἀποκτᾷ κοινοβουλία καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ μόνη τῆς τὸν φυσικὸν της πλοῦτον. Ἐπὶ τὰς συνθήκας αὐτάς, αἱ ἐποχαὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δημιουργίας, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μίσησεως, γίνονται συχνότεραι διότι καὶ ὅταν δὲν ἔχουν αὐτόχθονον γένεσιν μεταδίδονται ἀπὸ τὸν γύρω χῶρον. Καὶ αἱ περίοδοι τῆς ἀντιδράσεως συντομεύονται καὶ ὅταν ἔχουν τὸν χρόνον νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐξουδετέρωσιν πολλῶν καταστάσεων ποῦ δημιουργήθησαν τὴν στιγμὴν τοῦ ὄργασμοῦ. Εἰς τὰ χρόνια μας μένει ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ εἰς αὐτὸ συνίσταται ἡ ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἱστορίας.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐπιτάχυνσις αὕτη ποῦ ἐξουδετερώνει τὰς δυνάμεις τῆς

παλινορθώσεως. Είναι και ή κατ' ακολουθίαν αυτής, έσωτερική μεταβολή τών πολι-
τειών. Ο καιρός τών «παλινορθώσεων» έπέρασε διότι δύο παράγοντες, ο οικονομι-
κός και ο κοινωνικός, μετέβαλαν τά θεμέλια τής πολιτικής δημοκρατίας. Και ή
τεχνοκρατία δέν αποτελεί λύσιν διότι έχει και αυτή ξεπερασθή. Πράγματι: ή τε-
χνοκρατία, ή εξάρτησις τών πάντων από τούς «έμπειρογνώμονας», ήμπερεί να
δώση διεξοδον εις τήν αντιμετώπισιν τών οικονομικών προβλημάτων με τά όποια
συνδέεται σήμερα ή δημοκρατία. Άλλ' ο οικονομικός παράγων, δέν είναι ο μόνος.
Και ο τεχνοκράτης είναι άνίκανος να συλλάβη τήν στοιχειώδη αυτήν αλήθειαν.
Δέν κυβερνοϋν τούς λαούς οι αριθμοί άλλ' ή ψυχή. Και οι τεχνοκράται δέν έχουν
ψυχήν, δέν πρέπει να έχουν. Όπως ή πολιτική δημοκρατία δέν ήμπερεί σήμερα
να άδιαφορήση δια τόν οικονομικόν παράγοντα, έτσι και ο τελευταίος αυτός είναι
άνίκανος να λυτρωθή από τόν κοινωνικόν. Και ο κοινωνικός παράγων, συναρτώ-
μενος με τά ψυχολογικά ύπόδαθρα τής κοινωνικής ζωής και με βαθύτερα ρεύματα
πού κινούν τās μάζας, έπαναφέρει εις τήν βασικήν του πηγήν τόν ποταμόν τής
δημοκρατίας, εις τήν πολιτικήν. Πολιτική όμως δέν είναι ή γραφτοδικική έρ-
μηγεία τών συνταγματικών μηχανισμών και ή έκμετάλλευσις τών νομικών κειμέ-
νων, είναι ή άναζήτησις τών συνθηκών τής ζωής του λαού, ή επιδίωξις τής
άνευρέσεως τών καλύτερων θεσμών πού θα έξυπηρετοϋν τās ανάγκας του, ή
προσαρμογή πρds τó ρεύμα τής ιστορίας και ή σύνθεσις τών ιδιοσυπιών ενός
λαού εις τó διεθνές πλαίσιον. Πάντα ταύτα τά παρημέλησε έως σήμερα ή δημο-
κρατία. Και δι' αυτό παρήκμασε. Διότι παρηκμήν αποτελεί ή κυριαρχία τών
ποικίλων ολιγαρχιών πού διευθύνουν τήν ζωήν του καθεστώτος αυτού. Ο φεου-
δαλισμός είναι ή τελευταία μορφή εξέλιξεως πάντοτε.

Αί φεουδαρχίαί αυτάί, είτε οικονομικάί, όπως τά μονοπωλιακά καπιτα-
λιστικά συγκροτήματα, είτε κοινωνικάί, όπως αί οργανωμένα κοινωνικά τάξεις
πού ύπακούουν εις τά κελεύσματα και τά συμφέροντα τών ήγετών τους, είτε επι-
στημονικάί, όπως οι τεχνοκράται τών οικονομικών ή τεχνικών ζητημάτων με τόν
εξεροφαντικόν μυστικισμόν τους, είτε τέλος κοσμικάί, όπως ή περιλάλητος «καλή και-
νωνία» με τήν σεμνοτυφίαν της, παραποιοϋν τήν δημοκρατίαν και τήν οδηγούν εις
τόν θάνατον. Μόνον όταν τά μυστικά τους γίνουν κοινόν κτήμα, όταν απομυστικο-
ποιηθούν και αποκαλυφθούν οι μηχανισμοί τους, θα άρχιση να λογικοποιήται ή δρά-
σις τους έντασσομένη εις τά πλαίσια τής συγχρόνου ζωής. Διότι τότε θα ήμπεροϋν
να χαλιναγωγηθούν. Και θα παύσουν να κυβερνοϋν οι μύθοι και τά συνθήματα πού
κανέννας δέν καταλαβαίνει και πού πιστεύουν ολιγώτερον από όλους εκείνοι πού
τά έκμεταλλεύονται.

Ο μύθος τής ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ή όποια μόνη ήμπερεί να σώση
τόν τόπον κλπ. κλπ., έκαμε εις τήν χώραν μας ζημίας αφαντάστους. Υπό τήν
αίγίδα του οι ένδιαφερόμενοι απέτρεψαν πολλάκις τόν συναγωνισμόν πού είναι ή
βάσις τής έλευθερίας τής ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Και έρχεται σήμερα ο Διοικη-
τής τής Τραπεζής τής Ελλάδος δια να άναγνωρίση εις τήν έκθεσίον του του 1961
δτι «αί δημόσιαί επενδύσεις, αποτελοϋν τόν κύριον συντελεστήν του συνόλου τών
επενδύσεων, αί δέ ιδιωτικάί άναμένεται δτι θα αύξηθούν» και ο Διοικητής τής
Έθνικής Τραπεζής δια να δηλώση δτι ή ιδιωτική πρωτοβουλία χαρακτηρίζεται

ἀπὸ «ἀρχετόν δυναμισμόν»! Πόσον δίκαιον εἶχα λέγων εἰς τὴν Γενεύην ἐνώπιον τῆς 35ης Διεθνoῦς Διασκέψεως Ἐργασίας τὸ 1952 ὅτι: «Ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου πολλὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἀκόμη καὶ εἰς ζητήματα ἀρχῶν. Μεταξὺ τῶν δύο πολέμων ἐνομιζέτο ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταταχθοῦν ἐν τῇ πράξει αἱ οικονομικαὶ ἰδεολογίαι εἰς δύο κατηγορίας: Εἰς αὐτὰς ποῦ διακηρύττουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς οικονομικῆς δράσεως τοῦ ἀτόμου καὶ εἰς αὐτὰς ποῦ πιστεύουν εἰς τὸν παρεμβατικὸν ρόλον τοῦ κράτους ὡς ρυθμιστοῦ τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος εἰς μίαν χώραν. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου αὐτὴ ἡ διάκρισις ἔχασε σχεδὸν ὅλον τὸ περιεχόμενον τῆς καὶ δὲν ἔμεινε ἐξ αὐτῆς παρὰ μόνον ἕνα πολιτικὸν σύνθημα, ἀναγεγραμμένον πολλακίς εἰς τὰ προγράμματα ὠρισμένων πολιτικῶν κομμάτων, ὡς ἕνα εἶδος ἀναμνήσεως τοῦ παρελθόντος. Ἡ αὐτὴ χώρα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐφαρμόζη εἰς ὠρισμένην στιγμὴν σύστημα οικονομικῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς ἄλλην στιγμὴν τὸν πλέον ἄκαμπτον παρεμβατισμόν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας, αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι, προβαίνει εἰς ρύθμισιν τῶν τιμῶν, εἰς ἀναγκαστικὴν σταθεροποίησιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ εἰς ἐπιτάξεις ἐργαστασίων, αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ προκαλοῦν τὴν ἀντίδρασιν τῶν νομομαθῶν, ἐπηρεαζομένων ἀπὸ ἕνα ἀρχαῖον δόγμα καὶ μίαν ἐφηρμοσμένην πολιτικὴν αἰωνόβιον, μεταβάλλουσιν ἐν τούτοις τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ λαοῦ, καὶ καθιερώνουσιν στερεώτερα τὴν ἀντίληψιν, τὴν μόνην δυνατὴν δι' ἕνα σύγχρονον κράτος, ὅτι ὁ παρεμβατισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπλῶς μέθοδοι καὶ ὄχι ἰδεολογία, μέθοδοι ἐξ ἴσου καλὰὶ ὅταν πρόκειται διὰ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης νὰ ἐξυπηρετηθῇ τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόοδος».

Ἄλλὰ καὶ πόσον ἄδικον εἶχα νομίζων ὅτι αἱ ἀπλαῖ αὐταὶ ἀλήθειαι θὰ ἀνεγνωρίζοντο! Οἱ μῦθοι ἀκολουθοῦν τὸν δρόμον τους. Οἱ ἐκμεταλλεῦται τους τους χρησιμοποιοῦν κατὰ τὰ συμφέροντά τους. Καὶ σήμερον, μόλις διατίθενται τὰ κρατικὰ χρήματα διὰ τὰς ἐπενδύσεις, ἀναμένει πάλιν, εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δρόμου, ὁ μῦθος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας διὰ νὰ κάμη ἄνευ κινδύνου καὶ δαπανῶν πλουσίου ἐκείνους ποῦ θὰ τὸν ἐκμεταλλεῦθοῦν καταλλήλως!

Ἐνας ἄλλος μῦθος παγκοσμίου πλέον ἀπηχῆσεως εἶναι ἡ διαφθορά. Ἐκπλήσεται κανεὶς διὰ τὸν ἀφορισμὸν αὐτόν. Καὶ πρῶτος ἐγώ. Μῦθος εἶναι ἡ διαφθορά, ὅταν εἰς κάθε μας δῆμα τὴν ἀπαντῶμεν, ὅταν ἔχει καθένας μας ἄπειρα παραδείγματα κάμψεως τῶν συνειδήσεων, ἀνεψιοκρατίας καὶ ληστρικῆς ἐκμεταλλείσεως; Κατήντησε ἡ ἔννοια τῆς «ἀδείας» εἰς ὠρισμένους τομεῖς τῆς διοικήσεως νὰ εἶναι ταυτόσημος μετὰ τὴν «ἐξαγοράν». Ἄν ὅμως ἀναλύσωμεν εἰς τὸ βάθος τὰ πράγματα κανένας μῦθος δὲν στερεῖται ὑποστάσεως. Καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία εἶναι πραγματικότης καὶ μάλιστα ἀξιοπρόσεκτος καὶ σπουδαία. Ἐρχεται ὅμως ἡ στιγμὴ ποῦ ἡ εἰκὼν ποῦ δημιουργεῖται δι' αὐτὴν εἶναι ἀσχετὴ μετὰ τὴν πραγματικότητα. Γίνεται σύνθημα. Καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν συνθημάτων διὰ σκοποῦς εἶναι ἡ ἀρχικὴν τους ἐξήγησιν εἶναι σύνθητες φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ κομμουνιστικὸς κίνδυνος εἶναι ὑπαρκτός. Ποῖαν ὅμως σχέσιν ἔχει ὁ κίνδυνος αὐτός, ποῦ συναρτᾶται περισσότερο μετὰ τὴν παρακμὴν τῶν κοινωνικῶν μας καὶ ἄλλοιότερον σήμερον μετὰ τὸν ρωσικὸν ἐπεκτατισμόν, μετὰ τὸν μῦθον τῆς κομμουνιστικῆς φοβίας ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας τόσαι ἀσχημίαι διαπράττονται;

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν διαφθοράν. Εἶναι, δυστυχῶς, πραγματικότης-
 Ἄλλ' ἢ σημασία τῆς ὡς μύθου ξεπερνᾷ εἰς δυναμισμὸν τὰ ὄρια τῆς πραγματικό-
 τητος. Ὁ Σίγκμαν Ρή ἀνετράπη εἰς τὴν Νότιον Κορέαν μὲ τὸ ἐπιχείρημα τῆς
 διαφθορᾶς. Καὶ πρὶν συμπληρωθῆ ἕνας χρόνος ὁ διάδοχός του, ἐκλεγείς δημοκρα-
 τικῶς, ἀνατρέπεται ἀπὸ ἕνα τμήμα τοῦ στρατοῦ, μὲ τὸ ἴδιον ἐπιχείρημα. Μὲ τὸ
 ἴδιον ἐπιχείρημα γίνονται εὐρεταί ἐκκαθαρίσεις ὕστερα ἀπὸ μίαν σχεδὸν ἑπανά-
 στατικὴν μεταβολὴν εἰς τὸ Ἰράν. Καὶ εἶναι ἄγνωστον τί ἄλλο μᾶς ἐπιφυλάσσει τὸ
 μέλλον. Οὐδέποτε ἔγινε τόσον φανερὴ ἢ ἀλήθεια διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τὴν
 κυβερνᾷ ἡ πικρία, μία μορφή τῆς ὁποίας εἶναι ὁ φθόνος διὰ τὸν εὐημεροῦντα καὶ
 τὸ μίσος διὰ τὸν ἀδικῶς εὐημεροῦντα. Ὁ χθεσινὸς ἀλήτης μεταβαλλόμενος εἰς καλο-
 περῶντα ἀστὸν ἀποτελεῖ στόχον ἀναταραχῆς. Καὶ εἶναι ὁ στόχος αὐτὸς ἑναυσμα
 ἀποτινάξεως τῆς ἀπαθείας τῶν μαζῶν ἰσχυρότερον ἀλλὰ καὶ ἐπικινδυνωδέστερον
 ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο.

Μία ἰδεολογικὴ πίστις καὶ μία συχνὴ ἀλλαγὴ τῶν προσώπων ἡμπορεῖ νὰ
 δώσῃ διέξοδον. Κυρίως ὅμως τὴν λύσιν θὰ δώσῃ ἡ νέα πολιτικὴ ὀρθοκεία, ἡ
 ἀναγεννωμένη δημοκρατία καὶ αἱ πρακτικαὶ τῆς ἐφαρμογαί. Αὕτῃ θὰ καταστήσῃ
 ρεαλιστικὸν τὸ δόγμα τοῦ Tocqueville διὰ τοὺς «λαοὺς θυσιάζουσιν τὴν ἐλευθερίαν
 τοὺς εἰς τὴν καλοπέρασιν» διότι θὰ δημιουργήσῃ τὴν πίστιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ὀθη-
 γεῖ εἰς τὴν καλοπέρασιν ἀσφαλέστερα ἀπὸ τὴν τυραννίαν.

Δὲν εἶναι, βέβαια, ἀπαραίτητον νὰ ὑπάρχουν μεγάλα ἰδεολογικὰ συγκρού-
 σεις ὅπως τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα καὶ τὸν μισὸν εἰκοστόν. Καίτοι ἔχουν ἀδι-
 κων ὅσοι νομίζουν διὰ τὰ ἰδεολογικὰ συγκρούσεις ἐπροκάλεσαν τοὺς περισσοτέ-
 ρους νεκρούς! Μά, γιὰ νὰ υπάρξῃ δημοκρατικὴ ζωὴ καὶ πρόοδος πρέπει νὰ ὀρι-
 σκεταὶ στὰ δάθη τῆς ψυχῆς τῶν λαῶν κάποια ἰδεολογικὴ πίστις. Ὁ Ἀντιπρόεδρος
 τοῦ Bundestag καθηγητῆς Carlo Schmid ἀνέφερε τὸν Μακιαβέλλι ποὺ λέει
 διὰ ἕνα τόπος εἶναι εὐτυχέστερος ὅταν ὀλοὶ οἱ πολῖται εἶναι πτωχοί. ἴσως ὁ
 Μακιαβέλλι ἔχει δίκαιον. Φυσικὰ ὅταν δὲν ὑπάρχουν καὶ πλοῦσοι. Καὶ σήμερα,
 τόπος χωριστὸς δὲν ὑπάρχει. Ὁ κόσμος εἶναι ἐνιαῖος. Καὶ μέσα ὅμως στὸν κό-
 σμον αὐτὸν μόνον οἱ ἀφελεῖς δὲν βλέπουν διὰ τὴν ἱστορίαν γράφεται ἀπὸ τοὺς πτω-
 χούς. Εἶναι, δέ, θλιβερὸν τὸ φαινόμενον ποὺ παρουσιάζουσιν οἱ πλοῦσοι λαοὶ ποὺ
 ἔγιναν ὀλιγτικώτεροι ἀπὸ τοὺς μαρξιστάς. Εἰς ἐποχὴν ποὺ οἱ μαρξισταὶ ἀπειρα-
 ρίζουν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα, ἄπειρα
 φαινόμενα, ὅπως π.χ. ἡ διένεξις μεταξὺ τῆς EOK καὶ τῆς EFTA, ἀποδεικνύουσιν διὰ
 οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ ἀδιαφοροῦν διὰ τοὺς πολιτικοὺς παράγοντας τῆς σημερινῆς ἰσορ-
 ροπίας εἰς τὸν κόσμον, μεταβληθέντες εἰς «ὄρωμερούς ματεριαλιστάς» κατὰ τὴν
 ἔκφρασιν ἐνὸς γάλλου πρωθυπουργοῦ τοῦ μεσοπολέμου, ἔκφρασιν ἀναφερομένην
 φυσικὰ, τότε, εἰς τοὺς κομμουνιστάς.

* * *

Εὐρισκόμεθα σήμερον ἐνώπιον μιᾶς καθέτου τομῆς τοῦ κόσμου εἰς Δύσιν
 καὶ Ἀνατολήν. Ὑπάρχει ὅμως μία ἄλλη ὀριζόντιος τομὴ ποὺ εἶναι περισσότερον
 σημαντικὴ καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου καὶ διὰ τὴν δημοκρατίαν. Ἡ τομὴ αὕτη
 περνᾷ μεταξὺ τῆς νοσταλγίας τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ μέλλοντος.

Η πρώτη τομή, ή σύγκρουσις μεταξύ Δύσεως και Ἀνατολῆς ἐντοπίζεται σήμερον εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ποῦ λέγεται «ψυχρὸς πόλεμος».

Ἄλλ' ἡ ὕφεσις εἶναι μία μορφή ψυχροῦ πολέμου. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ποῦ ἐσταθεροποιήθη ὁ χωρισμὸς τοῦ κόσμου εἰς δύο στρατόπεδα, μὲ διαφορετικὴν ἰδεολογικὴν θεμελίωσιν τὸ καθένα, θὰ ἦτο ἀνεδαφικὸν νὰ θεωρηθῆ ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ μὴ ὑπάρχῃ μεταξύ των ἕνας συνεχῆς, ἀδυσώπητος, ἐξικνούμενος μέχρι μυστικισμοῦ ἀνταγωνισμός. Ἄλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἔχῃ πλέον τὴν μορφήν τοῦ ἀνοικτοῦ, τοῦ «θερμοῦ» πολέμου. Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1949, ὅταν ἤρχισε μὲ τὴν δοκιμὴν τῆς πρώτης Σοβιετικῆς ἀτομικῆς δόμβας ὁ συναγωνισμὸς τῶν πυρηνικῶν παρασκευῶν, ἦτο ἀναπότρεπτον ἡ ἰσορροπία τοῦ τρόμου νὰ καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν παγκόσμιον θερμὸν πόλεμον. Ἄλλο ἂν διὰ τὰς μικρὰς «περιφερειακὰς» χώρας τοῦτο ἦτο μᾶλλον κακὸν διότι ἦνοιγεν ἀκινδύνως τὴν ὑψίστην εἰς τοὺς τοπικοὺς πολέμους. Ἐν σχέσει μὲ τὸν θερμὸν πόλεμον ἡ «συνύπαρξις» ἀντιπροσώπευε τὴν ὕφεσιν. Ἄλλ' ἡ ὕφεσις εἶναι ἄρνησις τοῦ «θερμοῦ» πολέμου καὶ ὄχι τοῦ «ψυχροῦ». Αὐτοῦ ἄρνησις θὰ ἦτο, ὅπως εἶπα παραπάνω, ὁ ἰδεολογικὸς ἀφοπλισμός. Τοιοῦτον ὅμως ἀφοπλισμὸν οὐδεὶς ζητεῖ ἢ ἐπιδιώκει. Διότι κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ ἀντίθετος ἰδεολογία εἶναι ἰσότημος μὲ τὴν ἰδικήν του διότι θὰ ἀπετέλει τοῦτο τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους του. Πράγμα ποῦ ἀποδεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς θεμελίωσεως κάθε σοβαρᾶς πολιτικῆς μακρᾶς πνοῆς, σήμερον ἰδίως, εἰς ἰδεολογικὰς βάσεις. Ὅλοι θέλουν ἢ λέγουν ὅτι θέλουν τὸν στρατιωτικὸν ἀφοπλισμὸν. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι γνωρίζουν τὴν στοιχειώδη καὶ αἰωνίαν ἀλήθειαν ὅτι αἱ ἰδέαι εἶναι ὅπλα φοβερώτερα ἀπὸ οἰονδήποτε πύραυλον. Καὶ πολὺ ὀλιγώτερον στέργουν εἰς τὸν ἰδεολογικὸν ἀφοπλισμὸν ἐκεῖνοι ποῦ προσδίδουν εἰς τὴν ἰδεολογίαν τους τὴν θρησκευτικὴν πίστιν δι' ἕνα καλύτερον μέλλον καὶ ποῦ παρέχουν ἔτσι εἰς τοὺς ἡγέτας τους τὴν δυνατότητα ἐλιγμῶν ποῦ δὲν ἔχουν οἱ ταγοὶ τῶν ἄλλων λαῶν, τοὺς ὀπείους ἡ μορφή τοῦ πολιτισμοῦ των, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των καὶ, ἀκόμη, ὁ πλοῦτος των, τοὺς καθιστοῦν δυσηγίους εἰς θυσίας τοῦ παρόντος χάριν τοῦ μέλλοντος. Βέβαια ἡ θρησκεία τοῦ κομμουνιστικοῦ παραδείσου σιγὰ-σιγὰ κουράζεται. Ἡ Ρωσικὴ κοινωνία ἀστικοποιεῖται ὅπως ἐσημείωσα καὶ εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον τῆς μελέτης αὐτῆς. Ἡ πρόβλεψις ποῦ ἔκαμα, ὅταν ἐπεσκέφθην τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στάλιν, ἐπαληθεύει. Δὲν ὑπάρχει πλέον Στάλιν διὰ νὰ ἀποκεφαλίσῃ ἐκάστοτε τὰς ἀνερχομένας πρὸς τὴν ἀστικὴν εὐμαρῆσαν τάξεις. Καὶ αἱ τάξεις αὐταὶ ἀρχίζουν νὰ προκαλοῦν. Ἐρχεται ἡ ἐποχὴ τῶν «χαρμασφάγηδων». Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι γενικόν. Ἡ Λαϊκὴ Κίνα ἔχει ἀκόμα μεγάλα χρονικὰ περιθώρια καὶ μεγάλα ἀποθέματα μυστικιστικῆς οἰστηρηλατήσεως. Καὶ εἰς τὰ ἀποθέματα αὐτὰ δίδει ἔντασιν καὶ ψυχὴν ἢ δυτικοποιήσις τῆς χώρας, ἢ ὅποια ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς ἔδωσε μόνον τὰς καλὰς πλευρὰς τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐλέχθη, πράγματι, ὅτι ἡ Κίνα διὰ τοῦ μαρξισμοῦ ἐδέχθη τὴν ἀριστοτέλειον λογικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τῆς Βίβλου. Αὐτὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι ἐκδηλώνεται δίπλα εἰς τὸν δυτικὸν Νεχρὸν μὲ τοὺς μεταβουδδιστὰς Σρι Ἀουρομπίντο καὶ Κρισναμοῦρτι, εἰς τὴν Κίναν κυριαρχεῖ, ὑπὸ τὸ πολιτικὸν περιβλημὰ τῆς Ἀνατολῆς, ἡ δυτικὴ σκέψις τοῦ Μάο - Τσέ - Τούγκ καὶ

του ψυχολογικού του πολέμου. Κάποτε ή Δύσις θά αντιληφθῆ ὅτι ή ἀποφίς τοῦ Toynbee ὅτι εἰς αὐτῆς τὴν ρωμαλεάν διδασκαλίαν—τὴν ὁποῖαν αὐτὴ ὅμως ἐπειτα διέφθειρε, ἄς προσθέσωμεν—ὀφείλονται τὰ πλήγματα ποῦ ὀφίσταται ἀπὸ ὅτι νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀκόμη Ἀνατολή εἶναι ἀληθινώτερη ἀπὸ ὅτι φαίνεται. Ὁ Ti-hor Mende τελευταία μόλις (La Chine et son ombre, 1960, σελ. 297 ἐπ.) διεπίστωσε τὴν ἀπέραντην πίστιν ποῦ διατρέχει σὰν ἠλεκτρικὸν ρεῖμα τὴν ραχοκοκκαλιά τῆς Λαϊκῆς Κίνας καὶ τὴν ὠθεῖ πρὸς ἕνα ἔκφρονα ἐκσυγχρονισμόν, τοῦ ὁποῖου ὁ ρυθμὸς πρῶτην φοράν ἀπαντᾶται καὶ ποῦ καθιστᾶ τὸ τρίγωνον Πεκίνου—Τόκιο—Νέου Δελχί, τὸν χῶρον ὅπου θά κριθῆ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου. Διὰ τὰ μὴ δὲ θεωρηθῆ ὅτι ἠλλάξε τίποτε ἐν τῷ μεταξῷ, ἐπειδὴ εἶναι ἀφάνταστος ἡ δύναμις τῶν συνθημάτων εἰς τοὺς λαούς, ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ περίφημος σιτοδεία τοῦ παρελθόντος ἔτους φαίνεται ὅτι διωγκώθη ἐπίτηδες ἄγνωστον διὰ τοῖσδε ἑσωτερικοῦς λόγους καὶ διὰ τοῖσδε λόγους προπαγάνδας—περιέργους διὰ τὴν νοσηροπρίαν τῶν εὐρωπαϊῶν ποῦ τούναντίον θέλουν νὰ τὰ παρυσιάξουν βλα ρόδινα—ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς κινέζους !

Ἡ πρόγνωσις ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ ρωσικὸς τρόπος ζωῆς θά δεηγήσῃ λόγῳ τῆς ἀστικοποιήσεώς του εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν τὴν Λαϊκὴν Κίναν, θά κριθῆ μετὰ δέκα ἢ εἴκοσι ἔτη, ὁπότε ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν ἢ ἐξέλιξις, ποῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλεφθῆ ἀπὸ τώρα, ἴσως νὰ εἶναι ἀνάλογη μετὰ τῆς Ρωσίας. Δὲν θά εἶναι ἴσως πολὺ τολμηρὸν νὰ ὑποστηρηθῆ ὅτι ἀκριβῶς ἡ τελευταία αὐτὴ προοπτικὴ ὠθεῖ τοὺς σημερινούς ἡγέτας τῆς Κίνας εἰς τὴν ἰδεολογικὴν ἀκαμψίαν ποῦ τοὺς χρειάζεται ὡς μῦθος διὰ νὰ ὀλοκληρώσουν τὸν ἐκσυγχρονισμόν τῆς χώρας τους καὶ νὰ τὴν καταστήσουν τὴν τρίτην καὶ ἴσως, σιγὰ σιγὰ, τὴν δευτέραν ἢ καὶ τὴν πρώτην μεγίστην δύναμιν τοῦ κόσμου. Ὁ κίνδυνος, πράγματι, τῆς ἰδεολογικῆς διαφθορᾶς τῶν «ἐπιγόνων» εἶναι ἱστορικῶς δεβαιωμένος. Τότε, ὅμως, τίποτε δὲν ἀποκλείει καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἢ ἐξέλιξις νὰ εἶναι τέτοια ὥστε ἐνδεχομένως νὰ φθάσῃ ὁ κόσμος εἰς τὴν σύνθεσιν, δηλαδὴ εἰς τὸν ἰδεολογικὸν ἀφοπλισμόν. Μήπως ὁ καταπιωμένος τοῦ 1961 εἶναι ὁ ἴδιος μετὰ τὸν τοῦ 1890; Ἡ μήπως—διὰ τὰ μὴ αὐταπατώμεθα—ἡ καθολικὴ, ἢ θρησκευτικὴ πίστις εἰς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας ἔχει τὸ ἴδιον θάθος καὶ προκαλεῖ τοὺς ἰδίους σεισμούς εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον ποῦ ἐπροκαλοῦσε ἄλλοτε; Οἱ θεοὶ γγράφουν. Καὶ αἱ θρησκείαι κάμπτονται. Καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν. Τὸ δυσάρεστον διὰ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ κόσμου εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἰδικὴν μας ὀχθὴν—μετὰ τὰ ἰδανικά τῆς ὁποίας ἐσυνθηθήσαμεν καὶ εἰς τὰ ὁποία πιστεύομεν ὡς τρόπον ζωῆς—ἡ κάμψις εἶναι ἐντονώτερη καὶ συνεπῶς ὁ θῶραξ περισσότερο εὐτρωτος εἰς τὰ βέλη τοῦ ἀντίπεραν φανατισμοῦ, ποῦ ὑπάρχει ἀκόμη εἴτε εἰς τὴν ἡγεσίαν εἴτε εἰς τὸ παρασκήνιον, δηλαδὴ εἰς τοὺς κομματικοὺς ἀρμούς, ὅπως ὑποστηρίζουν ἰοὶ πιστεύοντες εἰς τὴν καλὴν πίστιν τοῦ Χρυστοσώφ. Μετὰ τὸν ψυχρὸν πόλεμον, εἰς τὸ θάθος κάμνομεν ἀγῶνα φθορᾶς τοῦ ἐχθροῦ εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ἰσορροπία. Ὅπως καὶ ὁ ἀντίπαλος κάμνει ἀγῶνα ἐνώπιόν μου διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἀνάπτυσιν του καὶ νὰ κατοχυρώσῃ τὴν θέσιν του, πρὶν τοῦ ἐξασθενίσει τὸν δυναμισμὸν ἢ ἀδυσώπητος ἐξέλιξις ποῦ τὸν ἔχει ἤδη ἀρκετὰ ἀλλάξει. Διότι καὶ ἡμεῖς προσαρμοζόμεθα. Τὸ τόσον προχωρημένον οἰκοδόμημα.

της σημερινής κοινωνικής δικαιοσύνης δεν θα υπήρχε εις πολλές χώρας χωρίς τον πέλεκυν του κομμουνιστικού κινδύνου. Και οι άλλοι, όμως, επανέρχονται εις τον μαρξισμὸν τῆς νεώτερης ζωῆς, πού είναι τόσο ἀντίθετος, ὅσον περίεργον καὶ ἀνφάνεται τοῦτο, πρὸς τὴν ἰδεολογικὴν φλόγα πού ἀναψε ἐν ὄνοματι τοῦ ἱστορικοῦ ὀλισμοῦ, ὁ Λένιν.

ὑπὸ τὰς συνθήκας πού περιέγραφα ἀνωτέρω, δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῆ εἰς τὰς ἐλπίδας περὶ ὑφέσεως μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ ἐκείνην πού πρέπει νὰ ἔχουν. Οὔτε καὶ νὰ θεωρῆται ἡ ἀποτυχία τῆς διασκέψεως κορυφῆς τοῦ 1960 ὡς θεμελιακὸς σταθμὸς ἐξελίξεως. Ἀπετέλει ὅλη ἡ διαδικασία τῆς διασκέψεως αὐτῆς μίαν μορφήν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο κόσμων. Ἄν ἐξαιρεθοῦν αἱ ἐκατέρωθεν προσπάθειαι ἐκμεταλλεύσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐπετύγχανε εἴτε ὄχι ἡ διασκέψις κορυφῆς, ὁ πραγματικὸς ἀνταγωνισμὸς θὰ συνεχιζέτο. Εἰς τὸ οἰκονομικόν, εἰς τὸ ἰδεολογικόν, εἰς τὸ πολιτικὸν ἐπίπεδον. Οὔτε καὶ σημαίνει ἡ ἀποτυχία τῆς ὅτι τὸ θέμα ἐτερματίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ τινα χρόνον, ὅταν ἡ συνέχισις τῆς καταστάσεως θὰ δημιουργήσῃ πάλιν τὸ κενὸν τῶν ἐντυπώσεων πού υπήρχε τὸν χειμῶνα τοῦ 1958, ὅποτε ὁ Χρυστοῦφ ἐξεσφενδόνισε τὴν ἀπειλήν του περὶ Βερολίνου, ἢ τὰ ἐκατέρωθεν λάθη θὰ διογκώσουν τὸ ἄγχος διὰ τὴν αὔριον—ἐμεσολάβησε ἐν τῷ μεταξύ ἡ Κούβα καὶ τὸ Λάος— θὰ εὐρεθῆ πάλιν τρόπος νὰ ξανασυναντηθοῦν οἱ Μεγάλοι, ἀφοῦ ξαναρχίσουν «διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ» τὰς συνεννοήσεις των καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν φάσιν τῆς ψυχολογικῆς ὑφέσεως. Ἴσως καὶ γρηγορώτερα ἀπὸ ὅ,τι φανταζόμεθα. Ἡμπορεῖ μάλιστα ἡ ψυχολογία αὐτὴ νὰ μὴν ἐσταμάτησε ποτέ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται, σήμερον πλεόν, σαφῶς, ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ κ. Κέννεντυ.

*
* *

Ἡ δευτέρα τομῆ, ἡ ἀντίθεσις μεταξύ τῆς νοσταλγίας τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ μέλλοντος εἶναι ὀριζόντιος. Διατρέχει καὶ τοὺς δύο συνασπισμούς. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ εἰς τὸν τρίτον κόσμον, τὰ κράτη πού θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν οὐδετέραν πολιτικὴν καὶ πού ἐπαναλαμβάνω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἔχουν πολλὴν περισσότερην σχέσηιν μὲ τὸν δυτικὸν παρὰ μὲ τὸν ἀνατολικὸν συνασπισμόν. Οἱ νεοφασισταὶ τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ σταλινικοὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν τῶν νοσταλγῶν τοῦ παρελθόντος, πού δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσηιν μὲ τοὺς ἀγγλοὺς συντηρητικούς—ἄλλο συντήρησις καὶ ἄλλο ἐπιστροφή εἰς τὸ παρελθόν—ὅπως καὶ οἱ δραματισταὶ ἐνὸς καλυτέρου μέλλοντος δὲν εἶναι πάντοτε προοδευτικοί.

Αὐτὴ ἡ τομῆ προσλαμβάνει μεγαλύτερην σημασίαν εἰς τὰς ἐλευθέρας χώρας, διότι συμπλέκεται πότε μὲ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ πότε μὲ τὴν ὀλικὴν εὐμάρειαν τῶν μαζῶν πού καὶ αἱ δύο ὁδηγοῦν εἰς τὴν πολιτικὴν ἀπάθειαν.

Ἔτσι, εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν πλήρους ἀπαθείας τῶν μαζῶν ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ μεταβολὴ τῆς 13ης Μαΐου 1958. Καὶ εὐτυχῶς διὰ τὴν δημοκρατίαν υπήρχε τότε ὁ στρατηγὸς Ντὲ Γκώλ, τὸν ὁποῖον ἄλλωστε δὲν εἶχαν καθόλου σκεφθῆ οἱ ἀρχικοὶ φορεῖς τοῦ κινήματος τοῦ 1958 εἰς τὴν Ἀλγερίαν, καὶ ὁ ὁποῖος μὲ τὴν προσωπικὴν του πίστιν καὶ θέλησιν ἔσωσε ὅ,τι ἤμποροῦσε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα πού εἶναι προϋποθέσεις ὑπάρξεως μιᾶς δημοκρα-

τίας και διετήρησε ἀδέσμευτον τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως εἰς τὴν χώραν του. Χωρὶς αὐτὸν θὰ εἶχε γίνει μὲ τὴν ἰδίαν εὐκολίαν δεκτὸς ὁποιοσδήποτε ἄλλος στρατηγὸς ποῦ δὲν θὰ ἦταν παρὰ μόνον στρατηγός.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον και μὲ τὴν ἰδίαν διαδικασίαν ἔγινε δεκτὸς εἰς τὴν Τουρκίαν — ἔλοι οἱ λαοὶ εἰς τὴν ἀπάθειάν τους εἶναι ἴδιοι — ἕνας ἀγνωστος ὡς χθὲς στρατηγός, μὲ τριάντα ἄλλους κρυπτομένους και μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τους ἐπὶ ἕνα μῆνα στρατιωτικούς, ὁ ὁποῖος ἔσυρε τὸν πολὺν κ. Μεντερές, μέγαν δημοκράτην διὰ τὴν Δύσιν, εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν μιᾶς ἀτέρμονος δίκης. Εἶναι δὲ ἀγνωστον ποῦ θὰ ὀδηγήσουν τὰ πολιτικὰ παιγνίδια τοῦ νέου καθεστῶτος και ἐσωτερικῶς και διεθνῶς.

Ἡ ἀπογοήτευσίς ἡμῶς διὰ τὰς διαφουσθείας ἐλπίδας ὀδηγεῖ προσωρινῶς μόνον εἰς τὴν ἀπάθειαν. Ἐρχεται κάποτε ἡ στιγμή τῆς θυέλλης, ἄλλο ἂν πολλὰς φορὰς δὲν προκαλεῖται ἡ στιγμή ἀπὸ τὰς μάζας. Τὰ σκάνδαλα ποῦ διεδίδετο διεδίπραττε τὸ καθεστῶς Μεντερές, περισσότερον ἀπὸ τὴν συμπίεσιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐκίνησαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὴν δρᾶσιν, διότι δὲν ἐπῆλθε ἐγκαίρως ἡ ἀλλαγὴ ποῦ εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἀσφαλιστικὴ δικαίεις τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ και ἡ ἔνεσις διὰ τὴν ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ χορτασμένου ἢ τοῦ ἀπογοητευμένου ἀπὸ τὴν διάφουσιν τῶν ἐλπίδων του λαοῦ. Διότι ἔλοι ὑπεσχέθησαν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ἰδίως χώρας, τὰ πάντα και δὲν κατόρθωσαν ἢ δὲν ἐδέχθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποσχέσεις τους. Καὶ ἔπου ἡμῶς ἡ ἀπόδοσις ὑπῆρξε καλὴ—δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦνται τὰ οικονομικὰ ἐπιτεύγματα τῆς τετάρτης γαλλικῆς δημοκρατίας — ἡ πρόοδος ἔθεωρήθη ἀπὸ τὰς ὀλιστικὰς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς μας ὡς κάτι τὸ φυσικὸν και οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες δὲν εὗρηκαν ἄλλο σύνθημα διὰ νὰ ἀνανεώσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λαῶν τους παρὰ τὴν σταθερότητα. Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν σταθερότητα εἰς τὴν προσωποποίησιν τῶν καθεστῶτων ὑπάρχει πολὺ μικρὰ ἀπόστασις.

Ἡ ἔννοια τῆς σταθερότητος παρεξηγήθη. Ἡ σταθερότης τῶν θεσμῶν εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ὑπαρξιν τῆς δημοκρατίας. Βέβαια, εἴταν οἱ θεσμοὶ καθίστανται ἀρτηριοσκληρωτικοὶ διότι δὲν ἡμποροῦν νὰ προσαρμοσθοῦν διὰ τυπικούς λόγους—ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ἑλληνικὸν Σύνταγμα, ποῦ εἶναι τὸ δυσχερέστερον ἀναθεωρούμενον Σύνταγμα τοῦ κόσμου—ἡ δημοκρατία δὲν ὠφελεῖται, ἀλλὰ ζημιώνεται. Αὐτὸ ἡμῶς εἶναι ἄλλο θέμα. Ὁ κοινὸς πολίτης ὁμιλῶν περὶ σταθερότητος δὲν σκέπτεται τοὺς θεσμούς, ἀλλὰ τὴν κυβέρνησιν και τὸν ἀρχηγόν της. Καί, λησμονῶν πολλὰκις ποῖος κυβερνᾷ, ἀδιαφορεῖ διὰ τὰ κοινὰ και ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ ποδόσφαιρον. Ἔτσι ἐπέρχεται ὁ ἀργὸς θάνατος τῆς δημοκρατίας...

* * *

Δὲν πρέπει βέβαια νὰ ὀδηγοῦμεθα εἰς ὑπερβολάς. Οὔτε νὰ στηρίζωμεν τοὺς συλλογισμούς μας εἰς δεδομένα πάντοτε ἐκ τῶν προτέρων σχήματα. Αἱ χῶραι ποῦ δὲν ἔχουν ἰσχυρὰ κομμουνιστικὰ κόμματα ἢ ποῦ κατὰ παράδοσιν ἔχουν δύο κόμματα ποῦ καταλήγει νὰ ἀντιπροσωπεύη καθένα τους ἕνα τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του και νὰ μὴ διαφέρουν σχεδὸν καθόλου ἀναμεταξύ τους, ὅπως συνέβαινε πάντοτε στὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, συμβαίνει σήμερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν και δημοκρα-

γείται και εις την Γερμανίαν με τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος, ἢ μακροχρόνιος διακυβέρνησις ἀπὸ τὰ ἴδια κόμματα δὲν εἶναι κακόν. Τοῦναντίον. Ὅταν μάλιστα τὸ σύνταγμα ἢ ἡ παράδοσις ἔχει φροντίσει, ὅπως εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἢ εἰς τὴν Ἀγγλίαν νὰ δίδεται συχνὰ εὐκαιρία λαϊκῆς κρίσεως, καὶ ἰδίως ἀνανεώσεως τῆς ἡγεσίας τῶν κομμάτων. Διὰ τὰς ἄλλας δὲμος χώρας, μετὰ τὰ μεγάλα πολιτικὰ προβλήματα καὶ τὰς ἀνωρίμους κοινωνίας, ἢ μακρὰ διάρκειαι ὀδηγεῖ εἰς τὴν προσωποποίησιν τῆς ἐξουσίας. Καὶ εἶναι ἡ προσωποποίησις αὐτὴ ἐπικίνδυνος. Ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀπαραίτητης ἐννοίας τῆς ἡγεσίας καὶ γίνεται θρυαλλίς εἰς τὰ θεμέλια τῶν ἐλευθεριῶν. Ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ Κρατῶν ἢ Κυβερνήσεων δὲν εἶναι. Ντὲ Γκὼλ ἢ Νεχροῦ, πλεῖστοι δὲμος πιστεύουν ὅτι εἶναι καλλύτεροι. Ὅτι ἔχουν τὸ θεῖον χάρισμα νὰ εἶναι οἱ μόνοι ποὺ ἠμποροῦν νὰ σώσουν τὸν λαόν τους, ὁ ὅποιος χωρὶς αὐτοὺς θὰ κατακυλιεῖ εἰς τὴν ἀναρχίαν, τὴν στρατιωτικὴν δικτατορίαν ἢ τὸν κομμουνισμόν. Καί, δυστυχῶς, καταφέρνουν μετὰ ἀντιλήψεις αὐτάς, στραγγαλιζόντες τὴν ἀπόδοσιν ποὺ προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν καὶ ἱκανῶν ἀνθρώπων, εἰς μίαν πρώτην μὲν φάσιν νὰ γίνουσι ὑποχείριοι τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῶν ὀργανωμένων, πάσης φύσεως, ὀλιγαρχιῶν, εἰς τὸ τέλος δὲ, νὰ ὀδηγήσουσι οἱ ἴδιοι τὴν χώραν τους, καὶ μάλιστα ἀπὸ δρόμους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δημοκρατικούς, εἰς τὴν ἀναρχίαν, τὴν δικτατορίαν ἢ τὸν κομμουνισμόν.

Ὁ Κάρλο Σμίτ ὠμίλησεν εἰς τὸ Βερολίνον περὶ τῆς ἐκμηδενίσεως τῆς σημασίας τῶν προσωποποιήσεων εἰς ἓνα Κοινοβούλιον μετὰ κυρίαρχα κομματικὰ συγκροτήματα. Καὶ ὁ καθηγητὴς Σλέισιγγερ ἐξέθεσε τὸν ρόλον τῶν πολιτικῶν ἡρώων καὶ τὴν τάσιν τῆς ὑπερμέτρου προσωποποιήσεως τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν δημοκρατίαν. Ἡ γραμμὴ πλεύσεως τῆς Δημοκρατίας περὰ δυστυχῶς ἀπὸ τὴν Σκύλλαν τοῦ ἐξοστρακισμοῦ εἰς τὴν Χάρυβδιν τῆς προσωπολατρείας! Καὶ πολλὰς φορὰς τὸ ἀκάτιον τῆς Δημοκρατίας συντρίβεται εἰς αὐτάς.

Ὁ μέγας θόρυβος τῆς προσωποποιήσεως τῆς ἐξουσίας ἀλλοῦ νομίζω ὀφείλεται. Ἡ προσωποποίησις αὐτὴ ὑπάρχει πάντοτε διότι συνδέεται μετὰ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ δίδῃ συγκεκριμένην, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας. Καὶ ἡ ἐξουσία, ὅπως καὶ ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία, εἶναι ἀφηρημένα ἐννοιαί. Τὴν ἴδιαν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει καὶ ἡ προσωποποίησις τῆς θεότητος ποὺ ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς θρησκείας καὶ τῆς ὁποίας ἀποκορύφωμα ὑπῆρξε ἡ ἀνθρωποποίησις τῶν θεῶν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Αὐτῆς δὲμος τῆς μορφῆς ἢ προσωποποίησις εἶναι συνάρτησις τῆς ιδιότητος τῶν ἀνθρώπων ὡς ὀργάνων τῆς Πολιτείας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν προσωπικὴν των ἀκτινοβολίαν. Δὲν εἶναι ἀπορροφήσις τῆς ἰδέας τῆς πολιτείας, ἀπὸ αὐτοῦ. Κινούμενος εἰς αὐτὴν τὴν ἀπλήν καὶ κλασσικὴν ἐξήγησιν ὁ B. de Jouvenel ἐξηγεῖ τὴν προσωποποίησιν τῆς ἐξουσίας μετὰ κριτήρια νεομοναρχικά. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ ἔτισης καθαρῶς δημοκρατικὴ ἐξήγησις. Διότι ἡ προσωποποίησις αὐτὴ δὲν εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν αἰωνιότητα, μετὰ τὴν ὁποίαν εἶναι συνηρημένη ἢ ἐννοια τῆς μοναρχίας. Ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου προϋποθέτει τονισμόν ὄχι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ συγκεκριμένου φορέως. Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ταρπηία πέτρα ἦτο κοντὰ εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἡ συζήτησις, δὲμος, σήμερον ἀναφέρεται εἰς ἓνα ἄλλο εἶδος προσωποποιήσεως εἰς τὴν «χαρισματικὴν», τὴν ὑπεράνθρωπον, τὴν θεοποιημένην προσωποποίησιν. Μεταξὺ

τῶν δύο μορφῶν τῆς συνήθους καὶ ὁμαλῆς καὶ τῆς ἀνωμάλου τὰ ἔρια, ὅσον κἀμ-
πτεται τὸ αἶσθημα τῆς δημοκρατίας, γίνονται ὀλιγώτερον στεγανά. Τὸ χαρακτη-
ριστικὸν διακριτικὸν τοὺς εἶναι ἢ διάρκεια. Τὸ αἶσθημα τοῦ προσωρινοῦ δίδει εἰς
τὸν ἡγέτην τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἄρχοντος ὄργανου τῆς πολιτείας. Ἡ πεποιθῆσις
εἰς τὴν αἰωνιότητα δημιουργεῖ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ αὐθέντου τῆς πολιτείας. Τὸ
γλύστρημα ἀποτελεῖ μίαν ἐκδήλωσιν τῆς ἀσθενείας τῆς δημοκρατίας, δὲν ἔχει δὲ
ἄλλην βασικὴν ἐξήγησιν παρὰ τὴν ἀπάθειαν τῶν μαζῶν. Ἰδοὺ τί ἔλεγα ἀπαντῶν
εἰς τὸν B. de Jouvenel εἰς τὸ Σεμινάριον περὶ τῶν συγχρόνων μορφῶν τῆς κυριαρ-
χίας, εἰς τὴν Πάντειον Σχολὴν τὴν 29ην Μαρτίου 1961 :

«La personnalisation du pouvoir a deux aspects. Ou bien ce n'est
qu'une personnification concrète de l'organe exécutif du pouvoir, ce
qui a la même explication que «l'anthropopée» des dieux par les anciens
Grecs, la fuite du commun devant l'abstrait, tandis que le pouvoir est,
réellement, collectivement détenu par des groupes que la stratification
sociale des différents pays a rendu tout-puissants, les groupes de pres-
sions à l'Ouest, la machinerie du parti unique à l'Est, et alors le
Souverain est un homme fort en pâte de carton, ce qui explique la
possibilité de coexistence avec un chef de l'exécutif différent; ou bien
cette personnalisation résulte de la personnalité et du rayonnement du
Souverain, forgés par l'histoire ou le hasard et préexistants à la prise
du pouvoir, et, alors, c'est le Césarisme. Parfois les deux formes se
mêlent parce qu'il y a, en même temps, des groupes de pression et la
personnalité forte, mais cela n'enlève rien de la valeur de la distinction
et, surtout, cela n'ajoute pas un seul argument ni à l'explication évolu-
tive ni à l'explication néo-monarchiste.

Cette situation démontre, tout simplement, la maladie de la démoc-
ratie et le besoin vital pour elle de se renouveler, de se revigorer, de se
moderniser et, surtout, de s'organiser. Parce que le manque d'organisa-
tion, c'est à dire de durée et de continuité en tant que régime, c'est
justement le grand défaut du Césarisme et de toute autre forme de régime
à l'exception de la démocratie. Il reste, hélas! toujours vraie, pour les
régimes personnalisés, la pensée de Périandre de Corinthe qui, comme
nous réfère Plutarque, après avoir entendu les opinions des sept Sages
sur les devoirs du tyran ou du roi, a déclaré que tout cela mène au résul-
tat que l'homme sage doit éviter le pouvoir (προσαποφαινομαι τὰς εἰρημένους
γνώμας ἀπάσας σχεδὸν ἀφιστάναι τοῦ ἄρχειν τὸν νοῦν ἔχοντα). Parce que beau-
coup avant Suarez, soldat du Pape plutôt que novateur de la science
politique qui, défigurant la pensée d'Aristote, remodelée déjà par Saint
Thomas et la scolastique, laisse voir que la souveraineté n'appartient à
aucun individu et réside dans l'Église Romaine et de ce fait, c'est
elle qui, totalisant le pouvoir du peuple entier, commande aux
Rois, les sages de l'antiquité grecque avaient distingué les liens de dé-
pendance entre le pouvoir et l'intérêt du peuple. Et la théorie du

«tyrannicide» préconisée par quelques Anciens—Thalès ne disait-il pas que la chose la plus étonnante à son point de vue serait un dictateur qui aurait vieilli en paix (τύραννος γέρων)—était liée à l'intérêt du peuple—même à sa souveraineté—tandis que la doctrine du régicide des penseurs catholiques d'après la Réforme, tirait ses racines de la souveraineté et, partant, de l'infailibilité même séculaire du Souverain Pontife?»

*
*
*

Ἡ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπισις τῆς νόσου ἐπιβάλλει φάρμακα ἀνάλογα με αὐτήν. Ἡ ἔγκαιρος ἀναζωπύρωσις τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μαζῶν εἶναι τὸ κυριώτερον. Ἐγκαιρὸς διὰ νὰ μὴ ξυπνήσῃ μίαν ἡμέραν ἡ Δημοκρατία με διαδηλώσεις ὅπως εἰς τὸ Τόκιο ἢ τὴν Γένοβαν, ἢ με ψήφους διαμαρτυρίας ὅπως τὸν Μάϊον τοῦ 1958 εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπου 25% τῶν ἐκλογέων, χωρὶς νὰ εἶναι κομμουνισταὶ, ἐψήφισαν τὸ καμουφλαρισμένον κομμουνιστικὸν κόμμα. Διὰ νὰ ἐξορκισθῇ τὸ κακόν, πρέπει νὰ ρυθμισθῇ τὸ θέμα τῆς κυβερνητικῆς σταθερότητος. Ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρην, τὴν ἀπόλυτον ἀστάθειαν, ἡ Δημοκρατία πηγαίνει συχνὰ εἰς τὴν ἄλλην, τὴν στείραν καὶ ἀκίνητον σταθερότητα ποὺ σκοτώνει τὴν ἀποδοτικότητα.

Ὁ μέσος δρόμος, ὁ δρόμος τῆς γκαμήλας, εἶναι καὶ ἐδῶ ὁ χρυσοῦς κανὼν. Πρέπει αἱ ἐκλογαὶ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν δημιουργίαν περιθωρίου σταθερότητος δύο ἕως τριῶν ἐτῶν, διότι μετὰ τὰ δύο πρῶτα χρόνια ἡ ὁρμὴ τῆς δημιουργίας πίπτει. Τὸ γνωρίζω διότι διετέλεσα πάνω ἀπὸ δέκα φορὰς Ὑπουργός. Ἀλλὰ πρέπει συγχρόνως νὰ ὑπάρχῃ εὐθὺς κατόπιν ἡ δυνατότης ἢ μάλλον ἡ διευκολύνσις τῆς ἀλλαγῆς. Σὲ κάθε χώρα καὶ σὲ κάθε δημοκρατικὸν σύστημα, διὰ τὴν ἀναγκαίαν αὐτὴν σύνθεσιν τῆς σταθερότητος καὶ τῆς ἀλλαγῆς, χρειάζονται τὰ κατάλληλα ἰδιαίτερα μέτρα. Εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας αἱ ἐκλογαὶ εἰς τὸ μέσον τῆς προεδρικῆς θητείας εἶναι ἡ ἀσφαλιστικὴ δικλείς. Καὶ πάλιν δὲ ἡ τετραετία τοῦ Προέδρου εἰς τὸ τέλος καθίσταται μὴ ἀποδοτικὴ λόγῳ τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἴδιον προεδρικὸν σύστημα εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν ἔχει ἀνάγκην ἄλλων διορθώσεων, διότι ἐκεῖ ὁ κίνδυνος εἶναι ἡ δικτατορία τοῦ στρατοῦ ἢ τοῦ ὄχλου. Εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς δημοκρατίας τὸ φάρμακον ἢμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ περιορισμὸς τῆς θητείας τῆς Βουλῆς εἰς τριετὴ χωρὶς δικαίωμα προώρου διαλύσεως καὶ ἡ ὑπαρξὶς δευτέρας Βουλῆς.

Ἡ ἀλλαγὴ εἶναι ὁ νόμος ἀλλὰ καὶ ἡ σωτηρία τῆς δημοκρατίας. Καὶ ἡ ἀπάθεια τῶν μαζῶν—ποὺ μόνη ἡ ἀλλαγὴ ἢμπορεῖ νὰ σπάσῃ—ἡ μεγάλη, ἡ θανατηφόρος ἀρρώστεια τῆς.

Ἄλλ' ἡ ἀλλαγὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὴν διόρθωσιν ὅλων τῶν κακῶς κειμένων. Καὶ δὲν ἢμπορεῖ νὰ καταστῇ μόνη τῆς οὔτε κὰν ὁ ζωτικὸς μῦθος τῆς δημιουργίας. Ἡ ποιότης τῆς ἀλλαγῆς ἀφ' ἐνός, ἢ σύνθεσίς τῆς με τὴν σταθερότητα, ἢ ὅποια καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι μόνη ἀρκετὴ καὶ ἔχει καὶ τὸ μειονέκτημα νὰ ὀδηγῇ ὅπως εἶπα εἰς τὴν ἀπάθειαν τῶν μαζῶν, ἀφ' ἑτέρου, εἶναι ἀπαραίτητοι.

Τὸ δεύτερον ἀπὸ τὰ τελευταῖα αὐτὰ αἰτήματα ἀντιμετωπίζεται με τὸν μηχανισμόν τοῦ περιορισμοῦ τῶν προτάσεων μομφῆς ποὺ ἢμπορεῖ νὰ φθάσῃ μέχρι καὶ τοῦ συστήματος τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος τοῦ 1949, σύμφωνα με τὸ ἄρθρον

67 τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνατροπή τῆς κυβερνήσεως δὲν εἶναι ἐφικτὴ παρὰ μόνον ἂν ἔχῃ ἤδη ἐκλεγῆ ὁ πρόεδρος τῆς διαδόχου τῆς.

Τὸ πρῶτον ὅμως αἴτημα εἶναι δυσκολώτερον εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἄπαιτήσεως τῆς ἐποχῆς μας ποῦ εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν θεσμῶν. Ἄλλοτε ἡ ἐσωτερικὴ ὁμοσπονδίωσις, ὁ φεντεραλισμός, δηλαδή ἡ κρατικὴ συγκρότησις εἰς αὐτοδικοῦμένας μονάδας μετὰ μεγάλας ἀρμοδιότητας, πλὴν τῶν γενικωτάτων ὡς τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ποῦ ἀνήκαν εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, ἐθεωρεῖτο ἡ διέξοδος. Βοηθουσῶν καὶ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν συνεκροτήθησαν οἱ εἰς εἰς ὁμοσπονδία κράτη αἱ Ἑνωμένα Πολιτεῖαι καὶ πλείστοι ἄλλαι χώραι τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Δυτικὴ Γερμανία καὶ ἐν τινι περιορισμένῳ μέτρῳ καὶ ἡ Ἰταλία. Αἱ συνθήκαι ὅμως ἤλλαξαν. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐμείωσε τὴν σημασίαν τῶν χωριστῶν τοπικῶν μονάδων. Ἡ αὐτοδιοικήσις προσλαμβάνει διαφορετικὴν μορφήν. Καὶ εἶναι ἀπαραίτητος μὲν καὶ διὰ τὴν πολιτικὴν παιδείαν τῶν λαῶν καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἰσορροπίαν τῶν κρατῶν, ὅπως ἔγραψα εἰς ἕνα πολυσυζητηθὲν ἄρθρον μου εἰς τὴν «Κοινότητα» τῆς 16ης Νοεμβρίου 1960, δὲν λύει ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως εἰς μίαν σύγχρονον δημοκρατίαν. Ὁ κύριος ἄρμος τῆς ἐθνικῆς ζωῆς εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ πολιτικὰ κόμματα. Ταῦτα ἄλλοτε εἶχαν τότε ἐθνικὴν —ἐνίστη μάλιστα μειονοτικὴν— πότε ἰδεολογικὴν καὶ πότε ταξικὴν θεμελίωσιν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις ἔχον, λόγῳ τῆς θεμελιώσεως τῶν αὐτῆς, τὴν σημασίαν τῶν ὡς ὀργάνων τῆς πολιτείας. Σήμερον τείνουσιν παντοῦ νὰ γίνουσι ἐπιτελεῖα πρὸς καλυτέραν διακυβέρνησιν αὐτῆς. Ἡ ἀποσύνθεσις τῶν μεγάλων αὐτοκρατοριῶν, ἡ ἀφομοίωσις τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων τῶν διαφόρου καταγωγῆς κατοίκων ὑπὸ τὸν ὀδοστρωτήρα ἐνδὸς ὑψηλοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ διαίκα μετακινήσις πληθυσμῶν κατέστησε σχεδὸν ὁμοιογενεῖς ὅλας τὰς δυτικὰς δημοκρατίας. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀλματικὴ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ἀφ' ἐνδὸς καὶ τὸ τρομακτικὸν χωνευτήριον τῶν δύο πολέμων ἀφ' ἑτέρου, ἀπήμβλυναν τὰς ἰδεολογικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἐνόθευσαν τὴν καθαρότητα τῶν ἰδεολογιῶν καὶ τῶν συστημάτων ποῦ, ὅπως ἐπανεῖλημμένως ἐτόνισα εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς παρούσης μελέτης, οὐδαμοῦ ἀπαντῶνται πλέον εἰς καθαρὰν κατάστασιν. Οὔτε ὁ καπιταλισμὸς εἶναι πλέον ἀμέτοχος σοσιαλιστικῶν ἐφαρμογῶν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, οὔτε τὸν μαρξισμὸν δέχονται πλέον σοβαρῶς ἐν τῇ συνόλῳ τοῦ ὡς βᾶσιν τῆς πολιτικῆς τῶν τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα. Τὸ παράδειγμα τῆς γερμανικῆς Σοσιαλδημοκρατίας, τοῦ κόμματος ποῦ πρῶτον ἐδημιουργήθη ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Κάρλου Μάρξ καὶ ποῦ εἰς τὸ Συνεδρίον τοῦ 1960 διέγραψε καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ εἰς τὸν μαρξισμὸν εἶναι χαρακτηριστικόν. Τέλος, ἡ δημιουργία πολυπληθῶν κατηγοριῶν μεσοίων τάξεων ἐκμήνισε τὸ δόγμα τῆς διχοτομήσεως τῶν κοινωνιῶν μεταξὺ μπορζουαζίας καὶ προλεταριάτου τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» καὶ ἀφήρесе τὸ ταξικὸν ὑπόδειγμα ἀπὸ πολλὰ κόμματα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα π.χ. εἶναι μᾶλλον βέβαιον ὅτι δὲν εἶναι τὸ προλεταριάτον, ὅπως τὸ ἠγνῶει ὁ Μάρξ, ποῦ κλίνει πρὸς τὴν ἀκρὴν ἀριστεράν.

Μεταξὺ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ ἀνευρίσκονται πλέον κριτήρια ἐντελῶς μέχρι τοῦδε παρημελημένα. Ἀνακαλύπτεται ὅτι δὲ τελευταῖος μεταξὺ «κοινωνικοῦ» καὶ «ἀτομικοῦ» στοιχείου, ἀξιολογεῖ τὸν δεῦτερον καὶ εἰς αὐτοῦ τὴν μελλοντι-

κὴν ἱκανοποίησιν ἀποβλέπει διὰ τοῦ ἰδανικοῦ τῆς καταργήσεως τοῦ κράτους ὡς πολιτικοῦ ὄργανου. Καὶ τούτου συνέπεια εἶναι ἡ ὑπαρξὶς «κλειστοῦ» κόμματος ποῦ αὐτὸ καὶ ὄχι τὸ προλεταριάτον ἀσκεῖ τὴν μεταβατικὴν δικτατορίαν. Ἐνῶ ὁ σοσιαλισμὸς στηρίζεται εἰς τὴν κατὰξίωσιν τοῦ κοινωνικοῦ στοιχείου τῆς ζωῆς ποῦ ἀποτελεῖ σύνθεσιν τῆς ἀριστοτελείου ἀρχῆς τῆς κοινωνικότητος μετὰ τὴν προτίμησιν τοῦ «γενικοῦ καλοῦ». Καὶ ἡ ἐποχὴ μας ἀμύνεται κατὰ τοῦ ἀτομικισμοῦ ὑπὸ δλατὰ καθεστῶτα, καὶ ἰδίως ὑπὸ τὸ καπιταλιστικόν. Βασικὴ ἐπιδίωξις τῆς δημοκρατίας εἶναι τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἡ θάσις εἶναι σοσιαλιστικὴ (βλ. ἀναλόγους σκέψεις εἰς P. Struve, Le Socialisme, εἰς Contrat Social, 1961, σελ. 81 ἐπ.).

* * *

Εἰς πολλὰς χώρας ἐγίναν ἀφ' ἑαυτῶν αἱ ἀναγκαῖαι ἀνακατατάξεις. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἠνωμένους Πολιτείας, ὅπου ἄλλοι λόγοι εἶχαν πρὸ πολλοῦ δημιουργήσει δύο κόμματα μετὰ χαλαρὰς ἰδεολογικὰς καὶ ταξικὰς διαφορὰς μεταξὺ τους, καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῶν διαφορῶν αὐτῶν ἐξητμίσθησαν. Οἱ ρεπουμπλικάνοι καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἔχουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιον ἰδεολογικὸν περιεχόμενον καὶ τὸ ἴδιον ταξικὸν ὑπόβαθρον, εἶναι δὲ συμπτωματικὸν ὅτι σήμερον ἡ κυβέρνησις Κέννεντυ εἶναι ριζοσπαστικώτερη. Ὁφείλεται τοῦτο ὄχι εἰς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἀλλ' εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν «αἰρετικῶν» τοῦ κόμματος, ὅπως ἔγραψα τὴν 30ὴν Νοεμβρίου 1960 εἰς τὴν «Καθημερινήν». Τὸ ἴδιον θὰ συνέβαινε ἂν ἐξελέγοντο οἱ «αἰρετικοὶ» τοῦ ρεπουμπλικανικοῦ κόμματος, δηλαδὴ ὁ Ροκφέλλερ. Δὲν εἶναι τυχαῖον ὅτι ὁ Χρυστοῦφ εἶπε εἰς τὸν Οὐῶλτερ Λίπμαν, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1961, ὅτι τὴν πολιτικὴν τοῦ Κέννεντυ τὴν κατευθύνει ὁ Ροκφέλλερ. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαια ἡ πραγματικότης, ἀποτελεῖ ὅμως μίαν παραστατικὴν εἰκόνα τῆς ὁμοιομορφίας τῶν «αἰρετικῶν» τῶν δύο κομμάτων. Ἄλλ' ἐκεῖ ὅπου τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη σαφέστερον, διότι ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ παρελθὸν εἶναι μεγάλη, εἶναι εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν. Μετὰ τὰς βαθυτάτας κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις τῶν ἐργατικῶν ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ διχασμοῦ τοῦ κόσμου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θησιγενοῦς ἰδέας τῆς τρίτης δυνάμεως, τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἔχασαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὰς μεταξὺ των διαφορὰς καὶ, ὅπως εἶπα εἰς δημοσίαν συζήτησιν μετὰ τὸν Ἀγγλὸν καθηγητὴν κ. Μᾶξ Μπέλοφ εἰς τὸ Βρεταννικὸν Συμβούλιον εἰς τὰς 21 Μαρτίου, οἱ συντηρητικοὶ εἶναι σήμερον ἕνα δευτέρον ἐργατικὸν κόμμα καὶ οἱ ἐργατικοὶ ἕνα δευτέρον συντηρητικὸν κόμμα. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ὅπως ἐσημειώθη ἀνωτέρω καὶ μετὰ τὰ δύο μεγάλα κόμματα τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

Ἡ μεταβολὴ ὅμως αὐτῆ, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐξελιξέως, δὲν ἐγίνε παντοῦ. Ὑπάρχουν λαοὶ ποῦ ὁ ἰδεαλιστικὸς μυστικισμὸς τους, ἡ πίστις τους εἰς τὰ παραδειγμένα σχήματα καὶ ἀκόμη ἡ ἀνικανότης νὰ συνθέσουν τὴν ἐμπειρίαν μετὰ τὴν φαντασίαν, τοὺς ἐμποδίζει νὰ προσαρμοσθοῦν. Τὸ φαινόμενον εἶναι γενικώτερον. Ἀπὸ τὸ 1950, ὁ κόσμος ἰδίως εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐξεπέρασε τὸν σεισμόν τοῦ πολέμου καὶ ἐδημιούργησε μίαν νέαν ἰσορροπίαν τῶν ποικίλων οἰκονομικοκοινωνικῶν δυνάμεων. Ἡ κρίσις ποῦ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν διαφορῶν κοινωνιῶν νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν νέαν ἰσορροπίαν. Νὰ

τὴν ἀποδεχθῶν καὶ ὡς πρᾶγματικὴν κατάστασιν. Νομίζω ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἡ Γαλλία εὐρίσκεται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη χειρότερον. Δι' ὅποιον παρηκολούθησε τὰς συζητήσεις ἐπὶ τοῦ Συντάγματος εἰς τὴν Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν τοῦ 1946, ἡ ἔλλειψις τῆς ἰκανότητος τῶν ἡγετικῶν μας τάξεων νὰ προσαρμοσθῶν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἡ πείσμων ἐπιμονὴ τους εἰς νεκροὺς θεσμοὺς καὶ εἰς ξεπερασμένους δοξασίες, ἡ τυπολατρικὴ τους προσήλωσις πρὸς τὸ «νόμιμον κράτος» καὶ ἡ πλήρης ἀγνοία καὶ ὑποτίμησις τοῦ «πραγματικοῦ κράτους» ἦταν φανερὴ καὶ γενικὴ! Καὶ δυστυχῶς ὁ χορὸς ἐξακολουθεῖ. Κάθε τόσον λέγω ὅτι χρειάζεται μία ἐπανάστασις εἰς τὰς ψυχὰς μας (βλ. «Ἐλευθερίαν», 2 Σεπτεμβρίου 1955, «Εἰκόνας», 25 Αὐγούστου 1958, «Βῆμα» 28 Φεβρουαρίου 1961), ἀλλ' ὁ καιρὸς περνᾷ καὶ ἡ προσαρμογὴ δὲν γίνεται, ὅπως ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε. Εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς προσαρμογῆς ἀφείλουν οἱ διάφοροι λαοὶ πολλὰς ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ἀνωμαλίας. Εἰς τοὺς λαοὺς αὐτοὺς χρειάζεται καταστατικὴ μεταρρύθμισις. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη εἶναι ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωσις τῶν κομμάτων. Ὁ περιορισμὸς δὲν σημαίνει ὑπαρξιν δύο μόνον κομμάτων. Εἰς κάθε χώραν ἀπαιτεῖται διαφορετικὸς ἀριθμὸς. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπάρχουν πάντοτε τρία. Καὶ σήμερον ἀκόμη, διότι τὸ τρίτον, τὸ φιλελεύθερον ὅσον καὶ ἂν ἀπισχάινεται—καὶ τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε ἄλλωστε—δὲν φαίνεται: διὸ θὰ ἀποθάνῃ. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην χρειάζονται τοὺςλάχιστον τρία κόμματα. Καὶ διὰ τοῦτο μία συνετὴ συνταγματικὴ διάταξις θὰ ὄριζε ὅτι ἀναγνωρίζονται ὡς παράγοντες τῆς κοινοβουλευτικῆς ζωῆς τοὺλάχιστον τρία καὶ τὸ πολὺ πέντε πολιτικὰ κόμματα, κατὰ σειρὰν δυνάμεως βουλευτῶν, ἐφ' ὅσον ἔχουν τοὺλάχιστον 30 μέλη, τὰ δὲ περαιτέρω κόμματα ὁσαδήποτε μέλη καὶ ἂν ἔχουν δὲν ὑπόκεινται εἰς καμμίαν ρύθμισιν οὔτε καὶ ἔχουν καμμίαν κοινοβουλευτικὴν προνομίαν. Ἀλλὰ τὰ κόμματα δὲν πρέπει, διὰ λόγους ποῦ ἐξετέθησαν παραπάνω, νὰ εἶναι δημιουργήματα οὔτε φέουδα ἐνὸς ἀνθρώπου. Πρέπει νὰ εἶναι θεσμοί. Καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὕτην δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξίς προνομίων ὑπὲρ αὐτῶν. Τὴν ἀντίθετον ἀκριβῶς ἀρχὴν ἀκολουθεῖ ὁ κανονισμὸς τῆς ἐλληνικῆς Βουλῆς, ἐνδιαφερόμενος διὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολιτικῶν μερίδων καὶ ὄχι διὰ τὰ κόμματα. (βλ. ἰδίως ἄρθρον 7).

Εἶναι περιττὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν βᾶσιν τῆς ἐλευθερίας ποῦ διέπει τὴν πολιτικὴν ζωὴν ἡ πρόταξις μου. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀγαθὸν ποῦ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐξυπηρετηθῇ μὲ τὰ καπετανάτα. Θέλει καὶ αὕτη δημοκρατικὴν ὀργάνωσιν. Ὅταν ἐλλείπει ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωσις, καθίσταται αὕτη ἢ τυραννία ἢ ἀναρχία. Οὔτε ὅμως ἡ τυραννία οὔτε ἡ ἀναρχία εἶναι ἐλευθερία. Εἰς ἄλλας χώρας εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀργανώσεως κομμάτων ἐπὶ δημοκρατικῆς βάσεως ἐφθασαν ἀπὸ συνείδησιν τῆς οὐσίας τῆς ἐλευθερίας. ὅμως, ὅπως ἡ ἰδικὴ μας εἶναι ἀνάγκη, χάριν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, νὰ ὀργανωθῇ ἡ βᾶσις αὕτη καταστατικῶς. Ἄν εἶχε γίνεαι δεκτὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἐλευθερίου μὲν εἰς τὴν δρᾶσιν του, ὑποχρεωτικοῦ ὅμως εἰς τὴν συμμετοχὴν συνδικάτου, ὅπως εἶχα προτείνει ἀπὸ τὸ 1932 (βλ. τὴν μελέτην μου, Ἡ συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας ὡς θεσμὸς τοῦ συγχρόνου δικαίου), θὰ εἶχαμεν σήμερον πραγματικὸν δικαιοσύμν.

Εἰς τὴν λύσιν πού προτείνω εἶναι βέβαια σφαλές διὸ δὲν ὑποτάσσεται τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα. Διότι ἡ λύσις μου ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀναρχίας ἰδεολογικοῦ μονολιθισμοῦ εἰς τὰ διάφορα κόμματα. Τοῦτο ὁμῶς ἀποτελεῖ πραγματικότητα δι' ὅλα τὰ ἄλλα κόμματα πλὴν τοῦ κομμουνιστικοῦ. Ἄλλ' ἡ ὑπαρξὶς μιᾶς ἐξαίρεσεως καὶ μάλιστα ἀναφερομένης εἰς ἕνα τμήμα τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς πολιτικῆς ζωῆς πού ἔχει θέσει ἑαυτὸ ἔξω τῆς ἐνεργοῦ θετικῆς δράσεως δὲν ἠμπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος ὅπως διεμορφώθη εἰς τὰ χρόνια μας. Ὁ Claude Fuzier εἰς ἄρθρον του εἰς τὴν Populaire τῆς 12ης Μαΐου 1961 ἐπιμένει εἰς τὴν ἀποψιν διὸ ἡ δύναμις τῶν πολιτικῶν κομμάτων πηγάζει ἀπὸ τὸ διὸ ἐκφράζουσι καθέως εἰς τὰ μύτια δεκάδων χιλιάδων ὀπαδῶν τῶν τὴν μέσην γνώμην των, καὶ δὲν εἶναι τὰ κόμματα πού δημιουργοῦν τὴν πελατεῖαν των, ἀλλ' ἡ πελατεῖα πού δημιουργεῖ τὰ κόμματα». Τὸ ἄρθρον ὑπεραμυνόμενον τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ διὸ αἱ ἰδεολογικαὶ κατευθύνσεις στηρίζουσι τὰ κόμματα διότι, λέγει, «δὲν ὑπάρχει παράδειγμα κόμματος πού ἐπέζησε διότι ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὴν θέλησιν ἑνὸς προσώπου, ἢ ἀπὸ τὴν συγκυρίαν τῶν περιστάσεων». Ἐν τούτοις ἂν διερωτηθῇ κανεὶς ποῖα εἶναι ἡ «μέση γνώμη» τῶν ὀπαδῶν τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, κάθε ἄλλο παρὰ τὴν ἱστορικὴν του πορείαν, ἀντιπροσωπεύθησαν ὅλα αἱ τάσεις, παρὰ δὲ τὴν θετικὴν παράδοσιν πού ἔχει καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα γαλλικὰ κόμματα καὶ πού πηγάζει ἀπὸ μίαν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνικὴ συγκρότησις ἐπέβαλε τὰς ἰδεολογικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἐδικαιολόγει τὴν ὑπαρξὶν ἰδεολογικῶν κομμάτων, ἀποτελεῖ σήμερον ἕνα ἐπιτελεῖον στελεχῶν πού θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς του ὡς τὰ καλύτερα διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ προβλήματα τῆς χώρας, χωρὶς νὰ ζητῆται καμμία ἰδεολογικὴ ἀκαμψία ἀπὸ αὐτά, διότι εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς συνθέσεως τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεολογιῶν ζητεῖται μόνον ἡ πίστις εἰς ὀρισμένα γενικὰ ἰδανικά. Ἄλλὰ τὰ ἰδανικά αὐτὰ πού εἶναι ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος ὁ ἴδιος ὁ Fuzier ἀναγνωρίζει διὸ δὲν τὰ πιστεύει μόνον τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα, τὰ πιστεύει καὶ τὸ δημοχριστιανικὸν καὶ τὸσα ἄλλα κόμματα, διατὶ ὅχι καὶ τὸ κόμμα πού ἐδημιουργήθη γύρω ἀπὸ τὸν Ντὲ Γκὼλ καὶ ἀκόμη, τὰ πιστεύουν τὰ στελέχη καὶ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ὀπαδῶν καὶ τῶν συντηρητικῶν λεγομένων κομμάτων. Ἡ εἰσπήδησις τοῦ κομμουνισμοῦ ἀπήμβλυσε κατ' ἄρνησιν τὰς ἀντιθέσεις τῶν ἄλλων. Διὰ νὰ ἐφαρμόσωμεν δὲ τὰς σκέψεις αὐτὰς εἰς τὴν χώραν μας, ὅποιος θὰ ὑπεστήριζε διὸ τὸ κόμμα τῆς ΕΡΕ καὶ τὰ κόμματα τοῦ Κέντρου, καὶ ἀκόμη τὰ κόμματα τῆς Ἀριστερᾶς, πλὴν τοῦ κομμουνιστικοῦ ἔχουν ἰδεολογικὰς διαφορὰς, θὰ ἐκέρδιζε τὸ πρῶτον θραβεῖον τῆς παραδοξολογίας. Διαφοραὶ ὑπάρχουν ἴσως εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας —καίτοι οὔτε τοῦτο ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν— ἀλλ' ὅχι εἰς τὴν πίστιν εἰς τὰ γενικὰ ἰδανικά πού ἐσημείωσα. Καὶ εἰς ὅλα τὰ κόμματα ὑπάρχουν φορεῖς συντηρητικωτέρων ἢ προοδευτικωτέρων ἰδεῶν, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξέλιξιν των, ὅπως δὲν τὴν ἐμποδίζει πουθενά. (Βλ. τὸ ἄρθρον μου εἰς τὴν «Καθημερινήν», τῆς 30ῆς Νοεμβρίου 1960, ἐν σχέσει μὲ τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας). Τὰ ἀντίθετα ἐκείναιτε προβαλλόμενα ἀποτελοῦν ἀπλῶς πρακτικὰς δημαγωγικὰς προσπαθείας.

Αί σκέψεις που προηγούνται έρχονται εις αντίθεσιν με ένα αίτημα που προβάλλεται από πολλούς εις την χώραν μας, πολλούς Έλληνας και ξένους φίλους μας και που απευθύνεται συνθηθέστατα προς εμέ. Διати δέν ιδρύεται ελληνικόν σοσιαλιστικόν η εργατικόν κόμμα ;

Ένα σοσιαλιστικόν η εργατικόν κόμμα θα ήτο, πράγματι, τó μόνον που θα ήμπορούσε να έχη και ιδεολογικήν θεμελίωσιν ειδικώτερην, διότι η χώρα μας είναι ιδιαίτέρως καθυστερημένη έναντι των δυτικων χωρων εν σχέσει με τó κοινωνικόν πρόβλημα και λαϊκόν υπόβαθρον συγκεκριμένον διότι θα έδικαιοῦτο να στηρίζεται εις τās εργαζομένας, μεσαίας και υπαλληλοεργατικās τάξεις, αι οποσαι εδρίσκονται εις μειονετικην θέσιν εξ απόψεως εκπροσωπήσεως. Αί αντιρρήσεις όμως είναι αι εξής ;

Πρώτον, ότι η λέξις σοσιαλισμός εξακολουθει να προκαλη σύγχυσιν. Ο μακρής Παπαναστασίου απεκλήθη πολλάκις κομμουνιστής, χωρίς να ονομάζεται καν σοσιαλιστής διότι έθεωρείτο ότι ήτο. Αυτό τó αποτέλεσμα είχε τó γεγονός ότι ο κομμουνισμός προηγήθη, δια λόγους που εξέθεσα άλλοτε, τού σοσιαλισμού εις την χώραν μας. Ο δέ εργατισμός είναι φαινόμενον κυρίως αγγλικόν και έπειτα αυστραλιανόν και ισραηλινόν διότι εκει εξέκλήθησε από παντοδύναμα εργατικά συνδικάτα, που έδω οὔτε κατά φαντασίαν υπάρχουν.

Δεύτερον, ότι και αν ακόμη θεωρηθῆ πως υπάρχουν αι προϋποθέσεις ιδρύσεως ενός σοσιαλιστικου κόμματος, δέν υφίσταται η προοπτική ταχείας ανόδου του εις την εξουσίαν, που μόνη θα τού εδημιούργει την δριστικήν τομήν από τον κομμουνισμόν. Είναι και αυτό ένα από τὰ αποτελέσματα τού κομμουνιστικου κινήματος και τῆς μακρας συνεργασίας τού ΕΛΔ με την άκραν άριστεράν. Έτσι τó σοσιαλιστικόν κόμμα θα έχρησάμευε μόνον ως ένδεχόμενον προπύργιον δια να καταφεύγουν αι δυσαρεστημένοι και μάλιστα τινες μόνον εξ αυτών, χωρίς να απαλλάσσονται από την συκοφαντίαν τού «συνοδοιπόρου» που θα τού προσηπτε η άκόλαστος δημαγωγία των κινδυνεύοντων παλαιών σχηματισμών.

Δια τούτο και η απόπειρα τῆς Σοσιαλιστικής Έλληνικής Ένώσεως (Σ.Ε.ΕΝ) που ίδρυσα εις την κατοχήν (βλ. Διακήρυξιν τῆς 15ης Μαρτίου 1943) έναίχθησε άμεσα τῆ άπελευθερώσει. Σήμερον δέ λογικώτερον είναι να προσαρμοσθώμεν προς τὰ σύγχρονα μέτρα. Αν βέβαια ταῦτα ήμπορέσουν να επιτύχουν. Διότι, άλλως, φυσικόν είναι να αναθεωρηθουν αι σχετικαι γνώμαι.

*
* *

Δέν υποστηρίζω δια πρώτην φοράν σήμερα την άποψιν αυτήν. Περιέχεται εις τās προτάσεις μου επί τῆς αναθεωρήσεως τού συντάγματος που υπεβλήθησαν εις την Βουλήν και εδημοσιεύθησαν από τó Έθνικόν Τυπογραφείον τó 1948. Με δύο λέξεις η έννοια τῆς σκέψεώς μου είναι ότι πρέπει τὰ κόμματα να ιδρύνται δημοκρατικώς, να διοικούνται δημοκρατικώς, εκλεγομένης κατ' έτος ψηφοφορίας, υπό την επίβλεψιν τού υπερκομματικου προέδρου τῆς Βουλῆς τριμελοῦς η πενταμελοῦς διοικήσεως των και να αποτελοῦν οργανισμούς έντεταγμένους εις την διάρθρωσιν τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας.

Πόσον αι σκέψεις μου τού 1948 είναι σύμφωνοι με τās συγχρόνους ανάγκαι φαίνεται από τó ότι εις τó Σύνταγμα τῆς Όμοσπόνδου Γερμανικῆς Δημοκρατίας τó

1949 περιελήφθη τὸ ἄρθρον 21 ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπαρξιν, τὸν ρόλον καὶ τὴν δριγάνωσιν τῶν κομμάτων, ὡς παραγόντων τῆς συνταγματικῆς ζωῆς. Τὸ ἄρθρον 21 ἔχει ὡς ἑξῆς:

«1. Τὰ Κόμματα συντελοῦν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς πολιτικῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ ἔδρυσίς των εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ ἐσωτερικὴ των ὀργάνωσις πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος μετὰ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς. Ὅφείλουν νὰ γνωστοποιοῦν δημοσίᾳ τὰς πηγὰς τῶν ἐσόδων τους

2. Τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πρόγραμμά των ἢ συνετελεῖ τῆς διαγωγῆς τῶν μελῶν των τείνουν νὰ ἀπειλήσουν τὴν φιλελευθέραν καὶ δημοκρατικὴν συνταγματικὴν τάξιν ἢ νὰ ἐξαφανίσουν ἢ νὰ θέσουν ἐν κινδύνῳ τὴν ὑπαρξιν τῆς Ὄμοσπονδου Γερμανικῆς Δημοκρατίας, εἶναι ἀντισυνταγματικά. Ἡ ἀντισυνταγματικότης των κηρύσσεται ὑπὸ μόνου τοῦ Ὄμοσπονδιακοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου».

Ὁ Bertrand de Jouvenel ὑποστηρίζει, κάθε ἄλλο παρὰ μετὰ χαρὰν, ὅπως ὁ ἴδιος μὲν ἔλεγε, μᾶλλον μετὰ θλιμμένην πεποίθησιν, ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία ἀπέθανε. Δὲν τὸ πιστεύω ἀκόμη. Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον ὅτι διέρχεται κρίσιν. Εἶναι φυσικόν, ὅταν μία μορφή καθεστῶτος κυριαρχήσῃ ἐπὶ μακρόν, νὰ φανερῶνται μετὰ περισσότερην ἐνάργειαν τὰ ἐλαττώματά της. Ἰδίως ὅταν, προσφάτως, ὥστε νὰ μὴ προφθάσουν νὰ παρουσιασθοῦν τὰ ἰδικὰ της ἐλαττώματα, ἔχει ἐπιτυχῶς καὶ δὴ εἰς θάρος τῆς πρώτης λειτουργήσῃ, μία ἄλλη μορφή. Ἔτσι συνέβη τὴν ἐπομένῃ καὶ τῶν δύο μεγάλων πολέμων. Τὸ 1920 ὁ λόρδος Bruce ἔγραφε εἰς τὸ περιφημον βιβλίον του περὶ τῶν Δημοκρατιῶν τῶν νεωτέρων χρόνων ὅτι «δὲν ἔχομεν πλέον τὸ δικίωμα νὰ λέγωμεν, ὅπως οἱ ἄνδρες τοῦ 1789, ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ φυσικὴ καί, κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ἀναπόφευκτος μορφή διακυβερνήσεως». Καὶ τὴν ἐπομένῃ τοῦ δευτέρου πολέμου ὁ W. Lippmann ὠμίλει περὶ «καταστροφῆς τῆς δημοκρατίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος», εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τοῦ λυκάφωτος τῶν δημοκρατιῶν. Καὶ δὲν ἦσαν βέβαια οἱ μόνοι. Τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται διότι αἱ δημοκρατίαι δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν μετὰ ρεαλισμὸν οὔτε τὴν πρώτην οὔτε τὴν δευτέραν λαίλαπα. Διότι ἀπέναντί τους ὑπῆρξαν καθεστῶτα πού, στηριζόμενα εἰς ἄλλας ἀρχάς, δὲν εἶχαν τὰ ἐμπόδια κινήσεως πού εἶχαν αἱ δημοκρατίαι. Τί ἔμεινε, ὅμως, ἀπὸ τὰ καθεστῶτα αὐτὰ σήμερον; Καὶ ἐκεῖνα πού ἐπέζησαν—ἐπέζησαν δὲ διότι ὑπεστηρίχθησαν ἀπὸ τὰς δημοκρατίας—ποῖος σήμερον τὰ θεωρεῖ ἐπιτυχόντα; Ποῖος, ἐκτὸς μερικῶν ἐξημημένων κεφαλῶν, προβάλλει ὡς πρότυπα τὸν Φράνκο καὶ τὸν Σαλαζάρ;

Ἄν ἡ δημοκρατία εἶναι πράγματι ἀναπόφευκτος, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο πολίτευμα τόσον ρεαλιστικόν ὥστε «εἰς μακρὰν διάρκειαν» νὰ συμβιβάζεται μετὰ τὴν φύσιν τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ἔχω τὴν διάθεσιν νὰ ἐπαναφέρω ἔδῳ τὸ θέμα τοῦ θεμελίου τῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ λαϊκὴ θέλησις, οἰανδῆποτε μορφήν καὶ ἂν τῆς δώσωμεν ἐκάστοτε εἶναι ἡ θάσις τῆς πραγματικότητος, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ. Καὶ ἡ δημοκρατία ἔχει ἀκριβῶς αὐτὴν καὶ μόνην τὴν βᾶσιν. Εἰς τοῦτο συνίσταται ὁ ρεαλισμὸς της.

Ἄλλ' ὁ ρεαλισμὸς εἶναι συνάρτησις τῆς φαντασίας. Ἡ δημοκρατία, δηλαδὴ οἱ ἠγέται της, διὰ νὰ εἶναι ρεαλιστικὴ πρέπει, ὅπως εἶπεν ὁ Turgot, «νὰ προβλέπη τὸ σήμερον». Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ καθενός. Ὑστερα, μία δημοκρατία

πρέπει να είναι δημοκρατική, να πιστευθή και εις την εσωτερικήν και εις την διεθνή πολιτικήν της εις τὰ ἰδανικά τῆς δημοκρατίας. Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ δυοὶ και δημοκρατίαι ἀπέδειξαν τὴν πίστιν των αὐτὴν κατὰ τοὺς δύο πολέμους και μετ' αὐτούς: Τέλος ἡ δημοκρατία προϋποθέτει ὀργάνωσιν. Τί ἐγινε ἀπὸ τὸν δεύτερον πόλεμον και ὕστερα διὰ τὴν ὀργάνωσιν αὐτὴν και διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὰς νέας συνθήκας; Και ἡ ὀργάνωσις ἔχει ἄμεσον σχέσιν μετὰ τὴν λαϊκὴν συμμετοχὴν ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφὰς ποὺ ἡμπορεῖ νὰ ἐκδηλώνεται ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ τῶν διαφόρων στρωμάτων.

Δὲν εἶναι ἡ δημοκρατία ποὺ συνεντρίβη, εἶναι ἡ παραποίησις της. Και τὴν θέσιν της πρέπει νὰ τὴν καταλάβῃ, διὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴν φράσιν τοῦ J. Rovani, μία νέα ἰδέα: ἡ Δημοκρατία.

Δὲν εἶμαι ὁμως καθόλου βέβαιος ὅτι αἱ σημεριναὶ ἡγετικά τάξεις τῆς Δύσεως θὰ εὐρεθοῦν εἰς τὸ ὕψος τους διὰ νὰ εὕρουν τὸν δρόμον τῆς διορθώσεως χωρὶς κλονισμούς. Διὰ τοῦτο και ἔγραψα εἰς τὸν Monde τῆς 10 Ἰουλίου 1960 τὸ γνωστὸν ἄρθρον μου La maladie de la démocratie. Ἄλλὰ πιστεύω ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἀναγεννηθῇ. Και διὰ τὴν ἀναγέννησιν αὐτὴν θεωρῶ ἀπαραίτητον, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς οὐσιαστικὰς μεταβολὰς ποὺ ἐσκιαγραφήθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος κεφαλαίου, και τὸ συνταγματικὸν τρίπτυχον: Ἐκλογαὶ ἀνὰ τριετίαν—περιορισμὸς τῶν προτάσεων μομφῆς—συνταγματικὴ ὀργάνωσις τῶν πολιτικῶν κομμάτων.

Ἄν προσέθετα διὰ τὴν Ἑλλάδα και τὴν ὑπαρξιν δευτέρας Βουλῆς, μετὰ περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ ἀμφοτέρων, ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο, νομίζω, πληρεστέρα.

Εἶναι βέβαια αὐτονόητον ὅτι τὰ φάρμακα διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς δημοκρατίας δὲν περιορίζονται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ὀργάνωσεως τῶν θεσμῶν. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, ἡ ἐξῆψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ και πρὸ παντὸς τὸ ξερρίζωμα τοῦ αἰσθηματικοῦ πικρίας τῶν πολλῶν, περὶ τῶν ὁποίων διευτυπώθησαν παραπάνω μερικαὶ σκέψεις, ἔναντι τῶν ὀλίγων ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς οἰκονομικῶς ἰσχυροὺς εἰς καθὲ κοινωνίαν, πάντα ταῦτα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὸ νέον ξεκίνημα. Ἐχουν ὁμως εἰς τὰς διαφόρους χώρας διαφορετικὴν σημασίαν διότι διάφορος εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς προόδου. Τὸ θέμα τῶν πλαισίων εἶναι γενικώτερον και ἀποτελεῖ, νομίζω, τὸ πρῶτον σκάδιον τῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἔγκαιρον ἀποτίναξιν τῆς ἀπαθείας τῶν μαζῶν και τὴν ἀνάκτησιν τῆς πίστεως των εἰς τὴν δημοκρατίαν.

Πρέπει δὲ πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι σύστημα καθηλωμένον εἰς ἕνα νεκρὸν ἀκίνητισμόν. Οὔτε ἔχει φθάσει, οὔτε θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς μίαν ὀριστικὴν και ἀμετάβλητον μορφήν. Αἱ ἀνάγκαι τῶν λαῶν μεταβάλλονται και κατ' ἀκολουθίαν μεταβάλλονται και οἱ θεσμοὶ τῆς δημοκρατίας. Ἡ βῆσις μόνον παραμένει ἡ ἴδια, ἡ κυβέρνησις τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸν λαὸν και χάριν τοῦ λαοῦ ὅπως εἶπε ὁ Ἀβραὰμ Λίνκολν.

Ὅσοι πιστεύουν τὸ ἀντίθετον ἄς ἐνθυμηθοῦν τί γράφει ὁ δημιουργὸς τῆς θεωρίας τῶν quanta, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεκίνησε ἡ ἀτομικὴ φυσικὴ, ὁ Max Planck, εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν του εἰς τὴν Φυσικὴν (Initiation à la Physique, 1941). «Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν σπουδῶν μου, λέγει μετ' εἰρωνείαν, ὁ καθηγητὴς μου Philip von Jolly μοῦ ἐδῆλωσε ὅτι ἡ φυσικὴ ἔφθασε ἤδη εἰς τέτοιο σημεῖον ὁλοκληρώσεως

ὥστε δὲν ἔμενε πλέον πρὸς ἔρευναν παρὰ τὸ πρόβλημα τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας». Τί μένει σήμερον ἀπὸ τὴν τελειότητα τῆς φυσικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης; Καί ποιος γνωρίζει τί ἄλλο θὰ ἐμφανίσῃ εἰς τὸ μέλλον ἢ ἀτομικὴ ἔρευνα; Ἡ φυσικὴ μένει, τὰ θρία τῆς ἐξελίσσονται. Ἔτσι μένει καὶ ἡ δημοκρατία, αἱ μορφαὶ τῆς τελειοποιῦνται καὶ προσαρμύζονται πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν λαῶν!

Πολλὰ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν ἀκόμη διὰ τὴν ἀναξωγόνησιν τῆς δημοκρατίας. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ὁμως νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ βασικὸν θέμα πού ἀνεκίνησα εἰς τὸ Βερολίνον καὶ πού τώρα ἀρχίζει νὰ συζητῆται ἀπὸ ὄλους. Ἄς σημειωθῇ δὲ ἀκόμη ὅτι τὸ ἴδιον θέμα τὸ εἶχα ἐξετάσει εἰς τὸ «Παρόν» τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1954 (ἀρ. 59). Διότι, πράγματι, ἐφ' ὅσον παραμένει ὄρθιον ἕνα καθεστῶς, ὀλίγοι μόνον ἐξετάζουν τὴν ἀντοχὴν τῶν θεμελίων του καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐρείσματων του. Ὄταν ἀρχίσῃ νὰ σείεται ἢ ὅταν κταρρῶσῃ, τότε ἀρχίζει ἡ συζήτησις καὶ ἡ ἀναζήτησις τῶν φαρμάκων πού ἴσως εἶναι πλέον περιττά. Ἔτσι εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅλα ἐθεωροῦντο καλὰ, λογικὰ καὶ κανονικὰ ὑπὸ τὴν τετάρτην δημοκρατίαν. Μόλις σήμερον, τρία χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τῆς, ἀρχίζει ὁ κατακλυσμὸς τῶν μελετῶν ἐπὶ τῶν αἰτίων τῆς παρακμῆς τῆς. Καὶ προβάλλει τὸ φαινόμενον τῆς ἀπαθείας τῶν μαζῶν ὡς ἐξηγήσις τῆς.

Ἡ ἀπάθεια αὐτῇ διεπιστώθη καὶ ἀπὸ μίαν ἔρευναν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ εὐρωπαϊκὰ ἰδρύματα (Bl. D. de Rougemont, εἰς Bulletin du Centre Européen de la Culture, t. 8, N° 4, 1961, σελὶς 3 ἐπ.). Δίδεται ὁμως εἰς αὐτὴν ἡ ἀφελὴς ἐξήγησις ὅτι τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ σημερινὰ καθεστῶτα θεωροῦνται δεδομένα καὶ συνεπῶς ἐκτὸς συζητήσεως. Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ μετὰ τὴν 4ην γαλλικὴν Δημοκρατίαν. Ἄλλὰ τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν 5ην. Τὰ λεγόμενα ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς προκάλεσε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος Challe εἶναι ἐντελῶς σχετικὰ. Ἐκτὸς ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀπάθεια εἶναι παράγων ἀποτυχίας τῶν κινήματων. Διότι οἱ παρουσιασθέντες διὰ τὴν ἀποτυχίαν ὡς ἐβελονταὶ τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου 1961 εἰς τὸ Παρίσι, νὰ καταταγοῦν ὡς ἐβελονταὶ τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου 1961 εἰς τὸ Παρίσι, περὶ τοὺς τρεῖς χιλιάδας, ἦταν οἱ μισοὶ κομμουνισταὶ καὶ οἱ μισοὶ φίλοι τῶν κινήματων. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν τοὺς ἔδωσαν ὄπλα! Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ πρὸ τοῦ δευτέρου πολέμου ὅταν ἐγραψα εἰς τὸ Notre Temps τὸ ἄρθρον μου περὶ τῶν Jeunes équipes helléniques (1930), μεταφρασθὲν μετὰ τὸν τίτλον «Τὰ νέα ἑλληνικὰ ἐπιτελεῖα» εἰς τὴν «Πειθαρχίαν» (ἔτος 1, ἐδδ. 48, 14 Σεπτεμβρίου 1930). Ἐπεισήμερινα τότε τὴν ἀδιαφορίαν τῶν διανοουμένων διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ κατέληγα εἰς σκοτεινὰ συμπεράσματα Ἐπηκολούθησε ἡ δικτατορία...

Αἱ δημοκρατίαι στεροῦνται πραγματικῆς ὀργανώσεως πολιτικῆς ἀγωγῆς. Τὰ φυλλάδια π.χ. πού κυκλοφοροῦν κατὰ καιροὺς παρ' ἡμῶν περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου εἶναι, κατ' ἀρχὴν, ἄσχετα μετὰ τὸν ἐρεθισμὸν διὰ τὰ κοινὰ πού προϋποθέτει ἡ ἀγωγή αὐτῇ. Ἀποτελοῦν ἢ ἀπλᾶς στατιστικὰς περιγραφὰς τῶν ἰσχυόντων θεσμῶν ἢ εὐχολόγια καὶ συλλογὰς ἠθικῶν ἐπιταγῶν διὰ τὸν πολίτην. Οὔτε τῶν ἠνωμένων Πολιτειῶν τὰ σχετικὰ βιβλία εἶναι ἱκανοποιητικὰ. Εἶναι, ὁμως, σὰν τὴν μέρα μετὰ τὴν νύκτα ἐν σχέσει μετὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ δὴ μετὰ τὰ ἰδικὰ μας. Μόλις ἀνοίξῃς τὸ βιβλίον τῶν J. C. Aldrich καὶ M. A. Markert, We, the Citizens, αἰσθάνεσαι ὅτι εἶσαι εἰς τὴν καθημερινὴν πραγματικότητά. Εἰς ποῖον ἑλληνικὸν βιβλίον ἀγωγῆς τοῦ πολίτου ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον «πῶς νὰ ψηφίζῃς» καὶ τὸ «πῶς

νά πληρώνης τοὺς φόρους σου» καὶ «διατί πρέπει νά πληρώνης τοὺς φόρους σου»; Ὑπάρχει μόνον διδασκαλία περὶ πατρίδος, ἀπειθυνομένη εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νά εἰδῶν μίαν θέσιν διὰ νά ζήσουν καὶ ἐνθυμίζουσα τὰ ἀποφθέγματα τῶν δεκατένων ἐπερὶ σημαίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν νεοσυλλέκτων. Καὶ ἀκόμη, πῶς εἶναι δυνατὸν νά ὑπάρξῃ πολιτικὴ ἀγωγή εἰς ἓνα τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἀπαγορεύεται ἡ διδασκαλία τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας; Τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας σταματοῦν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀθωνος!

*
*
*

Διὰ νά ἐπανεύρωμεν τὸ ἀρχικὸν νῆμα καὶ τὸ θέμα τῆς διεθνούς πολιτικῆς καὶ νά καταλήξωμεν εἰς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἀρχικόν μας ἐρώτημα ὡς εἴπωμεν ὅτι τὸ συμπέρασμα τῆς ἀνασκοπήσεως αὐτῆς εἶναι ὅτι αἱ σταθεραὶ πάγια εἰς τὴν διεθνή πολιτικὴν μιᾶς μεγάλης δυνάμεως εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐπιδιώξεών της. Εἶναι δὲ κυρία ἐπιδιώξις ἡ αὔξησις τῆς ἐπιρροῆς της. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νά μένουν στάσιμοι. Ὅταν δὲν προχωροῦν, ὑποχωροῦν. Ἐνας κυνικὸς θὰ τοὺς παρομοίαιζε μὲ δίκυκλον ποδήλατον ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νά σταθῇ ἀκίνητον μόνον του. Ἡ πρόδοσις τοὺς ἀλλάζει βέβαια ἐκάστοτε μορφήν, εἶναι ὅμως πάντοτε συνυφασμένη μὲ τὴν ἐπιρροὴν εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ «ἐνεργοί». Ἄλλοτε ἡ πρόδοσις συνίσταται εἰς τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν οικονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μακρυνῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν. Ἡ ὑποανάπτυξις εἶναι ἔννοια σχετικὴ, ὑπάρχει πάντοτε ἐν σχέσει μὲ κάτι ἄλλο. Σήμερον στηρίζεται εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν καὶ τὴν πίστιν τῶν ἰδίων αὐτῶν ὑποαναπτύκτων ὅτι ἠμποροῦν νά βασίζωνται εἰς τὴν μεγάλῃν δύναμιν.

Καὶ ἡ πίστις αὐτὴ μόνον εἰς τὴν ἰδεολογικὴν συνέπειαν τῆς πολιτικῆς τῶν «ἐνεργῶν δυνάμεων» ἠμπορεῖ νά θεμελιωθῇ. Συνέπειαν ἐμφανῆ εἰς ἐκείνους πρὸς τοὺς ὁποίους θέλομεν νά ἐξαγάγωμεν τὴν ἰδικὴν μας πίστιν.

Λέγομεν ὅτι ἡ πίστις μας εἶναι ἡ ἐλευθερία. Πρέπει νά τὸ ἀποδεικνύωμεν κάθε ἡμέραν διὰ νά πιστεύσουν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ «τρίτου κόσμου», τοῦ κόσμου τῶν ὑποαναπτύκτων, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι πράγματι ἓνα ἰδανικὸν διὰ τὸ ὅσον ἀξίζει νά θυσιάσουν μερικὰς ἀπὸ τὰς στιλπνὰς μαρμαρυγὰς ποῦ τοὺς ἐμφανίζουν οἱ σημαιοφόροι τῆς δικαιοσύνης. Πρὸ παντός, δὲν πρέπει νά φοβοῦμεθα τὴν ἐλευθερίαν. Βέβαια ἡ συμπίεσις εἰς τὰς μικρὰς χώρας βγάξει ἀπὸ πολλοὺς ποταμοφάλους τὴν διοίκησιν τῶν μεγάλων. Ἄλλὰ πληρώνεται πολὺ ἀκριβῶς ὅστερα. Τὰ ναρκωτικὰ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ μέθοδος θεραπείας τῶν ἀσθενειῶν. Καὶ ἀσθενεῖα εἶναι ἡ παροδικὴ κάμφσις τοῦ ἰδανικοῦ τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποίαν διατρέχομεν. Ὁ δὲ μῦθος τῆς «σταθερότητος» εἶναι πολλὰς φορὰς ἓνα πολὺ κακὸν ναρκωτικόν.

Ἡ ἐλευθερία ὅμως σημαίνει δημοκρατίαν. Ὁ ἐλεύθερος κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νά ζήσῃ ἀρνούμενος τὴν δημοκρατίαν. Οὔτε νά ἐφαρμόσῃ παγίαν καὶ τελεσφόρον διεθνή πολιτικὴν χωρὶς τὴν πίστιν εἰς αὐτήν. Ἄλλοίμονον ἂν τὴν ἀφίση νά παρακμάσῃ καὶ νά λησμονηθῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Πρὸ τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, ἓνας ἀμερικανὸς ἱστορικός, ὁ πατέρας τοῦ σημερινοῦ καθηγητοῦ A. Schlesinger διεξήγαγε μίαν ἔρευναν μεταξὺ τῶν κορυφαίων ἱστορικῶν καὶ ἐπιστημόνων τῶν Ἡν. Πολιτειῶν περὶ τῶν καλύτερων Προέδρων τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας. Σημασίαν δὲν ἔχει διατὶ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἐρωτηθέντων ἐθεώρησε ὡς μεγίστους μὲν κατὰ σειρὰν τὸν Ἀβραάμ Λίνκολν, τὸν Γεώργιον Οὐάσιγκτων, τὸν Φραγκλίνον Ροῦσβελτ, τὸν Τζουάντρω Οὐίλσον, τὸν Θωμᾶν Τζέφφερσον καὶ τὸν Ἀνδρέαν Τζάκσον, «σχεδὸν δὲ μεγάλους» τὸν Θεόδωρον Ροῦσβελτ, τὸν Γκρόβερ Κλέβελαντ, τὸν Τζῶν Ἀνταμς καὶ τὸν Τζαίημς Πόλκ. Σημασίαν ἔχει τὸ διατὶ τοὺς ἐθεώρησε μεγάλους. Ἡ ἐξήγησις πὸ ἐδόθη ἦταν ὅτι εἶχαν τὸ αἶσθημα τῆς ἱστορίας (the sense of history).

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῇ διατὶ καθένας ἀπὸ τοὺς δέκα αὐτοὺς Προέδρους εἶχε εἰς τὴν δεδομένην στιγμὴν τὸ αἶσθημα τῆς ἱστορίας καὶ ἐπῆγε μὲ τὸν δυνατὸν πὸ τοῦ ἐχάρασσε τὸ αἶσθημα αὐτό, προσφέρων ἔτσι εἰς τὸ ἔθνος τοῦ τὴν ἀναπότῃ νὰ ἐκμεταλλευσθῇ τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας διὰ νὰ σταθεροποιήσῃ ἢ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν θέσιν του. Ἄς σημειωθῇ ἓνα μόνον παράδειγμα. Ποία θὰ ἦταν ἡ ἱστορία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ τὸν Λίνκολν καὶ ἔπειτα καὶ ποία θὰ ἦταν ἡ σημερινή τους θέσις ἂν δὲν εἶχε καταργηθῇ ἡ δουλεία, πὸ ἐχρειάσθη, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος; Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀκόμα νὰ ἐξηγηθῇ τί εἶναι αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς κινήσεως τῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία τοῦ Κόσμου ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάρχει. Δὲν ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ὁμοίομορφος πάντοτε, ἀλλὰ εἶναι σαφές ὅτι ὑπάρχει. Καὶ ἡ γνώσις ἀλλὰ καὶ ἡ διαίσθησις ὀδηγεῖ τοὺς ἡγέτας νὰ τὸ βροῦν. Καὶ οἱ Ἕρωες, ἂν ὑπάρχουν, δὲν εἶναι θεόπεμπτοι. Ἄν ἔχουν τὴν διαίσθησιν νὰ ἴδουν καθαρὰ τὸ ἱστορικὸν γίνεσθαι τῆς ἐποχῆς τους, ἂν ἔχουν τὴν μὀρφωσιν — καὶ σήμερα χρειάζεται φεῦ! τὸ στοιχεῖον νὰ δράσουν — διότι καὶ αὐτὸ πάντοτε μὲν, σήμερα δὲ ἰδίως, μὲ τὰ ποικιλόδοθρα ὄργανωμένα πολιτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά σύνολα δὲν εἶναι εὐκολον —, ἂν τέλος ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ἀγωνισθοῦν, θὰ ὀδηγήσουν τὴν κοινὴν γνώμην, μὲ τὴν πειθῶ ἢ μὲ τὴν βίαν, εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν λύσεων πὸ εἶναι μέσα εἰς τὸ ροῦν τῆς ἱστορίας καὶ ἀκόμα θὰ ἠμπορέσουν σὲ ὀρισμένα θρία νὰ ἐπηρεάσουν τὸ ροῦν αὐτόν.

Ἄλλὰ τὸ κάλεσμα τῆς ἱστορίας ἔχει δύο ὀψεις. Τὴν θετικὴν, πὸ συνδέεται μὲ τὴν ἐνόρασιν τοῦ μέλλοντος καὶ τὴν ἀρνητικὴν, πὸ ἀπαιτεῖ τὸ ξερρίζωμα τῶν νεκρῶν ὑπολειμμάτων τοῦ παρελθόντος. Χωρὶς τὴν δευτέραν προσπάθειαν, ἡ πρώτη, τὸ συνηθέστερον, ναυχαγεῖ. Καὶ αὐτὸ τὸ λησμονοῦν πολλὰς φορὰς οἱ ἄνθρωποι, καὶ οἱ Μεγάλοι. Ἐλεγα τὸ 1955: «Ἡ ἱστορία εἶναι μία ιδιότροπη μάγισσα πὸ

τιμωρεί σκληρά εκείνους που δεν άκουνε έγκαιρώς τό κάλεσμά της. Οί εδουαρείς που έχει ο άνθρωπος να διαμορφώσει τά πράγματα σύμφωνα με τά άληθινά συμ- φέροντά του, είναι λίγες και τό συχνότερο που συμβαίνει είναι να τίς χάνη. Δέν ξέρω αν είναι πάντοτε σωστός ο άφορισμός του Αδούστου Κόντ ότι οί «νεκροί μάς κυβερνούν». Δέν θέλω να τόν δεχθώ. Κι' άς προβάινει μπροστά μας σέ κάθε δήμα ή πραγματικότητα του. "Από τήν δραματική κραυγή του Γκαίτε στην «'Αφιέρωση» του Φάουστ που έλεγε : «δ,τι υπάρχει σάν σκιά μακριά μου τό θωρώ, και μόνον δ,τι πέρασε θρίσκειται έμπρός μου ζωντανό», μέχρι τίς τελευταίες έκδηλώσεις τής τουρκικής βαρβαρότητας, όλα δείχνουν πώς οί λαοί και δυστυχώς και οί ήγέται τους δέν ήμπορούν εύκολα να σκοτώσουν τους νεκρούς τους. Και όμως! Η άποστολή τών φωτισμένων ανθρώπων είναι να σκοτώσουν στην ψυχή τους τούς νεκρούς τους, που άφάνισε ή 'Ιστορία. "Όταν δέν τό κάνουν, δέν άκουνε τήν προ- σταγή της και πληρώνουν τήν άνυπακοή». (Βλ. 'Η διεθνής κατάσταση και 'Ενωσις τής Εύρώπης σελ. 3).

Τό δυσάρεστον δια τούς βιαστικούς είναι ότι ή πολιτική αυτή δέν έχει άμε- σην άπόδοσιν. Δέν έμφανίζεται σάν μεγαλοπρεπές μέγαρον ή έργον κοινής ώφε- λείας. Η 'Ιστορία όμως δέν ένθυμείται τούς κατασκευαστάς πυροτεχνημάτων άλλα τούς οικοδόμους αυτοκρατοριών. Μόνη έξαίρεσις είναι ο Βεσπασιανός!

* *

Τό παρελθόν άποδεικνύει τήν ορθότητα αυτών τών συλλογισμών. Τά μεγάλα κινήματα τής 'Ιστορίας, εκείνά που άλλαξαν τήν μορφήν του κό- σμου, είχαν όλα διπλήν θεμελίωσιν. "Απηχούσαν από τήν μίαν μεριά κάποιον βα- θειάν και άναπόφευκτην κίνησιν τής 'Ιστορίας. Αυτήν τήν αισθάνθησαν έκάστοτε οί προνομιούχοι άνθρωποι, οί ήρωες τής σκέψεως ή τής θελήσεως και τήν μετέβα- λον σέ σύνθημα ή τήν αξιοποίησαν ως βίαιην πράξιν. "Ο 'Ισοκράτης και ο Μέγας "Αλέξανδρος ήταν κλασσικά μορφαί αυτών τών περιπτώσεων. "Ο πρώτος έμόρφω- ητο ήγέτης του ένοποιημένου κόσμου, ή αθηναϊκή δημοκρατία ή ο Μακεδών. «'Ούτε γάρ ειρήνην οίον τε θεαίαν άγαγειν ήν μη κοινή τοίς βαρβάρους πολεμή- σωμεν, ούθ' δμονοήσαι τούς "Ελληνας πριν αν και τάς ώφελείας έκ τών αυτών και τούς κινδύνους πρός τούς αυτούς ποιησώμεθα» (Πανηγυρικός, 173) και εις τήν «'Ελένην» (67—68) : «Εύρήσομεν γάρ τούς "Ελληνας δι' αυτήν (τήν 'Ελένην) όμο- νοήσαντας και κοινήν στρατείαν επί τούς βαρβάρους ποιησαμένους και τότε πρώτον τήν Εύρώπην τής 'Ασίας τράπαιον στήσασαν». "Ο δεύτερος συνεχίζων τό έργον του Φιλίππου τήν μετέβαλε σέ βίαιην πράξιν. Τό έργον του "Αλεξάνδρου είναι έργον ένοποιήσεως. Η άφετηρία του είναι ή ένοποίησις του έλληνισμού. "Αλλά τά στενά θρια τής πρώτης αυτής φάσεως έγκαταλείπονται γρήγορα, δια να κυριαρχήση εις τήν σκέψιν του κατακτητού ή ιδέα τής ένοποιήσεως του έλληνικού και του περσι- κού κόσμου. Καί, ποίος γνωρίζει ποίος άλλης ένοποιήσεως ή ειχόν θά κατελάμ- θανε τήν ψυχήν του αν ο θάνατος δέν τόν κατέφθαγε εις Βαβυλώνα! "Ας μη λη- σιμονομεν ότι εις τά χρόνια του "Αλεξάνδρου μόνον ο περσικός πολιτισμός, αντί- στοιχος του έλληνικού, ήταν γνωστός. Καί ότι μόνον άφου έφθασε εις τήν 'Ινδίαν

και εξ αιτίας της κατακτήσεως του έγιναν αμοιβαίως γνωστοί οι τρεις μεγάλοι βασικά διαφορετικοί πολιτισμοί της προχριστιανικής χιλιετηρίδος, ο ελληνικός, ο Ινδικός και ο κινεζικός. Είς τον τελευταίον ο ελληνικός πολιτισμός έγινε γνωστός από τα έλληνότροπα ξόανα του Βούδδα που εισήγαγον οι βουδδιστὰι διδάσκαλοι: είς την περιοχήν του μετά την αλεξανδρινήν κατάκτησιν. Και ήρχισε έτσι το μεγάλο συγκρητικόν κίνημα που λειτουργεί είς τον θρησκευτικόν τομέα μέχρι των ήμερών μας. Στα δύο αυτά στάδια της δημιουργίας της Ιστορίας, που και τα δύο έχουν την σημασίαν τους, λείπει ένα στοιχείον που να τα ένώνη και να τα συνθέτη. Το σύνθημα δέν γίνεται βίαιη πράξις όταν κατακτήση την ψυχήν των λαών. Ούτε ή δημιουργία είναι ανάγκη να γίνη βίαιη και αναγκαστική, όταν έχει βλαστήσει και θεριέψει το δένδρον της κοινής γνώμης. Και κοινή γνώμη υπάρχει πάντοτε στις κοινωνίες και τις πιό πρωτόγονες. Γι' αυτό το δεύτερον στοιχείον, που έθεμελίωσε τα μεγάλα κινήματα της Ιστορίας ήταν ακριβώς έργον της κοινής γνώμης, ή καθολική αποδοχή. Τίποτε δέν έστηρίχθη ποτέ στην βία και μόνη. Η βία εδημιούργησε Ιστορίαν όταν ήταν σύμφωνη με τον ρουόν της εξέλιξεως. Ύπηρεσε πολλές φορές το αρχικόν κίνητρον. Δέν έμεινε όμως τίποτε από τις δημιουργίες της όταν επήγε κατά του ρεύματος, δηλαδή όταν, εκ των υστέρων έστω, δέν υπήρξε ή καθολική αποδοχή, όχι της βίας καθ' έαυτήν, γιατί αυτό δέν γίνεται—ή βία και ή καθολική αποδοχή είναι αντιφατικές έννοιες—άλλά των έργων της ως συναρτήσεων της Ιστορικής ανάγκης.

Είναι μακράν από την σκέψιν μου ή ιδέα να εξετάσω και πολύ περισσότερον να εξαντλήσω το θέμα του ρόλου της βίας είς το Ιστορικόν γίγνεσθαι. Η βία ως εκδήλωσις της δράσεως των ανθρώπων είναι: ένα αντικειμενικόν γεγονός. Η διαπίστωσις αυτή απαλάσσει πρώτον από την ανάγκην της αναζητήσεως των αιτίων της υπάρξεως της βίας, αιτίων ψυχολογικών, κοινωνιολογικών, πολιτικών ή άλλων. Αλλά και θέτει, δεύτερον, εκτός της παρούσης αναπτύξεως το ζήτημα της κριτικής της βίας. Η κριτική αυτή δέν είναι εύκολον να εύρη ιδεολογικόν θεμελίωμα. Κάθε ιδεολογία κατακρίνει την βίαν της αντιπάλου ιδεολογίας. Και αυτή ή δημοκρατία καταφεύγει πολλάκις είς την βίαν δια να άμυνθή. Και κάποτε υφίσταται την βίαν ή ίδια έν όνόματι των άρχων της ή της ανάγκης της άμύνης της. Ο Γάλλος πρωθυπουργός δέν εδήλωσε είς τας 25 'Απριλίου 1961 κατά το κίνημα των τεσσάρων στρατηγών της 'Αλγερίας, είς την Έθνοσυνέλευσιν προς γενικόν σκάνδαλον ότι «ή παρανομία κάποτε δέν ήμπορεί να αντιμετωπισθή παρά με την παρανομίαν»: Η βία ως κοινωνικόν φαινόμενον είναι ουδέτερη. Μαθηται του Σορέλ υπήρξαν και ο Λένιν και ο Μουσσολίνι. Το θέμα είναι να άνεύρωμεν, όχι ποτε υπάρξει βία, ούτε ποτε είναι: τυχόν δικαιολογημένη, αλλά ποτε είναι δημιουργική, ποτε δηλαδή άφινει αποτελέσματα. Η βία είς τας σκέψεις αυτάς κρίνεται ως μέθοδος. Και ή μόνη αξιολογική κρίσις έναντι της συνίσταται είς την διαπίστωσιν ότι όταν το ρεύμα της Ιστορίας ώθει προς μίαν κατεύθυνσιν τους λαούς ή εσχάτη μέθοδος εκπληρώσεως του σκοπού του είναι ή βία, πράγμα που συνήθως δέν αντιλαμβάνονται αι ήγετιναι τάξεις των παρακμαζουσών κοινωνιών, οι οποίαι συνηθέστατα δέν είναι έναντίον της βίας, αλλά την κινούν άφελώς αντίθετα προς τον ρουόν της Ιστορίας. Και, φυσικά, είναι τα πρώτα θύματα της άμβλυωπίας τους.

Νομίζω πώς εκεί τοποθετείται τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἀξιολογήσεως τῆς βίας ὡς παράγοντος τῆς ἱστορίας. Γιατί δὲν μπορούμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξίν τῆς καὶ τὴν σημασίαν τῆς. Καὶ ἀκόμη, νομίζω ὅτι τὸ νόημα τοῦ δόγματος τοῦ Μακιαβέλλι, πὺ ἔχει τὴ ἀτυχίαν νὰ πρξεηγεῖται διαρκῶς, τοῦ δόγματος «κυβερνᾶν ἐστὶ πείθειν», εἶναι αὐτό. Δὲν εἶναι ἡ ἐξαπάτησις τοῦ κοινοῦ καὶ ἡ δημιουργία ψευδῶν ἐντυπώσεων περὶ τῆς ἰκανότητος ἢ τῶν ἔργων τῶν ἀρχόντων. Αὐτὲς οἱ ἐντυπώσεις μπορούν νὰ παρασύρουν εἰς τὰ σύγχρονα κράτη μία ἢ δύο φορές τῆς ἐκλογεῖς καὶ νὰ ἐπιτρέψουν στοὺς ἀρχοντας νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν νομῆν τῆς ἐξουσίας, ἐπὶ κάποιον διάστημα, δὲν εἶναι ὁμοίως αὐτὸ τὸ κυβερνᾶν. Κυβερνᾶν εἶναι τὸ δημιουργεῖν ἐπάνω εἰς τὰ ἀχνάρια τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης. Καὶ ὅταν ὁ Μακιαβέλλι λέγει ὅτι τὸ «κυβερνᾶν ἐστὶ πείθειν» ἔννοει αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ νὰ κατορθῶνουν οἱ ἀρχοντες νὰ φωτίζουν τὸν λαὸν γιὰ τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας καὶ τὸν ρόλον τὸν δικόν του μέσα εἰς τὴν κίνησιν αὐτήν. Εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἔργον ποὺ κάμνουν νὰ εἶναι χρήσιμον, νὰ συντελῆ στὸ μεγαλεῖον τοῦ τόπου τους, νὰ θεμελιώσῃ ἕνα καλύτερον μέλλον καὶ νὰ μένη ἔτσι στὴν ἱστορίαν ποὺ εἶναι τὸ τρομερώτερον χωνευτήριον τῶν ἀνθρώπων, τῶν πράξεών τους καὶ τῆς μνήμης τους.

Ἔτσι ὁμοίως ἡ βία καὶ ἡ καθολικὴ ἀποδοχὴ συγχέονται. Καὶ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα δὲν εἶναι μὲν καθόλου εὐχάριστον γιὰ ἐμᾶς ποὺ πιστεύομεν εἰς τὴν ἀρθότητα τῆς δημοκρατικῆς διαδικασίας καὶ νομίζομεν ὅτι ἡ βία πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τοὺς γενεσιουργοὺς λόγους τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἡ δημοκρατία, εἶναι ὁμοίως σύμφωνον μὲ τὰ πράγματα. Γιατί καὶ ἡ βία, εἰς πείσμα τῆς πίστεώς μας, παίξει τὸν ρόλον τῆς— καὶ τὸ βλέπομεν κάθε μέρα— καὶ ἡ σημασία τῆς, ὅταν ἐπιταχύνῃ τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας εἶναι ἀποφασιστικὴ γιὰτὶ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχει τὴν καθολικὴν ἀποδοχὴν εἰς τὴν στιγμήν τῆς δημιουργίας, τὴν ἔχει τὴν ἐπομένῃ αὐτῆς. Αἱ γενεαὶ ποὺ διεδέχθησαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐσταμάτησαν εἰς τὴν βίαν καὶ τὰς πράξεις τρομοκρατίας ποὺ τὰς συνώδευσαν, ἀλλ' ἀπεδέχθησαν τὰς δημιουργίας των. Πρᾶγμα τὸ ὅποσον δεχόμεθα ὅλοι διὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἀλλὰ δὲν θέλομεν νὰ δεχθῶμεν διὰ τὴν ρωσικὴν διότι εἴμαστε ἀκόμη πολὺ κοντὰ καὶ διότι πολλὰς φορές αἱ ἡγετικαὶ τάξεις δὲν θέλουν νὰ βλέπουν τὴν ἀλήθειαν. Τουναντίον ἡ δικτατορία τοῦ Φράνκο καὶ ἡ δικτατορία τοῦ Σαλαζάρ, ποὺ εἶναι ἀντίθετες μὲ τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας, ὅσο περᾶ ὁ καιρὸς τόσον καὶ ὀλιγώτερον καθολικὴν ἀποδοχὴν ἔχουν. Τοῦτο δὲ δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ δύο αὐταὶ δικτατορίαι εἶναι πολιτικῶς δεξιάι. Πολιτικῶς δεξιὸν εἶναι καὶ τὸ καθεστὼς τοῦ Στρατηγοῦ Ντὲ Γκὼλ, εἶναι ὁμοίως μέσα εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Ὁ Φράνκο καὶ ὁ Σαλαζάρ θέλουν νὰ ξαναγυρίσουν πίσω τὸ πατάμι...

Τὰς σκέψεις αὐτὰς μοῦ ἐπροκάλεσε ἡ ἀναζήτησις τῆς σημερινῆς θέσεως τοῦ προβλήματος τῆς Εὐρώπης ποὺ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐξετασθῇ σήμερα παρὰ ὅσων ἔνας κρικός τοῦ προβλήματος τῆς ἐξελίξεως τοῦ συγχρόνου κόσμου.

* *

Ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν σύγχρονον ἱστορικὸν κίνημα. Ὅχι πὺ εἶναι σημερινόν. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι πολλὰς φορές

ἐτέθη τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως ἢ τῆς κατατμήσεως τῶν μεγάλων γεωγραφικῶν ἐνοτήτων. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἡ Ἱστορία ἐπαληθεύει τὴν ἐπαναστατικὴν—τόσον ἐπαναστατικὴν ἄλλωστε, ὥστε νὰ συμπίπτῃ σχεδὸν μὲ τὴν Βίβλον—θεωρίαν τοῦ σύμπαντος τοῦ ἄγγλου ἀστρονόμου κ. Martin Ryle, Καθηγητοῦ τῆς Ραδιοαστροφυσικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καϊμπριτζ. Ἡ θεωρία αὕτη ὑποστηρίζει ὅτι τὸ σύμπαν ξαναδημιουργεῖται κάθε κάμποσα δισεκατομμύρια χρόνια ἀπὸ τὴν διάσπασιν ἐνδὸς κεντρικοῦ πυρῆνος ὕλης ποῦ διαμορφώνεται σὲ χιλιάδες γαλαξίες, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνονται συνεχῶς μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα μέχρι ἐνδὸς σημείου, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐπιστρέφουν πίσω διὰ νὰ καταστραφῶν σὲ μίαν πύρινην ἔνωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θὰ ἐπέλθῃ πάλιν ἡ διάσπασις, δηλαδὴ ἡ νέα δημιουργία.

Μεταξὺ συνεχοῦς καὶ ἀσυνεχοῦς, μεταξὺ τῆς δημοκρατικῆς κατατμήσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐνότητος, ἐκυμάνθη ὁ κόσμος τὸν ὅποιον καλοῦμεν πολιτισμένον, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερον. Ἄλλοτε τὸ αἶσθημα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἄλλοτε ἡ ἀνάγκη τῆς προστασίας διὰ τῆς ἀναχωνεύσεως εἰς ἓνα εὐρύτερον σύνολον ἐκινούσε τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν ἢ τὰ θήματα τῆς ἱστορίας. Καὶ ἂν βασικὴ μορφή τῆς ἐξελίξεως, ὄχι μόνον τῆς πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς, ποῦ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς πρώτης, εἶναι ἡ πορεία ἀπὸ τὰς φατρίες εἰς τὰς αὐτοκρατορίας διὰ τῶν βασιλείων (de clans aux empires), ὅπως τὴν ἐξωγράφισαν τόσον ὠραῖα ὁ Moret καὶ ὁ Davy, ἢ ἐξέλιξις αὕτη δὲν εἶναι οὔτε συνεχῆς οὔτε ὁμοιόμορφη. Ὑπάρχουν στιγμαὶ ἐναλλαγῆς ποῦ φαίνονται πὼς κόβουν τὸ νῆμα. Μὰ τὸ ποτάμι τρέχει κάτω ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ ξαναθαίνει πιδ πέρα σὰν καινούργια πηγῆ.

Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν—γιὰ νὰ μὴν κάνουμε μακρυνὲς ἀναδρομὰς στὴν ἱστορία, ἃς ὀρίσουμε τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἀπὸ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐδῶθε—τὸ νῆμα ἐφάνη πὼς ἐκόπη μὲ τὸ φούντωμα τῶν ἐθνικισμῶν, δηλαδὴ τῆς προβολῆς κάθε ἐθνότητος ὡς ἀνεξάρτητης ἐννοίας ποῦ ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀποκτήσῃ καθολικὰ αὐτόνομη ὑπαρξιν. Μετὰ τὰς ἀκρότητας τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀπεκρούσθησαν καὶ αὐταὶ αἱ προτάσεις ὀργανώσεως τοῦ κόσμου εἰς ὁμόσπονδον ἔνωσιν, διότι ἐθεωρήθη ὅτι πρέπει νὰ δημιουργηθῆ ἓνα παγκόσμιον ἑνιαῖον κράτος, καὶ πρὶν ἀκόμη ὑπάρξῃ καλὰ—καλὰ ἢ σύγχρονος ἔννοια τῆς ἐθνότητος, ἐγεννήθη ἀπὸ τὰς περιστάσεις καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ἐξαπλώσεως τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνάγκην αὐτοσυντηρήσεως, καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἑθρῶν τῆς, εἰς τὴν ἰδίαν τὴν Γαλλίαν ἓνα κύμα ἐθνικοῦ ἐγωισμοῦ ποῦ ἐπετάχυνε τὴν θεμελίωσιν εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς ὑποβάθρων ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ποῦ αὐτὸς καὶ ὄχι αἱ ἀρχαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὑπέσκαψαν, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, τὰ θεμέλια τῶν εὐρωπαϊκῶν θρόνων καὶ ἐκρήμνισαν τὰς ἀνεθνικὰς αὐτοκρατορίας. Ὅταν ὁ Γκαῖτε περυστάμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλμῦ ἤκουσε διὰ πρώτην φοράν τὴν γαλλικὴν κραυγὴν «ζήτω τὸ Ἔθνος» ἀνετλήθη ὅτι ἤρχισε μίαν νέα περίοδον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Γιατί ἡ κραυγὴ αὕτη δὲν ἐσήμαινε ὅπως λέγει ὁ Rougemont «ζήτω ἡ χώρα μου», ἀλλὰ «ζήτω σὰ ἰδανικὰ διὰ τὰ ὁποῖα πολεμῶ». Καὶ ἃς μὴ λησμονῆται ἡ φράσις τοῦ Ἐγέλου: «Τὰ ἔθνη, σπαρσάσθη ἀπὸ τὰς διαιρέσεις τῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀποκοτῶν μὲ τὸν ἐξωτερικὸν πόλεμον τὴν ἐσωτερικὴν σταθερότητα».

Τὸ χαρακτηριστικώτερον τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τοῦ δρασμοῦ τῶν ἰδεῶν εἶναι ὅτι

οι ίδιοι άνθρωποι κυμαίνονται μεταξύ αντιφατικών πεποιθήσεων. Τουτό άλλωστε είναι φαινόμενον παγκόσμιον και αιώνιον. Δέν είναι παραδοξολόγημα τὸ λεχθέν ὅτι τὰ σκραντατέσσαρα ἑκατομμύρια γάλλοι ἀποτελοῦν ὀγδοηκτοκτὼ ἑκατομμύρια πολίτας! Εἰς τὰς ἐποχὰς τοῦ κορεσμοῦ καὶ τῆς ἀπαθείας τὸ φαινόμενον εἶναι ἐμφανέστερον. Τί ἄλλο σημαίνει ἡ ἔννοια τοῦ «ρεύματος» εἰς τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν; Οἱ πολῖται κυμαίνονται. Καὶ ὅσον μεγαλύτηρ εἶναι ἡ γωνία τῆς διακυμάνσεως τόσο χειρότερα διὰ τὸν τόπον. Διότι τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀπογοήτευσις εἶναι τόσο μεγάλη ὥστε χάνεται ἡ ἔννοια τῆς συγκρίσεως μεταξὺ καλοῦ καὶ καλυτέρου, ἢ μᾶλλον κακοῦ καὶ χειροτέρου καὶ ἐπιζητεῖται ἡ καλυτέρευσις διὰ τοῦ κακοῦ. Ὁ Φίχτε εἶναι ἕνα παράδειγμα τῆς περιπτώσεως αὐτῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ἀπολογίαν τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τὴν «Ἐλευθερίαν τῆς Σκέψεως» του, φθάνει εἰς τὴν προτίμησιν πρὸς τὸ κλειστόν σχεδὸν σοσιαλιστικὸν κράτος μετὰ τὸ «Ἐμπορικὸν Κράτος», διὰ τὴν ἐξέσπασιν εἰς ἕνα ἀκρατικὸν ἀποστολικὸν ἔθνικισμὸν, ποῦ ἀποτελεῖ ἄλλωστε τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνικιστικοῦ παροξισμοῦ, μετὰ τὸν «Λόγον τοῦ πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος».

Ὁ ἔθνικισμὸς, ὅπως ὅλα τὰ δόγματα, ἠμπορεῖ νὰ προσλάβῃ ποικίλην ἔκτασιν καὶ στατικά, ἰδίως ὅμως δυναμικά. Στατικά κινεῖται ἀπὸ τὴν κοινότητα ἕως τὴν ὁμοσπονδίαν. Δυναμικὰ ἀπὸ τὸν συγκεντρωτισμὸν ἕως τὸν ἱμπεριαλισμὸν καὶ τὴν ἀποικιοκρατίαν. Ἔτσι, σήμερον βλέπομεν νὰ ἐπιναλαμβάνεται μετὰ τὸν τρίτον κόσμον τὸ φαινόμενον ποῦ ἐγγνώρισε ἡ Ἰστορία μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν. Τὸ φούντωμα τοῦ ἔθνικισμοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν εἶναι, εἰς τὴν πρώτην τοῦ μορφῆν, ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἀποικιοκρατίας. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ εἶναι ἀπλούστεροι καὶ πρὸ καθυστερημένων τοῦ γι' αὐτὸ καὶ τὰ αἷτια τῆς ἐξεγερσεως τους εἶναι ἀπλά. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν τοῦ 19ου αἰῶνος ἦταν πρὸς περίπλοκα, καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐπεξεργασία τῶν λαῶν ἦταν καθύπερθε καὶ γιὰ τὴν ὑπῆρχαν οἱ μεγάλες δημιουργίαι τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἡ ἀνέλιξις ὑπῆρξε ἀνάλογη. Ὁ ἔθνικισμὸς εἰς τὴν πρώτην τοῦ φάσιν ὠδήγησε εἰς τὴν κατὰ τμησιν. Τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Βελγικὴν Κογχὴν ἠμπορεῖ νὰ ὁφείλωνται καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα αἷτια καὶ ἰδίως εἰς τὴν πονηρὰν παρέμβασιν τῶν πρώην κυρίων ἢ εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν σοβιετικῶν, οἱ ὅποιοι παντοῦ ἐπιδιώκουν νὰ ἐκμεταλλεθοῦν τὰ ἔθνικιστικὰ κινήματα ὅπως τὰ ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Γάλλοι, φορεῖς τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως τους, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ὅλα ὅμως αὐταὶ αἱ ἐπιδράσεις καὶ αἱ ἐκμεταλλεύσεις δὲν θὰ εἶχαν τὴν σημασίαν ποῦ ἀπέκτησαν ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ φυλετικὴ διαφοροποίησις τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ὀνομάζομεν Κογχὴν, ἀλλ' οἱ αὐτόχθονες τὴν ἀποκαλοῦν μετὰ διάφορα ὀνόματα, ἀναλόγως τῶν διαφόρων περιφερειῶν. Ἡ ἐνοποιητικὴ δρᾶσις τῶν Βέλγων ἔφθασε μόνον μέχρι τῆς ἐξαφάνισεως τῶν προσωπικῶν ἢ οἰκογενειακῶν φεοῦδων, ἀναλόγως τῶν εἰς πολιτικὸν πλάσιον λειτουργουσῶν ἰταλικῶν δημοκρατικῶν ἢ γερμανικῶν δουκᾶτων τοῦ μεσαιῶνος, διὰ τῆς δημιουργίας κάποιας ἐπαρχιακῆς νοσοτροπίας, δὲν ἐπροχώρησεν ὅμως εἰς τὴν ἐνότητα. Τὸ βλέπομεν ἀπὸ τὴν ἀπειραριθμίαν τῶν κρατῶν τῆς Ἀφρικῆς, ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἀκόμη διάλυσιν τῆς Ὁμοσπονδίας τοῦ Μαλί. Μετὰ τὴν κατὰ τμησιν ἀρχίζει ἡ προσπάθεια τῆς ἐνοποιήσεως. Εἰς τὴν Ἰνδίαν ἐξεδηλώθη ταχὺ

τερα από παντού άλλου. Και τούτο διότι και η πρώτη κυρίαρχος δύναμις, η Μεγάλη Βρεταννία, δεν συνέλαβε το σχέδιον της μεγάλης διανομής, περιορισθείσα μόνον εις την διχοτόμησιν μεταξύ Ἰνδίας καὶ Πακιστάν—ἡ Μεγάλη Βρεταννία ἔχει πάντοτε τὴν πολιτικὴν τῆς διχοτομήσεως, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ περισσότερον συμφεύουσα εἰς αὐτήν, διότι καὶ ἡ μεγάλη κατάρτησις δημιουργεῖ συνθήκας ἐκφυγούσας ἀπὸ τὸν ἔλεγχόν της—ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἡγήτις τάξις τῆς χώρας καὶ ἰδίως ὁ Νεχρὸς ἐπήδησε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἐξελιξέως καὶ ἐξεβίασε διὰ τῆς ὁμοσπονδιώσεως κατὰ μεγάλας περιοχὰς τὴν βαθμιαίαν ἐξαφάνισιν τῶν μικρῶν ἀρχόντων, τῶν διαφόρων μαχαραγιαδῶν, πράγμα πού ἴσως δὲν εἶχε προβλέψει οὔτε ἡ Μεγάλη Βρεταννία. Ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τὴν ὄθησιν τοῦ Νάσερ τὸ ἴδιον ἐπέδιδξε διὰ τὸν Ἀραβικὸν κόσμον, ἄλλο ἂν δὲν ἐπέτυχε παρὰ μόνον τὴν ἔνωσιν μετὰ τὴν Συρίαν. Τὸ δὲ ρεαλιστικὸν ὄνειρον καὶ τοῦ Μπουργκίμπα καὶ τῶν Βασιλέων τοῦ Μαρόκου ἦτο καὶ εἶναι ἡ ὁμοσπονδία τοῦ Μαγκρέμπ,—τῆς χώρας τοῦ ἡλιοβασιλέματος, ὅπως εἶναι ἡ μετάφραξις του—ἡ ἔνωσις δηλαδὴ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς εἰς ὁμοσπονδον σύνολον.

Τὰ παραδείγματα, διὰ τὸν προσηκτικὸν μελετητὴν εἶναι ἄπειρα. Μέσα εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν προσπάθειαν τοῦ μεγάλου Ἑλληνοῦ, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τέσσαρας πραγματικοὺς ἡγήτας τοῦ ἐλευθέρου Ἑθνους—οἱ ἄλλοι εἶναι ὁ Καποδίστριας, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Βενιζέλος—τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου, δραματισθέντος τὴν ἔνωσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Μέσα εἰς τὸ πλαίσιον αὐτῆς τῆς κινήσεως τῆς Ἱστορίας πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ προσπάθεια τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης.

Βέβαια κάθε ἐνωτικὴ προσπάθεια στηρίζεται σὲ διαφορετικὰς βάσεις, ἔχει διαφορετικὰς προϋποθέσεις καὶ συναντᾷ διαφορετικὰς δυσκολίας. Σὲ πολλὰς ὁ ἐθνικισμὸς εἶναι ἡ βάση. Ἐνας ἐθνικισμὸς διευρυνόμενος καὶ περιλαμβάνων θρία πλάττερα ἀπὸ τὴν ἔνοιαν τοῦ ἔθνους. Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς Ἀραβικῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ Μαγκρέμπ, πού στηρίζονται εἰς τὴν ἔνοιαν τῆς φυλῆς, τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας. Δὲν εἶναι, λοιπόν, σωστὸν νὰ λέμε ὅτι ὁ Ἑθνικισμὸς, μετὰ κεφαλαίον ἔψιλον, εἶναι πάντοτε ἐχθρὸς τῆς ἐνότητος. Ἐχθρὸς εἶναι δταν κινῆται ἀπὸ μίαν πατριδολατρικὴν παράδοσιν πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπομόνωσιν, ὅπως συνέβη μετὰ τὴν Ἑλλάδα πολλὰς φορές, ἢ ἀπὸ μίαν συνείδησιν φυλετικῆς ἀνωτερότητας, ὅπως συνέβη μετὰ τοὺς Βρεταννοὺς πρῶτα καὶ τοὺς Γερμανοὺς ὕστερα, πού ὁδηγεῖ εἰς τὸν Ἱμπεριαλισμὸν, ἢ ἀπὸ μίαν βουλιαμίαν οικονομικῶν ὠφελιμάτων πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν κακὴν ἀποικιοκρατίαν, ὅπως συνέβη μετὰ τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ἢ ἀκόμη ἀπὸ ἕνα σύμπλεγμα κατωτερότητας πού φέρει πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς διαφημίσεως καὶ τοῦ πομπώδους μεγαλείου, ὅπως ἔγινε μετὰ τὴν Ἰταλίαν, ἢ τέλος ἀπὸ συνείδησιν μιᾶς παγκοσμίου ἀποστολῆς συνυφαινομένης καὶ μετὰ τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ὅπως ἔγινε μετὰ τὴν Γαλλίαν. Οἱ ἐθνικισμοὶ αὐτῶν τῶν τελευταίων μορφῶν ὁδηγοῦν εἰς τὴν βίαν. Εἶναι ὅμως μέσα εἰς τὴν ἔνοιαν τῆς ἐνότητος, εἶναι εἰς τὸ ρεῦμα τῆς κινήσεως τῆς Ἱστορίας. Τουλᾶχιστον, ἔτσι εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν τους. Διότι ἀπομακρύνονται ταχέως ἀπὸ αὐτήν, ἀφοῦ δὲν καταλήγουν εἰς τὴν ἐνότητα, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξουσίασιν τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους. Καὶ τούτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸ ρεῦμα τῆς Ἱστορίας. Ἔτσι εἶδομεν τὰς αὐτοκρατορίας τοῦ 19ου

καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος νὰ διακλύωνται μέσα εἰς τὰ χέρια τῶν ἡγετῶν τους.

* * *

Ἐλέχθη ἤδη ἡ μεγάλη λέξις. Ἡ ἐξουσίασις τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους. Εἶναι τὸ μεγάλο στοιχεῖον ποὺ συνδέει ἢ μάλλον ποὺ ἀποσυνδέει τὴν τάσιν τῆς ἐνότητος μὲ τὸ ἱστορικὸν γίνεσθαι. Διότι, νομίζω ὅτι μέσα εἰς αὐτὸ ποὺ ἀπεκαλέσαμεν ροὺν τῆς ἱστορίας ὑπάρχει καὶ αὐτὸ τὸ πρόσθετον ἀρνητικὸν στοιχεῖον, ἢ ἀρνησις τῆς ὑποταγῆς τῶν πολλῶν εἰς τοὺς ὀλίγους. Εἶναι ἡ ἐξουσίασις αὐτὴ ὑπόλειμμα τοῦ παρελθόντος καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ξεπερασθῇ. Ὅπως εἶπα παραπάνω, εἶναι ἕνας ἀκόμη νεκρὸς γιὰ θάψιμο. Ἡ ὑποταγή, ἡ ἐξουσίασις αὐτὴ, ἔχει πολλὰ ὀνόματα ἀναλόγως μὲ τὴν πλευρὰν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξετάζεται, λέγεται κατὰ κτησις, ἀποικία, πολιτικὴ ὀλιγαρχία ἢ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπων, ἔχει ὅμως πάντοτε ἕνα χαρακτηριστικόν, ὅτι συγκρούεται πρὸς τὸ σύγχρονον πνεῦμα. Ἡ ἐξουσίασις αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν βίαν. Ὅπως εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ βία εἶναι πολλὰς φορὰς μία μορφή τῆς παρεμβάσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἐπιτάχυσιν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. Εἶναι ὅμως μόνον μέθοδος, ποὺ καταλήγει ἢ εἰς νέας μορφάς, ἂν ἡ δημιουργουμένη βιαίως κατάστασις τύχῃ ἐκ τῶν ὑστέρων τῆς καθολικῆς ἀναγνωρίσεως—καὶ ἐλέχθη γιὰ τὴν θὰ γίνῃ αὐτὸ—ἢ εἰς καταστάσεις ἐκμεταλλεύσεως τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, ὅποτε θὰ ἐκφυλισθῇ καὶ θὰ ἀνατραπῇ. Ἡ ἐξουσίασις εἶναι σκοπός. Εἶναι ὀριστικὴ μορφή—πλαίσιον σχέσεων μεταξὺ λαῶν καὶ ἀνθρώπων. Ἡ ἐξουσίασις μπορεῖ νὰ ἀποφευχθῇ γιὰ τὴν εἶναι μόνιμον φαινόμενον καὶ εἶναι ἕξω ἀπὸ τὸν ροὺν τῆς ἱστορίας. Ἡ βία δὲν εἶναι εὐκόλῳ νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τοὺς παράγοντας τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ὅσον καὶ ἂν καταδικάζεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος. Εἰς τὴν ζῶν πάντοτε ὑπάρχει κάποια μορφή βίας. Καὶ ἐξ ἀντιθέτου, εἶναι αἰώνιον τὸ δόγμα τοῦ Κικέρωνος εἰς τὸ ὅποσον στηρίζεται ἡ ἴδια ἡ κοινωνικὴ συμβίωσις: *Vim vi repellere, omnes leges omniaque jura permittunt*. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις ποὺ οἱ πιδ φιλελεύθεροι ἀνθρώποι καταφεύγουν στὴν βία γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν, μὲ τὴν καθολικὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνάγκης τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας καταστάσεως, στὴν κατάστασιν αὐτὴν ποὺ μὲ δημοκρατικὰ μέσα, μὲ τὰ μέσα τῆς δικῆς τους προτιμήσεως δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο. Μήπως αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἔσω-τερικὸν δράμα τοῦ Στρατηγοῦ Ντὲ Γκῶλ :

Μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῶν σκέψεων αὐτῶν, δὲν θὰ ἦτο, νομίζω, παρακινδυνευμένον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἂν σήμερα μία δύναμις ἤμποροῦσε μὲ τὴν βίαν νὰ ἐνόσῃ καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὴν Ἠνωμένην Εὐρώπην, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, ἔταν θὰ περνοῦσαν τὰ πρῶτα συνθήματα καὶ οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι, ἢ καθολικὴ ἀναγνώρισίς θὰ ἐπῆρχετο, ἐφ' ὅσον βέβαια δὲν θὰ ἐγένετο ὅτι εἶδαμε πὺς ἔγινε στίς ἀποικίαις, ἢ οἰκονομικὴ, δηλαδὴ, ἐξουσίασις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, ὅποτε θὰ ἐκινεῖτο κατ' ἀντίστροφον, διασπαστικὸν τρόπον ὁ ρυθμὸς τῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Εἰς ὅλας τὰς κινήσεις τῆς ἱστορίας ὑπάρχουν ἀντίρροπα ρεύματα, ἐμπόδια ποὺ ἢ προκαλοῦν τὴν βίαιην συντριβὴν τους—ὅπως ἔγινε μὲ τὰς μεγάλας ἐπαναστάσεις—ἢ σπᾶνε γιὰ μερικὰ χρόνια τὸν κύκλον τῆς ἐξελιξέως —ὅπως ἔκαμαν οἱ

πολλά κράτη αἱ ἀντιδραστικαὶ ἰδέαι τὰς ὁποίας ἐφούντωσε καὶ διώγκωσε ὁ κομμουνιστικὸς κίνδυνος ποὺ ἐγίνετο ἐναργῆς μὲ τὰς ἀναρχικὰς τοῦ ἀθλιότητος—ἢ προκαλοῦν συνειδητοποιήσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὰς μάζας καὶ εἰς τοὺς ἡγέτας τους. Ἡ τελευταία περίπτωσις εἶναι ἡ ἰδεωδῆς διότι εἶναι καὶ ἡ μορφή τῆς δημοκρατικῆς διαδικασίας.

Καὶ αὐτῆς ἐκδήλωσις εἶναι ἡ ζύμωσις ποὺ γίνεται σήμερα εἰς τὸν κόσμον ἐν σχέσει μὲ τὴν ἔνωσιν τῆς Εὐρώπης.

Ἴσως ὅμως θὰ ἔπρεπε, πρὶν ἐξετάσωμεν τὴν ζύμωσιν αὐτὴν νὰ δώσωμεν μίαν ἐξήγησιν εἰς τὴν θεαίωσιν ποὺ λέμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ὄχι μόνον σήμερα, μὰ ἀπὸ τότε ποὺ ἤρχισε μετὰ τὸν πόλεμον ἡ κίνησις τῆς ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης, ἐξήγησιν τοῦ διατι αὐτῆ εἶναι μέσα εἰς τὸ ρεῦμα τῆς Ἱστορίας. Διατί δηλαδὴ εἶναι ἀναπόφευκτη καὶ συνεπῶς διατί ἂν δὲν γίνῃ μὲ τὶς ἰδέες τοῦ καιροῦ μας—ποὺ εἶναι δηλαδὴ ἀκόμη τοῦ καιροῦ μας, γιὰτὶ δὲν ξέρομε τί θὰ γίνῃ αὐριον—δηλαδὴ μὲ δημοκρατικὰ μέσα, θὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον μὲ τὴν βίαν, ὅπως ἐκινδύνευσε νὰ γίνῃ καὶ χθὲς ἀπὸ τὸν Χίτλερ. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἀπατώμεθα, ἂν εἶναι πράγματι ὅπως πιστεύομεν εἰς τὸ ρεῦμα τῆς Ἱστορίας ἢ Ἐνωσις τῆς Εὐρώπης, ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐριον ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἐγῶσιν, φορέα ἐνὸς προσθέτου ἰδανικοῦ ποὺ συγκατεῖ τὸν κόσμον, ἐνὸς ἰδανικοῦ δικαιοσύνης καὶ ἀναπτύξεως ποὺ ἡμπορεῖ νὰ δαμάσῃ τελικῶς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, ἂν τοῦτο δὲν κατορθώσῃ νὰ γίνῃ αὐτὸ ὁ οἰκοδόμος τῆς Εὐρώπης καὶ ἀποδειχθῇ τελικῶς, ὅπως δυστυχῶς δεῖχνουν μέχρι σήμερα τὰ πράγματα, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ καὶ οἱ ἡγέταις τους, κυλινδούμενοι μετὰ τὸ ἀθλίον ματεριαλισμοῦ τῶν πλουσίων καὶ τῆς ἀπαθείας τῶν μεγάλων μαζῶν, εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίας καὶ ἀνάξιοι διὰ τὰ μεγάλα. Θὰ ἀποθάνωμεν ἴσως χωρὶς νὰ ἔχωμεν διαβάσει τὸν Τίτον Λίδιον: εἰς τὰς στιγμὰς τοῦ μεγαλύτερου κινδύνου αἱ ριζικώτεραι καὶ θαρραλεώτεραι λύσεις εἶναι καὶ αἱ εὐκολώτεραι....

* *

Ὅταν ἤρχισε νὰ οὐσιαστικοποιεῖται τὸ εὐρωπαϊκὸν κίνημα μὲ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης τὰ ἐπιχειρήματα ὄλων μας ἦταν πολιτικὰ, πνευματικὰ καὶ πολιτικὰ, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον οἰκονομικὰ. Βάσις τῆς πίστεώς μας ἦτο ἡ διαίσθησις ποὺ εἶναι, ἄλλωστε, τὸ μεγαλύτερον ἴσως θεμέλιον τῆς δημιουργίας εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς. Ἡ διαίσθησις καὶ ἡ φαντασία. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ρεαλιστικώτερον ἀπὸ αὐτάς!

Εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ἀμέσου μεταπολέμου τὸ βασικὸν αἷτημα τῶν λαῶν ἦταν ἡ εἰρήνη. Καὶ οἱ ἄνθρωποι διεπίστωναν πόσον δίκαιον εἶχε ὁ Kant ὅταν ἔλεγε ὅτι ἕνας κόσμος γεμᾶτος ἀνεξάρτητα κράτη θὰ ἦταν μοιραίως ἕνας κόσμος εἰς κατὰστασιν διαρκοῦς πολέμου. Ἡ λύσις δὲν ἦταν, βέβαια, ἡ ἀρνήσις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν λαῶν. Ἦταν ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ πειθάρχησις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κρατῶν. Δὲν θὰ ἀναπτύξω τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ ποὺ ἐπλαίσωσαν καὶ ἐδικαιοθῆμα. Ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης εἶχε τὸν χαρακτήρα τῆς ἐκλογικευμένης ἐκμεταλλεύσεως τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς ἀπὸ τὴν Εὐρώπην.

Έπως ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἔννοια τῆς πολιτικῆς ἐνότητας μάλλον ὑπέκρυπτε μίαν ἐπιθυμίαν τρίτης δυνάμεως. Ἄνθρωποι μεταβληθέντες εἰς ἀμερικανοπλήκτους κατόπιν, ἤρνοῦντο, κακῶς βέβαια, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἀτλαντισμοῦ ὡς συνηρημένην μὲ τὴν Εὐρώπην.

Σήμερα, βλα αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα ἢ ἔχασαν ἓνα μέγα μέρος τῆς λαμπρῆς δόξης τους, ἢ ὑπέστησαν δεινὰ πλήγηματα εἴτε ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων εἴτε ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τῶν Εὐρωπαίων. Ἡ χειραφέτησις τῆς Ἀφρικῆς μετὰ τὴν Ἀσίαν, ἡ τεραστία οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἀφ' ἑτέρου, καὶ προπαντὸς ἡ ἐπάνοδος τῶν πλουσίων λαῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὰς προπολεμικὰς ἀντιλήψεις περὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν πτωχῶν λαῶν μετέβαλαν τὴν κατάστασιν. Αἱ πολιτιστικαὶ βάσεις παρέμειναν, ἀλλὰ ἔχουν θεωρητικὴν ἀξίαν. Ἡ πολιτικὴ θεμελίωσις μετετοπίσθη πρὸς τὴν Δύσιν καὶ μετέφερε τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ θάρους πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Καὶ ὅσαι χωραὶ τῆς ἐλευθέρως Εὐρώπης δὲν μετέχουν εἰς τὸ ΝΑΤΟ ὡς στρατιωτικὴν συμμαχίαν, εὐρίσκονται εἰς τὸν περίγυρόν του, εἴτε διὰ τοῦ Ο.Ε.Ε.С. μεταβαλλομένου ἢ εἰς Ο.Ε.С.Д., εἴτε διὰ τοῦ G.A.T.T., εἴτε διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐνώσεων ποὺ ἔγιναν Συγχρόνως ἐδημιουργήθη μία ἄλλη Εὐρώπη γύρω ἀπὸ τὸ Σύμφωνον τῆς Βαρσοβίας, ἡ ὁποία εἶναι καὶ αὐτὴ Εὐρώπη καὶ γίνεται κάθε ἡμέραν περισσότερον, μετὰ τὴν ἀντίθεσιν ποὺ ἤρχισε μεταξὺ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ τῆς Λαϊκῆς Κίνας.

Ἄλλὰ τὸ μέγα κτύπημα κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνότητος τὸ κατέφερον ἡ Εὐρώπη τῶν Ἐξ. Τὸ εἶπα πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ Στρασοῦργον, εἰς μίαν συνεδρίασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ποὺ πέρασαν τόσα χρόνια καὶ θυμάμαι ἀκόμη τὴν δραματικότητα ποὺ εἶχε, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐφώνησα μιὰ στιγμὴ εἰς τὴν συζήτησιν—ἦταν τὸ 1953: Δὲν βλέπετε δεῖ ἡ Εὐρώπη τῶν Ἐξ θὰ σκοτώσῃ τὴν Εὐρώπην τῶν 15;

Καὶ ὁ χορὸς ἤρχισε. Ἡ Κοινότης Ἀνθρακὸς καὶ Χάλυθος, ἡ Δυτικὴ Ἐνωσις, ἡ Κοινὴ Ἀγορά, τὸ Εὐράτομον, ἡ E. F. T. A. διέσπασαν τὴν Εὐρώπην εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς κατὰ βάσιν, ἢ ἂν θέλετε, εἰς πρώτης καὶ δευτέρας κατηγορίας Εὐρωπαίους, χωρὶς καὶ νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ ἔθνικόν ἔξιμα ποὺ καθιστᾷ τὰς σχέσεις μεταξὺ μεγάλων καὶ μικρῶν δυνάμεων εὐκολωτέρας, διότι παρεμβάλει καὶ ὁ πολιτικὸς παράγων εἰς αὐτάς. Ἡ αὐτονομία τῶν οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν δὲν τοὺς καθιστᾷ μόνον ὑπερεθνικοὺς ἐναντι τῶν χωρῶν ποὺ τοὺς ἀπαρτίζουν, τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ τὴν πολιτικὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τοὺς μεταβάλλει εἰς ἀνωνύμους ἐταιρείας ἐκμεταλλεύσεως τῶν πτωχῶν ἀπὸ τοὺς πλουσίους. Τὴν πρώτην πτυχὴν—ἡ ὁποία καὶ τὸν ἐνδιέφερε—διεῖθε ὁ στρατηγὸς Ντέ Γκὼλ καὶ ἐπεδίωξε καὶ ἐπιδιώκει νὰ τὴν διορθώσῃ. Τῆς δευτέρας ἔχουμεν πικρὰν πείραν ἡμεῖς μὲ τὰς διαπραγματεύσεις μας μὲ τὴν Κοινὴν Ἀγοράν.

* *

Ἐν τῷ μεταξῷ, ὅμως, ἐμεσολάβησε ἓνα γεγονός ποὺ ἐτόνωσε τὴν ἐξαντλημένην ὅπως εἶδαμεν εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν: ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος ὠδήγησε εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν μεγάλων μεγεθῶν. Ὅπως εἰς τὸ ἐσωτερικόν

κόν των χωρῶν εἶναι ἀπαραίτητος ἢ συγχώνευσις τῶν μικρῶν ἐκμεταλλεύσεων εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις διὰ τὴν ἀντιμετωπισθῆ καλλίτερον τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ δαπάνη τῶν συγχρόνων ἐγκαταστάσεων καὶ εἰς μεγάλας διοικητικὰς μονάδας διὰ τὴν ὑπάρξῃ εὐχέρεια καταμερισμοῦ τῶν ἔργων—βέβαια εἰς τὴν χώραν μᾶς με τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πνεύματος συνεργασίας ποὺ μᾶς διακρίνει, καὶ με τὸν ἀρχηγισμὸν καὶ τὸν καπετανηλικισμὸν ποὺ μᾶς παραδέρνει, αὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι ἀνορθόδοξα, βέβηλα καὶ ἐγκληματικά—ἔτσι καὶ εἰς τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἐνότητες χρειάζεται ἡ μεγάλη πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐπιχειρήσις. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς στιγμῆς.

Ὁ καθηγγητὴς τῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης κ. Μᾶξ Μπέλοφ εἰς πρόσφατην διάλεξίν του εἰς Ἀθήνας ξεκινῶν ἀπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν κατάστασιν ποὺ ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς προόδου κατέληξε εἰς τὸ νὰ διασπάσῃ τὰ δύο στοιχεία ποὺ περιλαμβάνει ἡ «ἔνωσις τῆς Εὐρώπης» καὶ νὰ ἀποφανθῆ ὅτι τὸ οὐσιώδες εἰς τῆς ὑπόθεσιν εἶναι ἡ ἔνωσις (integration) καὶ δευτερευόν εἶναι ἡ Εὐρώπη. Καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἔστω καὶ εἰς μικρὰν κλίμακα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀναφέρεται εἰς δολόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἡ ἔνωσις αὐτὴ εἶναι χρήσιμος. Καὶ ἔφερε ὁ κ. Μπέλοφ ὡς παράδειγμα τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν ἢ ὅπως πρέπει νὰ λέγεται σήμερον τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, ἡ ὁποία συνεκροτήθη μετὰ τὴν ἀποδόλῃν κάποιων στοιχείων ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἑξὶ κρατῶν ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν καὶ ἡ ὁποία ἀποφασίζει ἐπὶ θεμάτων οἰκονομικῶν καὶ ἡμπορεῖ ἐνδεχομένως, ἂν ἐφαρμοσθῆ μέχρι τέλους ἡ Συνθήκη τῆς Ρώμης, νὰ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς ἀρμοδιότητας ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ἀμύνης.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀμφίβολον ὅπως ἀπέδειξε ἡ μέχρι τοῦδε πείρα. Εἶναι μᾶλλον ἀδύνατον λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς φύσεως τοῦ Ἀτλαντισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως τῆς περιορισμένης αὐτῆς κοινότητος ποὺ μετεβλήθη εἰς τὴν «Εὐρώπην τῶν ὑποθέσεων». Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐπετυγχάνετο θὰ ἐχειροτέρευε τὴν κατάστασιν, διότι θὰ ἐχώριζε ὀριστικῶς τὴν Εὐρώπην εἰς Εὐρωπαϊοὺς πρώτης κλάσεως καὶ εἰς δορυφόρους. Δὲν θὰ εἶχαν πλέον οἱ μικροὶ τὸ μειονέκτημα ποὺ τοὺς ἐπιβάλλει τὸ μέγεθός τους, νὰ ἐξαρθῶνται δηλαδή ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ἀλλὰ θὰ ἐξηρθῶντο καὶ ἀπὸ τοὺς μικροὺς ποὺ θὰ ἐπηρέαζαν, ἐδρισκόμενοι μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μικρᾶς Εὐρώπης, τοὺς μεγάλους. Καὶ οἱ μικροὶ εἶναι σκληροὶ εἰς τὰς οἰκονομικὰς των ἰδίως ἐπιδιώξεις, δταν αἰσθάνονται ἰσχυροὶ, σκληρότεροι ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Ἄς ἐνθυμούμεθα τὸ βελγικὸν Κογκό.

Γενικώτερα, ὅμως, ἡ ἀποψις τοῦ κ. Μπέλοφ εἶναι γραφειακὴ. Ὁ ἴδιος ἠθέλησε νὰ τῆς δώσῃ τὸν χαρακτήρα τῆς «ἀπόψεως ἑνὸς ἱστορικοῦ», στηριζομένου μόνον εἰς τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος. Ἦτο δὲ σαφὴς ἡ ἐντύπωσις ὅτι καὶ ἡ ἀποψις αὐτὴ ἦταν μία εὐγενικὴ παραχώρησις—πόσον ὅμως ἔμποροκρατικὴ!—πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ κ. Μπέλοφ δὲν πιστεύει οὔτε κἄν ὡς ἔννοια. Δι' ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα εἶναι διάφορον. Δὲν ἠθελήσαμεν τὴν ἔνωσιν τριῶν ἢ τεσσάρων ἢ πάντε κρατῶν διότι ἡ τεχνικὴ πρόοδος τὸ ἐπιβάλλει καὶ διότι ἔχουν ὁμοιογενεῖς οἰκονομικὰς προϋποθέσεις. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἀπλῶς συνέχισιν τῆς τεχνικῆς προόδου. Κεὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ἦθελήσαμεν τὴν ἔνωσιν ἢ τὴν ἀφο-

μοίωσιν—ως μεταφράσωμεν ἔτσι τὸν ὅρον integration—τῆς Εὐρώπης—τουλάχιστον στον τῆς ἰδεολογικῶς ὁμοιογενεῶς Εὐρώπης—ποῦ ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν τὴν οικονομικὴν ὁμοιογένειαν καὶ τὴν οικονομικὴν ἀντίθεσιν διότι πιστεύομεν ὅτι ἡ πολιτιστικὴ καὶ πολιτικὴ ὁμοιογένεια ἡμπορεῖ εἰς τὸ τέλος νὰ συνθέσῃ εἰς ἓνα γενικώτερον εὐρωπαϊκὸν χωνευτήριον τὰς ἀντιθέσεις τῆς οικονομικῆς ζωῆς. Εἰς τὰ 1949, εἰς τρεῖς λόγους ἐκφωνηθέντας εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν τοῦ Στρασβούργου εἶχα διὰ μακρῶν ἀναλύσει τὴν συνθετικὴν ὄψιν τῆς ἐνοποιητικῆς προσπάθειας (βλ. Les bases essentielles de l'Union de l'Europe Ἀθήναι, 1950). Ὑστερα τὰ πράγματα μετεβλήθησαν.

Αὕτη εἶναι ἡ ἐξήγησις τῆς ἀπόψεώς μου ὅτι ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης εἶναι μέσα εἰς τὸν ροὴν τῆς ἱστορίας.

* *

Μὲ τὸν τραυματισμὸν, ὅμως, ποῦ ἔχομεν οἱ πιστοὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἰδέας ἀπὸ τὴν πρόσφατην ἱστορίαν, ἰδίως δὲ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, δύσκολα ἡμποροῦμεν νὰ γυρίσωμεν εἰς τὰς παλαιὰς μορφάς. Καὶ καίτι ἄλλο. Δύσκολα ἡμποροῦμεν νὰ δεχθῶμεν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τοῦ οικονομικοῦ παράγοντος. Πρῶτον, διότι ὅπως ἀνέπτυξα καὶ εἰς τὴν Διεθνῆ Τράπεζαν πέρυσι, ἔλα ἀποδεικνύουν—καὶ ὅσο περᾶν ὁ καιρὸς καὶ περισσότερον—ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πρωταρχικὸς ἀρμὸς τῆς ἱστορίας. Δεύτερον δὲ διότι αὐτὸς εἶναι ποῦ εἶναι διέθριος διὰ τοὺς μικροὺς. Οἱ μικροὶ δέχονται ὅτι, διότι εἶναι μικροί, ἐξαρτῶνται πολιτικῶς ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ ἐξάρτησις γίνεται εἰς κάποια πλαίσια πλασματικῆς ἰσότητος ποῦ ἡμπορεῖ σὲ στιγμὰς νὰ γίνῃ καὶ πραγματικὴ καὶ δι' ἓνα ἰκανὸν ἡγέτην μικροῦ κράτους τὰ πλαίσια αὐτὰ ἡμποροῦν νὰ διευρυνθῶν πολὺ. Βέβαια διὰ τὸν θέλοντα νὰ παραμείνῃ διαρκῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄλλη εἶναι ἡ κατεύθυνσις, ἡ τοῦ «συναίνουτος». Ἐνῶ ἡ οικονομικὴ ἐξάρτησις δὲν ἀφίνει κανένα περιθώριον εἰς κανένα, καὶ τὸν ἀξιώτερον! Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀντιγράψω τὸν τελευταῖον λόγον μου ὡς ὕπουρου τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν τοῦ Στρασβούργου τὴν 17ην Ὀκτωβρίου 1956:

«Μὲ βαθύτατην συγκίνησιν ἀναλογίζομαι τὴν ἡρωικὴν ἐποχὴν τῆς ὀργάνωσός σας καὶ φέρνω εἰς τὴν μνήμην μου τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους καὶ τίς πλατεῖες ἰδέες ποῦ ὠδήγησαν τὰ βήματά μας τὸ 1949. Ἐκεῖνοι ἀπὸ σᾶς ποῦ, ὅπως ἐγώ, ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν σύνοδον τῆς Συνελεύσεώς μας, ἐνθυμοῦνται ἀσφαλῶς τὰ μεγάλα ἰδανικὰ καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας ποῦ ἀνεπτύχθησαν εἰς τὸν χῶρον αὐτόν. Ἦρχιζε τότε μία σταυροφορία: Ἡ σταυροφορία τῆς ἐλευθερίας, τῶν ἰδανικῶν, τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ δικαίου. Ὅταν ἐνθυμοῦμαι ἔλα αὐτὰ δὲν ἡμπορῶ, σᾶς τὸ ὁμολογῶ, νὰ μὴ αἰσθανθῶ ἓνα βαθύ αἰσθημα συγκινήσεως.

Διότι βλέπω, σήμερα, ὅτι αὐτὰ τὰ ὠραῖα ὄνειρα τῶν πρώτων ἡμερῶν δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Καί, τὸ χειρότερον, ὅτι ἡ κατάστασις σήμερα διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ γίνῃ σοβρὰ καὶ νὰ προκαλέσῃ δίνην, τῆς ὁποίας αἱ συνέπειαι θὰ εἶναι ἀνυπολόγιστοι. Διερωτῶμαι, μήπως τὰ πράγματα δὲν θὰ ἐπήγγαιναν καλῶτερα ἐὰν ἡ προσπάθεια δὲν ἀνελαμβάνετο ποτέ!

Πρὸς στιγμήν οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Εὐρώπης, ἔνωσιν ἐδραίουμένην ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἄλλὰ σήμερον ἤρ-
χισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ἡ πίστις των αὐτὴ δὲν ἦταν δικαιολογημένη. Τίποτε δὲν
εἶναι πῶς φοβερὸν ἀπὸ τὴν δικαιολογημένην ἀπογοήτευσιν τῶν λαῶν. Διότι ἡ ἱστο-
ρία, ὅπως ἔλεγα τὸ 1949, δὲν γράφεται ἀπὸ τὰς καγκελλαρίας, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς λαοὺς.

Τὶ συνέβη ἀπὸ τὸ 1949 καὶ ἐντεῦθεν; Ἐγκατελείφθη τὸ ἀρχικὸν σχέδιον
δημιουργίας μιᾶς ὑπερεθνικῆς πολιτικῆς ἀρχῆς προικισμένης μὲ περιωρισμένα μὲν
δικαιώματα, ὅπως ἔλεγαμιν τότε, ἀλλὰ μὲ ἐξουσίας πραγματικάς. Κατὰ τὴν διάρ-
κειαν ἤδη τῆς δευτέρως συνόδου, ἐπεκράτησεν ἡ γραφειοκρατικὴ ἀποψις τῶν πρα-
γμάτων πού κατέληξε εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινοπραξίας τοῦ
Ἄνθρακος καὶ τοῦ Χάλυθος, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα, κατὰ τὴν γνώμην μου,
δὲν προωθοῦν τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ
Κοινοπραξία τοῦ Ἄνθρακος καὶ τοῦ Χάλυθος κατέφερε τὸ πρῶτον σκληρὸν κτύπη-
μα εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν, διότι διὰ πρῶτην φοράν, διήρσε τὰ κράτη—μέλη τοῦ
Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἰς δύο κατηγορίας: Τὰ κράτη τὰ μετέχοντα εἰς τὴν
κοινοπραξίαν καὶ τὰ μὴ μετέχοντα εἰς αὐτήν.

Ἐν συνεχείᾳ, ἡ ἰδέα αὕτη τῆς διαιρέσεως κατέστη ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ
θεσμοῦ μας. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἠμβλύθη, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἀμυντικὴ Κοινότης ἐτορ-
πίλλισθη, τέλος ἡ Ἐνωσις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία τὴν ἀντικατέστησεν,
εἶναι ἕνας ὀργανισμὸς ἐδραιωμένος ἐπὶ τῆς ἰδέας αὐτῆς τῆς διαιρέσεως τῶν κρα-
τῶν—μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ὡσὰν τὸ Συμβούλιον τοῦτο νὰ μὴ ἦτο
ἤδη ἀρκετὰ περιωρισμένον, ἀφοῦ ἀφίνει ἐκτὸς αὐτοῦ ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν εὐρω-
παϊκῶν ἐθνῶν. Ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν ἔμεινε χωρὶς ψυχολογικὰ ἀποτελέσματα.
Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἐσυνήθισαν εἰς τὴν
ἰδέαν πού ἐξέφρασε ὁ Πρόεδρος σας εἰς πρόσφατον συνέντευξίν του, ὅτι τὸ Συμβού-
λιον τῆς Εὐρώπης δὲν ἦτο ἀρμόδιον παρὰ μόνον διὰ μορφωτικὰ ζητήματα καὶ
τοῦτο διότι αἱ πλέον προοδευτικαὶ δυνάμεις εἶναι συγκεντρωμένοι ἐπὶ τοῦ εὐρω-
παϊκοῦ πεδίου εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Ἑξ. Τὴν ἰδίαν γνώμην ἐξέφρασε ὁ Ἰταλὸς
Ἐυρωπαϊκὸς μου, Πρόεδρος κ. Μαρτίνου, λέγων ὅτι ἡ ἔνωσις τῶν Ἑξ, ἡ «Μικρὰ
Εὐρώπη», εἶναι μία ἔνωσις, πού ὡς τοιαύτη θὰ ἐλύσῃ ἄλλην ἔνωσιν καὶ ἔτσι θὰ
διευρυνθῇ. Συνεπῶς πρέπει νὰ ἐπιμείνωμιν εἰς τὸν δρόμον αὐτόν.

Νομίζω ὅτι ἔχει ἄδικον. Ἡ ἔνωσις τῶν Ἑξ, ἡ «Μικρὰ Εὐρώπη», δὲν εἶναι
ἔνωσις, ἀλλὰ διαίρεσις τῆς Εὐρώπης.

Ἡ συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία ἀντανακλα—ὀφείλω νὰ τὸ ἀνα-
γνωρίσω—τὴν ἐκ τῆς πρακτικῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀπορρέουσιν πραγματικῶ-
τητα, δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν μας. Εἴμεθα πολιτικοὶ ἄνδρες ὑπεύ-
θυνοι, ὄχι μόνον διὰ τὴν τύχην τῶν λαῶν μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ πολι-
τισμοῦ, τοῦ ὁποίου εἴμεθα οἱ θεματοφύλακες καὶ τοῦ ὁποίου ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα
οἱ ὑπερασπισταί. Συμπίπτει οἱ Ἑξ ἢ, ἀν ἀναφέρεσθε εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Δυτικῆς
Εὐρώπης, οἱ Ἑπτὰ, νὰ εἶναι αἱ χώραι αἱ πλέον ἀνεπτυγμένοι ἀπὸ τεχνικῆς ἀπό-
ψεως, αἱ πλέον ἐκδιομηχανισμένοι καὶ νὰ εὐρίσκωνται, μεταξύ τῶν ἄλλων, χῶ-
ραι ὑποανάπτυκτοι καὶ, ὡς εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, χῶραι πτωχαί. Ἀντὶ τῆς ἀλλη-
λεγγύης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον λόγον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, καθιε-

ροῦται ἤδη καθεστῶς συνεταιρισμοῦ τῶν πλουσίων ἔθνων, τὰ ὁποῖα προσπαθοῦν νὰ εὐνοήσουν ἢ νὰ συμβιδάσουν τὰ πολλάκις ἀντίθετα συμφέροντά των, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τοὺς ἄλλους.

Ὁ φίλος μου κ. Carlo Schmid ἐπεκάλειτο πρὸ ὀλίγων στιγμῶν τοὺς «ἐθράκωτους» τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔλων τῶν ἐπαναστάσεων. Ἐγὼ δ' ἴδιος, πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὠμίλου εἰς τὴν ἰδίαν αὐτὴν αἵθουσαν περὶ τῆς μνησικακίας ἢ τῆς πικρίας ποῦ εἶναι τὸ ζωηρότερον καὶ ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ συναισθήματα ποῦ συνταράσσουν τὴν ἱστορίαν. Καὶ ὅμως, ἡ ἱστορία γίνεται ἀπὸ τὰ πτωχὰ ἔθνη, διότι αὐτὰ ἔχουν τὸ αἶσθημα τῆς δυναμικῆς πάλης καὶ τὸ ἐνστικτον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ κ. Kiesinger ἐτόνισε σήμερα τὸ πρῶτὸ τὸ θέμα τῆς ψυχολογικῆς ἐξαλιξέως τῶν πλουσίων κοινωνιῶν. Κατὰ τὴν θεωρίαν του, ἡ εὐζωΐα κάμνει τὸν πολίτην μιᾶς μεγάλης χώρας, μιᾶς χώρας πλουσίας, ἀντεπαναστάτην. Εὐρισκόμεθα ἐκ νέου ἐνώπιον κλασσικοῦ παραδείγματος, πολλάκις διαπιστωθέντος εἰς τὴν ἱστορίαν, τῆς ἐλλείψεως μέτρου τῶν ἐκμεταλλευτῶν ἐνὸς καθεστῶτος, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς γενικὴν ἀναταραχὴν.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶπα πρὸ πέντε ἐτῶν ἀπὸ τὸ βῆμα αὐτό, ὅτι ἡ Εὐρώπη τῶν Ἑξ ἢ καταβροχθίσθη τὴν Εὐρώπην τῶν Δεκατριῶν Φοβοῦμαι πολὺ ὅτι τοῦτο εὐρὶσκειται ἤδη εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπαληθεύσεως. Δὲν εἶναι μόνον ἡ δημιουργία τῆς Εὐρώπης τῶν Ἑξ, ἢ τῶν Ἑπτά, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Εἶναι ἐπίσης τὰ σφάλματα τοῦ Συμβουλίου σας. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅλοι ἐπιστεῦσαμεν ὅτι ἡ ἐξ Ἑξ Ἑπουργῶν Ἐπιτροπὴ ἦτο ἐκεῖνη ποῦ παρέλυε τὰς πρωτοβουλίας καὶ ἡμῶν ἐξ ἐξ τῶν Συμβούλιον νὰ προβαίη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ζωτικῶν εὐρωπαϊκῶν προβλημάτων. Ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι ἡ πραγματικότης εἶναι διάφορος. Δὲν εἶναι ἡ ἐξ Ἑξ Ἑπουργῶν Ἐπιτροπὴ ποῦ καθυστέρησε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ Σάαρ. Δὲν εἶναι ἡ ἐξ Ἑξ Ἑπουργῶν Ἐπιτροπὴ ποῦ σας ἡμῶν ἐπέδωσε νὰ συζητήσετε τὸ θέμα τῆς Κύπρου, οὔτε αὐτὴ ποῦ σας ἔκαμε νὰ θίξετε τὸ ζήτημα τοῦ Σουέζ. Εἶναι τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα ἐκάστου ἐξ ὁμῶν, διότι σκέπτεσθε ἔθνη καὶ ὄχι εὐρωπαϊκά, τὰ ὁποῖα σας ἔκαμαν νὰ προσανατολισθῆτε πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν.

Βεβαιωθῆτε ὅτι αἰσθάνομαι λύπην, προβαίνων εἰς τὴν κριτικὴν αὐτὴν τοῦ ἔργου σας. Ἀλλὰ θεωρῶ καθήκον μου νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ὄχι μόνον ὑπὸ τὴν ἰδιότητά μου ὡς μέλους τῆς Κυβερνήσεως μιᾶς χώρας, ἡ ὁποία πάντοτε εἶδε τὸν μεγαλύτερον σεβασμὸν διὰ τὸν θεσμὸν σας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ πρωτεργάτου τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποῖαν βλέπω σήμερον προσανατολισμένη πρὸς μίαν κατεύθυνσιν ποῦ ἡμπορεῖ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν.

Ὁφείλω δὲ νὰ μὴ σας ἀποκρύψω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Συμβουλίου σας ἀπὸ ἕνα λαὸν ποῦ ἀρχίζει νὰ δυσπιστῇ πρὸς αὐτό, διότι βλέπει ὅτι δὲν ἐπικρατοῦν τὰ ἰδεώδη, διὰ τὰ ὁποῖα ἔκαμε τόσας θυσίας, ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μεγάλης δυνάμεως.

Καὶ ὅμως, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰδέα εἶναι πραγματικότης. Δὲν πρέπει νὰ παραμερισθῇ οὔτε καὶ νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἐὰν τὸ Συμβούλιόν σας ἐξακολουθῇ νὰ εἶναι ἕνας γραφειοκρατικὸς ὀργανισμὸς, χαμένος μέσα εἰς τὸν δαιδαλὸν τῆς διαδικασίας καὶ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ὁμιλεῖτε ὅλοι ἐδῶ, καὶ εἰλικρινῶς, εἶμαι βέβαιος, περὶ τῶν ἰδανικῶν τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὅποια ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὰ δλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Ἐν τούτοις, ἡ Συνέλευσις δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ μάθῃ ἂν οἱ Κύπριοι ἀπελάμβανον τῶν πλέον στοιχειωδῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων, μέχρῃς ὅτου οἱ ὑπερήφανοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους μία μεγάλη δύναμις ἠρνήθη τὸ ἱερώτερον δικαίωμα, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀποφασίσουν μόνοι περὶ τῆς τύχης των, ἐπανεστάτησαν, προκαλοῦντες οὕτω ρήγματα εἰς τὸν τομέα τῆς μειοψηφικῆς ἀμύνης τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, οὔτε, νομίζω, αἱ βουλευταὶ οἱ ἐκπροσωποῦντες ἐδῶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς Κύπρου. Ὁ μόνος διεθνῆς Ὄργανισμὸς ποὺ εἶναι ἀρμόδιος ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ εἰς αὐτὸν προσφεύγει καὶ ἐφέτος ἡ Ἑλλάς. Ἀπὸ δύο ὁμῶς ἤδη ἐτῶν ποὺ ἀνακινεῖται τὸ θέμα τῆς Κύπρου εἰς τὸν χώρον τοῦτον, ἡ Συνέλευσις θὰ ἠδύνατο τουλάχιστον νὰ σχηματίσῃ μίαν ἐπιτροπὴν ἐρεύνης ἐκ μελῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὰς ἐνδιαφερομένους χώρας, ἡ ὁποία θὰ μετέβαιεν ἐπὶ τόπου διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν κατάσταση καὶ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν θέλησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ θάσει τῶν πορισμάτων τῆς ὁποίας, ἡ Συνέλευσις θὰ ἐσχημάτιζε τὴν ἐπίσημον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γνώμην τῆς, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ὁποία εἰς ἐκάστην σύνοδον ἀναπτύσσονται ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀντιπροσώπων.

Δὲν εἶμαι βέβαιος ὅτι τώρα θὰ ἠδύνασθε πλέον νὰ ἐνεργήσητε κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν. Ἀλλὰ ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ἀπὸ τριῶν ἐτῶν ποὺ γίνεται ἐδῶ συζήτησις ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Κύπρου, δὲν ὑπεβλήθη καμμία πρότασις ὁμοία μὲ ἐκείνην τοῦ φίλου μου κ. Jaquet σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως ἐπὶ τοῦ προβλήματος τοῦ Σουέξ, ποὺ ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀγγλογαλλικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου!

Καὶ ὁμῶς, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ πρόβλημα τοῦ Σουέξ δὲν εἶναι τόσον σπουδαῖον διὰ τὸν δυτικὸν κόσμον ὅσον τὸ θέμα τῆς Κύπρου. Ἡ πληγὴ τῆς Κύπρου ἀποτελεῖ κίνδυνον πολὺ μεγαλύτερον διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἐλευθέρου κόσμου παρὰ ἢ δημιουργηθεῖσα ἀπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Σουέξ κατὰστάσις. Δὲν εἶναι ἰδιωτικὰ συμφέροντα, τὰ ὁποία διακυβεύονται εἰς τὴν Κύπρον, ἀλλὰ τὸ ἱερώτερον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας. Δὲν εἶναι ἡ ὀργανωμένη ἀπειλὴ ἐνὸς πολέμου ἀδυνάτου, ἀλλὰ ἡ ψυχολογικὴ ἐξέλιξις ἐνὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἕνα τῶν βασικῶν παραγόντων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως καὶ τοῦ μεσογειακοῦ τομέως τοῦ Ἀτλαντικοῦ Συμφώνου.

Λυποῦμαι, διότι ὑπῆρξα περισσότερο βίαιος ἀπὸ ὅ,τι ἤθελα. Ἀλλὰ διότι εἶμαι αἰσιόδοξος, διότι νομίζω ὅτι εἶναι καιρὸς ἀκόμη, ἐπέτρεψα εἰς ἑαυτὸν νὰ θέσω τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῶν τρωτῶν σημείων τῆς ὀργανώσεώς σας.

Διατρέχομεν περίοδον συνυπάρξεως. Ἡ συνυπάρξις, ὅπως ἔλεγα μόλις πρὸ ἐβδομάδος, εὐρισκόμενος εἰς Νέον Δελχί, εἰς τὸν κ. Νεχροῦ, δὲν εἶναι πολιτικὴ πρὸς τήρησιν, ἀλλὰ πραγματικότης. Εἴτε τὸ θέλομεν εἴτε ὄχι ὀφείλομεν νὰ τὴν ἀναγνωρίσωμεν. Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁποῖαι ἠγοῦνται σήμερον τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, ἐφαρμόζουν τὴν συνύπαρξιν ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς ἠπίου ψυχροῦ πολέμου. Ἀλλὰ, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ κίνδυνοι εἶναι μεγα-

λύτεροι. Ἡ ἐνότης τοῦ ἐλευθέρου κόσμου εἶναι ἐξηθρωμένη καὶ αἱ χώραι ἀρξίζουσι νὰ ἐφαρμόζουν τὴν πολιτικὴν τῆς στρουθοκαμήλου, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα δὲν θὰ ἀργήσουν νὰ ἐκδηλωθοῦν.

Εἶναι καιρὸς ἀκόμη διὰ τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης νὰ ξαναπάρῃ τὸν σωστὸν δρόμον, νὰ ἐξαλείψῃ τὰς καταστρεπτικὰς διακρίσεις μεταξὺ ἑξ, ἐπτά, δεκαπέντε ἢ δεκαεξ Ἐθνῶν, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ὑγιεῖς ἀρχάς, εἰς τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων ἔθνων τῆς Εὐρώπης, μεγάλων καὶ μικρῶν, εἰς τὸν συντονισμόν τῶν συμφερόντων των, εἰς τὴν ἀνυστερόβουλον πίστιν πρὸς τὰς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεωδῶν τούτων, μίαν λέξιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν».

* *

Εἶδομεν τὴν νέαν μορφήν ποῦ ἐπήρξε μὲ τὴν τεχνικὴν πρόοδον ἢ ἐξελίξις τοῦ κόσμου καὶ τὸ αἶτημα τῆς ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης. Ἀνέφερα τὴν δημιουργίαν μιᾶς ἄλλης Εὐρώπης ποῦ τείνει καὶ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ ἐπιτυχίαν, κατὰ ἓνα ποσοστὸν, μὲ τὴν βίαν ἀρχικῶς, μὲ τὴν ἰδεολογικὴν παρόρμησιν κατόπι, ἂν ὄχι ἴσως παντοῦ—διότι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχουσι σήμερον ἀκόμη, κομμουνιστὰι—εἰς πολλὰ ὅμως μέρη, ὅπως εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν ἀσφαλῶς. Ἐσημείωσα τὴν δημιουργίαν τῆς μικρᾶς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῶν οικονομικῶν ὀργανισμῶν αὐτῆς, ποῦ σφραγίζουσι τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀφομοιώσεως, τῆς intégration, πρὸς τὴν οικονομικὴν τῆς ὄψιν, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ πολιτικοῦ παράγοντος. Θεμελιώνουσι τὴν Εὐρώπην τῶν ὀργανισμῶν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν, νὰ δημιουργήσουσι τὴν Εὐρώπην τῶν πατρίδων (1° Europe des affaires) ἐκεῖ ποῦ ἄλλοι ἤθελαν, συνθέτοντες τὸν ἐθνικισμὸν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν, νὰ δημιουργήσουσι τὴν Εὐρώπην τῶν πατρίδων (1° Europe des patries), ἄλλοι τὴν Εὐρώπην χωρὶς ὄρια (1° Europe sans rivages) καὶ ἡμεῖς τὴν «Εὐρώπην τῶν λαῶν». Τοῦτο σημαίνει τὴν παγίωσιν τῆς πρωτοκαθεδρίας καὶ τῆς παντοδυναμίας τῶν πλουσιῶν ἐπὶ τῶν πτωχῶν. Σημαίνει ἴσως κατὰ περισσώτερον, τὴν Εὐρώπην τῶν παντοδυνάμων τράστ καὶ κάρτελ κατὰ τῶν ὁποίων οἱ φραγμαὶ ποῦ ἔθεσαν τὰ ἄρθρα 85 καὶ 86 τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης ἀποδεικνύονται ἀνίσχυροι. Ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ἀμερικανὸς—περίφημος διότι ἐφέφερε τὴν ἄποψιν τῆς ἀγροτικῆς Ἑλλάδος—ποῦ ἀνέλυσε τὴν οικονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, εἶχε προτείνει νὰ μὴ γίνῃ καμία ἐκδομηχάνισις καὶ νὰ εἰδικευθῇ ἢ Ἑλλάς εἰς τὴν γεωργίαν! Ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ τῆς ἀμφισβητεῖ μὲ τὴν ὑπαρξίν τῆς καὶ ἐφ' ὅσον δὲν εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν ὡς δευτερεῦον ἔστω μέλος, καὶ αὐτὸ τὸ παρόπιον νὰ κυριαρχοῦν οἱ μεγάλοι. Διότι διὰ τῶν μεγάλων, ἂν ἔχω γνώσιν καὶ κρίσιν καὶ θάρρος, ἡμπορῶ νὰ ἐλιχθῶ καὶ νὰ ἐμποδίσω τὴν ἐκμετάλλωσιν τῶν πλουσιῶν ..

* *

Θὰ ἔπρεπε, εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, νὰ κάμω μίαν διευκρίνησιν. Ἡμπορεῖ νὰ διερωτηθῇ κανεὶς ἂν κατηγοροῦντες τὴν διαγωγὴν τῶν πλουσιῶν λαῶν, ποῦ ἐπιδικῶν τὴν κατοχύρωσιν τῶν προνομίων καὶ τῶν συμφερόντων τους, δὲν ἀντι-

ψάσκομεν πρὸς ἑαυτοὺς, ὁμιλοῦντες ὅπως ὠμίλησα πρὸ δλίγου περὶ τῶν ἰδικῶν μας συμφερόντων καὶ περὶ τῆς ἀντιθέσεώς μας πρὸς τὰ τράστ, διότι τὸ συμφέρον μας εἶναι ἀντίθετον πρὸς αὐτά. Τὰ συμφέροντα ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς πλευράς, ἀλλὰ ὅμως ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας καὶ ἄλλα συγκρούονται μὲ αὐτό. "Ἄλλα δηλαδὴ συμπορεύονται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης καὶ ἄλλα ἀντιτίθενται εἰς αὐτήν. "Ἄλλα—διὰ νὰ ἐξιδανικεύσωμεν τὸ πρᾶγμα—στηρίζονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλεγγύης τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς πτωχοὺς λαοὺς καὶ ἄλλα θεμελιώνονται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν τελευταίων. "Ὁ ἴδιος κ. Μπέλοφ εἶπε ὅτι ἐνῶ τὸν περασμένον αἰῶνα ἡ τομὴ τῆς ἱστορίας ἦταν ἡ διάκρισις μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν ἀνθρώπων, εἰς τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος μας ἡ τομὴ μετετοπίσθη εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν λαῶν. Καὶ πτωχοὶ λαοὶ ὑπάρχουν ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν νότον. Εἰς τὸν ὅποιον ὅμως νομίζω, ὅτι ὑπάρχουν καὶ αἱ δύο τομαί. Ἰδοὺ, λοιπόν, διατὶ δικαιοῦμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν τὰ ἰδικὰ μας συμφέροντα καὶ δικαιοῦμεθα νὰ ἀρνούμεθα τὰ συμφέροντα ἢ μᾶλλον τὴν διόγκωσιν τῶν συμφερόντων τῶν ἄλλων. Διότι ἡ προστασία τῶν ἰδικῶν μας συμφερόντων ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Εὐρώπης, δημιουργοῦσα τὰ θεμέλια τῆς ψυχολογίας τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀποδεικνύουσα αὐτὴν εἰς τοὺς λαοὺς, ἐνῶ ἡ ἔμμονὴ εἰς τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν πλουσίων, τὴν διαλύει. "Ὡς σημειώσωμεν τέλος ὅτι ἡ ἀνασυγκροτηθεῖσα Εὐρώπη ἐδημιούργησε νέα ἰσχυρὰ καὶ ὀργανωμένα κράτη, ποὺ εἶναι δύσκολον καὶ δι' ἱστορικοὺς ἀκόμη λόγους νὰ ἐξαφανισθοῦν ἐνῶ τοῦτο θὰ ἦτο εὐκολώτερον τὸ 1949. Καὶ ἐὰν τότε ὁ ἐθνικισμὸς τοὺς ἦταν ἐπεκτατικὸς, διότι ὑπῆρχαν αἱ ἀποικίαι ἢ αἱ ἐλπίδες καταρρέυσεως τῶν καθεστώτων τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, σήμερον ὁ ἐθνικισμὸς τοὺς προσέλαβε ψυχολογικὸν περιεχόμενον, ἔχει διέξοδον τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τὸ ὅποιον ἔχει πλέον ἀνάγκη ὄχι πολέμου ἀλλὰ διεθνoῦς σεβασμοῦ καὶ ἐκδηλώσεως (droit de s' affirmer), εἶναι δηλαδὴ δυσκολώτερα ἐξαφανίσιμος.

Πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος τὴν «Εὐρώπην τῆς πραγματικότητος». Διὰ νὰ εἶναι εἰς τὸν ροὺν τῆς ἱστορίας ἡ Εὐρώπη αὐτὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὰ τρία στοιχεῖα ποὺ ἀποτελοῦν τὴν σημερινὴν πραγματικότητα. Τὸ πολιτικόν, τὸ κοινωνικόν καὶ τὸ οικονομικόν. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότης ἔχει μόνον τὸ τρίτον καὶ εἶναι, ἔτσι, ἀτελής. Τὰ βήματα ποὺ κάμνει πρὸς τὸ δεύτερον, τὸ κοινωνικόν στοιχεῖον, εἶναι σπουδαῖα. Ἄλλὰ περιορισμένα. Ἡ δὲ ἐξέλιξις της πρὸς τὸ πρῶτον, εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος. Ἦρξισε κακὰ. Μόνον ἂν ἀρχίζαμεν ἀπὸ τὸ πρῶτον στοιχεῖον, τὸ πολιτικόν, τὰ βήματα τῆς ἐξελίξεως θὰ ἦταν σταθερώτερα. Τοῦτο ἐπεδιώκαμεν τὸ 1949 ὅταν ὑπεβάλαμεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης τὴν πρότασιν τῆς δημιουργίας εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐχούσης καθωρισμένας μὲν ἀλλὰ πραγματικὰς ἐξουσίας. (Βλ. πρότασιν Κασιμάτη κ.λ.π. ἀρ. D. εἰς Documents de l'Assemblée Consultative du Conseil de l'Europe, 1949, σελ. 106 καὶ τὰς προτάσεις Μακμίλλαν, ὑπ' ἀριθ. V, σελ. 129 ζητοῦσαν ὅπως τὸ Συμβούλιον τῶν Ὑπουργῶν «ἀποτελῇ ἐκτελεστικὴν ἀρχὴν μὲ ὑπερεθνικὰς ἀρμοδιότητας» καὶ Κασιμάτη, ὑπ' ἀριθ. X, σελ. 130, διεκδικούσαν ὑπὲρ τοῦ Συμβουλίου τούτου «δικαιώματα καὶ ἐξουσίας διακυβερνητικὰς καὶ ὑπερεθνικὰς»).

Ἀπὸ τὸ σχέδιον Σουμάν ὅμως καὶ εὐθὺς κατόπιν μὲ τὴν Κοινοπραξίαν Ἐνθρακος καὶ Χάλυθος ποὺ ἐπηκολούθησε ἤρχισε ἡ θεμελίωσις εἰς τὸ οἰκονομικὸν μόνον στοιχεῖον. Καὶ ἐνεφανίσθη προέχουσα ἡ διακρίσις μεταξὺ πλουσιῶν καὶ πτωχῶν λαῶν. Βέβαια οὐδεὶς ἤμπορεῖ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ δημιουργία τῆς Εὐρώπης εἶναι ἔργον ὀλίγων ἐτῶν. Ὅταν ὅμως ἡ κατεύθυνσις ποὺ παίρνει ἡ κίνησις πρὸς αὐτὴν εἶναι ἐσφαλμένη, πρέπει νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι εἶναι ἔργον ἀδύνατον.

Σκοπὸς σήμερον, πού, ὅπως εἶπα, ἐδυνάμωσαν τὰ δυτικὰ κράτη καὶ μετέβαλιν περιεχόμενον εἰς τὴν ἀποστολὴν τους, πρέπει νὰ εἶναι ἡ πολιτικὴ ἔνωσις ὡς θεμέλιον τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ μὲ θάσιν τὰ σύγχρονα ἰδανικά, τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν. Μὲ αὐτὴν τὴν θάσιν δὲν ἤμποροῦν νὰ ὑπάρξουν διακρίσεις. Ἡ Εὐρώπη, τουλάχιστον τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης ποὺ αὐτοκαλεῖται «ἐλεύθερον», ἢ ὑπάρχει ὡς σύνολον ἢ δὲν ὑπάρχει καθόλου. Ἀλλὰ τὸ σύνολον αὐτὸ ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη μίαν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ ἀρχικὴ ἐπιπέτῃς ὁμοσπονδιώσεως διελύθη ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐθνικῶν ἐγαιοσμῶν, ποὺ ἀπεδείχθησαν προσωρινῶς ἰσχυρότεροι ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας, ὅχι διότι εἶναι πράγματι ἰσχυρότεροι εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας—δὲν ἦσαν τουλάχιστον τὴν ἐπομένῃν τοῦ πολέμου, διότι σήμερον ἡ ἀπάθεια τῶν μαζῶν καθιστᾷ δυσδιάκριτα τὴν ἀπονοικὰ—ἀλλὰ διότι αἱ ἡγετικαὶ τάξεις τῆς Εὐρώπης δὲν ἀντελήφθησαν τὴν ἀποστολὴν τους μέσα εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς πρὸς προσαρμογὴν ὑπῆρξε ὅτι οἱ συντηρητικοί, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ Στρασδοῦργον ἦσαν τὸ 1949 οἱ διαπρυσιώτεροι κήρυκες μιᾶς χαλαρᾶς ἔστω πολιτικῆς ὁμοσπονδίας, μόλις ἀνέλαθον τὴν ἐξουσίαν ἠκολούθησαν τὴν πολιτικὴν τῶν ἐργατικῶν οἱ ὁποῖοι ὡς Κυβέρνησις διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὴν λύσιν αὐτῆν. Ἐπίστευσαν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ διατήρησις τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ αὐτὸ ἐσκέφθη ὁ Στρατηγὸς Ντὲ Γκὼλ μολοντί καὶ αὐτὸς ὀρθῶς εἶχεν ἰδεῖ τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Brazzaville. Ἀποτέλεσμα τῶν παραστρατημάτων αὐτῶν ὑπῆρξαν πρῶτον μὲν αἱ τεχνοκρατικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συλλήψεις τῶν διαφόρων ἐιδικῶν εὐρωπαϊκῶν ὀργανισμῶν, ἐξ ὧν πρώτη ἡ Κοινοπραξία Ἐνθρακος καὶ Χάλυθος, ποὺ ὠδήγησε εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς Εὐρώπης τῶν πλουσιῶν καὶ ἀπομάκρυνε τὴν ὄλην εὐρωπαϊκὴν κίνησιν ἀπὸ τὴν μόνην ὀχιά θάσιν τῆς, τὴν πολιτικὴν καὶ ἔπειτα δὲ ἡ χρεωκοπία τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδέας, χάριν τῆς ὁποίας ἐθυσιάσθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἰδέας ἡ ὁποία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ ὑπὸ καμμίαν μορφήν τῆς, οὔτε ὑπὸ τὴν χαλαρὰν μορφήν τοῦ Commonwealth ἢ τῆς Communauté, μὲ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας.

Σήμερον ἡ μόνη λύσις εἶναι ἡ κίνησις ὅχι δυστυχῶς πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν ἀλλὰ πρὸς τὴν συνομοσπονδίαν τῶν κρατῶν τῆς Ἐλευθέρας Εὐρώπης. Ἡ λύσις αὐτὴ ὑποστηριζομένη ἀπὸ ἀνθρώπων πολεμήσαντα κατὰ τὴν πρώτην, τὴν ἡρωικὴν φάσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ τῆς διαρθρωμένης ὀργανικῆς ἐνώσεως καὶ μόλις δεχόμενον τότε τὴν ὁμοσπονδίαν ὡς μορφήν ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως (βλ. Les bases essentielles, ἐνθ. ἀν. σελ. 5 ἐ.π.), προκαλεῖ ἐκπληξιν. Ἰσως, εἰς τοὺς τρίτους, σπαραγμὸν δὲ εἰς τὸν ἴδιον. Ἀλλὰ ἀνάγκη καὶ θεοὶ ... Παρήλθεν ἡ στιγμή τῶν μεγάλων ἐλπίδων καὶ τῶν μεγάλων δυνατοτήτων.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἰδέα, ἐγκαταλείψασα τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια τὴν ὁμοσπον-

διαν, ἐτράπη πρὸς μορφὰς συνεργασίας ἀφ' ἑνὸς μὲν χαλαράς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθαρῶς οικονομικὰς μὲ δλα τὰ σημειωθέντα ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ἡ βάσις κάθε ἐνοποίησης εἶναι πολιτική, ἄλλως δὲν ὑπάρχει βάσις. Αἱ τεχνικαὶ ἢ οικονομικαὶ κοινότητες ἀποτελοῦν συγκάλυψιν τῆς πολιτικῆς ἀποτυχίας καὶ διαιωνιζόμεναι τὴν ἐπισφραγίζουσι. Ὅπως αἱ Κοινοπολιτεῖαι . . . Πρέπει νὰ ἐπανεέλθωμεν πρὸς τὰ ὀπίσω ἔστω καὶ ἂν δὲν φθάσωμεν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐπιδίωξιν. Νὰ συνθέσωμεν τὴν Ἐνότητα μὲ τὸν Ἐθνικισμόν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ Συνομοσπονδία τῶν Ἐθνικῶν Κρατῶν.

*
* *

Τί ἐζητούσαμεν πράγματι εἰς τὰ πρῶτα δῆματα τῆς μεταπολεμικῆς προσπάθειάς πρὸς ἔνωσιν τῆς Εὐρώπης; Τὴν δημιουργίαν Εὐρωπαϊκοῦ Κράτους! Ἐζητούσαμεν, πράγματι, τὴν συμπύεσιν τῶν τοπικῶν ἐθνικισμῶν καὶ τὴν σύνθεσιν τους εἰς ἓνα ἑνιαῖον εὐρωπαϊκὸν ἐθνικισμόν. Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅμως, δὲν ἐτολμήσαμεν νὰ εἰπώμεν πλήρη τὴν σκέψιν μας. Δὲν ὠμιλοῦσαμεν περὶ εὐρωπαϊκῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ περὶ ὑπερεθνικῆς ἀρχῆς. Διότι, ὑποσυνειδήτως, εἴμεθα καὶ οἱ ἴδιοι δεσμῶται τοῦ ἐθνικοῦ φαινομένου, τοῦ ἐθνικισμοῦ μας. Ἄλλωστε ὁ δρος «ὑπερεθνικός» προϋποθέτει τὴν διατήρησιν τοῦ «ἐθνικοῦ» παράγοντος. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὸ θέρος τοῦ 1950 εἰς μίαν δημοσίαν συγκέντρωσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως εἰς τὴν αἴθουσαν Pleyel τῶν Παρισίων ἐκλήθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ ὀμιλήσω μαζί μὲ τὸν Σπάακ, τὸν Πῶλ Ρενῶ καὶ τὸν Γκὺ Μολλέ. Εἰς τὴν πρόχειρον ὀμιλίαν μου, παρακολουθῶν τις χιλιάδες τοῦ ἀκροατηρίου καὶ τὰς ἀντιδράσεις του, ἀντελήφθην ὅτι ἔπρεπε νὰ θεβαιώσω πὼς ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης προϋποθέτει τὴν διατήρησιν τῆς ἀτομικότητος κάθε λαοῦ. Καὶ τὸ ἔκαμα ὑπὸ τὰ γενικὰ χειροκροτήματα. Ἦταν εἰς τὴν πραγματικότητα μία προδοσία. Διότι τὸ ἀκροατήριον, ἀκοῦον ἀτομικότητα, ἤνθει ἐθνικότητα. Καί, κάτι πλέον, ἐθνικισμόν! Διὰ τοῦτο καὶ οἱ φεντεραλισταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν ὡς σύνθημα εἰς τὸ πρόγραμμά τους τὴν ἐνότητα ἐν τῇ διακρίσει (1° unité dans la diversité). Αἱ διακρίσεις ἦταν οἱ ἐθνικισμοί!

Εἰς τὸν στρατηγὸν Ντὲ Γκὼλ ὀφείλεται ὅτι ἀπεκάλυψε τὰς ὑποσυνειδήτους ἐπιφυλάξεις μας. Μὲ τὴν ὠμότητα τοῦ ξεπερασμένου ἀσφαλῶς καὶ ἀνεδαφικοῦ ἐθνικισμοῦ του, μᾶς ὑπενηθύμισε ὅτι ὑπάρχουν βαθύταται ἀκόμη αἱ ρίζαι τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἦδη ὁ πόλεμος εἶχε ἀποκαλύψει τὴν ἰδίαν πραγματικότητα εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν. Καὶ εἶχα τονίσει τοῦτο, ὡς αἰτίαν τῆς ἰδεολογικῆς ἀποτυχίας τοῦ κομμουνιστικοῦ πειράματος εἰς τὸν λόγον μου κατὰ τοῦ Βισίνσκου εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1950. Ἄλλ' εἰς τὴν Δύσιν, ἠλπίζαμεν, ὅτι ἡ κατάστασις ἦτο διαφορετικὴ. Χωρὶς νὰ ἔχῃ τὸν δυναμισμόν τοῦ σοβιετικοῦ ἐθνικισμοῦ, ὁ ἐθνικισμὸς εἰς τὴν Δύσιν ἐσταμάτησε τὸ μεγάλο κίνημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἰδέας. Ἄς στηριχθῇ τουλάχιστον αὐτῇ, σήμερα πιά, εἰς τὸ τελευταῖον της ἀνάχωμα, τὴν Συνομοσπονδίαν.

Μία διευκρίνησις εἶναι, ὅμως, ἀπαραίτητη. Τὸ πῶς συνηθισμένο λάθος τῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ συγχύζουσι τὴν ἐπιθυμίαν τους μὲ τὴν πραγματικότητα, τὸ «εἶναι» μὲ τὸ «ἔδει». Ὅταν κρίνωμεν ὅπως ἐκρίναμεν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικήν

κὴν Κοινότητα καὶ τονίζωμεν ὅτι χωρὶς ἀφεταιριακὴν πολιτικὴν θεμελίωσιν δὲν γίνεται Ἑνωσις τῆς Εὐρώπης ἀναφερόμεθα εἰς τὸ «δέον». Ἡ Ε.Ο.Κ. ὅμως εἶναι τὸ «δύ». Θεμελιώνει καταστάσεις μακρὰς ἢ βραχείας διαρκείας. Δημιουργεῖ τετελεσμένα γεγονότα. Ξεσηκώνει (βλ. κατωτέρω κεφάλαιον πέμπτον) μίαν θύελλαν ποὺ ἤμπορεῖ νὰ σαρῶσῃ—ἀκριθῶς διότι εἶναι, ὅτι εἶναι, ἡ Εὐρώπη τῶν πλουσίων καὶ τῶν τράστ— τὰς ἀσθενεῖας καὶ ἀπροσαρμοστούς οικονομίας, ὅπως ἡ ἰδική μας. Καὶ αἱ θύελλαι δὲν ἀντιμετωπίζονται μὲ ἐξορκισμούς. Ἄσχετα, λοιπόν, πρὸς τοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ ἐδόθησαν καὶ ἄσχετα μὲ τὴν ἔνωσιν τῆς Εὐρώπης ἡ χώρα πρέπει τὸ ταχύτερον νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ εἰσέλθῃ, κατὰ τὸν καλύτερον ποὺ ἤμπορεῖ τρόπον, εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγοράν.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ Συνομοσπονδία, τὴν ὁποῖαν ἐπιδιώκει ὁ Ντὲ Γκὼλ, σημαίνει, δι' αὐτόν, γαλλικὴν ἡγεσίαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο καὶ ἀντιτίθεται καὶ θὰ ἀντιταχθῇ ὅσον ἤμπορεῖ εἰς τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγοράν οἰουδὴ ποτε συναγωνιστοῦ εἰς τὴν ἡγεσίαν, καὶ δὴ τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας. Διότι ἡ Δυτικὴ Γερμανία ἀναμφισβητήτως δὲν ἤμπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἡγεσίαν αὐτῆν. Ὅση καὶ ἂν εἶναι ἡ οικονομικὴ τῆς ἀκμὴ καὶ σταθερότης, ἡ ὁποία, ἄλλωστε, εἶναι ἀγνώστου διαρκείας, ἡ πολιτικὴ τῆς θέσις εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην, ἡ ὑπαρξὶς τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας, τὸ πρόβλημα τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ χιτλερισμοῦ ἀποκλείουν οἰανδήποτε τέτοιαν διεκδίκησιν. Διὰ μίαν ἀκόμη φερόμεν ἐπαληθεύει ἡ διαπίστωσις ὅτι δὲν κυβερνοῦν τὴν ἱστορίαν τὰ οικονομικὰ προβλήματα. Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ντὲ Γκὼλ, ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ καὶ ἡ Συνομοσπονδία τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ποὺ θὰ στηριχθῇ εἰς αὐτὴν ἔχει πολιτικὸν χαρακτήρα, καὶ ἀποτελεῖ ἀναβίωσιν τῆς ἐννοίας τῆς τρίτης δυνάμεως. Συγχρονισμένον ὑποτροπιασμὸν τῆς μακαρίτιδος «Μικρᾶς Ἀντάντ» Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ γάλλου Προέδρου εἶναι ἐσφαλμένοι. «Ἡ τρίτη δύναμις» ἀπέθανε. Καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτραπῇ, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενο κεφάλαιον, ἀπὸ τὴν ἡγετίδα τοῦ Ἀτλαντισμοῦ δύναμιν νὰ παραμεινῇ ἔξω τῆς κοινῆς ἀγορᾶς ἡ Μεγάλῃ Βρετανία. Διὰ τῆς εἰσόδου ὅμως τῆς δυνάμεως αὐτῆς αἱ ἐλπίδες ἡ γαλλικῆς ἡγεμονίας ἐξανεμίζονται. Δυστυχῶς τὸ πρᾶγμα ἔχει καὶ μίαν ἄλλην συνέπειαν, τὴν καθυστέρησιν καὶ τῆς προσπάθειάς πρὸς συνομοσπονδίας. Πρῶτον, διότι καὶ ὁ Ντὲ Γκὼλ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ τὴν ἐπιδιώξῃ ὅταν βλέπῃ ὅτι δὲν θὰ ἔχῃ ἡ χώρα τοῦ τὴν ἡγεμονίαν καὶ δεύτερον, διότι ἡ Μεγάλῃ Βρετανία, ποὺ ἔκαμε πέντε χρόνια νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ συμφέρον τῆς εἶναι νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγοράν—καὶ τὸ ἀντελήφθη κατόπιν πίεσεως τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν— θὰ κάμῃ ἄλλα τόσα διὰ νὰ δεχθῇ τὴν ἀνάγκην τῆς Συνομοσπονδίας. Καὶ εἰς αὐτὸ δὲν θὰ πιεσθῇ, διότι ἐκεῖθεν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἐνδιαφέρονται περισσότερο διὰ τὴν οικονομικὴν ἔνωσιν τῆς Εὐρώπης παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν, ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς σοβιετικῆς προκλήσεως, ὡς πρὸς τὴν ὁποῖαν ἡ πολιτικὴ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης ἤμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ καὶ μερικὸς πονοκεφάλους.

Ἡ προοπτικὴ δὲν εἶναι αισιόδοξος. Ἄλλ' ἡ κάποια ἔνωσις εἶναι ἡ μόνη σύμφωνος μὲ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Διότι ὁ ροῦς αὐτὸς δὲν δέχεται πλέον ἡγεμονίας. Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐνιαίας Εὐρώπης, ἡ λύσις εἶναι ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωσις τῆς ἡγεσίας τῆς. Καὶ τὴν ἡγε-

σίαν ἠμποροῦν νὰ ἀποτελέσουν αἱ τρεῖς εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἡ Γαλλία, ἡ Μεγάλη Βρεταννία καὶ ἡ Δυτικὴ Γερμανία, συνθέτουσαι τὰς ἐπιθυμίας των, χαλιναγωγῆσαι τὰς φιλοδοξίας των καὶ συνεργαζόμεναι ὑπὸ τὸ βλέμμα καὶ τὴν διαιτησίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, πού ὅσον πάει διευρύνουν καὶ περισσότερο τὰ «νέα των σύνορα». Διαιτησίαν πού θὰ ζητήσουν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐτοιμασοῦν καὶ δι' αὐτὸ αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ αἱ ἄλλαι, αἱ δευτερεύουσαι, ὅπως ἡ Ἰταλία καὶ αἱ τριτεύουσαι, ὅπως ἡ Ἑλλάς, δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Διότι ἡ Εὐρώπη εἶναι πλέον διὰ μακρὰ ἔτη ἀτλαντικὴ. Εἶναι καὶ τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς.

*
**

Ἄν ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ζυγισθοῦν καλὰ ἠμποροῦν νὰ δώσουν τὴν θάσιν εἰς μίαν Συνομοσπονδίαν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, ἡ ὁποία βέβαια θὰ εὕρη καὶ αὐτὴ ἀρκετάς δυσκολίας διότι ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς τὰ δικτατορικὰ ἢ ἡμιδικτατορικὰ καθεστῶτα θὰ εἶναι δύσκολον νὰ υπάρξουν, ἀλλ' ἡ ὁποία εἶναι τὸ μόνον δυνατόν σήμερον πρῶτον θῆμα, διὰ τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὴν Ἐνωσιν. Ἀφού δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν Εὐρώπην τῶν λαῶν, ἃς προτιμήσωμεν ἀπὸ τὴν «Εὐρώπην τῶν τράστ», τὴν «Εὐρώπην τῶν πατριδῶν».

Εἶπα τὸ δυνατόν σήμερον «πρῶτον θῆμα». Ἄντι κάθε ἄλλης ἀναπτύξεως ἃς διαβάσωμεν τὰ ἄρθρα 1,3 καὶ 5 τοῦ Ἑλβετικοῦ Συντάγματος τοῦ 1848, πού ἀπέτέλεσε τὴν θάσιν τῆς Ἑλβετικῆς Συνομοσπονδίας πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ 22 καντόνια, ἔχει τρεῖς γλώσσες καὶ κύριος οἶδε πόσες θρησκείες :

«Ἄρθρον 1. Οἱ λαοὶ τῶν 22 κυριάρχων καντονίων τῆς Ἑλβετίας, ἐνούμενοι μὲ τὴν παροῦσαν συμμαχίαν, ἀπαρτίζουν ἐν τῷ συνόλῳ τους τὴν Ἑλβετικὴν Συνομοσπονδίαν.

Ἄρθρον 2 Τὰ καντόνια εἶναι κυρίαρχα ἐφ' ὅσον ἡ κυριαρχία των δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὸ Ὄμοσπονδιακὸν Σύνταγμα καὶ, ὡς τοιαῦτα, ἀσκοῦν ὅλα τὰ δικαιώματα τὰ ὁποία δὲν υπάγονται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ὁμοσπονδιακῶν ἀρχῶν.

Ἄρθρον 5. Ἡ Συνομοσπονδία ἐγγυᾶται εἰς τὰ καντόνια τὴν ἐδαφικὴν των ἀκεραιότητα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν τους».

Ἐπανειλημμένως ἀνέφερα τὸν Ντὲ Γκὼλ. Δὲν τὸ ἔκαμα ἀπὸ συμπάθειαν ἀλλὰ διότι εὕρισκω ὅτι μολοντί πολλοὶ ἰδέαι του εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἐποχὴν μας, ὅπως π.χ. αὐτὴ ἡ μυστικιστικὴ πίστις εἰς τὸ γαλλικὸν μεγαλεῖον, ἡ ὁποία θὰ τὸν ὀδηγήσῃ ἴσως ἐνώπιον τοῦ ἀδιεξόδου πού διαφαίνεται γύρω του εἰς τὴν μοναρχίαν πού, παρ' ὅλα ὅσα λέγονται περὶ προσωποποιήσεως τῆς ἐξουσίας, δὲν εἶναι εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας, αἱ πράξεις του ὅχι ὡς πολιτικοῦ στοχαστοῦ, ἀλλ' ὡς κυβερνήτου κινουμένου μέσα εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας. Καθ' ὃν χρόνον ἐκτυποῦνται, μάλιστα αἱ γραμμαὶ αὐταί, ἔρχεται ἡ δῆλωσις τοῦ ἀμερικανοῦ Προέδρου περὶ τοῦ γάλλου ἡγέτου εἰς τὸ Παρίσι. Εἶπεν ὁ Κένεντυ ὅτι ὁ Πρόεδρος Ντὲ Γκὼλ ἔχει «the sense of history». Ὅπως οἱ μεγάλοι Πρόεδροι τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας, πού εἶδαμεν. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχει τὴν καθολικὴν ἀναγνώ-

ρισιν του λαου του. Πλειοψηφίαι όπως του Ντε Γκωλ δεν αποκτώνται εύκολα εις τας δημοκρατίας. Η Γαλλία δε εμεινε με τον Ντε Γκωλ και χάρις εις αυτον ουσιαστική δημοκρατία. Τοιυτο απεδείχθη και με το τελευταιον κίνημα της Αλγερίας, το οποιον κατεδίκασε εις κατάρρευσιν ο Ντε Γκωλ, στηριζόμενος εις την λαϊκήν συγκατάθεσιν.

Βέβαια, η εξέλιξις των πραγμάτων εις την Γαλλίαν δεν είναι εύκολον να προβλεφθῃ. Οί ήγέται που αναγκάζονται να λαμβάνουν έκτάκτους εξουσίας συντομεύουν τον χρόνον της παντοδυναμίας τους. Ήδη, σήμερα, μετά την χρῆσιν του άρθρου 16 του γαλλικού Συντάγματος του 1958 που επέτρεψε εις τον Ντε Γκωλ να αναλάβῃ ελας τας εξουσίας και να παραβιάσῃ και αυτήν την βασικήν αρχήν «ουδεις αφαιρείται ακων του φυσικου αυτου δικαστου», εκλόνισαν πολλά από τα ψυχολογικά υπόδαθρα του καθεστῶτος του. Αί εργατικαί μάζαι: αρχίζουν να ἀμφισβῆλλουν. Και αι μάζαι των εργαζομένων αποτελουν δια την σύγχρονον δημοκρατίαν την σοβαρώτερην λαϊκήν δύναμιν. Κλονίζονται δε οχι μόνον αυτοί. Το έκτακτον δικαστήριον που συνεκρότησε ο Ντε Γκωλ δια να δικάσῃ δύο Ακουαντάρτας στρατηγούς, τους καλύτερους, υπό την προεδρείαν του Προέδρου του Ανωρωτικου έκτακτου δικαστηριου συνέσεως που άλλου ίσως θα εθεωρείτο επαναστατική. Κατεδίκασε τους στρατηγούς Challe και Zeller εις δεκαπενταετήν μόνον φυλάκισιν! Εις τας οργανωμένας κοινωνίας αι ήγετικαί προσωπικότητες αντιδρουν και δεν περισαίνουν τους Ισχυρούς. Και οι Ισχυροί, δσον και αν ενοχλουνται, αναγνωρίζουν εις τους άλλους το δικαίωμα να έχουν γνώμην.

Μου ενθυμίζει η απόφασις του έκτακτου γαλλικου δικαστηριου μίαν συζήτησιν που ειχα με διακεκριμένον Έλληνα Στρατηγόν, μακαρίτην ήδη, τας ήμέρας του προηγουμένου κινήματος της Αλγερίας, τον Ιανουάριον του 1960. Υπεστήριξε οτι εαν δεν βομβαρδισθουν οι επαναστάται του Lagailarde και δεν σκοτωθουν πολλοί, θα πέσῃ το καθεστῶς. Επίστευχ, προς κατάπληξιν του, οτι δεν θα σκοτωθῇ κανεις. Η ενότης ενός εθνικου συνόλου είναι αγαθόν μεγαλύτερον από οποιανδήποτε άλλην επιδίωξιν και αυτο δεν το αντιλαμβάνονται πολλες φορές και πρέπει πάντοτε να το έχουν υπ' οψιν τους οι άνθρωποι που εύρισκονται εκάστοτε εις τας πρώτας θέσεις των χωρών, του Μεσογειακου ιδίως περιγύρου με τας εδεξάπτους λαϊκάς αντιδράσεις. Το κομμουνιστικόν κίνημα του 1944 και η 1947-49 αλλά και αι αντεπαναστατικαί ακρότητες που το ήκολούθησαν και η εκμετάλλευσις των ψυχολογικων τραυματισμων της μιάς η της άλλης πλευράς, εκάμαν περισσότερον κακόν εις την εθνικήν μας ενότητα, από λάθος ελων μας, παρ' οτιδήποτε άλλο.

Το ίδιοι πρέπει να λεχθῇ και δια την Ευρώπην. Δεν πρέπει να σπάσῃ το αίσθημα της ενότητος. Κάτι περισσότερον, πρέπει να καλλιεργηθῇ με υπομονήν.

Η Συνομοσπονδία ελων των κρατων της Δύσεως είναι το μόνον δυνατόν σήμερον πρώτον βήμα. Είναι όμως πάντοτε εφικτόν οτι είναι δυνατόν: Η πρόσφατος πείρα κάθε άλλο παρά πείθει περι τουτου. Και δι' αυτο το χρέος των Ευρωπαϊων, ιδίως εκείνων που πιστεύουν εις την δημοκρατίαν, είναι να προσπαθουν πάντοτε, προσκρομόζοντες το ιδεώδες εις το δυνατόν, να κάμουν το δυνατόν αυτο πραγματώσιμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΗ ΑΓΟΡΑ *

Ἄς ρίψωμεν τώρα ἓνα διαστικὸν βλέμμα εἰς τὸ θέμα τῆς συνδέσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ παρκαλουθῶμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς τὴν πορείαν τῶν διαπραγματεύσεων πού δὲν ἐτελείωσαν ἀκόμη κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς παρούσης μελέτης (Μάϊος 1961) καὶ πού κάθε ἄλλο τιμοῦν, ὅπως ἔγιναν ἐπὶ δύο χρόνια, τὰς πλουσίας χώρας τῆς ἡπείρου μας. Μερικαὶ σκέψεις πού κυρίως ἐνδιαφέρουν τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος θὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Γύρω μας ἐπὶ 15 χρόνια ἐκτίζετο ἓνας νέος κόσμος. Καὶ ἐδημιουργοῦντο νέοι θεσμοί. Ἄλλὰ καὶ νέον πνεῦμα. Νέοι ἄνθρωποι ἔμπαιναν εἰς τὴν ἐνεργὸν ζωὴν, ἀμόλυντοι ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ παρελθόντος καὶ νέοι πολιτικά καὶ κοινωνικά κατασκευαὶ ἐθεμελιώνοντο. Μία πραγματικὴ ἐπανάστασις ἐσάρωνε τὰ παλιὰ, συνεπίεζε τὴν παράδοσιν, παραμέριζε τὰς ἀπρηχαιωμένας συνθητάς, συνέτριβε νόμιμα ἐν πολλοῖς συμφέροντα, ἐγελοιοποιοῖ ἐθευμασμένα ἰδανικά καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐρειπίων τοὺς ἐκτίξε τὸ οἰκοδόμημα τῆς νέας ζωῆς. Ὁ κόσμος τῆς σήμερον ἐλάχιστα ἐνθυμίζει τὸν κόσμον τοῦ 1939. Ἡ ἐξέλιξις δὲν ἔχει βέβαια δλοκληρωθῆ. Ἄλλὰ τί δλοκληρῶνεται εἰς τὴν ἱστορίαν πού εἶναι ἓνα διαρκὲς γίγνεσθαι, συνεχῶς ἐξελισσόμενον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν τριῶν δυναμικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς, τῆς πίστεως, τῶν ἀξίων ἀνθρώπων καὶ τῆς δημιουργικότητός τους; Παραμένουν ἀκόμη ἴχνη τοῦ παρελθόντος, ὅπως εἶναι ὁ θλιθερὸς ματεριαλισμὸς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, πουθενὰ ὅμως τὰ ἴχνη αὐτὰ δὲν εἶναι τὸ κυρίαρχον στοιχεῖον, πουθενὰ εἰς τὸν ἐλεύθερον δυτικὸν κόσμον τὰ ἴχνη αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ κερδίζουν τὴν ὑστάτην μάχην πού δίνουν πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν. Πουθενὰ δὲν ἰσχύει πιά ἡ κατηγορία τοῦ Μάρξ διὰ τοὺς διανοουμένους «ὅτι ἀναζητοῦν εἰς τὴν ἰδεολογίαν δικαιολογίαν διὰ νὰ κάμουν ὅ,τι κάμουν καὶ νὰ διώξουν μετὰ τὴν μαγειρίαν τοῦ λόγου τὴν ἀπαράδεκτον εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ τους πού τοὺς στέλνει ἡ πραγματικότης».

Εἰς τὰς χώρας τοῦ παραπετάσματος ἢ πρόδοδος εἶναι καταπληκτικὴ. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς τεχνικὰς πραγματοποιήσεις καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν δημιουργίαν. Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν πού συμπίεζει ἀκόμη εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ὁ «σοσιαλιστικὸς ρεαλισμὸς», τοῦ ὁποῦ ὅμως ἀντίστοιχος εἶναι ἡ φωτογραφικὴ ψυχολογία τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τῶν μαζῶν εἰς τὴν Δύσιν, εἰς ὅλας τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἐπιδόσεις τοῦ πνεύματος, ὀλίγα πράγματα ὑπάρχουν πού νὰ προηγούνται οἱ ἐλεύθεροι λαοί. Ἡ ἐλευθερία φυσικά, δὲν ὑπάρ-

* Αἱ σκέψεις αὐτὰ ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1961, δηλαδὴ πρὸ τῆς περιπετειώδους συμφωνίας τῆς 30ῆς Μαρτίου περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ε.Ο.Κ., μετὰ τὴν ὁποίαν αἱ ὑποδείξεις πού γίνονται προσλαμβάνουν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιέγοντος.

ρισιν του λαου του. Πλειοψηφία ειπως του Ντε Γκωλ δεν αποκτώνται ευκολα εις τας δημοκρατίας. Η Γαλλία δε εμεινε με τον Ντε Γκωλ και χάρις εις αυτον ουσιαστική δημοκρατία. Τουτο απεδείχθη και με το τελευταιον κίνημα της Αλγερίας, το οποιον κατεδίκασε εις κατάρρευσιν ο Ντε Γκωλ, στηριζόμενος εις την λαϊκήν συγκατάθεσιν.

Βέβαια, η εξέλιξις των πραγμάτων εις την Γαλλίαν δεν είναι ευκολον να προβλεφθῃ. Οί ήγείται πού αναγκάζονται να λαμβάνουν έκτάκτους εξουσίας συντομεύουν τον χρόνον της παντοδυναμίας τους. "Ηδη, σήμερα, μετά την χρῆσιν του άρθρου 16 του γαλλικού Συντάγματος του 1958 πού επέτρεψε εις τον Ντε Γκωλ να αναλάβῃ ελας τας εξουσίας και να παραβιάσῃ και αυτήν την βασικήν αρχήν «οὐδεις αφαιρείται άκων του φυσικού αυτου δικαστου», εκλόμισαν πολλά από τα ψυχολογικά υπόδαθρα του καθεστώτος του. Αί εργατικαί μάζαι αρχίζουν να αμφιβάλλουν. Και αί μάζαι των εργαζομένων αποτελοῦν δια την σύγχρονον δημοκρατίαν την σοβαρώτερην λαϊκήν δύναμιν. Κλονίζονται δε όχι μόνον αυταί. Το έκτακτον δικαστήριον πού συνεκρότησε ο Ντε Γκωλ δια να δικάσῃ δύο από τους άντάρτας στρατηγούς, τους καλύτερους, υπό την προεδρείαν του Προέδρου του Ακυρωτικού έκκαμε μίαν πρᾶξιν συνέσεως πού άλλου ἴσως θά εθεωρείτο επαναστατική. Κατεδίκασε τους στρατηγούς Challe και Zeller εις δεκαπενταετήν μόνον φυλάκισιν! Εις τας οργανωμένας κοινωνίας αί ήγετικαί προσωπικότητες αντιδρουν και δεν περισαίνουσι τους Ισχυρούς. Και οί Ισχυροί, ὄσον και αν ενοχλοῦνται, αναγνωρίζουσι εις τους άλλους το δικαίωμα να έχουν γνώμην.

Μου ένθυμίζει η απόφασις του έκτάκτου γαλλικού δικαστηρίου μίαν συζήτησιν πού ειχα με διακεκριμένον Έλληνα Στρατηγόν, μακαρίτην ήδη, τας ήμέρας του προηγούμενου κινήματος της Αλγερίας, τον Ιανουάριον του 1960. Υπεστήριξε οτι εαν δεν δομβαρδισθοῦν οί επαναστάται του Lagailarde και δεν σκοτωθοῦν πολλοί, θά πέσῃ το καθεστώς. Επιστευσ, πρὸς κατάπληξιν του, οτι δεν θά σκοτωθῇ κανείς. Η ένότης ένὸς εθνικού συνόλου είναι αγαθὸν μεγαλύτερον από οποιανδήποτε άλλην επιδίωξιν και αυτὸ δεν το αντιλαμβάνονται πολλές φορές και πρέπει πάντοτε να το έχουν υπ' ὄψιν τους οί άνθρωποι πού ευρίσκονται έκάστοτε εις τας πρώτας θέσεις των χωρῶν, του Μεσογειακού ἰδιως περιγύρου με τας ευεξάπτους λαϊκάς αντιδράσεις. Το κομμουνιστικὸν κίνημα του 1944 και του 1947—49 αλλά και αί αντεπαναστατικαί ἀκρότητες πού το ήκολούθησαν και η έκμετάλλευσις των ψυχολογικῶν τραυματισμῶν της μιᾶς η της άλλης πλευράς, ἔκαμαν περισσότερον κακὸν εις την εθνικήν μας ένότητα, από λάθος ὄλων μας, παρ' οτιδήποτε άλλο.

Τὸ ἴδιον πρέπει να λεχθῇ και δια την Ευρώπην. Δεν πρέπει να σπάσῃ το αίσθημα της ένότητος Κάτι περισσότερον, πρέπει να καλλιεργηθῇ με ὑπομονήν.

Η Συνομοσπονδία ὄλων των κρατῶν της Δύσεως είναι το μόνον δυνατόν σήμερον πρώτον βήμα Είναι όμως πάντοτε ἐφικτὸν οτι είναι δυνατόν; Η πρόσφατος πείρα κάθε άλλο παρά πείθει περι τούτου. Και δι' αυτὸ το χρέος των Ευρωπαϊων, ἰδιως ἐκείνων πού πιστεύουσι εις την δημοκρατίαν, είναι να προσπαθοῦν πάντοτε, προσκρομόζοντες το ἰδεώδες εις το δυνατόν, να κάμουν το δυνατόν αυτὸ πραγματώσιμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΗ ΑΓΟΡΑ *

Ἐὰς ρίψωμεν τώρα ἓνα βιαστικὸν βλέμμα εἰς τὸ θέμα τῆς συνδέσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Κοινὴν Ἀγοράν. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ παρακλουθῶμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς τῆν πορείαν τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ δὲν ἐτελείωσαν ἀκόμη κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς παρούσης μελέτης (Μάϊος 1961) καὶ ποὺ κάθε ἄλλο τιμῶν, ὅπως ἔγιναν ἐπὶ δύο χρόνια, τὰς πλουσίας χώρας τῆς ἡπείρου μας. Μερικαὶ σκέψεις ποὺ κυρίως ἐνδιαφέρουν τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος θὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Γύρω μας ἐπὶ 15 χρόνια ἐκτίζετο ἓνας νέος κόσμος. Καὶ ἐδημιουργοῦντο νέοι θεσμοί. Ἄλλὰ καὶ νέον πνεῦμα. Νέοι ἄνθρωποι ἔμπαιναν εἰς τὴν ἐνεργὸν ζωὴν, ἀμόλυντοι ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ παρελθόντος καὶ νέοι πολιτικά καὶ κοινωνικά κατασκευαὶ ἐθεμελιώνοντο. Μία πραγματικὴ ἐπανάστασις ἐσάρωνε τὰ παλῆά, συνεπίεζε τὴν παράδοσιν, παραμέριζε τὰς ἀπηρχαιωμένας συνηθείας, συνέτριβε νόμιμα ἐν πολλοῖς συμφέροντα, ἐγελοιοποιεῖ ξεθυμασμένα ἰδανικά καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐρειπίων τοὺς ἐκτίξε τὸ οἰκοδόμημα τῆς νέας ζωῆς. Ὁ κόσμος τῆς σήμερον ἐλάχιστα ἐνθυμίζει τὸν κόσμον τοῦ 1939. Ἡ ἐξέλιξις δὲν ἔχει βέβαια δλοκληρωθῆ. Ἄλλὰ τί δλοκληρώνεται εἰς τὴν ἱστορίαν ποὺ εἶναι ἓνα διαρκὲς γίγνεσθαι, συνεχῶς ἐξελισσόμενον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν τριῶν δυναμικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς, τῆς πίστεως, τῶν ἀξίων ἀνθρώπων καὶ τῆς δημιουργικότητός τους; Παραμένον ἀκόμη ἴχνη τοῦ παρελθόντος, ὅπως εἶναι ὁ θλιβερὸς μαρξισμὸς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, πούθενά ὅμως τὰ ἴχνη αὐτὰ δὲν εἶναι τὸ κυρίαρχον στοιχεῖον, πούθενά εἰς τὸν ἐλεύθερον δυτικὸν κόσμον τὰ ἴχνη αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ κερδίζουν τὴν ὑστάτην μάχην ποὺ δίνουν πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν. Πούθενά δὲν ἰσχύει πιά ἡ κατηγορία τοῦ Μάρξ διὰ τοὺς διανοουμένους «ὅτι ἀναζητοῦν εἰς τὴν ἰδεολογίαν δικαιολογίας διὰ νὰ κάμουν ὅ,τι κάμνουν καὶ νὰ διώξουν μετὰ τὴν μαγείαν τοῦ λόγου τὴν ἀπαράδεκτον εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ τους ποὺ τοὺς στέλνει ἡ πραγματικότης».

Εἰς τὰς χώρας τοῦ παραπετάσματος ἡ πρόδοσις εἶναι καταπληκτικὴ. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς τεχνικὰς πραγματοποιήσεις καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν δημιουργίαν. Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν ποὺ συμπίεζει ἀκόμη εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ὁ «σοσιαλιστικὸς ρεαλισμὸς», τοῦ ὁποῦ ὅμως ἀντίστοιχος εἶναι ἡ φωτογραφικὴ ψυχολογία τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τῶν μαζῶν εἰς τὴν Δύσιν, εἰς ὅλας τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἐπιδόσεις τοῦ πνεύματος, ὀλίγα πράγματα ὑπάρχουν ποὺ νὰ προηγῶνται οἱ ἐλεύθεροι λαοί. Ἡ ἐλευθερία φυσικά, δὲν ὑπάρ-

* Αἱ σκέψεις αὐταὶ ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1961, δηλαδὴ πρὸ τῆς περιπετειώδους συμφωνίας τῆς 30ῆς Μαρτίου περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ε.Ο.Κ., μετὰ τὴν ὁποῖαν αἱ ὑποδείξεις ποὺ γίνονται προσλαμβάνουν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιέγοντος.

χει. Ἄλλὰ τί ἐκάμαμεν ἡμεῖς δι' αὐτὴν καὶ ἐξ ὀνόματος αὐτῆς; Δὲν ἐλογαριάσαμεν καλὰ τὰ καυτερὰ λόγια τοῦ Προέδρου Κέννεντυ εἰς τὸ Κογκρέσσον :

«Μία ἀπὸ τῆς εἰρωνεῖας τοῦ καιροῦ μας εἶναι ὅτι αἱ τεχνικαὶ ἐνὸς σκληροῦ καὶ πειστικοῦ συστήματος εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐνσταλλάξουν πειθαρχίαν καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοὺς ἐνῶ αἱ εὐλογίαι τῆς ἐλευθερίας συχνὰ σημαίνουν μόνον προνόμια, ματειαλισμόν καὶ καλοπέρασιν».

Εἰς τὸν ἔξω τοῦ παραπετάσματος χώρον, ἐκεῖ μὲν ὅπου ὑπάρχουν δλοκληρωτικὰ καθεστῶτα δὲν ὑπάρχει ὄχι πρόοδος, ἀλλ' οὔτε εἰδησις περὶ αὐτῆς. Ὑπάρχει ὡς ἀντάλλαγμα ἢ πίστις εἰς τὴν καθυστέρησιν. Ὑπάρχει εἰς τοὺς ἰθὺνοντας ἢ πεποίθησις ὅτι τὸ συμφέρον τῶν λαῶν τοὺς εἶναι νὰ διατηρήσουν μὲ κάθε πίσειν τὰ μεταμεσαιωνικά τους πλαίσια. Καὶ ἔτσι, εἴτε λέγεται Πορτογαλία, εἴτε Βιετνάμ ἢ χώρα αὐτή, μία μυστικοπαθῆς φεουδαρχία ἔχει κλείσει τῆς πόρτες σὲ κάθε ἐξέλιξιν καὶ ἀσχολεῖται μόνον μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν μιᾶς ψυχώσεως, ποὺ ὑπάρχει εἰς ὀρισμένους ἡγέτιδας τάξεις τῶν πλουσιῶν χωρῶν καὶ ποὺ εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν μία μέθοδος πλουτισμοῦ καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν φεουδαρχῶν: τοῦ στεῖρου καὶ λογοκοπικοῦ ἀντικομμουνισμοῦ καὶ τοῦ παραλλήλου πρὸς αὐτὸν μύθου τῆς «σταθερότητος». Διὰ νὰ δώσῃ μίαν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Σαίγκον γάλλος δημοσιογράφος, ἔγραφε πρὸ ὀλίγου ὅτι τὸ κλειστὸν περιβάλλον τοῦ προεδρικοῦ ἀνακτόρου ἔπεισε τὸν ἀπόκοσμον Δικτάτορα τῆς χώρας ὅτι ἢ ἐναντίον του ἐπανάστασις τοῦ Νοεμβρίου, ποὺ τελικὰ ἀπέτυχε, δὲν ἔγινε ποτέ! Ὁ ἴδιος παρατηρητῆς λέγει ὅτι ἐὰν ἢ κατάστασις κρατήσῃ δύο χρόνια ἀκόμη, ὁ λαὸς θὰ χαιρετήσῃ ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς κομμουνιστὰς τοῦ Βορρᾶ ποὺ κατῴρθωσαν νὰ ἐντάξουν, μὲ τὰ ἰδικὰ τους μέσα, τὴν χώραν τοὺς εἰς τὴν Ἐπανάστασιν. Ὁχι τὴν Ἐπανάστασιν τῆς δεξιᾶς ἢ τῆς ἀριστερᾶς, τῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦ δλοκληρωτισμοῦ. Ἀλλὰ τὴν Ἐπανάστασιν μονολεκτικὰ. Τὴν ἀρνησιν τοῦ παρελθόντος, τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὸ παρὸν, τὴν ἀγωνίαν διὰ μίαν καλύτερην αὔριον, διὰ τὴν πρόοδον. Τὴν Ἐπανάστασιν ποὺ εἶναι ἢ ἰδέα, ἢ ἀνάγκη καὶ ὁ σκοπὸς καὶ ποὺ ἂν δὲν τὴν κάμουν μὲ τὰ ἐλεύθερα δυτικὰ καθεστῶτα οἱ ἴδιοι οἱ λαοί, θὰ τὴν κάμουν τὰ κομμουνιστικά, διὰ τῶν μαζῶν ποὺ θὰ σχηγηθεῖσιν, ὅσο καὶ ἂν πιστεύωμεν ἡμεῖς—καὶ πιστεύωμεν εἰλικρινῶς μὲ τὰ ἰδικὰ μας κριτήρια—ὅτι τὰς υποδουλώνουν.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐλεύθερα καθεστῶτα ἔξω τοῦ παραπετάσματος. Εἶναι τὰ πρότυπα καὶ τὰ ἰδανικά μας. Εἶναι ἢ δικαιολογία τῆς πίστεώς μας εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὁ μόνος φᾶρος συγκρίσεως δι' ἡμᾶς. Ἐκεῖ ἢ εἰκὼν εἶναι διαφορετική. Ἡ ἐπανάστασις προχωρεῖ. Διότι τὰ ἐλεύθερα καθεστῶτα ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ σκέπτονται χωρὶς τὰ πάθη τοῦ παρελθόντος, χωρὶς τὴν φοβίαν τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὴν ὑποκρισίαν ἐνὸς παρόντος ποὺ ὅλοι γνωρίζουν ἀσταθῆς καὶ παροδικὸν ἐνῶ καμώνονται πῶς πιστεύουν ὅτι εἶναι σταθερὸν καὶ αἰώνιον.

Εἰς τὴν χώραν μας γίνεται ὅτι συμβαίνει σχεδὸν πάντοτε. Περιμένωμεν τὴν τελευταίαν στιγμὴν διὰ νὰ ἀτενίσωμεν τὸν κίνδυνον, ἂν δὲν καταλήγωμεν ἀπλῶς νὰ διαπιστώνωμεν τὰς καταστροφὰς ποὺ ἐπῆλθον ἤδη—καὶ ποὺ πολλὰς φορὰς θεωροῦμεν ἐκ τῶν προτέρων ἀναποφεύκτους. Οὐδέποτε κατωρθώσαμεν νὰ μάθωμεν ὅτι

διὰ τοὺς ζωντανούς λαοὺς ἀναπόφευκτα δὲν ὑπάρχουν. Ἐπειδὴ αἱ σκέψεις αὐταὶ δὲν γράφονται διὰ τὸ νὰ ἀναξέσουν πληγὰς ἢ διὰ τὸ νὰ κατηγορήσουν ἢ νὰ ἀντιπολιτευθοῦν κανένα, —διότι θὰ ἦτο ἄδικον νὰ ἀποδοθῇ εὐθὺν εἰς ἓνα, ἐνῶ πταίομεν ὅλοι—δὲν γράφονται ἀκόμη οὔτε διὰ τὸ νὰ διεκδικήσουν ὑπὲρ τοῦ γράφοντος τὴν ἔλλειψιν εὐθύνης διὰ τὰ οἰαδῆποτε συμβάντα, ἄς μὴ ἀναφερθοῦν παλαιὰ ἢ πρόσφατα παραδείγματα. Εἶναι τόσα καὶ τόσον, εἰς τόσους, γνωστὰ! Ἄς ἐπισημάνωμεν μόνον τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ παρόντος μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι κατὰ τὰ ἀλλάξῃ αὐτὴν τὴν φορὰν.

*
* *

Ἔχει γίνεαι ἀπὸ τοὺς πλείστους δεκτὸν ὅτι ἡ ἔνταξις μας εἰς τὴν Κοινὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀγορὰν ὑπὸ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον εἶναι ἀναγκαία. Τὴν κυριώτερην ἔξαιρέσιν εἰς τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἀποτελεῖ ἡ ΕΔΑ, παρξουρομένη ἀπὸ ἀνεδαφικούς καὶ λανθασμένους καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν τῆς ἀκόμη γραμμὴν, πολιτικούς δραματισμούς. Διότι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοθεν ἀντιρρήσεις καὶ σήμερον ἀκόμη ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονας ποὺ εἶτε θεωροῦν ἀδύνατον τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας διὰ τὸ νὰ συμπορευθῇ μὲ τὰς νέας ἀπαιτήσεις, εἶτε γενικώτερα νομίζουσι ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἐπιβίωσῃ ἡ Ἑλλάς καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἔξω κάθε συνδέσμου μὲ ἓνα οἰκονομικὸν συνασπισμὸν. Ὁ κυριώτερος καὶ στοχαστικώτερος ὁπαδὸς τῶν ἀπόψεων αὐτῶν εἶναι ὁ καθηγητὴς κ. Δημοσθένης Στεφανίδης (βλ. Ἐθνικὴ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ, 1961, σελ. 165 ἐπ.). Ἀκολουθεῖ ὁ καθηγητὴς κ. Δημ. Βεζανῆς μὲ δημοσίαν ὁμιλίαν του εἰς τὸν «Παρνασσόν». Καὶ βάλλει ἐπίσης, θεωρῶν ἐντελῶς ἀποτυχημένην τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομικὴν προσπάθειαν διότι ὀχυρωθεῖσα ὀπισθεν τῆς εὐκόλου λύσεως τῆς ὑποτιμῆσεως τῆς δραχμῆς δὲν ἐπεδίωξε οὔτε ἐπέτυχε μείωσιν τοῦ παραγωγικοῦ κόστους, ὁ κ. Εὐάγγελος Μπιτσαξῆς (βλ. «Ἔθνος» 22 καὶ 23 Μαΐου 1961). Αἱ ἀντιρρήσεις εἶναι ἀξιοπρόσεκτοι. Καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν εἶναι μόνον ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ποὺ ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Ε.Ο.Κ., εἶναι καὶ ἐπιστημονικοὶ παράγοντες τοῦ συντηρητικοῦ κόσμου. Δὲν διστάζω δὲ νὰ εἶπω ὅτι καὶ τραπεζικοὶ παράγοντες ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀποβλέπουν μὲ ἀνησυχίας εἰς τὴν ἐξέλιξιν.

Πιστεύω, ἐν τούτοις, ὅτι δὲν ἔχομεν ἄλλην ὁδόν. Ἰδίως σήμερον ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι ἐπὶ θύραις καὶ ἡ εἴσοδος τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν μὲ προσοχὴν, καὶ ὄχι μὲ τὴν συνήθη μας παντογνωσίαν καὶ τὴν προσκόλλησίν μας εἰς ξεπερασμένους ἰδεοπληξίας, τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ τόπου μας θὰ ἴδωμεν ὅτι καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα ἡ ἔνδοξος τῆς Εὐρώπης ἦτο συνυφασμένη μὲ τὴν ὑπαρξιν παγκοσμίου ἀγορᾶς. Ἄλλ' ἡ ἀγορὰ αὐτὴ, ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς André Philip, δὲν ὑπῆρξε παρὰ τὰ κατὰ κόρον τονισθέντα ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους, ἐλευθέρῃ ἀγορᾷ, διότι εὐρίσκατο ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον διεύθυνσιν καὶ ἐξάρτησιν τῆς ἀγγλικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία κατῴρθωσε διὰ τῆς παγκοσμίου ἐπιβολῆς τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας νὰ καταστήσῃ τὴν χρηματαγορὰν τοῦ Λονδίνου τὸν ρυθμιστὴν καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς νομισματικῆς τῆς ἐξελίξεως (βλ. Vers un marché

libre mondial. Bilans et perspectives, έν Economie Appliquée, Archives de l' I.S.E.A., t. XIII, 1960 σελ. 328 έπ.). 'Αλλ' ό πρώτος παγκόσμιος πόλεμος έξεθρόνισε τήν Μεγάλην Βρεταννίαν και τήν χρηματαγοράν της, έκτοτε δέ και μέχρι σήμερα δέν κατέλαβε τήν θέσιν της καμμία χώρα, διότι ή μόνη πού ήμπορούσε νά τό κάμνη, αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι, είχαν άνέκαθεν προσαρμόσει τήν οικονομίαν των πρός τά ένδον και δέν υπήρξαν ποτέ ούτε έξιναν ήμπεριαλιστική δύναμις. 'Επαναλαμβάνω δέ ότι όταν έλλείπει ή πολιτική βάση μιās προσπάθειάς, ή προσπάθεια οικονομικής όργωνώσεως δέν έπιτυγχάνει. 'Αποτέλεσμα υπήρξεν ή κρίσις του 1929 και ή στροφή πρός τήν αυτόρκειαν (βλ. Arthur Salter, World trade and its future, Philadelphia, 1936). Διότι απέδειχθη ότι διεθνής άγορά λειτουργούσα μόνον βάσει του κανόνος τής ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του laissez-faire οδηγεί άναποτρέπτως εις τήν κρίσιν και τον γενικόν προστατευτισμόν πού άποτελεί άρνησιν τής διεθνούς άγοράς, ή όποία, λέγει ό Philip, δέν είναι φυσική κατάστασις, αλλά σκοπός πρός έπίτευξιν. Εις τήν διαπίστωσιν των άληθειών αυτών όφείλεται ή αντίδρασις του Keynes και αί προσπάθειαι του Μπρέττον Γούντς, τας όποίας έσημείωσα εις τό δεύτερον κεφάλαιον άνωτέρω.

Αυτών των προσπαθειών συνέχεια είναι ή Εύρωπαϊκή Οικονομική Κοινότης. Βέβαια, ή προσπάθεια αυτή, άν περιορισθ ή εις τά σημερινά της πλαίσια, δέν θά οδηγήσ η εις διεθνή άγοράν τής έκτάσεως πού πρέπει. Και οι έκ τούτου κίνδυνοι θά είναι μεγάλοι. Διά τουτο είναι άδύνατον νά μη έξακολουθήσ η άσκουμένη πίεσις επί τής Μεγάλης Βρεταννίας, πρός συμμετοχήν αυτής εις τήν ΕΟΚ έκ μέρους των 'Ηνωμένων Πολιτειών, ιδίως μετά τήν επικράτησιν του Κέννεντυ και των συμβούλων του με τήν θεωρίαν τους των «νέων συνόρων». Και είναι άδύνατον νά μη τελεσφορήσ η ή πίεσις αυτή, δοθέντος ότι και αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι διά τής ΕΟΚ άποβλέπουν εις τήν δημιουργίαν διεθνούς άγοράς και ή Μεγάλη Βρεταννία δέν είναι δυνατόν νά μη έγκαταλείψ η όριστικώς τήν «νοοτροπίαν τής παλινορθώσεως» πού έσημείωσα γενικώτερον εις τό τρίτον κεφάλαιον, τής αποκαταστάσεως δηλαδή του ρυθμιστικού ρόλου τής χρηματαγοράς του Λονδίνου. Τήν θέσιν της θά καταλάβ η ως σύνολον ή Κοινή 'Αγορά και τήν θέσιν των έξ αυτής έξαρτωμένων και ώφελουμένων θά πάρ η ό τρίτος κόσμος, ό κόσμος των ύποανάπτύκτων πρός τον όποιον, διά λόγους κυρίως πολιτικούς και δευτερευόντως και οικονομικούς θά στραφή ή γενική προσπάθεια. Λέγω λόγους κυρίως πολιτικούς διότι ή προσπάθεια αυτή, θά είναι ή ούσιωδέστερη μορφή του άνταγωνισμού μεταξύ Δύσεως και 'Ανατολής. Αύτός είναι ό σκοπός. Και θά ήτο πράγματι όλέθριον διά τήν Δύσιν, άν δέν κατώρθωνε άν μη νά τον έπιτύχ η, τουλάχιστον νά τον επιδιώξ η σοβαρώς, πράγμα τό όποιον δέν φαίνεται νά κάμνη σήμεραν υπό τήν επήρειαν των κατ' ιδίαν συμφερόντων των ήγετικών της τάξεων.

Είναι προφανές ότι, με τους συλλογισμούς αυτούς ή Ε.Ο.Κ. άποτελεί συλλογικόν όργανον προγραμματισμένης οικονομίας. Και ότι προϋποθέτει άνάλογον προγραμματισμόν και εις τας κατ' ιδίαν οικονομίας πού τήν άποτελοϋν. Και είναι επίσης προφανές ότι ή 'Ελλάς, εύρισκομένη εις τήν δυσχερέστερην δυνατήν θέσιν διότι δέν τοποθετείται γεωγραφικώς εις τους ύποανάπτύκτους, ούτε εις τους ούδετέρους, ένώ είναι έν τούτοις κατ' ούσίαν ύποανάπτύκτος, άν παραμείνη έξω τής Ε.Ο.Κ.

δὲν θὰ ἠμπορῆ νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς κανόνες τῆς ἐλευθέρου οἰκονομίας, εἰς τοὺς ὁποίους στηρίζονται οἱ ἐπικριταὶ τῆς συνδέσεως, διὰ νὰ ἐπιδιώσῃ, διότι δὲν ὑπάρχει πλέον ἡ ρυθμιστικὴ δύναμις τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, ἀλλὰ τὸ σύμπλεγμα τῶν συμφερόντων τῶν ἑξ, ἢ ἐπτά ἢ περισσοτέρων βιομηχανικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐνῶ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν Ε.Ο.Κ., ἔχομεν συγχρόνως καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξωμεν εἰς τὸ μέγιστον τὰς ἐκωνότητάς μας διὰ νὰ κινήθωμεν ἐντὸς αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ νὰ ὀργανώσωμεν τὴν οἰκονομίαν μας εἰς ἐπίπεδον κάποιου συναγωνισμοῦ μετὰ τὰς ἄλλας χώρας, ἀφ' ἐτέρου. Πρέπει νὰ γίνωμεν κάποτε ἀπκραιτέτοι. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ τὸ ἐπιτύχωμεν μέσθ εἰς τὰ πλαίσια τῆς προσπαθείας τῆς προσεγγίσεως τοῦ τρίτου κόσμου, ἰδίως τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνατολῆς, πρᾶγμα ποὺ προσεπάθησα νὰ θεμελιώσω μετὰ τὸ ταξίδι μου εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολὴν τὸ 1956, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἐγκατελείφθη ἔκτοτε. Φοβοῦμαι ὅτι εἰς τὸ θέμα αὐτὸ ἀπεδείχθημεν κατώτεροι τῶν μεγάλων στιγμῶν καὶ τῶν μεγάλων εὐκαιριῶν ποὺ μᾶς ἐδόθησαν.

Δὲν νομίζω, λοιπόν, ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ μείνωμεν ἔξω ἀπὸ τὴν Ε.Ο.Κ. καὶ μάλιστα, σήμερον, ὑπὸ οἴσουδῆποτε πλέον ἔρους.

Ἄσχετον εἶναι τὸ θέμα ἂν ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἐνεργήσῃ ἐγκαίρως, δταν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1957 ἡ θέσις μας θὰ ἦτο καλύτερη καὶ ἡ εἰσοδός μας εὐπρόσδεκτη, διότι οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν ἑξ ἦσαν χαλαροί, ὁ Ντὲ Γκὼλ δὲν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἡ Μεγάλη Βρεταννία ἤλπιζε εἰς τὴν ματαίωσιν τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Ἦλθα τότε εἰς ἐπαφὴν καὶ μετὰ τὸν ἀρμόδιον Γάλλον ὑπουργόν, τὸν κ. Μωρίς Φῶρ, καὶ μετὰ τὸν Γερμανὸν Ὑπουργόν τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν κ. Ἐτσελ, καὶ δύναμαι νὰ βεβαιώσω ὅτι οὕτως εἶχαν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ μᾶς ἔλειπε ἡ προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος, ὅπως εἰς ὅλα τὰ ἐθνικά μας ζητήματα μετὰ τὸν πόλεμον. Μᾶς ἔλειπε ἀκόμη ἡ δύναμις νὰ ξεκολλήσωμεν ἀπὸ τὰς ἰδέας ποὺ εἶχαμεν χαράξει οἱ ἴδιοι ὡς γραμμὴν πορείας. Ἐπιστεῦσαμεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ζώνης Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν ὡς συναρτήματός τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Καὶ προσηρμόσαμεν τὴν πολιτικὴν μας πρὸς τὴν εἰσοδόν μας εἰς αὐτήν, φοβούμενοι τὴν εὐθείαν εἰσοδόν μας εἰς τοὺς ἑξ. Καὶ δὲν ἀντελήφθημεν ὅτι τὸ 1958, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ντὲ Γκὼλ, ἡ ζώνη αὐτῆ, ἡ ΕΖΕΣ, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἐπιρροὴν ἦτο ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ. Δὲν ἐπιστεῦσαμεν οὕτε τὸν Ἐρχαρτ δταν μοῦ εἶπε εἰς τὸ Νέον Δελχί τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1958 — καὶ τὸ μετέφερα ἀμέσως, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, εἰς τοὺς ἀρμόδιους καὶ τὴν Κυβέρνησιν — ὅτι «ἡ ΕΖΕΣ ἀπέθανε» (the free trade zone is dead). Εἶναι ἔμως ἀνώφελη ἡ συζήτησις διὰ τὸ παρελθόν.

*
* *

Ἐνῶ ὁμως οἱ πλείστοι εἴμεθα σύμφωνοι δι' αὐτὴν κανεὶς μας δὲν θέλει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ ἔνταξις μας εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν θὰ ἀποτελέσῃ ὄροσημον εἰς τὴν οἰκονομικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν μας ἱστορίαν. Ἡ Ἑλλάς θὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς συγχρόνους διεθνεῖς οἰκονομικοὺς θεσμοὺς καὶ θὰ διεκδικήσῃ μίαν θέσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἐπὶ συγχρόνου ἐπιπέδου. Διότι ἔως σήμερον ὁ ἀγῶν αὐτὸς διὰ τὸν λαόν της, διὰ τὰς μεγάλας μάζας καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν της ἐκινεῖτο εἰς τὰ πλαίσια τῆς φυτοζωίας. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ προσαρμό-

σωμεν και τους εσωτερικούς μας θεσμούς, αλλά προπαντός την ψυχολογίαν μας προς τον σύγχρονον βίον. Εις μίαν κοινωνίαν άρτίως τεχνικής οργανώσεως, συστηματικής παραγωγής και μεγάλων μονάδων δέν είναι δυνατόν νά διεκδικήση θέσιν καμμίαν ό ρωμαντισμός τής γκλίτσας και ή άτομιστική ραστώνη του καφε-νείου. Δέν ανεχάιτισαν τά ταχυκίνητα άρματα του Χίτλερ οι υπερήφανοι ίππείς του συνταγματάρχου Μπέκ.

"Αν δέν προσαρμοσθώ εις την έννοιαν του συγχρόνου παραγωγικού μηχανισμού ή διοτεχνία μας πρώτον, εδρίσκουσα τās έλληνικάς μορφάς συνεργασίας που θά την καταστήσουν συναγωνιστικήν προς τά ξένα έπιτεύγματα τά όποια θά κατακλύσουν την άγοράν μας, διότι αυτό σημαίνει Κοινή Άγορά. "Αν δέν αντιμετωπισθώ κατά τον ίδιον τρόπον ή άγροτική παραγωγή, που κύπτει σήμερον υπό τó θάρος του κλήρου, τής ευλογίας αυτής των χρόνων τής άγροτικής άποκαταστάσεως που άνήκει όμως εις την κοινωνικήν ιστορίαν πλέον και δέν συνδυασθώ με την άγροτικήν βιομηχανίαν διά νά ισορροπήσθω ή εσωτερική σύνθεσις τής οικονομίας μας. "Αν δέν αντιμετωπισθώ ρεαλιστικώτερα τó πρόβλημα τής έκβιομηχανίσεως—διότι βλα προλέγουν ότι οίαιδήποτε συμφωνία και άν γίνουν και δι' 22 ή δι' 100 άκόμη έτη δασμολογικής προστασίας, ό ρυθμός τής άπελευθερώσεως γρήγορα θά έπιταχυνθώ, άν θέλω ή Έλλάς νά κρατήσθω και νά βελτιώσθω την θέσιν της και νά μη παραμείνη αιώνίως ό πτωχότατος συγγενής τής Κοινής Άγορας. Και άν δέν δημιουργηθώ παραγωγική ψυχολογία εις τó έργατικόν μας δυναμικόν—ή στατιστική λέγει ότι διά τó ίδίαν δυναμικότητος ξενοδοχείον εις την Γαλλίαν χρειάζονται πέντε υπάλληλοι και εις την Έλλάδα έπτά—μετά δεκαπέντε έτη ή χώρα μας θά όμοιάζω με τó έργοστάσιον κατασκευής κομβίων που επί χρόνια έβλεπαν έγκαταλελειμμένον οι διαβάται εις τόν Σκαρμαμαγκά, εις δόξαν του τρόπου διαχειρίσεως και άπορροφήσεως των δολλαριών του Σχεδίου Μάρσαλ.

"Απαραίτητη προϋπόθεσις διά νά γίνουν βλα αυτά, διότι ήμπορούν νά γίνουν—βλα ήμπορούν νά γίνουν εις τους άξίους λαούς με άξίαν ήγεσίαν—είναι ότι πρέπει οι ίδιοι νά άντιληφθώμεν την άνάγκην τους. Και νά έργασθώμεν διά νά καταστήσωμεν την πίστιν μας αυτήν κοινόν κτήμα του λαού μας. Δέν ώφελει εις τίποτε νά λέγη κάθε τόσον κάθε ένας μας και μίαν άλήθειαν, την όποιαν βλοι νά έπιπρο-τοίμεν και ή όποια νά πηγαίνη κατ' εϋθείαν εις την αποθήκην των άχρήστων συνθημάτων. Ούτε νά έπαιρώμεθα διά τās πραγματοποιήσεις μας που είναι πράγματι σημαντικά διά τους βλέποντας την χώραν μας ως άμελητέαν και καθυστερημένην γεωοικονομικήν άπόφυσιν τής Εϋρασίας, αλλά δυστυχώς άσήμαντοι δι' εσους την βλέπουν εις την πραγματικήν θέσιν, την θέσιν που δέν δικαιούται νά έγκαταλείψη, εσον και άν πολλάκις δείχνη ότι τó έπιθυμεί, του σημαίνοντος παράγοντος εις την Άνατολικήν Μεσόγειον. "Ο,τι έβγηκε από τó υγιές σάλπισμα τής άνάγκης τής τεχνικής μορφώσεως που έκαμε πρό καιρού δ' κ. Ζολώτας, τó ίδιον, δηλαδή «μηδέν», θά έβγη και από τόν νέον του όρθότατον κήρυγμα και αυτού και του κ. Ί. Τσουδερού περί τής άνάγκης τής κατ'ε περιοχάς ώλοκληρωμένης προσπαθείας οικονομικής αναπτύξεως. Και όταν ό κ. Μαριεζίνης ώμίλησε περί άγροτοπόλεων, που κατά θέσιν είναι άριστη ιδέα, αλλά προϋποθέτει πίστιν που δέν ύπάρχει σήμερα σ' έμας, ένώ ή πραγματική άπάντησις ήτο ότι διά νά γίνη τó πείραμα χρειάζεται

ψυχολογική προπρασκευή τῶν μαζῶν, διότι γενόμενον εἰς τὸ Ἰσραήλ ἐπέτυχε ἐνῶ ἐπιχειρηθὲν εἰς τὸ Βιετνάμ κατέρρευσε, κατεπολεμήθη μὲ τὴν εἰρωνείαν καὶ τὴν γελοιοποίησιν.

Ἔτσι, λοιπόν, θὰ πᾶμε, ἀπαράσκευοι, μὲ κέρινη μύτη εἰς τὸν συναγωνισμόν, προσμένοντας κάποιο θαῦμα, ὅπως λέγει ὁ Βάρναλης, ἢ κάποια μεταβολὴν ἀσχετην μὲ τὴν θέλησίν μας — ἢ ὁ Βεζύρης θὰ πεθάνῃ κ.λ.π.—, ὅπως θέλει ὁ ἀνατολικὸς μοιρολατρισμός; Καὶ βρίσκοντας κάθε τόσο καὶ ἓνα ἐπιχείρημα διὰ νὰ καθυστεροῦμεν τὴν εἰσοδὸν μας; Χθὲς τὴν ἄρνησιν τῆς ἰσοτιμίας, πού πράγματι δὲν ἀναγνωρίζεται πλέον, σήμερον τὰς ἐξασφαλίσεις πού ζητοῦν οἱ γραφειοκράται τῆς Δύσεως διὰ τὸ μέλλον φοβούμενοι, ὅχι ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸ Ἰσραήλ καὶ τὴν Τύνηδα καὶ πίσω ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ἀμερικανικὴν οἰκονομίαν, αὔριον τὸν πολιτικὸν χαρακτήρα πού διατυμπανίζει ὁ Στρατηγὸς Ντὲ Γκὼλ ὅτι θὰ προσλάβῃ ἡ Εὐρῶπη τῶν ἑξ — χαρακτήρα πού μόνον ἡμεῖς παίρνομεν εἰς τὰ σοφρὰ — ἢ ὁποία ἔτσι θὰ μᾶς ἐπιβάλῃ τὴν ἐνιαίαν γενικὴν πολιτικὴν τῆς, πολιτικὴν, ἃς σημειωθῇ, πού δὲν θὰ ἔχῃ ποτὲ ὅ,τι καὶ νὰ γίνῃ ἡ Εὐρῶπη, διότι ἀλλοῦ, πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, εὐρίσκεται ἡ ἡγεσία τοῦ ἐλευθέρου κόσμου καὶ ὁ κ. Κέννεντυ φαίνεται ἀποδεικνύων ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνεται καλῶς, μεθαύριον, ὅταν ἴσως μπῆ καὶ ἡ Ἀγγλία εἰς τοὺς ἑξ ποῖδες ξέρει τί...

* * *

Πρέπει νὰ ἀφίσωμεν τὰ προσχήματα καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐντίμως τὰ γεγονότα

Εἶναι μία θύελλα πού ἔρχεται ἢ κοινὴ ἀγορά. Μία θύελλα πού δὲν ἔμποροῦμεν νὰ τὴν ἀποφύγωμεν. Ἄλλὰ πού πρέπει νὰ ὀργανωθῶμεν ὅχι ἀπλῶς διὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἀπὸ αὐτήν. Τὰ νερὰ τῆς καταγίδος ἔμποροῦν νὰ πλημμυρίσουν τὰς πόλεις καὶ νὰ καταστρέψουν τὰ γεννήματα, μὰ ἔμπορεῖ στὰ δέκα-δώδεκα χρόνια πού ἔχουμε μπροστά μας νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὸ κανάλι τῆς προόδου καὶ νὰ ἀρδεύσουν τὴν ἀμοιρὴν οἰκονομίαν μας.

Ἡ πείρα τῶν μεταπολεμικῶν χρόνων πείθει ὅτι μόνη ἢ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία — πουθενά, ὅχι δὲ μονάχα εἰς τὴν Ἑλλάδα — δὲν ἀρκεῖ. Περιττὸν νὰ διατυμπανίζωμεν τὸν μῦθον τῆς παντοδυναμίας τῆς. Ἐλέχθη πολλάκις π.χ. ὅτι ὁ φασισμός καὶ ὁ Χιτλερισμός ἐφήρμοσαν ἔντονον παρεμβατικὴν πολιτικὴν. Θὰ ἐκπληγῶν πολλοὶ ἂν πληροφωρηθοῦν ὅτι ἡ παρέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἰταλίαν σήμερον εἶναι τριπλασία τῆς φασιστικῆς καὶ ὅτι ὑπάρχει εἰδικὸν Ὑπουργεῖον «Κρατικῆς Συμμετοχῆς». Καὶ ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ κ. Ἐρхарτ εἶναι ἀπλοῦν σύνθημα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἄλλ' ὁ κρατικὸς προγραμματισμὸς καὶ ἡ ψυχολογικὴ προπαιδεία τοῦ ἔθνους δὲν γίνονται ἐπεισοδιακῶς καὶ παρεμπιπτόντος, χωρὶς προεργασίαν, χωρὶς κατάρτισιν, χωρὶς ὑπομονήν, χωρὶς τὴν πειθαρχημένην συνεργασίαν πολλῶν παραγόντων καὶ ἰδίως τῶν φορέων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς πού εἰς τὴν χώραν μας, κραυγάζοντες ὑπὲρ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἀσκοῦν διὰ τῶν ἐλεγχομένων πιστώσεων καὶ τοῦ δασμολογίου τὸν παρεμβατισμὸν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους. Ἔτσι ὁ προγραμματισμὸς καὶ ὁ παρεμβατισμὸς μεταβάλλονται εἰς μίαν μορφήν ἐκμεταλλεύσεως, ὑπὲρ ὀρισμένων

ανθρώπων. Ἄλλ' ἔναντι τῆς κοινῆς ἀγορᾶς ἴσταται δλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία. Πῶς θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πειθάρχησις καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς εἰς ἐνιαίαν συναγωνιστικὴν μονάδα; Πῶς δὲν θὰ μείωμεν ἔξω ἀπὸ τὴν αὐριον, ἀφίνοντας νὰ κτισθοῦν γύρω μας τὰ «μεγάλα καὶ ὑψηλὰ τεῖχη» τοῦ Καδάφη «χωρὶς περίσκεψιν καὶ χωρὶς αἰδῶ»; Πῶς θὰ γίνωμεν κράτος; Διότι κράτος δὲν εἶμαστε. Τὸ εἶπα εἰς τὴν Βουλὴν ὅταν συνεζητεῖτο ἡ «λύσις» τοῦ Κυπριακοῦ καὶ δὲν βλέπω ὅτι ἐγίναμεν κατὰ τὰ δύο χρόνια πού ἐμεσολάβησαν. Ἔλαβα εἰς τὰς 7 Φεβρουαρίου 1961 τὰ χριστουγεννιάτικα εὐχητήρια τοῦ φίλου κ. Παπαληγοῦρα, ταχυδρομηθέντα εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος τὴν 25ην Δεκεμβρίου 1960. Ἐξ ὄνουχος τὸν λέοντα!

Ἡ ἐπανάστασις πού πρέπει νὰ γίνῃ ἐν σχέσει μετὰ τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν εἰς τὴν οὐσίαν εἶναι μία ἐπανάστασις διὰ νὰ γίνωμεν κράτος.

Τὸ 1957 συνήντησα τὸν κ. Γκυ Μολλέ, Πρωθυπουργὸν τότε τῆς Γαλλίας, ὀλίγα λεπτά ὕστερα ἀπὸ μίαν δραματικὴν του ἀγόρευσιν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὲρ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς συνθήκης διὰ τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν. Μοῦ εἶπε : «Δὲν εἶναι μόνον ἡ πίστις μου εἰς τὴν Εὐρώπην πού με κάνει φανατικὸν ὑπὲρ τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Εἶναι τὸ συμφέρον τῆς Γαλλίας. Μόνον ἂν ἐξανγκασθῶμεν εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν ἄλλων οἰκονομιῶν, θὰ ἀναιδρώσωμεν μετὰ δημιουργικότητα, θὰ γίνωμεν ἀποδοτικώτεροι, θὰ σπάσωμεν τὰ μονοπώλια πού καθυστεροῦν τὴν οἰκονομίαν μας καὶ θὰ γίνωμεν σύγχρονη οἰκονομικὴ δημοκρατία». Καὶ εἶχε μέγα δίκαιον.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ὁδὸς πού μένει καὶ σὲ μᾶς. Ἐνα ἔργον, ὅμως, σὰν αὐτὸ πού πέφτει εἰς τοὺς ὤμους τοῦ ἔθνους δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ οὔτε ἀπὸ ἕνα μόνον, οὔτε ἀπὸ ὀλίγους ἀνθρώπους. Χρειαζέται τὴν συνεργασίαν ὅλων. Καὶ διερωτῶμαι μήπως δὲν πρέπει, ἀντιμετωπίζοντες μετὰ ρεαλισμὸν τὴν κατάστασιν, νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν πρότασιν πού ἔκαμα ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, μετὰ τὴν ραδιοφωνικὴν μου ὁμιλίαν τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1945, εἰς τὴν ἀνασύστασιν δηλαδὴ ἐπὶ ὑγιεινέστερων βάσεων τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου ὡς βασικοῦ ἄρμου τοῦ Πολιτεύματος καὶ χωνευτηρίου ὅλων τῶν ἐθνικῶν προσπαθειῶν διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀναπροσαρμογὴν τῆς οἰκονομίας μας, πού εἶναι ἀπαραίτητος.

Διότι, ἐν τῇ μετὰξὺ περιμένομεν... Ἐνῶ γύρω μας μκίνεταὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς προόδου .